

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

**PROFESIONALIOJI KARIUOMENĖ:
VAKARŲ ŠALIŲ PATIRTIS IR PERSPEKTYVOS
LIETUVOJE**

Monografija

Vilnius 2005

UDK 355 (474.5)
Pr-122

Recenzentai:

dr. Gražina Miniotaitė, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos docentė

dr. Vaidotas Urbelis, Gynybos politikos ir planavimo departamento direktorius

Leidiny s parengtas vadovaujantis 2001 m. gegužės 31 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 731 „Dėl mokslo darbų plano“, 2003 m. vasario 6 d. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininko įsakymu Nr. V-190 „Dėl mokslinio tyrimo *Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje*“ ir publikuojamas remiantis KA ir VU TSPMI Strateginių tyrimų centro tarybos 2004 m. kovo 21 d. patvirtinta veiklos ataskaita.

Atsakingoji redaktorė *prof. dr. Jūratė Novagrockienė*

Vertėja *Genovaitė Laugalienė*

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005

ISBN 9955-423-28-5

TURINYS

Pratarmė	4
----------------	---

Pirmoji dalis

Lietuvos kariuomenė: iššūkiai ir diskusijos dėl ateities

Karo prievolė Lietuvoje: orientyrai diskusijai	8
<i>Tomas Jermalavičius</i>	
Ar vis dar reikia Lietuvai šauktinių karių?	30
<i>Robertas Šapronas</i>	
Lietuvos stojimas į NATO ir profesionalioji kariuomenė	47
<i>Jurgis Norgėla</i>	
Revoliucija karinėje srityje: įtaka Lietuvos kariuomenės profesionalizacijai?	71
<i>Jūratė Petrauskaitė</i>	
Profesionalioji ir šauktinių kariuomenės: iššūkis koviniam rengimui	100
<i>Almantas Leika</i>	

Antroji dalis

Vakarų šalių patirtis

Mišri Danijos kariuomenės personalo struktūra: išeitis mažos valstybės kariuomenei šiuolaikinėje aplinkoje?	129
<i>Michael H. Clemmesen</i>	
Profesionaliosios ginkluotosios pajėgos: Britanijos kariuomenės patirtis	143
<i>Andrew Parrot</i>	
Vokietijos ginkluotųjų pajėgų ateitis: tarp privalomosios karo tarnybos ir profesionalizacijos	167
<i>Paul Klein</i>	

PRATARMĖ

Knyga „Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje” pasirodo skaitytojui tuo metu, kai Lietuva gyvena pirmuosius visateisės narystės NATO metus. Daugelio šalių, jau perėjusių arba pereinančių nuo šauktinių prie profesionaliosios kariuomenės, patirtis rodo, kad karinių pajėgų transformacija, ypač karo prievolės panaikinimas, yra sudėtingas, nemažai laiko, pastangų ir išlaidų reikalaujantis procesas. Paradigminis saugumo sampratos ir politikos poslinkis po šaltojo karo periodo ir ypač po rugsėjo 11-osios teroristinio akto į pirmą vietą iškėlė kolektyvinio saugumo globaliu mastu reikšmę, iš esmės pakeitė ginkluotųjų pajėgų atskirose šalyse misijos, struktūros, formavimo ir funkcionavimo principų sampratą. Tai nulėmė ne tik saugumo ir gynybos koncepcijos bei nacionalinio saugumo doktrinų, bet ir saugumo sektoriaus daugelyje valstybių, kuriose kariuomenė formuojama karo prievolės pagrindu, pokyčius.

Lietuvos narystė NATO spartina praktinio problemos sprendimo įgyvendinimą. Vienas pagrindinių NATO reikalavimų savo narėms yra karinių pajėgų profesionalizavimas ir modernizavimas. Tai objektyviai iškelia klausimą dėl privalomosios karo tarnybos likimo. Be abejonės, šie iššūkiai svarbūs ir Lietuvos kariuomenei. Jie verčia ieškoti efektyviausio ginkluotųjų pajėgų modelio naujomis sąlygomis. Be to, kariuomenės struktūros pokyčiai susiję su naujų technologijų skverbimusi į karybos sampratą. Tai atsispindi pradėtoje Lietuvos kariuomenės reformoje. Tokios paieškos yra sėkmingesnės, jei kitų valstybių patirtis derinama su savo šalies specifika. Šie procesai sustiprina monografijoje gvildenamų problemų aktualumą:

Pristatomi ne tik Lietuvos autorių samprotavimai karinių pajėgų reformavimo klausimais, bet ir Danijos, Jungtinės Karalystės bei Vokietijos kariškių bei mokslininkų straipsniai, supažindinantys su karinių pajėgų raida šioje šalyse ir leidžiantys palyginti bei įvertinti skirtingų struktūrų karines pajėgas iš Lietuvos perspektyvų

Mintis parengti monografiją apie profesionaliosios kariuomenės perspektyvas Lietuvoje gimė dar 2002 m. gruodžio mėnesį Lietuvos karo akademijoje vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Naujosios grėsmės ir saugumas: karinių pajėgų naujos misijos ir profesionalizacija“. Galimybę įgyven-

dinti šią idėją suteikė tai, kad dauguma prelegentų sutiko išplėsti savo pranešimus ir parengti straipsnius bendram Lietuvos ir užsienio šalių autorių leidiniui.

Monografijoje įgyvendinamas ir kitas sumanymas – akademinius požiūrius derinti su praktiku patyrimu. Todėl joje gvildenamos temos ir problemos pristatomos ir per akademinę, ir per praktinių poreikių perspektyvas.

Monografiją sudaro dvi dalys. Pirmojoje dalyje „**Lietuvos kariuomenė: iššūkiai ir diskusijos dėl ateities**“ Lietuvos autoriai, dirbantys krašto apsaugos sistemoje, pateikia gan platų kontroversiškų kariuomenės profesionalizacijos problemų ratą.

Tomas Jermalavičius, straipsnyje „*Karo prievolė Lietuvoje: orientyrai diskusijai*“, retrospektyviai apžvelgęs karo prievolės atsiradimą Vakarų šalyse, išsamiai ir visapusiškai analizuoja priežastis, dėl kurių vyko ir vyksta laipsniškas karo prievolės atsisakymas, kai kuriose šalyse prasidėjęs dar šaltojo karo laikais. Autorius pateikia ne tik analitines gaires diskusijai apie kariuomenės kaitą daug platesniame kontekste, bet ir polemiškai nagrinėja veiksnius, į kuriuos atsižvelgia skirtingų valstybių karinių pajėgų strategai ir kuriuos pravartu turėti galvoje Lietuvos karinių pajėgų reformos planuotojams bei įgyvendintojams.

Robertas Šapronas straipsnyje „*Ar vis dar reikia Lietuvai šauktinių karių?*“ pratęsia T. Jermalavičiaus pradėtą diskusiją dėl Lietuvos kariuomenės situacijos naujame tarptautinio saugumo kontekste. Apžvelgęs pagrindinius argumentus „už“ ir „prieš“ karinę prievolę, labiau empiriškai gvildena Lietuvos kariuomenės raidos galimybes per politikos formavimo procesą.

Jūratė Petrauskaitė straipsnyje „*Revoliucija karinėje srityje: įtaka Lietuvos kariuomenės profesionalizacijai?*“ apžvelgia dar mažai Lietuvoje žinomą ir nagrinėtą aukštųjų technologijų įtaką šiuolaikinei karybai ir karinių pajėgų transformacijai. Jurgio Norgėlos straipsnis „*Lietuvos stojimas į NATO ir profesionalioji kariuomenė*“ tęsia optimalaus kariuomenės modelio šiuolaikinėmis sąlygomis temą. Straipsnyje trumpai apžvelgiama Lietuvos kariuomenės atkūrimo istorija, aptariama profesionaliosios kariuomenės samprata. Galbūt čia būtų tikslinga pasiremti dabartinių diskusijų šia tema šaltiniais? Taip pat straipsnyje formuluojami pagrindiniai Lietuvos krašto apsaugos sistemos perėjimo prie profesionaliosios kariuomenės uždaviniai ir problemos, apžvelgiami tokio perėjimo variantai.

Almanto Leikos straipsnis „*Profesionalioji ir šauktinių kariuomenės: iššūkis koviniam rengimui*“ išsiskiria iš kitų savo praktine orientacija. Jo tikslas – suformuluoti tuos uždavinius, kurie iškiltų Lietuvai kovinio rengimo

sirtyje, pereinant prie profesionaliosios kariuomenės. Autorius įgyvendina šį tikslą, lygindamas Lietuvos kovinio pasirengimo problemas su JAV ir Didžiosios Britanijos – valstybių, turinčių didelį profesionaliosios kariuomenės organizavimo patyrimą – kovinio pasirengimo ypatybėmis.

Antroje dalyje „**Vakarų šalių patirtis**“ trys autoriai nagrinėja trijų NATO valstybių skirtingą patirtį ir specifines kiekvienos jų ginkluotųjų pajėgų reorganizavimo ir tobulinimo problemas, kylančias adaptuojantis prie kintančios saugumo aplinkos ir NATO reikalavimų.

Michaelis H. Clemmesenas straipsnyje „*Mišri Danijos kariuomenės personalo struktūra: sprendimas mažos valstybės kariuomenei šiuolaikinėje aplinkoje?*“ nuosekliai istoriškai atskleidžia nuo 1945 metų prasidėjusį karinių pajėgų transformacijos procesą Danijoje, nagrinėdamas sausumos kariuomenės atvejį. Remdamasis gausia faktologine medžiaga, autorius demonstruoja, su kokiais iššūkiais susidūrė Danijos karinė vadovybė ir kaip buvo ieškoma kompromisų, kurie leido, viena vertus, laikytis NATO reikalavimų, kita vertus, atsižvelgti į politines, socialines bei ekonomines pačios Danijos reikmes. Straipsnyje taip pat aptariama pakankamai prieštaringa „profesionalumo“ kategorija, remiantis kelių Europos valstybių pavyzdžiais.

Paulas Kleinas straipsnyje „Vokietijos ginkluotųjų pajėgų ateitis: tarp privalomosios karo tarnybos ir profesionalizacijos“ atskleidžia politinius, socialinius ir karinius Vokietijos Federacinėje Respublikoje vykstančių diskusijų dėl perėjimo prie profesionaliosios kariuomenės aspektus.

Andrew Parrotas straipsnyje „Profesionaliosios ginkluotosios pajėgos: Britanijos kariuomenės patirtis“, remdamasis savo asmenine patirtimi, apžvelgia istorinę Jungtinės Karalystės ginkluotųjų pajėgų raidą. Autoriaus nuomone, istorinis kontekstas yra svarbus veiksnys, kuris daro įtaką ir nulėmė dabartinį Britanijos kariuomenės pobūdį. Jame atskleidžiamos karo prievolės nepopuliarumo Britanijoje priežastys, nagrinėjama išlaidų, savanorių įdarbinimo ir profesionaliąją kariuomenę problemos.

Reikia pažymėti, kad Lietuvoje originalios literatūros kariuomenės klausimais beveik nėra. Todėl monografija turėtų sudominti didelį būrį skaitytojų: ir tuos, kurie strategiškai planuoja kariuomenės perspektyvą, ir pačius kariškius, ir politikus, ir profesūrą bei studentus.

J. Novagrockienė

Pirmoji dalis

**LIETUVOS KARIUOMENĖ:
IŠŠŪKIAI IR DISKUSIJOS DĖL ATEITIES**

Tomas Jermalavičius*

Karo prievolė Lietuvoje: orientyrai diskusijai

Lithuania is undergoing a military reform, if not thorough transformation, set to create an agile, rapidly deployable force that, together with allies, can effectively deal with contemporary threats anywhere in the world. The problem which remains to be dealt with in this process is whether conscription, still very much a key component in achieving robust national military capability in Lithuania, is necessary to generate deployable structures or whether it is incompatible with the future force vision at all. Analysing trends in the West, the article attempts to draw principle guidelines which might be useful to structure debate in Lithuania on whether to continue with the military draft. It looks into historical roots of conscription to suggest that it is a product of very unique historical circumstances of the late 18th-19th centuries which brought together various strategic, social, political, economic and technological developments and revolutions, and which do not exist anymore. By merely stating a fact that conscription is withering away across the Western world, the article looks into a wide range of factors that drive this trend or, in certain cases, prevent it from reaching a conclusive stage. The main argument is that rational strategic-military calculations and assessments are not sufficient to explain erosion of conscription. Therefore, they need to be combined with socio-political drives of change, such as transformation of broader societal values and relationship between the state and society, to establish a complete picture as to what determines viability of conscription. The article suggests that only a multifaceted approach to the problem can serve as a reliable tool in debating the fate of military draft in the specific setting of Lithuania.

* Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos Gynybos politikos ir planavimo departamento direktoriaus pavaduotojas, el. paštas tomas_jermalavicius@yahoo.com

Įvadas

Kaip ir visuomet, didelių permainų tarptautinėje sistemoje metu ginkluotosios pajėgos yra priverstos peržiūrėti prielaidas, kuriomis remiasi jų funkcionavimas ir plėtra. Radikalūs grėsmių pobūdžio bei saugumo aplinkos pokyčiai po šaltojo karo pabaigos, ypač sustiprinti dramatiškų 2001 m. rugsėjo 11-osios įvykių, metė iššūkį tradiciniam kariuomenės vaidmeniui bei įprastinei karinių pajėgumų sampratai, vyravusiai Vakaruose. Mobilios ekspedicionės pajėgos, gebančios greitai reaguoti į grėsmes, kylančias Vakarų vertybėms ir saugumui toli nuo šaltojo karo metais tradiciškai nuspėjamos ir apibrėžtos karo veiksmų zonos – Europos, tapo pagrindiniu gynybos planuotojų mąstymo akcentu. Tai išryškino ir istorinis NATO valstybių bei vyriausybių vadovų susitikimas Prahoje 2002 m. pabaigoje. Vienas pagrindinių susitikimo darbotvarkės punktų – nauji pajėgumai – atspindėjo būtinybę Aljansui sugebėti nukreipti karinę galią toli už savo ribų, iš esmės į bet kurią vietą pasaulyje, o ne tik vadinamojoje euroatlantinėje erdvėje. Maža to, grėsmių, kurios gali pareikalauti karinio atsako, diapazonas taip išsiplėtė, jog ginkluotosios pajėgos priverstos rengtis ir veikti itin plačiame misijų spektre – nuo humanitarinių, gelbėjimo misijų iki taikos palaikymo operacijų ir net kovinių veiksmų didelio intensyvumo kariniame konflikte. Tai kartu privertė persvarstyti pernelyg dogmatišką požiūrį į rengimąsi karui, kuris iki šiol buvo svarbiausia karinių pajėgų veiklos kryptis, apibrėžianti jos doktriną ir taikomus operacinius principus.

Debatuose dėl ginkluotųjų pajėgų pertvarkymo bei pritaikymo naujiems saugumo iššūkiams bei grėsmėms vienu esminių elementų tapo kariuomenės modelio problema. Svarbus klausimas, susijęs su minėtomis tendencijomis, yra tai, ar modernių bei efektyvių ginkluotųjų pajėgų vizija yra suderinama su karo prievole, kaip viena iš karinių pajėgumų užtikrinimo komponentų. Žvelgdami į Jungtines Valstijas kaip į sėkmingo karinių pajėgų pertvarkymo pavyzdį, daugelis klausia, ar nauji pajėgumai reiškia ir visišką perėjimą prie profesinės kariuomenės, atsisakant šauktnių.¹

¹Lietuvoje jau įprasta naudoti terminą „profesionali kariuomenė“, tačiau, šio straipsnio autoriaus nuomone, jis ne visai tiksliai apibūdina diskusijos objektą. Profesionalumas išreiškia daugiau įgytus įgūdžius karyboje, todėl kai kurios kariuomenės, kuriose egzistuoja karo prievolė (pvz., Izraelio), gali būti profesionalesnės nei tos, kuriose tarnauja vien samdomas personalas. Terminas „profesinė kariuomenė“ geriau atspindi norimą išreikšti kariuomenės pobūdį – kaip tik tai, jog karinis personalas sudaromas vien iš darbo rinkoje laisvai samdomų savanorių (anglų k. *full-time all-volunteer force*).

Akivaizdu, kad, tapusi Vakarų saugumo ir gynybos sistemos bei bendruomenės dalimi, Lietuva įžengia į šių debatų areną ir anksčiau ar vėliau turės suformuluoti savo atsakymą į visas juose kylančias dilemas. Šiokia tokia vidinė diskusija, žinoma, vyksta jau kurį laiką ir dar labiau sustiprėjo po pakvietimo prisijungti prie NATO. Tačiau kol kas kariuomenės reformos prioritetai glūdi kitur, ir gynybos politikos darbotvarkėje karo prievolės suderinamumo su kariuomenės pertvarkymu klausimas nėra itin aktualus. Kita vertus, spaudimas pradėti rimtą giluminę analizę didėja, todėl galbūt laikas bent jau apibrėžti jos apimtį. Šio straipsnio tikslas yra pabandyti nustatyti galimus diskusijos rėmus ir išskirti pagrindinius klausimus, į kuriuos reikia atsakyti prieš priimant sprendimą dėl karo prievolės.

Kariuomenės modelio problema nėra paprasta. Reikia labai atidžiai nustatyti visus veiksnys, kurių poveikis nulemia pasirinkimą tarp karo prievolės ir grynai profesinės kariuomenės, suvokti jų svarbą ir tarpusavio sąveiką. Tačiau šiuo straipsniu nesiekama aptarti visų „už“ ir „prieš“ argumentų, susijusių su konkrečia padėtimi Lietuvoje, o greičiau suteikti pagrindą tokiems vertinimams, pasitelkus bendrų tendencijų Vakaruose analizę. Bene pagrindinis straipsnio argumentas yra tai, jog vien strateginiai bei kariniai išskaičiavimai negali būti vienintelis veiksnys, nulemiantis vienokią ar kitokią sprendimą dėl kariuomenės modelio. Siekiant išvengti lėkštų bei vienpusiškų išvadų dėl karo prievolės ir kariuomenės pertvarkymų suderinamumo, reikia žvelgti į platesnius karo prievolės aspektus bei jų sąveiką su kariniais-strateginiais veiksniais.

Straipsnyje pirmiausiai bus nagrinėjamos šauktinių kariuomenės ištakos. Tai turėtų padėti susivokti, koks buvo ir yra karo prievolės vaidmuo. Tuomet bus pabandyta bendrais bruožais apibūdinti vėliausias su karo prievole susijusias tendencijas Vakaruose (kas, beje, jau savaime tampa nepriklausomu veiksmu, turint omenyje Lietuvos pastangas kuo glaudžiau integruotis į Vakarų bendriją) bei įvairius veiksnys ir jų konfigūracijas, nulemiančias tas tendencijas. Tai atliekant bus išskiriamos dvi veiksmų kategorijos: karo prievolės atsisakymą stabdantys ir skatinantys veiksniai. Didžiąją dalimi straipsnis bus daugiau apžvelgiamojo pobūdžio, išskiriantis tik pačius svarbiausius bendrus problemas aspektus, todėl skaitytojas neturėtų tikėtis aišios konkrečios informacijos bei detalių dėl karo prievolės Vakaruose. Norint nubrėžti analitinės gaires diskusijai, ko ir siekiama šiuo straipsniu, pakanka remtis kitais autoriais bei jų tyrimais, kuriuose sukaupta bei apibendrinta pirminė informacija apie šauktinių kariuomenės raidą Vakarų pasaulyje.

1. Karo prievolės ištakos

Karo prievolės ir ją supančių idėjų istorinės ištakos turėtų būti siejamos su procesais ir vyksmais, kuriems impulsą davė Prancūzijos didžioji revoliucija bei Napoleono karai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje. Pernelyg nesileidžiant į istorines detales, galima iš anksto teigti, jog visų tam tikro amžiaus sulaukusių vyrų verbavimas atlikti karo prievolę buvo skatinamas ne ką mažiau socialinių bei politinių procesų nei karinės būtinybės. Žinoma, kuo didesnės žmonių masės apginklavimas ir panaudojimas mūšio lauke visuomet sukurs pranašumą karinio priešininko atžvilgiu. Bent jau tol, kol kiekybiniai veiksniai turi reikšmę, palyginti su taktiniais įgūdžiais, strateginiu vadų talentu ar organizaciniu ir technologiniu pranašumu. Natūralu, kad Napoleonui atsivėrusi galimybė panaudoti neprecedentiškai didelę masę žmonių karo tikslams privertė jo oponentus ieškoti galimybių išlyginti kiekybinius gyvosios jėgos skirtumus. Naujas karo pobūdis tapo iššūkiu, kuris privertė Prancūzijos karinius priešininkus – monarchinius režimus – drastiškai išplėsti verbavimo socialinę bazę ir neapsiriboti visuomenės sluoksniais, kurie buvo monopolizavę karybą (tuo buvo išjudinti ir dideli socialiniai pokyčiai). Pavyzdžiui Prūsijos atveju, kaip pažymi MacGregoris Knoxas, „<...> net ir patys konservatyviausi kilmingos karininkų kastos atstovai suvokė, jog po 1806 m. Prūsija turėjo arba išmukti vėl laimėti mūšius, arba nustoti egzistuoti.“² Visuotinė karo prievolė tapo vienu iš tokio mokymosi rezultatu.

Tačiau pačiam Napoleonui toks beveik neribotas priėjimas prie žmoniškųjų išteklių karo tikslams būtų buvęs neįmanomas be radikalių valstybės ir visuomenės santykio transformacijos, kurią sukėlė Prancūzijos revoliucija. Karo tarnyba savotiškai išreiškė tokius naujus šio santykio bruožus ir institutus, kaip masinis dalyvavimas politikoje, pilietybė bei suvereniteto priklausomybė piliečiams (pažymėtina, kad pilietybė tuo metu buvo apribota tik vyriškąja visuomenės dalimi). Tad, anot Knoxo, „armija daugiau nebebuvo visuomenės atskaldinys, bet draugai, bičiuliai, piliečiai ir Tėvynės kariai“.³ Karo tarnyba tapo piliečio statuso ir teisių inkarnacija, ir šis ryšys tarp karo prievolės ir pilietybės virto tiek vienu iš modernios tautinės valstybės elementų, tiek bene galingiausiu šauktinių kariuomenę palaikančiu veiksmu. Kaip rašo

² Knox M. (2001), ‘Mass politics and nationalism as military revolution: The French Revolution and after’ in Knox, M., Murray, W. (eds.), *The Dynamics of Military Revolutions: 1300-2050*, p. 69.

³ *Ibidem*, p. 65.

⁴ Shaw M. (1990), *Post-Military Society* (Cambridge: Polity Press), p.175.

Martinas Shaw, „ištisa šimtmetį ar ilgiau karo prievolė daugumoje Europos valstybių buvo traktuojama kaip esminė pilietybės dalis.“⁴ Taigi kaip tik revoliuciniai to laikotarpio pokyčiai valstybėje ir visuomenėje pagimdė karo prievolę, kuri savo ruožtu transformavo karybą. Kaip rašo vienas žymiausių britų karo istorikų Michaelis Howardas, „XVIII a. karybos pobūdis buvo taip glaudžiai susijęs su kariajuančių visuomenių pobūdžiu, kad revoliucija viename neišvengiamai sukėlė revoliuciją kitame.“⁵

Karo prievolę dar labiau legitimizavo ir sustiprino nacionalizmo, kaip vyraujančios ideologijos, išsigalėjimas antroje XIX a. – pirmoje XX a. pusėje, kuomet vadinamieji „tautų karai“ galiausiai pakeitė labai riboto pobūdžio „kabinetinius karus“, kuriuos kariavo XIX a. aristokratinis elitas. Taigi, nepaisant Vienos kongreso dalyvių pastangų neutralizuoti toli siekusias Prancūzijos revoliucijos ir Napoleono karų pasekmes, pirmiausia demobilizuojant masines armijas, karo prievolė išliko ir netgi stiprėjo. Tautinio identiteto atsiradimas ir raida, lydimi nacionalistinių jausmų ir emocijų bei noro aukotis savo tėvynes labui, pavertė karo tarnybą neatsiejamu modernios tautinės valstybės bruožu ir tuo įrankiu, kuris leido nacionalizmo energiją transformuoti į karines pergales ir užkariavimus. Politiniai valdančiųjų sluoksnių sumetimai išlaikyti senąjį monarchinį režimą neatlaikė visuomeninių pokyčių sukurtos įtampos. Dar Napoleono ekspansijos metu kai kurie valdančiojo elito atstovai suvokė, jog „nacionalinės energijos atlaisvinimas, prasidėjęs su Prancūzijos revoliucija, buvo ne trumpalaikis reiškinys, o fundamentalus pokytis, transformuosiantis karinius ir politinius santykius Europos valstybėse ir visuomenėse, į kurių reikia reaguoti ne tik karinėmis, bet ir politinėmis formomis.“⁶

Maža to, XIX a. pramoninė revoliucija kartu tapo ir revoliucija karyboje. Atsiradusios masinės gamybos galimybės ir technologinės inovacijos neįtikėtinais mastais padidino griaunamąją ginklų galią bei jų kiekį mūšio lauke. Tokiam industrializavimo poveikiui kare atsverti ir absorbuoti strateginė logika diktavo žmonių masės padidinimo būtinybę. Pramonės revoliucijos produktai – geležinkeliai ir telegrafas – tik palengvino tokios masės mobilizavimą, dislokavimą, aprūpinimą ir valdymą.⁷ Karo prievole pagrįsta masinė kariuomenė (*levée en masse*) tapo ir strategine būtinybe, visai kaip Napoleono oponentams amžiaus pradžioje.

Sio trumpo ekskurso į istoriją peršama išvada yra tai, jog karo prievolės

⁵ Howard M. (1976), *War in European History* (Oxford: Oxford University Press), p. 75.

⁶ *Ibidem*, p. 86.

⁷ *Ibidem*, p. 98–100.

šaknys glūdi socialinių ir politinių, ekonominių, technologinių ir karinių-strateginių veiksmų samplaikoje, kuri įgalino ir palaikė šauktinių kariuomenių egzistavimą. Tad, žvelgiant į šiuolaikines tendencijas, darosi aišku, jog būtina nagrinėti, kaip tos pačios veiksmų grupės sąveikauja konkrečios valstybės atveju šiomis dienomis ir kaip tai atsiliepia karo prievolės perspektyvoms toje šalyje. Tačiau, kalbant bendrais terminais, galima pacituoti Catherine M. Kelleher, kuri teigia, jog „politinė, ekonominė ir technologinė aplinka, kuri sukūrė *levée en masse*, įgalindama karo prievolę ir kartu diktudama jos būtinybę, atrodo esą nykstanti ar jau išnykusi.“⁸

Pakankamai pagrįstai galima teigti, jog įmanoma išvesti patikimas lygiagretes tarp tendencijų Lietuvoje, kuri visiškai teisėtai save identifikuoja su Vakarais socialine, politine, ekonomine ir kultūrine prasme, bei vyksmų Vakarų valstybėse, kurie išryškėjo pastaraisiais dešimtmečiais. Žinoma, bet kokia analizė, karo prievolės atsisakymą stabdančių arba skatinančių veiksmų įvertinimas turi būti glaudžiai susietas su konkrečios valstybės situacija ir ypatumais. Tačiau, net ir turint tai omenyje, galima išskirti bendrąją procesų kryptį Vakaruose, kam ir bus skirta kita straipsnio dalis. Išnagrinėtos tų procesų priežastys pasitarnaus kaip analitinės gairės, kurias šis straipsnis siūlys naudoti plėtojant tolesnę diskusiją dėl karo prievolės Lietuvoje.

2. Karo prievolės nykimas

Beveik kiekvienoje diskusijoje apie gynybos politiką jau įprasta paminėti, jog šaltojo karo pabaiga paskatino drastiškai mažinti ginkluotąsias pajėgas tiek Vakaruose, tiek buvusiose Varšuvos pakto valstybėse. Kaip pažymi Janas van der Meulenas ir Philippe'as Manigartas, šie sumažinimai, traktuojami kaip „taikos dividendas“ išraiška, tapo vienu pagrindinių gynybos politikos akcentų pasibaigus šaltajam karui.⁹ Tačiau, nepaisant nusistovėjusio vertinimo, būtina atkreipti dėmesį, jog šis procesas prasidėjo daug anksčiau. J. van Doornas, pavyzdžiui, pateikia konkrečius statistinius įrodymus, jog šešiose valstybėse (Belgijoje, Jungtinėje Karalystėje, Danijoje, Prancūzijoje, Nyderlanduose ir Norvegijoje) kariuomenės buvo mažinamos jau 1964–1973 metais.¹⁰

⁸ Kelleher C. M. (1978), 'Mass Armies in the 1970s', *Armed Forces and Society*, Vol. 5, No. 1, p. 26.

⁹ Van Der Meulen J. & Manigart P. (1997), 'Zero Draft in the Low Countries: The Final Shift to All-Volunteer Force', *Armed Forces and Society*, Vol. 24, No. 2, p. 320.

¹⁰ Van Doorn J. (1975), 'The Decline of the Mass Army in the West – General Reflections', *Armed Forces and Society*, Vol. 1., No. 2, p. 148.

Ši kariuomenių mažėjimo tendencija dar šaltojo karo metais sutapo su vis didesniu darbo (funkcijų) pasidalijimu ginkluotųjų pajėgų viduje dėl vis sudėtingesnių technologijų taikymo karyboje, nes tai reikalavo didesnės specialiųjų įgūdžių įvairovės ir diktavo mažesnę nespecialistų masės poreikį. Jamesas Burkas teigia, jog „karinis darbo pasidalijimas darėsi vis sudėtingesnis, skatinantis itin gerai apmokytų ir ilgai tarnaujančių profesionalų poreikį bei sumažinantis šauktinių ir rezervistų reikšmę...“.¹¹

Taigi vis didėjantis technologinis ginkluotųjų pajėgų sudėtingumas karines organizacijas iš imlioms darbui pavertė imliomis kapitalui. Tai natūraliai privedė prie šauktinių (kuriuos sunku per trumpą laiką išmokyti naudotis sudėtingomis technologijomis, juolab tas žinias nuolat atnaujinti ir palaikyti reikiama profesionalumo lygį), skaičiaus ir jų tarnybos trukmės mažinimo, kai kuriais atvejais netgi atsisakant karo prievolės apskritai. Tad nenuostabu, jog po šaltojo karo vis didesniai valstybių skaičiui profesinė kariuomenė ėmė rodytis patrauklesniu modeliu nei šauktinių kariuomenė. Šaltojo karo metu visiškai pereita prie profesinės karo tarnybos tik Jungtinėse Valstijose ir Jungtinėje Karalystėje (tiksliau sugrįžta prie šio modelio, nes karo prievolė jose egzistavo kaip laikinas atsakas į nacionalinio masto ypatingąsias situacijas ir grėsmes, o ne kaip nuolatinis gynybos politikos įrankis), o dešimtmetis po šaltojo karo pažymėtas keletu visiškų perėjimų prie profesinės kariuomenės (Nyderlandai, Belgija, Ispanija, Prancūzija), keletu paskelbtų ketinimų su aiškiais galutiniais terminais (Portugalija ir Čekija iki 2003 m. pabaigos, Italija iki 2006 m. ir pan.), taip pat nemažai valstybių pradėjo svarstyti šį klausimą ir žada greitai apsispręsti (Austrija, Graikija, Vokietija ir kt.). Netgi tose valstybėse, kur karo prievolė yra susijusi su stipriomis nacionalinėmis tradicijomis (Danija, Švedija, Norvegija), šauktinių proporcija bendroje personalo struktūroje nuolat mažėja.

Mažėjanti šauktinių proporcija karinėse organizacijose neišvengiamai sukelia pokyčius mažėjimo linkme dviejuose svarbiuose indikatoriuose, atspindinčiuose karinių organizacijų svorį ir skvarbą visuomenėje – karinio dalyvavimo proporcijoje (visuomenės procentinė dalis, užregistruota ginkluotosiose pajėgose kaip karo prievolinkai arba rezervistai) bei karinio dalyvavimo proporcijoje pagal amžiaus grupes (karo prievolinkų procentas nuo bendro šaukiamojo amžiaus sulaukusių jaunuolių skaičiaus).¹² Tai galbūt neatrodytų itin reikšminga, jei ne viena svarbi pasekmė socialinėje ir politinėje

¹¹ Burk J. (1992), 'The Decline of Mass Armed Forces and Compulsory Military Service', *Defence Analysis*, Vol. 8, No. 1, p. 45.

¹² Šiuos indikatorius yra pasiūlęs K. Haltineris (žr. Haltiner K.W. (1998), p. 12.).

sirtyje: kuo mažesnės minėtos proporcijos, ypač antroji, tuo didesnė karo prievolės naštos pasiskirstymo visuomenėje disproporcija, o tai pakerta karo prievolės legitimumą. Kuomet vietoj 70–80 proc. visų šaukiamojo amžiaus jaunuolių (įprasta riba intensyviai šį kariuomenės modelį taikančiose valstybėse, pvz. Suomijoje arba Pietų Korėjoje) karo prievolę atlikti pašaukiami vos 40, 30 proc. ar net mažiau, karo prievolės, kaip visuotinės pareigos, statusas tampa abejotinu ir praranda visuomenės palaikymą.

Nors įvairiose valstybėse šis karo prievolės nykimo procesas buvo nevienodo intensyvumo ir turėjo skirtingus atspirties taškus (tai priklausė nuo karo prievolės svarbos užtikrinant gynybos pajėgumus), akivaizdu viena – šauktinių kariuomenės modelis Vakaruose pamažu tampa istorija. Dešimtmečiais buvusi vienu svarbiausių gynybos strategijų elementų, karo prievolė vis labiau praranda savo reikšmę formuojant karinius pajėgumus ir vertinama kaip neadekvati bei neefektyvi kariuomenės pertvarkymų požiūriu. Įžvelgiant tokią tendenciją, peršasi mintis, jog turėtų būti gan paprasta aptikti pagrindinius karo prievolės nykimo katalizatorius arba, kai kurių šalių atveju, atvirksčiai, stabdžius. Kita straipsnio dalis kaip tik tam ir skirta.

3. Karo prievolės nykimo veiksniai

Bandant paaiškinti karo prievolės nykimo tendenciją, reikia turėti omenyje du teorinius paaiškinimus, kuriuos pateikia James'as Burkas: politinio realizmo ir socialinio dominavimo. Pasak Burko, „Politiniai realistai teigia, jog sprendimai dėl visuotinės karo prievolės atspindi išlaidų ir efektyvumo įvertinimus. Socialinio dominavimo teorijos šalininkai didesnę reikšmę teikia vertinimams, ar piliečiai priima karo prievolę kaip legitimią vertybę, kurią verta remti.¹³

Šiuos du požiūrius į tai, kas yra lemiamieji veiksniai sprendžiant karo prievolės likimą ir pasirenkant kitą kariuomenės modelį, galima įsivaizduoti kaip bandymus konceptualizuoti problemą iš dviejų skirtingų, netgi visiškai priešingų, taškų. Politinių realistų požiūriu, sprendimai dėl kariuomenės modelio priimami pirmiausiai atsižvelgiant į tai, ko reikalauja karinių pajėgumų užtikrinimas. O antroji teorija mato visuomenę kaip aktyvų ir bene svarbiausią proceso dalyvį, formuojantį ir lemiantį sprendimų priėmėjų veiksmus. Akivaizdu, jog abi teorijos veda prie kraštutinumų. Tačiau bet kokių atvejų galima teigti, jog, net ir turėdamos nepakankamą aiškinamąją galią kiekviena atskirai,

¹³Burk J. (1992), p. 46.

jos atspindi tam tikrą visumos dalį, todėl tik abi teorijas suderinus įmanoma susidaryti išsamų vaizdą apie karo prievolės nykimo priežastis. Politinių realistių matomos priežastys bus apžvelgiamos pirmiausia.

4. Karinės-strateginės karo prievolės nykimo priežastys

Kaip jau minėta, politinių realistių požiūriu sprendimai dėl karo prievolės išlaikymo ar atsisakymo priimami vadovaujantis strateginiais sumetimais, įvertinus tarptautinę situaciją, egzistuojančias grėsmes, karybos reikalavimus ir pokyčius, ginkluotųjų pajėgų misijas ir uždavinius bei išlaidas. Žvelgiant iš šio taško, tokie pokyčiai, procesai ir veiksniai, kaip branduolinio ginklo atsiradimas (o kartu ir branduolinio atgrasymo koncepcijos suformulavimas), didėjanti sudėtingų technologijų reikšmė kariuomenėse bei naujos tarptautinės aplinkos susiformavimas po šaltojo karo vaidintų svarbiausią vaidmenį aiškinant karo prievolės nykimo priežastis. Nemaža literatūros šia tema yra skirta kaip tik šiems aspektams nagrinėti.

Pavyzdžiui, vienas garsiausių karinės sociologijos teoretikų amerikietis Morrisas Janowitzas akcentuoja branduolinio ginklo atsiradimą kaip smūgį masinių kariuomenių ir karo prievolės strateginei prasmei. Jis teigia, jog „...branduolinio ginklo įdiegimas yra lemiamas, nes jis pakeitė strateginį ginkluotųjų pajėgų vaidmenį [iš rengimosi kariauti ir laimėti karus į atgrasinimą – autoriaus pastaba] ir suteikė pagrindą kvestionuoti masinės kariuomenės reikalingumą.“¹⁴ Amerikiečių akimis, branduolinės konfrontacijos tarp šaltojo karo priešininkų scenarijai nepaliko laiko ir vietos didelėms nuolatinės parengties pajėgoms panaudoti bei rezervui mobilizuoti, ir tai iš karto paverė karo prievolę ir karinį rezervą antraeiliais įrankiais kariniuose planuose.¹⁵ Kita vertus, toks branduolinio ginklo poveikis strateginiam mąstymui nebuvo visur vienodas – labiau išreikštas JAV nei Vakarų Europoje. Pastarojoje, pasak J. van der Meuleno ir P. Manigarto, „šaltojo karo strateginės realijos <...> padeda paaiškinti, kodėl politinis ir karinis elitas vertino karo prievolę kaip tiesiog būtiną.“¹⁶ Daugelis valstybių vis dar ruošėsi ilgai įprastinių pajė-

¹⁴Janowitz M. (1973), 'US Forces and the Zero Draft', *Adelphi Paper*, No. 94, p. 4.

¹⁵Sovietų Sąjungos strategai, priešingai nei jų kolegos Vakaruose, nepaliovė ieškoję gyvybingos branduolinio ginklo panaudojimo strategijos ir tikėję, jog branduolinis karas gali būti laimėtas. Sėkmingos strategijos koncepcijose gyvosios jėgos masė tebebuvo reikšminga, ir tai diktavo visuotinės karo prievolės išlaikymo poreikį.

¹⁶Van Der Meulen J. & Manigart P., p. 316.

gų konfrontacijai, kuri turėjo padėti išplėsti galimas konflikto eskalacijos ribas ir nustumti (laiko požiūriu) branduolinio ginklo panaudojimo slenkstį kuo toliau nuo karo pradžios momento. Anot šių autorių, tik naujoje tarptautinėje aplinkoje (po šaltojo karo) atlikta ginkluotųjų pajėgų misijų peržiūra panaikino strateginius argumentus išlaikyti karo prievolę. Bet kokiu atveju abu požiūriai akcentuoja tarptautinės aplinkos ir strateginių veiksmų svarbą sprendžiant šauktinių kariuomenės likimą.

Skirtingą mąstymą abiejose Atlanto pusėse apie karo prievolės reikšmę galėjo suformuoti ne tik skirtingas požiūris į karinę strategiją branduoliniame amžiuje, bet ir skirtingas grėsmių bei ginkluotųjų pajėgų vaidmens atsakant į jas suvokimas. Visiškai neatsitiktinai pirmosios Vakarų valstybės, grįžusios prie profesinės kariuomenės, buvo JAV ir Didžioji Britanija. Būtent jos neįtamtė jokios tiesioginės sovietų ar jų sąjungininkų įprastinių ginkluotųjų pajėgų invazijos grėsmės savo teritorijoms ir labiau koncentravosi į ekspedicines misijas bei karinės galios nukreipimą toli už savo teritorijos ribų. Tuo tarpu žemyninės Europos valstybėse karo prievolė vyravo užtikrinant karinius pajėgumus kaip tik todėl, jog šios valstybės turėjo planuoti atremti masinę sovietų ginkluotųjų pajėgų invaziją.

Saugumo aplinkos poveikis kariuomenės modeliui reiškiasi ir per gynybos aljansų struktūrą. Dauguma Vakarų valstybių, atsisakiusių karo prievolės po šaltojo karo (arba mėstančių apie tokį žingsnį) priklauso NATO, ir tai per kolektyvinės gynybos mechanizmus leidžia kompensuoti karinių pajėgumų trūkumus, įskaitant ir tuos, kurie atsiranda dėl karo prievolės panaikinimo.

Be to, kaip jau buvo minėta, naujoji saugumo aplinka po šaltojo karo reikalauja mažesnių, mobilesnių ir greitai dislokuojamų pajėgų, kurias sudaro ilgą ir sudėtingą mokymo programą baigę profesinės karo tarnybos kariai ir kurių pagrindinė veiksmų zona dažniausiai būna už šalies teritorijos ribų. Pakitusi ginkluotųjų pajėgų misijos naujoje tarptautinėje aplinkoje samprata verčia sprendimų priėmėjus pripažinti karo prievolės neadekvatumą ir neefektyvumą, ypač kai karinis efektyvumas tapo neatsiejamas nuo smarkiai padidėjusių karinio personalo darbo pasidalijimo ir funkcijų įvairovės. Maža to, jau senokai tapo aišku, jog šauktinių neįmanoma tinkamai parengti, kad gebėtų susidoroti su ta funkcinė įvairove ar kad efektyviai veiktų tarptautinėse operacijose užsienyje, kurios tapo pagrindine ginkluotųjų pajėgų panaudojimo forma. Netgi atvirkščiai, vis didėjant su tarptautiniais išsipareigojimais susijusiam operaciniam tempui, karo prievolė tampa kliūtimi. Karinė organizacija yra priversta skirti nemažą gerai parengtų karininkų ir puskarininkų dalį šauktiniams mokyti (kartu strategiškai nereikšmingam žemos parengties

rezervui ruošti), užuot priskyrusi juos pagrindinėms kariuomenės misijoms įgyvendinti, t.y. rengtis tarptautinėms operacijoms užsienyje. Vis didėjant tarptautinių karinių išpareigojimų naštai ir atsiradus „persitempimo“ ženklų, toks kvalifikuoto personalo panaudojimas daugeliui sprendimų priėmėjų atrodo kaip nepateisinamas išteklių švaistymas.

Saugumo aplinkos, strateginių veiksmų ir ginkluotųjų pajėgų misijų kombinacijos poveikį karo prievolei Karlas Haltineris apibendrina taip: „Galima padaryti išvadą, jog buvimas gynybos aljanso nariu, buvimas toli nuo grėsmės nacionaliniam saugumui šaltinio, dažnas dalyvavimas tarptautinėse misijose padeda tam, kad būtų atsisakyta karo prievolės ir pereita prie kario-omenės modelio.”¹⁷

Kita vertus, reikia turėti omenyje, kad įvairūs kariniai-strateginiai veiksniai gali konfliktuoti tarpusavyje. Pavyzdžiui, nors informacinės revoliucijos perkėlimas ir taikymas kariniame sektoriuje reikalauja ilgai tarnaujančių ir gerai parengtų profesionalų, kartais vienintelis mažiau išlaidų reikalaujantis būdas surasti žmones, turinčius reikiamų įgūdžių, gali būti gan agresyvi ir selektyvi karo prievolė bei efektyvus šauktinių panaudojimas atsižvelgiant į jų jau egzistuojančius įgūdžius bei išsilavinimą. Technologijos universitetų absolventų ėmimas į kariuomenę (paprastai ilgesniam laikui, nei ką tik pabaigusiujų vidurinę mokyklą) tapo gan svarbiu reikiamų naujausių žinių absorbavimo į ginkluotąsias pajėgas įrankiu tokiose šalyse kaip Švedija ar Suomija.¹⁸ Kalbant bendrais terminais, netgi rėmimasis išskirtinai profesinės karo tarnybos personalu įgyvendinant pagrindinę kariuomenės misiją gali reikalauti karo prievolės kaip šaltinio geriausiems žmonėms atrinkti į profesinę tarnybą, ypač mažose valstybėse, kur žmogiškieji ištekliai nėra gausūs. Tačiau šie argumentai jokių būdu negali neutralizuoti esminio teiginio, jog karo prievolė tapo antrine, pagalbine priemone formuojant karinius pajėgumus. Galiausiai, kaip akcentuoja Bernardas Boëne ir kt., „būtų absurdiška pateisinti karo prievolę remiantis vien tik ar daugiausia verbavimo privalumais.“¹⁹

Ką tik paminėtos galimos politinių realistų priežastys išlaikyti karo prievolę atspindi platesnę diskusiją dėl ekonominių ir demografinių veiksmų poveikio ginkluotosioms pajėgoms, ypač personalo formavimui ir išlaikymui. Vals-

¹⁷ Haltiner K. W. (1998), ‘The Definite End of the Mass Army in Europe?’, *Armed Forces and Society*, Vol. 25, No. 1, p. 33.

¹⁸ Žr. Boëne B.; Dandeker Ch.; Kuhlmann J.; van der Meulen J. (eds.) (2000), *Facing Uncertainty: the Swedish Military in International Perspective* (Stockholm: Swedish National Defence College), p. 101.

¹⁹ *Ibidem*.

tybės, kurios visiškai perėjo prie profesinės kariuomenės modelio, paprastai susiduria su sunkumais šiose srityse, kuomet ekonomikos klesti, o visuomenės senėja. Fiskalinės perėjimo prie tokio modelio (tačiau ne paties modelio išlaidų) išlaidos taip pat gali būti pernelyg didelės. Tačiau nepaisant naujų iššūkių perėjus prie profesinės kariuomenės modelio akivaizdu, kad jie neatbaido nuo ketinimų atsisakyti karo prievolės ir nestabdo bendrosios tendencijos. Galima teigti, jog taip yra todėl, jog kariuomenės modelio pasirinkimas nėra vien tik fiskalinių samprotavimų ir skaičiavimų išvestinė. Daugelis autorių pažymi, kad politinių realistų argumentai yra nepakankami aiškinant karo prievolės nykimą ir, norint matyti išsamų vaizdą, būtina nagrinėti milžiniškus pokyčius socialiniu bei politiniu požiūriu. Kita straipsnio dalis kaip tik ir bus tam paskirta.

5. Socialiniai ir politiniai karo prievolės aspektai

Socialinio dominavimo perspektyva akcentuoja visuomeninių vertybių pokyčius ir jų įtaką visuomenės požiūriui tiek į karo tarnybą, tiek į kariuomenės vietą visuomenėje apskritai. Bene esminis teiginys, išsikristalizuojantis šiuo požiūriu, yra tai, jog karo prievolė yra, be visa ko, ir socialinis, politinis reiškinys, todėl itin priklauso nuo to, koks santykis susiformuoja tarp valstybės ir visuomenės bei individo. Šio santykio pokyčiai, taip pat pokyčiai, vykstantys visuomenės sanklodoje ir vertybių sistemoje, neišvengiamai turi poveikį kariuomenei, pirmiausia jos žmogiškajam komponentui.

Kaip jau buvo parodyta trumpoje istorinėje karo prievolės ištakų analizėje, šauktinių kariuomenė susiformavo radikalaus visuomeninio lūžio – Prancūzijos revoliucijos – sukurtoje socialinėje ir politinėje aplinkoje. Ižengus į XXI amžių, beveik galima neabejoti, jog daugelis tų sąlygų, kurios pagimdė ir palaikė karo prievolę, arba nebeegzistuoja, arba turi visai kitą prasmę. Vargu ar tai paliktų pačią karo prievolę, XVIII–XIX a. produktą, nepalietą.

Pirma, laikui bėgant privalomoji karo tarnyba tapo atsieta nuo tautinės tapatybės ir piliečio teisių. Kaip teigia Jūrgenas Kuhlmannas ir Ekkehardas Lippertas, „šiandien ginkluotosios pajėgos nebėra nei vienintelė, nei pati svarbiausia nacijos saviraiškos ir savęs identifikavimo priemonė.“²⁰ Faktas, jog moterys, kurioms beveik niekur nebuvo taikoma karo prievolė, XX amžiuje įgijo lygias pilietines teises su vyrais visame Vakarų pasaulyje, dar labiau pabrėžė ryšio tarp karo tarnybos ir piliečio statuso, vieno svarbiausių karo prievolę iš-

²⁰ Kuhlmann J. & Lippert E. (1994), 'Farewell to Compulsory Military Service? Arguments for and against Compulsory Military Service in Times of Peace – The Case of Germany', in Kuhlmann J., Segal D.R. (eds.), *SOWI Forum International*, No. 16, p. 220.

laikančių socialinių ir politinių veiksmų, archaiškumą. Kaip vieną pokyčių, nei-
giamai veikiančių šauktinių kariuomenės modelį, Janowitzas taip pat išskiria
nacionalizmo – itin galingos jėgos, išlaikiusios karo prievolės populiarumą vi-
suomenėje — sunykimą.²¹ Atsiradus kitiems nei tautybė identifikavimosi ir sa-
viraiškos kanalams, o ir turint omenyje destruktijos kupiną nacionalizmo isto-
riją, nacionalizmas pamažu imtas traktuoti kaip pavojaus, o ne gėrio šaltinis.
Nacionalistinis entuziazmas, taip lengvai konvertuojamas į militarizmą, nors
vis dar besireiškiantis Vakarų visuomenių paribiuose ir netgi kartkartėmis pra-
siveržiantis į politinio proceso centrą, jau nebesugeba užkariauti širdžių ir pro-
tų. Taigi ideologinė sudedamoji, kuri palaikė karo prievolę ir darė ją popula-
rią, išsieikvojo.

Antra, bet ne mažiau svarbu yra tai, kad Vakaruose įvyko smarkių po-
slinkių visuomenės sąmonėje vertinant santykį tarp individo ir valstybės. Bur-
kas tai apibūdina kaip „perėjimą iš sutelktos visuomenės, kur individas auko-
jasi valstybės labui, į industrinę visuomenę, kur valstybė egzistuoja tam, kad
tenkintų individo poreikius.“²² Šis pastebėjimas atspindi smarkų kolektyviz-
mo bei visuomeninio solidarumo susilpnėjimą bei individualizmo dominavi-
mą šiuolaikinėse Vakarų visuomenėse. Individas, susiformavęs vartotojiško-
se ir pragmatiškose visuomenėse, vis dažniau klausia, kuo gali valstybė jam
ar jai pasitarnauti (mainais į sumokėtus mokesčius), o ne tai, kuo jis ar ji
privalo pasitarnauti valstybei. Tokiame kontekste privalomoji karo tarnyba
traktuojama ne kaip garbinga ir svarbi pareiga, o kaip visiškai nepriimtina ir
skandalinga valstybės prievarta laisvų piliečių atžvilgiu.

Visuotinis nepritarimas karo prievolei kyla dar ir iš to, kad Vakarų šaly-
se vyraujančios visuomeninės vertybės, skirtingai nuo XIX a. pabaigos – XX
a. pradžios, nesutampa arba netgi prieštarauja toms vertybėms, kurios vyrau-
ja bet kurioje karinėje organizacijoje. Kaip teigia J. Kuhlmannas ir E. Lip-
pertas, „tokie su karo tarnyba susiję bruožai, kaip pareigos jausmas, paklus-
numas, griežta tvarka <...> prarado savo patrauklumą.“²³ Dėl to, anot Jano-
witzo, „hedonizmas ir saviraiškos svarba tapo tuo pagrindu, kuriuo jaunoji
karta remiasi priešindamasi karinės organizacijos principams ir vertybėms.“²⁴
J. Burkas priduria, jog „pasiektas aukštas švietimo sistemos lygis ir materia-
linė gerovė net tik sukūrė sąlygas jaunimo apatijai karos tarnybos atžvilgiu,

²¹ Janowitz M. (1973), 'US Forces and the Zero Draft', *Adelphi Paper*, No. 94.

²² Burk J., p. 442.

²³ Kuhlmann J. & Lippert E., p. 221.

²⁴ Janowitz M., p.4.

bet ir prielaidas kritikuoti karinių institucijų veiklos tikslus bei stilių.”²⁵ Prie šios augančios vertybinės prarajos tarp visuomenės ir jai tarnaujančios karinės organizacijos ne mažiau prisideda faktas, kad naujoji karta Vakarų valstybėse iš esmės yra nepatyrusi grėsmės valstybės išlikimui pojūčio. Nesant tokio visaapimančio grėsmės jausmo, valstybei itin sunku įtikinti visuomenės narius skirti dalį savo vertingo laiko kariniam pasirengimui.

Galiausiai viena iš tiesioginių karinės pertvarkos po šaltojo karo, ypač kariuomenių mažinimo, pasekmių daugelyje valstybių tapo itin selektyvi karo prievolė, kurioje visuotinumą principas tapo praktiškai nebeįgyvendinamas.

Iš čia kyla bene didžiausias visuomenės pasipriešinimas privalomajai karo tarnybai, nes selektyvi prievolė pažeidžia socialinės lygybės principą ir tampa moraliai nepateisinama. Kuomet tik nedidelė visuomenės dalis priversta atlikti karo tarnybą, o likusieji visuomenės nariai toliau naudojami civilinio gyvenimo teikiama privalumais, karo prievolės moralinis pagrindas praktiškai išnyksta. Tie visuomenės nariai, kurie tampa šauktiniais, automatiškai atsiduria nepalankioje padėtyje, kuomet grįžta į itin konkurencingą darbo rinką ir turi konkuruoti tiek su moterimis, kurioms prievolės atlikti karo tarnybą nėra, tiek su vyrais, kurių kariuomenei neprireikė. Jungtinėse Valstijose dar prieš atsisakant karo prievolės, atlikto tyrimo duomenimis, privalomąją karo tarnybą atlikę vyrai vidutiniškai uždirbdavo 15 proc. mažiau nei jos neatlikę, ir toks atsilikimas tęsdavosi vidutiniškai 5 metus.²⁶ Pastaraisiais dešimtmečiais Vakarų valstybėse gerokai padidėjęs moterų dalyvavimas ir aktyvumas darbo rinkoje dar labiau išryškino karo prievolės daromą žalą buvusių prievolinkų materialinei gerovei ir perspektyvoms darbo rinkoje. Todėl daugelyje šalių argumentas, jog valstybė privalo arba šaukti visus tinkamus atlikti karo tarnybą, neišskiriant ir moterų, arba apskritai atsisakyti karo prievolės, tapo itin reikšmingas politiniuose debatuose, ypač kuomet visuomenės ir valstybės gyvenimas remiasi lygių galimybių visiems sukūrimo ir išlaikymo principu.

Akivaizdu, kad visi šie išvardyti visuomeniniai procesai ir reiškiniai, kurie tirpdo karo prievolės socialinį priimtumą, nėra vieno – paskutiniojo – dešimtmečio reikalas. Tačiau kodėl tuomet didesnėje Vakarų dalyje karo prievolė pradėjo nykti tik dabar? Darosi aišku, kad ir socialinio dominavimo teorija negali pasiūlyti visa apimančio paaiškinimo. Tenka grįžti prie politinių realybių bei jų karinių strateginių argumentų ir pabandyti juos suderinti su socialinio dominavimo požiūriu.

²⁵ Burk J. (1990), p. 9.

²⁶ Žr. ‘The Draft: Warriors-by-numbers’, *The Economist*, February 15-21, 2003, p. 46.

6. Teorinių požiūrių sintezė ir veiksniai, trukdantys atsisakyti karo prievolės

Bandant sujungti su karo prievole susijusius vyksmus į bendrą visumą, pakankamai aiškiai matyti, jog nauji strateginiai iššūkiai ir saugumo aplinka po šaltojo karo sumažino karo prievolės patrauklumą ir reikšmę gynybos planavimui. Tai leido laipsniškai mažinti šauktinių skaičių, vedantį prie selektyvios prievolės. Savo ruožtu, tai silpnino karo prievolės, jau ir taip nepopuliarios dėl vertybinių pokyčių, socialinį priimtinumą. Praėjusiojo amžiaus paskutiniame dešimtmetyje tiek politinio realizmo, tiek socialinio dominavimo požiūriu proceso kryptis ir galutinis verdiktas pagaliau sutapo – karo prievolė turi pagrįstai išnykti. Tačiau taip pat akivaizdu, jog vien politiniams realistams svarbūs veiksniai (strateginiai, kariniai, technologiniai, finansiniai) negali galutinai nulemti karo prievolės likimo, kaip ir socialinio dominavimo šalininkams reikšmingi veiksniai (vertybių pokyčiai, santykis tarp valstybės ir visuomenės ir pan.). Išsamioms prielaidoms atsisakyti karo prievolės arba ją išlaikyti susiformuoja tik abiem veiksmų grupėms aktyviai sąveikaujant, nes, kaip rašo Martinas Shaw, „karinės institucijos niekada neatspindi tik visuomenės politinės sistemos: jos egzistuoja sandūroje tarp visuomenės ir tarptautinės valstybių sistemos.“²⁷ Samuelis Huntingtonas, vienas žymiausių šiuolaikinių karinės sociologijos bei visuomenės ir valstybės santykio su karine organizacija teoretikų, itin tiksliai apibūdina dvišalį konkretaus kariuomenės modelio ištakas: „Kiekvienos visuomenės karines institucijas formuoja dvi jėgos: funkciniai reikalavimai, kylantys iš grėsmių tai visuomenei pobūdžio, ir visuomeniniai reikalavimai, kylantys iš socialinių jėgų, ideologijų ir institutų, vyraujančių toje visuomenėje. Karinės institucijos, atspindinčios vien tik visuomenines vertybes, gali būti nepajėgios efektyviai atlikti savo karinės funkcijos. Kita vertus, visuomenėje gali būti neįmanoma ilgai išlaikyti karinių institucijų, suformuotų tik pagal funkcinis reikalavimus.“²⁸

Funkcinių ir visuomeninių reikalavimų bei veiksmų sąveiką gerai iliustruoja anksčiau aptartas branduolinio ginklo atsiradimo poveikis. JAV branduolinio potencialo egzistavimas bei branduolinio atgrasinimo koncepcijos įsitvirtinimas palengvino visuomenės demilitarizacijos procesą, o tai savo ruož-

²⁷ Shaw M., p. 163.

²⁸ Huntington S. P. (1957), *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press), p.2.

tu dar labiau sustiprino spaudimą atsisakyti karo prievolės. Taip pat galima pažymėti, kad strateginių šauktinių kariuomenių neefektyvumą ekspedicinėse misijose lydi ir visuomenės nepritarimas šauktinių siuntimui į tokias misijas, ypač esant didelei rizikai, kad šauktiniai turės dalyvauti kovos veiksmuose. Vienas didžiausių šokų, ištikusių valstybes, kurios atsisakė karo prievolės anksčiausiai, buvo susijęs su dideliu karo prievolinkų aukų skaičiumi kovos veiksmuose toli nuo tėvynės (geras to pavyzdys – JAV karinė katastrofa Vietname). Taigi kuo daugiau ginkluotosios pajėgos yra orientuotos į ekspedicines misijas, tuo mažesnis funkcinis šauktinių efektyvumas ir tuo didesnis visuomenės spaudimas dislokuoti ir naudoti tik profesinės karo tarnybos karius.

Pagrindinis išliekantis klausimas yra tai, kokį svorį turi, sakykime, visuomeniniai veiksniai ir reikalavimai, palyginti su funkciniais kariuomenės efektyvumo reikalavimais. Jei procesų kryptys išsiskiria ir kariuomenės efektyvumas įgyvendinant jos misiją neįmanomas be karo prievolės, tačiau visuomeninės sąlygos yra priešiškos privalomajai karo tarnybai, kuriai veiksmų grupei turi būti teikiama pirmenybė? Koks santykis tarp karo prievolės atsisakymą stabdančių ir sąveikaujančių veiksmų? Daugiau ar mažiau priimtina atsakymą galima rasti vėlgi apibendrinus šiame straipsnyje apibūdintą karo prievolės nykimo tendenciją, tik šį kartą imant abi procese besireiškiančias jėgas ir išskleidžiant chronologiškai.

Strateginė šaltojo karo aplinka, suvokiamos grėsmės pobūdis žemyninėje Europoje bei vizija, kokiam karui reikia ruoštis (t.y. funkciniai reikalavimai), užkirto kelią politiniam sprendimui atsisakyti karo prievolės, netgi nepaisant to, kad visuomeninės sąlygos buvo daugiau ar mažiau palankios. Tik šaltojo karo pabaiga, paskatinusi gynybos prielaidų peržiūrą bei karines reformas, leido kitaip įvertinti karo prievolės privalumus ir trūkumus kariniu požiūriu. Tuo pat metu jau pribrendusios visuomeninės sąlygos (nusistovėjusi vertybių sistema, pakitęs valstybės ir visuomenės santykis ir pan.), nepalankios karo prievolės tęsimui, tapo rimtu orientyru politiniame lygyje ir itin palengvino sprendimą atsisakyti privalomosios karo tarnybos. Virtusi antrinė, netgi neadekvačia karinių pajėgumų užtikrinimo priemone kariniu strateginiu požiūriu, karo prievolė tapo pažeidžiama politiniams bei socialiniams argumentams jos atsisakyti.

Ar tai reiškia, kad funkciniais reikalavimams turi būti teikiama pirmenybė, tuo iš esmės sutinkant su politiniais realistais, kad visuomeninė aplinka tėra nereikšmingas fonas? Paradoksalu, bet tai paneigti gali stabdančių veiksmų įvertinimas. Valstybių, kuriose karo prievolė išlieka ir tikriausiai dar ilgai gyvuos, patirtis rodo, kad traktuoti visuomeninius reikalavimus vien kaip kon-

tekstą būtų neteisinga. Kaip jau buvo minėta, kai kuriose Vakarų valstybėse (Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Norvegijoje, Vokietijoje) privalomoji karo tarnyba, nors ir ne tokia visuotinė, tebėra svarbi. Kaip tik visuomeniniai veiksniai ir reikalavimai neleidžia atsakyti karo prievolės ir pereiti prie vien profesinės karo tarnybos, nepaisant to, kad strateginiai iššūkiai bei su jais susiję funkciniai reikalavimai spaudžia ta linkme. Shaw teigia, kad šauktinių kariuomenės modelio gyvavimą kai kuriose Vakarų valstybėse lemia būtent tradicija ir istorija (kaip kad Šiaurės Europos valstybėse).²⁹ Taip pat gana dažnai karo prievolė netgi turtingose valstybėse (pvz., Švedijoje) matoma kaip vienas iš būdų užtikrinti jaunų žmonių iš atsilikusių regionų arba neturtingų šeimų socialinį mobilumą, nes karo tarnyba padeda įgyti bent šokių tokių profesinių įgūdžių (pvz., vairuotojo ar mechaniko). Tai tam tikra prasme suteikia pagrindą tolesnei šauktinių gerovei civiliniame sektoriuje, nors tai ir reiškia, kad didžioji dalis šauktinių bus ne itin išsilavinę, tad dar mažiau naudingi kariuomenei, kurioje gausu sudėtingų technologijų. Taigi, jei visuomenės narių patirtis, susijusi su karo tarnyba, yra tik teigiama ir todėl jai priskiriama didelė socialinė vertė, šauktinių kariuomenė gali išlikti netgi neturėdama strateginės prasmės. Tačiau, prisimenant S. Huntington tezę dėl balanso tarp socialinių ir funkcinių veiksnių, tapusi „socialinės inžinerijos“ įrankiu, padedančiu išlyginti socialinius skirtumus, kariuomenė rizikuoja savo funkciniu efektyvumu atlikdama pagrindinę jai skirtą misiją.

Teigiama patirtis susiformuoja per ilgą laiką ir įsirašo kolektyvinėje visuomenės sąmonėje. Tačiau kasdienės ginkluotųjų pajėgų pastangos ją palaikyti tebėra svarbios. Ne paskutinę vietą vaidina tai, kaip elgiamasi su šauktiniais jų tarnybos metu. Nereikia net kalbėti apie sovietinę *dedovščiną*, kaip neigiamo požiūrio į prievolę šaltinį. Pakanka ir subtilesnių elgesio niuansų: pavyzdžiui, jei šauktinis jaučia, kad tik švaisto savo laiką ir yra naudojamas kaip pigi darbo jėga karinėje organizacijoje, karo prievolės moralinis pagrindas gali pradėti aižėti netgi palankioje socialinėje aplinkoje, suformuotoje ilgamečių tradicijų. Danijos patirtis demonstruoja, kad tokia situacija gali atvesti iki aštraus konflikto tarp visuomenės ir ginkluotųjų pajėgų. Kariuomenė buvo priversta imtis svarbių karo prievolės reformų, dėl kurių šauktiniai laikomi kariuomenėje ne ilgiau nei reikia norint juos intensyviai apmokyti.³⁰ Dėl šios priežasties karo tarnyba apibūdinama kaip įdomi ir praturtinanti patirtis, smagus užsiėmimas, o ne nuobodus lažas, taip tęsiant pozity-

²⁹ Shaw M., p. 87.

³⁰ Interviu su brg. gen. Michaeliu H. Clemmesenu.

vios visuomenės patirties tradiciją. Motyvacija per įdomią patirtį, o ne pareigą, tapo efektyvi dar ir todėl, kad tai atitinka naujosios kartos – nuolat nuobodžiaujančių ir ieškančių naujų užsiėmimų paauglių – mąstymą. Panašiai yra ir Norvegijoje, kur karo tarnybą jaunimas traktuoja kaip ekstremalų sportą – užsiėmimą, už kurį civiliniame gyvenime paprastai reikia nemažai sumokėti.³¹ Bet kokių atveju aišku, kad tose valstybėse, kur karo prievolė išliko kaip tradicija, ji yra dinamiška, transformuojasi ir adaptuojasi prie socialinės aplinkos bei jos pokyčių, nes tradicijos suformuotas visuomenės palankumas dar nereiškia, kad nėra kitų socialinių veiksnių, kurie gali paversti karo prievolę svetimkūniu.

Catherine Kelleher taip pat aprašo dar vieną svarbų visuomeninį aspektą, kuris trukdo atsisakyti karo prievolės, nepaisant funkcinių reikalavimų tai padaryti, būtent karo prievolės naudojimą kaip priemonę demokratinėi kariuomenės kontrolei užtikrinti.³² Dažnai teigiama, ypač Vokietijoje, kad dėl šauktinių buvimo kariškių gretose karinė organizacija būna atviresne ir labiau atskaitinga visuomenei, o jos vidinė organizacinė kultūra labiau suderinama su bendromis demokratinėmis visuomenės tradicijomis. Dėl to, pavyzdžiui, šauktinių kariuomenės modelio išlaikymas gali padėti kontroliuoti vyriausybės sprendimus dėl karo ir taikos, nes bet kuri vyriausybė jaučiasi mažiau suvaržyta panaudodama karinę jėgą užsienyje, jei ginkluotąsias pajėgas sudaro tik profesinės tarnybos kariai. Taigi funkcinė prasme karo prievolė gali būti nebereikalinga, tačiau socialine ir politine prasme ji gali būti suvokiama kaip tebeturinti vertę, todėl išsaugotina.

Kita vertus, toks ką tik aprašytas socialinis ir politinis šauktinių kariuomenės vaidmuo yra daugiau konkrečių aplinkybių ir istorinės patirties atskirose valstybėse išraiška, o ne universaliai pasireiškiantis ir neišvengiamas karo prievolės egzistavimo padarinys. Turbūt būtų sunku ginčyti, kad JAV, Didžiosios Britanijos arba Australijos ginkluotosios pajėgos yra mažiau atskaitingos ir mažiau kontroliuojamos nei tose šalyse, kur dar tebeegzistuoja karo prievolė. Taip pat sunku būtų tvirtinti, kad karo prievolė daro Rusijos arba Turkijos ginkluotąsias pajėgas demokratiškesnes, labiau kontroliuojamas ir atviresnes. Vyriausybės sprendimai dėl karinės jėgos panaudojimo demokratiškose visuomenėse paprastai kontroliuojami naudojantis nusistovėjusiais procedūriniais mechanizmais ir nereikalauja, kad visuomenė užsikrautų karo prievolės našta vien šiuo tikslu.

³¹ Už šį įdomų pastebėjimą esu dėkingas savo kolegai komandorui Sveinui I. Jakobsenui (Norvegija).

³² Kelleher C. M., p. 8–9.

Abiem atvejais akivaizdu, kad, kaip ir karinių strateginių aspektų, taip ir visuomeniniu požiūriu, skirtingos socialinės jėgos ir reikalavimai gali vesti visiškai skirtingomis kryptimis. Selektivi karo prievolė (ir visos iš to išplaukiančios moralinio pateisinimo problemos) gali būti rimta priežastis atsisakyti privalomosios karo tarnybos, kaip parodė neseniai vykęs problemos svarstymas Vokietijos Konstituciniame Teisme, tačiau kitas istorinės patirties suformuotas visuomeninis reikalavimas – užtikrinti kariuomenės kontrolę, demokratiškumą ir atskaitomybę – užkerta tam kelią. Atskirų visuomeninių reikalavimų reikšmė vienas kito atžvilgiu, kaip ir atskirų karinių strateginių veiksnių svoris bei šių dviejų dimensijų įvertinimas viena kitos atžvilgiu visada bus atliekamas konkrečios valstybės sąlygomis, kur konkrečios visuomenės ir politinės sistemos istorija, raida ir dinamika palieka savo pėdsaką. Tačiau pagrindinis principas išlieka: sprendimas dėl karo prievolės atsisakymo arba išsaugojimo negali būti priimtas remiantis tik funkcinių reikalavimų, karinių strateginių veiksnių analize, ignoruojant socialinius bei politinius aspektus. Tačiau lygiai taip pat jis negali būti diktuojamas vien visuomeninių veiksnių.

Išvados

Sprendimas reformuoti ginkluotąsias pajėgas niekada nebūna paprastas, netgi jei reformos pasekmės neperžengia karinės organizacijos ribų. Tačiau kuomet reforma paliečia ir plačiąją visuomenę, politinis sprendimas tampa dar labiau komplikuotas. Karo prievolės pertvarkymas ar jos atsisakymas kaip tik ir yra tas reformos aspektas, kuris visuomenėje, šiaip ne itin besidominčioje kariuomenės reikalais, būtų labiausiai pastebėtas. Akivaizdu, jog apsiriboti vien siaurais karinio efektyvumo aspektų svarstymais apmaštant karo prievolės ateitį bei perspektyvas yra neįmanoma, bent jau tol, kol šalis nejaučia egzistencinės grėsmės. Socialinė aplinka, visuomenės raida, visuomenės požiūris jau seniai vaidina svarbų vaidmenį formuojant gynybos politiką. Tiesa, kaip matyti iš pateiktos apžvalgos, funkciniai reikalavimai karinėms pajėgoms, jei jie ypač dideli, vis dar gali lemti galutinį rezultatą. Tačiau Vakaruose karo prievolė sparčiai nyksta, nes istorinės politinės ir visuomeninės sąlygos, kurių samplaikoje susiformavo karo prievolė, paprasčiausiai nebeegzistuoja. Maža to, šauktinių kariuomenės tapo nesuderinamos su šiuolaikiniais karinių pajėgų efektyvumo reikalavimais, padiktuotais naujų misijų bei uždavinių. Kai kurios visuomenės vis dar gali laikyti karo prievolę visuomenine vertybe, tačiau net ir jos priverstos pripažinti pokyčių būtinybę.

Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju sprendimas atsisakyti karo prievolės arba ją išlaikyti buvo ir yra priimamas skirtingomis aplinkybėmis, esant skirtingai įvairių paminėtų argumentų reikšmei. Tiek karo prievolės atsisakymą skatinantys, tiek stabdantys veiksniai bei jų sąveika turi būti nagrinėjami vietiniame kontekste. Lietuvos atveju tai reikštų atsakymų į aibę klausimų paiešką. Laikantis politinių realistų pozicijų, mes turime pažvelgti į šalies saugumo aplinką ir klausti savęs: kokios yra pagrindinės grėsmės valstybės saugumui ir kokio apskritai karinio atsako jos reikalauja? Ko visuomenė ir politikai labiausiai tikisi iš kariuomenės? Ar, atsakydama į šiuolaikines grėsmes bei politinius-visuomeninius poreikius, mūsų kariuomenė turės vis labiau koncentruotis į rengimąsi ekspedicinėms misijoms toli už Lietuvos teritorijos ribų? Kaip narystė NATO bei su ja susiję sąjunginiai išpareigojimai paveiks kariuomenės pobūdį? Ar šauktinių tarnyba daro kariuomenę efektyvesnę ir iš tiesų pigesnę, kaip įprasta manyti? Ar kariuomenė pajėgs dabartinėje ir prognozuojamoje ekonominėje aplinkoje privilioti ir išlaikyti pakankamą kiekį geros kokybės darbo jėgos be karo prievolės? Ar mūsų valstybė pajėgs išlaikyti profesinę kariuomenę ir kokio dydžio, ir pan.?

Žvelgiant iš socialinio dominavimo pozicijų, reikia vėlgi klausti itin fundamentalių klausimų: ar mūsų visuomenė, panašiai kaip Vakaruose, išgyvena vertybių kaitą, dėl kurios privalomoji karo tarnyba tampa nepopuliari? Ar Lietuvoje santykis tarp valstybės, visuomenės ir individo taip pat keičiasi, ir valstybė imama traktuoti tik kaip tam tikrų svarbių paslaugų teikėja, tuo susiaurinant valstybės sampratos ribas? Kaip visuomenė suvokia svarbiausias grėsmes nacionaliniam saugumui ir kokią įtaką daro jos požiūriui į būtinybę atlikti privalomąją karo tarnybą? Kokia istorinė ir šiuolaikinė visuomenės patirtis, susijusi su karo prievole Lietuvoje? Kiek stiprus karo prievolės legitimumas, turint galvoje jos didėjantį selektyvumą bei vis mažėjančią pašaukimų atlikti tarnybą jaunuolių proporciją? Ar karo prievolė vis labiau suvokiama kaip nepateisinama valstybės prievarta dalies šalies piliečių atžvilgiu arba kaip jaunų žmonių laiko švaistymas? Kas motyvuoja jaunus žmones atlikti karo tarnybą – baudžiamųjų sankcijų baimė, patriotizmas ar karinio gyvenimo patirties troškimas? Ar šauktinių kariuomenė yra tapusi neatsiejama demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės sistemos dalimi, padedančia užtikrinti kariuomenės skaidrumą bei atsakomybę?

Klausimų sąrašas iš tiesų ilgas ir galėtų būti dar ilgesnis, o atsakymus dar reikėtų susieti tarpusavyje bei įvertinti vienas kito atžvilgiu. Tačiau net jei diskusijos metu visi sutartų, jog funkciniai reikalavimai vis dar diktuoja karo prievolės poreikį, reikia labai rimtai įvertinti, ar tokia karo prievolė, kokią

turime Lietuvoje, yra pateisinama ir ar ją įmanoma išlaikyti nepakitusia. Gali būti, kad teks ją reformuoti taip, jog karo tarnyba labiau atitiktų socialines tendencijas bei visuomenės vertybes ir požiūrį. Po tokios reformos galime pamatyti, jog kariuomenė Lietuvoje, nors vis dar formaliai ir iš dalies besiremianti šauktinių tarnyba, turės mažai ką bendro su tradicine karo prievole – reiškiniu, kuris likusioje Europoje įžengė į paskutinę savo gyvavimo stadiją.

Literatūra

Boène Bernard; Dandeker Christopher; Kuhlmann Jürgen; van der Meulen Jan (eds.) (2000), *Facing Uncertainty: the Swedish Military in International Perspective* (Stockholm: Swedish National Defence College).

Burk James (1989), 'Debating the Draft in America', *Armed Forces and Society*, Vol. 15, No. 3, pp. 431–448.

Burk James (1990), 'National Attachments and the Decline of the Mass Armed Force', in Kuhlmann J. (ed.), *SOWI Forum International*, No. 9, pp. 3–35.

Burk James (1992), 'The Decline of Mass Armed Forces and Compulsory Military Service', *Defence Analysis*, Vol. 8, No. 1, pp. 45–59.

Haltiner Karl W. (1998), 'The Definite End of the Mass Army in Europe?', *Armed Forces and Society*, Vol. 25, No. 1, pp. 7–36.

Howard Michael (1976), *War in European History* (Oxford: Oxford University Press).

Huntington Samuel P. (1957), *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press).

Janowitz Morris (1973), 'US Forces and the Zero Draft', *Adelphi Paper*, No. 94.

Kelleher Catherine M. (1978), 'Mass Armies in the 1970s', *Armed Forces and Society*, Vol. 5, No. 1, pp. 3–30.

Knox MacGregor (2001), 'Mass politics and nationalism as military revolution: The French Revolution and after' in Knox M., Murray W. (eds.), *The Dynamics of Military Revolutions: 1300-2050*, pp. 57–73.

Kuhlmann Jürgen & Lippert Ekkehard (1994), 'Farewell to Compulsory Military Service? Arguments for and against Compulsory Military Service in Times of Peace – The Case of Germany', in Kuhlmann J., Segal D.R. (eds.), *SOWI Forum International*, No. 16, pp. 215–258.

Shaw Martin (1990), *Post-Military Society* (Cambridge: Polity Press).

Van Der Meulen Jan & Manigart Philippe (1997), 'Zero Draft in the Low Countries: The Final Shift to All-Volunteer Force', *Armed Forces and Society*, Vol. 24, No. 2, pp. 315–332.

Van Doorn Jacques (1975), 'The Decline of the Mass Army in the West – General Reflections', *Armed Forces and Society*, Vol. 1., No. 2, pp. 147–157.

Robertas Šapronas*

AR VIS DAR REIKIA LIETUVAI ŠAUKTINIŲ KARIŲ?¹

A number of European countries bid farewell to their military conscription system in the course of the 1990s and established fully professional Armed Forces. Several others declared their plans to do so in the coming years. In this situation countries like Lithuania, that have not yet made up their minds, are faced with a choice of either joining the bandwagon or presenting a convincing case for maintaining the compulsory military service.

The growing number and intensity of international operations in which NATO and/or allied nations are actively involved set more ambitious demands ever to the Lithuanian Armed Forces. The need to provide large numbers of troops on short notice for combat operations in foreign countries favours reducing the reliance on conscripts and increasing the numbers and percentage of professionals within the Armed Forces.

However, before decisions on the future of the conscription system are made, some more fundamental issues related to conscription should be carefully examined. In many countries the conscription system became much more than a means for effective mobilisation of national resources for defence. Throughout the decades of its existence, the draft system has become broadly accepted within respective societies and may even have become part of the national identity. In such cases conscription cannot be discarded on technical grounds only. Furthermore, the existing evidence seems not to be sufficient to conclude beyond a reasonable doubt that conscript-based armies would in all cases be inferior to those, which have only professionals in their ranks.

Therefore, before making any decisions on the future of the conscription system one should have a closer look at its other, non-military, functions and its general role within the society. During the 19th and much of the 20th centuries, when general conscription was widely accepted as the way for organising military service, the draft system was performing a number of social functions. The literature on the subject traditionally mentions its major

* Lietuvos Respublikos nuolatinės Nato atstovybės gynybos patarėjas,
el. paštas robertas.sapronas@ltunato.org

role in fostering cohesion and national allegiance within societies as well as spreading literacy and technical knowledge. After WW II, general conscription was also defended in the West as a system, which provides for better democratic control of the military. Indeed, many authors argue that due to the conscription system and the regular inflow of civilians, the Armed Forces remain in close contact with their respective societies. In such countries, the argument goes, the military will better represent the interests of the society and will be less inclined to misuse their power.

All these considerations, important as they could have been in the past, seem to have lost much of their significance over time. The end of the Cold War and the need to counter new security threats have also deprived conscript armies of clear military justifications for their continued existence. Hence, the abolition of the draft even in such countries as France, which has one of the oldest traditions of mass conscription.

The Lithuanian Armed Forces have achieved very much in developing humane service conditions and efficient conscription system since its independence in 1990. The environment in which Lithuanian draftees are serving at present is simply incomparable with that of the Soviet Army. However, the legacies of the past still weigh heavily. The draft system in Lithuania remains rather unpopular within the society. Relatively small numbers of conscripts are enlisted every year; many, especially those from wealthier families, usually succeed in finding ways for not to be conscripted. Hence, the system is becoming increasingly unjust towards those who are forced to do their military service. In this form conscription does not provide any visible non-military benefits to the society, while its military rationale is regularly challenged. On that basis, the abolition of the draft in Lithuania would be a right and welcome step.

So far, political debate on the issue has not taken place. The subject is not on the political agenda. At the same time, the Parliament has agreed to reduce the current number of 4500 conscripts per year to 2000 by the year 2008. This seems to suggest that the ground is being prepared for more radical decisions.

Įvadas

Stebint, kaip viena po kitos Vakarų Europos šalys atsisako privalomosios karo tarnybos, nori nenori iškyła klausimas, ar mes Lietuvoje neatsiliegame nuo laikmečio, ar yra nors kiek tiesos vartojant epiteta „šiuolaikinė“, kuomet kalbama apie Lietuvos kariuomenę?¹ Per pastarąjį dešimtmetį tokios šalys kaip Belgija, Ispanija, Italija, Olandija, Portugalija ir netgi Prancūzija – revoliucinio *levée en masse* šūkio autorė, visiškai atsisakė privalomojo šaukimo į kariuomenę ir perėjo prie profesionaliosios tarnybos sistemos. Profesinės kariuomenės sistema jau seniai ir sėkmingai funkcionuoja JAV ir Didžiojoje

¹Šiame straipsnyje išdėstytos mintys ir pareikštos nuomonės yra tik straipsnio autoriaus ir neatspindi oficialios Krašto apsaugos ministerijos pozicijos.

Britanijoje, kurios, beje, akivaizdžiai įrodė savo karinių pajėgų pranašumą visuose didžiuosiuose pastarojo meto konfliktuose.

Tiesa, artimiausioje Lietuvos kaimynystėje praktiškai visos šalys tebevykdo privalomąjį savo piliečių šaukimą į kariuomenę. Tokios šalys kaip Vokietija, Danija, Švedija ir kitos ne tik tebeišlaiko visuotinę karo prievole grindžiamas kariuomenes, bet ir mano esant jas visiškai atitinkančias šiuolaikinės karybos reikalavimus ir gebančias atremti esamas saugumo grėsmes. Nė viena iš jų nežada artimiausiu metu atsisakyti šauktinių karių. Šiuo klausimu visos svarbiausios minėtų šalių politinės partijos yra vieningos. Tačiau tiesa, kad ir čia šauktinių karių skaičius bei jų procentas karinėse pajėgose yra reguliariai mažinamas, o diskusijose nuolatos pabrėžiamos svarbios socialinės funkcijos, kurias visuomenėje atlieka privalomosios tarnybos sistema.

Nuo pat pirmojo šaukimo į Lietuvos kariuomenę 1991 m. rudenį Lietuvos kariuomenėje šauktiniai kariai sudarė didelę kariuomenės personalo dalį. Augant ir stiprėjant Lietuvos kariuomenei, šauktinių skaičius kariniuose daliniuose nuolat augo ir 2002 m. pasiekė 5000 karių (žr. lentelę 33 p. Šaltinis: Karo prievolės administravimo tarnyba prie Krašto apsaugos ministerijos).

Tačiau panašu, kad nuo ateinančių metų pradės vyrauti priešingos tendencijos. Lietuva įsitrauks į daugelyje Vakarų Europos šalių tebesitęsiančius debatus, ar vis dar reikalingi šauktiniai kariai ir pati karo prievolės sistema. Svarbiausias signalas, kad ši diskusija artinasi, yra Lietuvos Seimo sprendimas, kad Lietuvos kariuomenėje per ateinančius penkerius metus turėtų sumažėti nuo 4500 (arba maždaug 30 procentų Lietuvos kariuomenės personalo) iki 2000 (arba mažiau nei 15 procentų personalo)². Tačiau iki šiol nėra aiškaus politinio sprendimo dėl to, ar ilgalaikėje perspektyvoje Lietuva sieks išsaugoti karo prievolės sistemą, ar tikrasis prievolinkų skaičiaus mažinimo tikslas yra palaiapsnis perėjimas prie profesionaliosios kariuomenės.

Klausimas nėra paprastas ir abejonės visiškai suprantamos. Pirma, nesinori likti paskutiniais demokratinėje Europoje, išsaugojusiais vis labiau praeities simboliu tampančią ir vis sunkiau pateisinamą šauktinių sistemą. Kita vertus, yra pavojus, kad, besivaikant mados tendencijų, bus padaryta brangi ir sunkiai atitaisoma klaida. Juk išties, privalomąjį šaukimą sustabdyti galima tik vieną kartą. Reikėtų išties ypatingų aplinkybių bei politinės drąsos, kad

²Kariuomenės principinės struktūros 2003 m. ir planuojamos kariuomenės principinės struktūros 2008 m. nustatymo įstatymas. LR Seimas, 2003 06 17. Valstybės žinios 2003, Nr. 65-2937.

Metai	Šauktiniai kariai krašto apsaugos sistemos daliniuose	Šauktiniai kariai vidaus reikalų sistemos daliniuose	Iš viso šauktinių karių
1991 (ruduo)	786	1027	1813
1992	3983	2830	6813
1993	2843	3095	5938
1994	2806	3005	5811
1995	2707	3059	5766
1996	2553	2997	5550
1997	2833	2529	5362
1998	3833	2205	6038
1999	3672	2112	5784
2000	4272	1538	5810
2001	4700	1461	6161
2002	5022	1361	6383
2003	4401	-	4401

dėl kažkokių priežasčių profesionaliajai kariuomenei nepasiteisinus būtų galima atkurti karo prievolę.

Maža to, nėra jokių objektyvių ir vienareikšmių įrodymų, kad vien iš profesionalų suformuota kariuomenė būtų nei bus geresnė nei ta, kuri yra komplektuojama su šauktiniais kariais. Nėra nei techninių, nei ekonominių imperatyvų, kurie verstų šalis atsisakyti privalomosios tarnybos sistemos. Netgi priešingai, sunku būtų paneigti, kad rimtų krizių ar karinių konfliktų sąlygomis smarkiai ir staiga išauga kovos veiksams tinkamo personalo poreikis ir kad privalomoji tarnyba yra bene efektyviausias iš žinomų būdų tokiam poreikiui patenkinti. Taip pat ir šauktinių, ir vien iš profesinės tarnybos karių suformuotose kariuomenėse visus svarbiausius, sprendžiamuosius postus užima tam parengti karininkai ir civiliai profesionalai. Todėl sunku būtų įrodyti, kad profesionalų kariuomenės yra neišvengiamai kompetentingesnės už

tas, kuriose tarnauja šauktiniai. Netgi priešingai, vienas iš diskusijose naudojamų argumentų „už“ šauktinių kariuomenę yra tas, kad karo prievolė visuomet leidžia pasišaukti į kariuomenę jai reikalingų specialistų.

Kita vertus, nėra vienareikšmio atsakymo ir dėl to, ar karo prievolės sistema visuomet yra pigesnė už visus kitus įmanomus variantus (tai dažnai diskusijose yra priimama kaip aksioma). Įvertinant kainą būtina atsižvelgti į tikėtinus kariuomenės panaudojimo scenarijus bei jiems būtinus pajėgumus, taip pat išlaidas tiems pajėgumams sukurti ir išlaikyti. Į kiekvieną šauktinį karį tenka nemažai investuoti, kol jis tampa kompetentingu kariu, o neilgai trukus jis palieka tarnybą. Į profesionalų karį tenka investuoti dar daugiau, tačiau ir jo paslaugomis galima naudotis kur kas ilgesnį laiką. Todėl viską susumavus gali paaiškėti, kad sąlygiškai „pigūs“ šauktiniai nebūtinai yra ekonomiškiausias pasirinkimas ir ne tai, kas šaliai yra reikalinga tikėtiniuose karinės jėgos panaudojimo scenarijuose.

Galiausiai nereikėtų pamiršti ir politinių šauktinių kariuomenės panaudojimo sunkumų konfliktuose už savos šalies teritorijos ribų. Politikams turėtų būti kur kas lengviau teigiamai nuspręsti dėl panaudojimo kariniuose konfliktuose tų karių, kurie kariuomenę savarankiškai pasirinko kaip tam tikrą savo gyvenimo etapą, nei tuos, kurie tokio pasirinkimo nepadarė ir buvo privalomai pašaukti tarnybon.

Visa ši prieštarų argumentų ir teiginių painiava rodo, kad nėra jokių techninių ar ekonominių veiksnių, kurie akivaizdžiai ir iš anksto nulemtų vienos sistemos pranašumą, palyginti su kita. Tiek šauktinių, tiek profesionaliosios kariuomenės tikriausiai gali būti suorganizuotos tokiu būdu, kad maksimaliai atitiktų konkrečiai kariuomenei keliamus uždavinius.

Taigi klausimas „būti ar nebūti“ privalomajam šaukimui į kariuomenę yra visa savo esme politinis. Ekonominiai, techniniai ar kariniai aspektai gali būti naudojami sustiprinti vienokiai ar kitokiai argumentacijai, bet ne mažiau svarbūs galutinam sprendimui priimti bus argumentai, susiję su sprendimų priėmėjų įsitikinimais dėl šaukimo sistemos atliekamų funkcijų visuomenėje. Šauktinių kariuomenė visuomet ir visur buvo suprantama daugiau nei žmonių masė, skirta karinei galiai sukurti. Dažniausiai karo prievolei yra suteikiama papildoma prasmė ir funkcijos, kurios buvo (ir daug kur tebėra) laikomos vertingomis savaime. Karo prievolė gali būti tapusi net tam tikra visuomenės identiteto dalimi, kaip, tarkim, Suomijoje, kur pati šalies nepriklausomybės ir identiteto sąvoka yra glaudžiai susijusi su visos tautos pasirengimu ginklu priešintis agresoriui.

Žinoma, specifinė karo prievolės reikšmė ar akcentai gali skirtis pri-

klausomai nuo šalies, tačiau dažniausiai į šauktinių karių surinkimą kariuomenėje yra žvelgiama kaip į visuomenės integracijos vietą, kaip patriotinio auklėjimo mokyklą, taip pat kaip į svarbų ryšio tarp kariuomenės ir visuomenės bei demokratinės karinių pajėgų kontrolės stiprinimo elementą. Visi šie aspektai turi nedaug ką bendro su karyba. Todėl tol, kol jie visuomenėje primami ir pripažįstami kaip vertybė – tol šauktinių kariuomenės egzistavimas gali būti lengvai pateisinamas, net jeigu šauktinių karių panaudojimo kariuose konfliktuose tikimybė yra pati minimaliausia.

Lietuvoje, kaip ir kitur, galutinis sprendimas panaikinti ar išsaugoti šauktinių kariuomenę nebus greitas ir lengvas. Diskusija šiuo klausimu dar tik prasideda. Galutinis sprendimas, be argumentų „už“ ir „prieš“ poveikio, priklauso ir nuo kitų, ypač gretimų, šalių pasirinkimo. Vakarų valstybėse, tiek tose, kur šauktinių buvo atsisakyta, tiek tose, kur privalomoji tarnyba išlikusi, ši diskusija tęsėsi dešimtmečiais. Ir tik pastarųjų metų socialinės, politinės, taip pat technikos raidos tendencijos, įskaitant pastarųjų metų karinių konfliktų analizę, gerokai sustiprino argumentus tų, kurie remia privalomojo šaukimo atsisakymą.

Šio straipsnio pirmojoje dalyje bus analizuojami populiariausi iš akademinėje literatūroje naudojamų nekarinių argumentų „už“ šauktinių kariuomenės išsaugojimą bei pateikiamas jų vertinimas šiandiniame kontekste. Antroji straipsnio dalis yra skirta kiek gilesnei situacijos Lietuvos kariuomenėje analizei, kiek tai susiję su šauktinių karių naudojimu bei jų reikšme sprendžiant Lietuvos saugumo uždavinius.

1. Karo prievolės privalumai ir problemos

Karo prievolės sistemos ir šauktinių kariuomenės egzistavimas negali būti savitikslis. Karo prievolė, kaip ir visos demokratinė šalių piliečiams primestos pareigos, reikalauja loginio paaiškinimo ir atsakymo, kodėl šalies kariuomenė yra organizuojama būtent tokiu, visa savo esme prievartiniu, būdu. Tikriausiai visi sutiktų, kad būtų neteisinga, jeigu demokratinė valstybė, nustatanti reiklį prievolę ir taikanti prievartą daliai savo visuomenės, neišdėstytų tikslų ir priežasčių, dėl kurių ji iš dalies valstybės piliečių reikalauja paaukoti valstybei vienus iš gražiausių gyvenimo metų. Maža to, teigčiau, kad savo egzistencijai pateisinti karo prievolė svarbiais aspektais turi būti pranašesnė už galimus kitus karo tarnybos organizavimo modelius.

Kaip jau buvo minėta, didžioji dalis argumentų, kurie buvo ir tebėra naudojami „už“ karo prievolę, mažai ką turi bendro su karyba ir šalies saugu-

mu. Kai kuriose Vakarų visuomenėse, ypač Skandinavijos valstybėse, šauktinių kariuomenės yra susiformavusios kaip institucijos ir tapusios visuomenei patrauklios, kokybiškos, populiarios, todėl savaime laikomos saugotina verte. Tokiais atvejais nei pasaulinės mados, kad ir kokios revoliucinės, nei naujos tendencijos karyboje ir technologijose negali padaryti joms didelio poveikio. Tačiau panašu, kad Lietuvoje (ir tikriausiai daug kur kitur) karo prievolė ir šauktinių kariuomenė dar nėra tapusios visuomenės pasididžiavimu ar sudedamąja nacionalinio identiteto dalimi. Iš to išplaukia ypatingas poreikis surasti loginį pagrindimą jų egzistencijai.

Vakarų šalyse, kur diskusija apie šauktinių kariuomenę vyksta jau seniai, netrūksta rimtų studijų apie šauktinių kariuomenės privalumus ir trūkumus. Todėl šioje dalyje bus pažvelgta į svarbiausius argumentus, kurie yra naudojami „už“ karo prievolę ir mėginama įvertinti jų aktualumą Lietuvos sąlygomis.

Argumentus už karo prievolės išsaugojimą galima suskirstyti į tris grupes: susijusius su karo prievolės socialinėmis funkcijomis, ypač jos pozityvia įtaka visuomenės integracijai;

susijusius su jaunimo tautiniu-patriotiniu auklėjimu;

susijusius su demokratinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės stiprinimu.

Šių argumentų analizei ir bus skirta likusi šio skyriaus dalis.

1.1. Socialinės karo prievolės funkcijos

Vienas iš dažniausiai pasitaikančių argumentų už šauktinius kariuomenėje yra tas, kad karo prievolė padeda sukurti vienalytę, gerai integruotą visuomenę. Pašaukti į kariuomenę įvairių socialinių grupių atstovai patenka į ilgalaikį ir intensyvų tarpusavio kontaktą, kurio greičiausiai neįvyktų kitais atvejais, t.y. jeigu šauktinių kariuomenė neegzistuotų. Šis kontaktas suteikia unikalią progą geriau pažinti savo šalį ir savo visuomenę, apsikeisti žiniomis ir informacija, gerokai praplėsti akiratį, įgyti supratimą apie visuomenę, esančią už įprasto bendravimo rato ribų, ir t.t.

Taip pat teigiama (ir tai neretai naudojamas argumentas Lietuvoje), kad kariuomenėje šauktiniams kariams iš nepasiturinčių šeimų yra suteikiama galimybė likti tarnyboje ir vėliau siekti karjeros ginkluotosiose pajėgose. Teigiama, kad įprastomis sąlygomis be karo prievolės jiems tai būtų kur kas sunkiau prieinama. Be to, jaunuoliai, turintys specialių techninių žinių ar gebėjimų, turi progą juos pritaikyti kariuomenėje, o kitiems kariuomenė suteikia galimybę išmokti naujų, naudingų dalykų, kurie galėtų tapti pragyvenimo

šaltiniu tiek kariuomenėje, tiek už jos ribų. Kitaip tariant, karo prievolė sukuria naujas perspektyvas daliai visuomenės.

Tiek visuomenės integracijos, tiek su naujomis perspektyvomis susijusių argumentų silpnoji vieta yra ta, kad visose šalyse (Izraelis tikriausiai vienintelė išimtis) karo prievolė paliečia tik nedidelę visuomenės dalį. Minėtas požiūris į visuomenės integraciją yra atėjęs iš tų laikų, kai pagrindiniai visuomeninio gyvenimo aktoriai buvo vyrai ir kai klasiniai bei regioniniai skirtumai šalies viduje buvo matomi kaip sprendimo reikalaujanti problema. Besiformuojant šiuolaikinėms valstybėms, regioniniams skirtumams ir priešiškučiai eliminuoti bei nacionaliniam identitetui kurti buvo reikalinga speciali terpė. Šiuo įrankiu XVIII amžiaus pabaigoje – XIX a. pradžioje pasinaudojo Prancūzija, o vėliau ir kitos šalys. XIX–XX a. žemyninėje Europoje buvo nuolatos tobulinama šalių karo technika, kurios svarbi sudedamoji dalis buvo karo prievolė. Tačiau, be valstybės galių maksimizavimo kare, šauktinių kariuomenės gali suvaidinti svarbų vaidmenį sutelkiant šiuolaikines tautines valstybes.

Šiandien tokie argumentai sunkiai atlaiko kritiką. Požiūris į visuomenę Vakaruose yra iš esmės pakitęs. Visų pirma feminizmo filosofija bei technologijų pažanga privertė aukštyrą kojomis apversti supratimą apie lyčių vaidmenį visuomenėje. Vis daugiau moterų daro karjerą „vyriškesnėse“ srityse ir vis daugiau vyrų tampa pagrindiniais veikėjais namų ūkyje ir šeimoje. Todėl šiuolaikinėje šauktinių kariuomenėje vykstanti ir tik vyrus apimanti socialinė integracija yra kur kas mažiau prasminga ir reikšminga nei galėjo būti praeityje. Šalia to, lyčių lygybės ir tolerancijos išsitvirtinimas Vakarų visuomenėse verčia kariuomenės vadovybes rūpintis ne tiek skirtingų visuomenės klasių integracija, kiek lygių sąlygų sudarymu moterims, taip pat galimybių seksualinių mažumų bei skirtingų religinių konfesijų atstovams atlikti karo prievolę.

Taip pat sunkiai apginamas yra kiek naujesnis argumentas, kad šauktinių kariuomenė smarkiai palengvina nacionalinių mažumų integraciją. Šiuolaikinėse Vakarų valstybėse pažangos kriterijumi yra laikomas sąlygų sudarymas tautinėms mažumoms puoselėti savo identitetą, o ne pasiekimai asimiliuojant jas. Juolab kad nuolat augant gyventojų mobilumui, vis daugiau gyventojų turės dvigubas pilietybes ir vis daugiau rasis užsieniečių. Ar ir juos šauksime atlikti karo prievolės?

Galiausiai reikėtų pastebėti nuolat augantį daugianacionalinių karinių vienetų skaičių. Šie kariniai vienetai paprastai yra tie, kurie reguliariai dalyvauja tarptautinėse operacijose, vykdomose geografiškai tolimuose regionuo-

se. Šiose operacijose pagrindinė darbinė kalba yra ne nacionalinė, o anglų, o šių operacijų tikslai dažnai turi tik labai netiesioginę sąsają su siaurai suprantamais nacionalinio saugumo interesais. Tokie kariai gina kur kas platesnės bendrijos „vakarų pasaulio“ interesus. Čia vyksta visai kitokio pobūdžio – tarpnacionalinė integracija, peržengianti ribas tarp tautų ir kultūrų, tačiau su pakankama pagarba ir tolerancija galimiems skirtumams. Tačiau tiek dėl politinių, tiek dėl praktinių priežasčių šauktiniai kariai niekada nebus svarbūs šio proceso dalyviai.

Teiginiai apie kariuomenėje atsiveriančias karjeros perspektyvas taip pat neatrodo ypač įtikinami. Mažų mažiausia jie iškelia klausimą dėl to, ar tų pačių karjeros sąlygų to norintiems negalėtų suteikti profesinė kariuomenė. Sąlygų sudarymas tinkamiems vaikinams iš nepasiturinčių šeimų tapti kariais profesionalais yra grynai techninis klausimas, kurį galima nesunkiai išspręsti be karo prievolės. Beje, tai būtų kur kas efektyvesnis kelias. Dabartiniu atveju, net jei dvidešimt procentų šauktinių karių vėliau liktų tarnauti kariuomenėje kaip profesionalai, reiškia, kad (nesant kitų prievolės teikiamų privalumų) lėšos, skirtos likusiems aštuoniasdešimčiai procentų mokyti ir išlaikyti, buvo iššvaistytos. Taip pat tiesmukai galima teigti, kad kariuomenė niekada neatliks techninio ar kitokio mokymo funkcijų geriau už specializuotas mokyklas, kurios, be to, gali kur kas geriau pritaikyti savo mokymo programas prie nuolat kintančių rinkos poreikių. Civilinės mokyklos turi rengti specialistus kariuomenei, o ne atvirksčiai.

Galiausiai argumentas, kad karo prievolė leidžia pritraukti reikalingus specialistus į kariuomenę ir tuo minimaliomis sąnaudomis užtikrina aukštą kariuomenės kokybę, atrodo ganėtinai iškreiptas. Išties, tai greičiau argumentas „prieš“ privalomojo šaukimo sistemą, nes geri specialistai yra paklausūs nacionalinį produktą kuriančiame ir kariuomenę išlaikančiame civiliniame sektoriuje (tiek privačiame, tiek valstybiniame). Čia dirbdami jie gali aktyviai prisidėti prie savo ir prie valstybės gerovės kūrimo bei mokėti valstybei mokesčius, iš kurių būtų išlaikoma ir kariuomenė. Rinkoje paklausiams specialistams, labiau nei kitiems, metai, praleisti kariuomenėje, didžia dalimi yra prarasti metai. Šio argumento dirbtinumas dar labiau pabrėžiamas faktų, kad ir Lietuvoje, ir kitose šalyse aukštąjį išsilavinimą įgiję jaunuoliai paprastai būna atleidžiami nuo karo tarnybos.

1.2. Kariuomenė kaip patriotizmo ugdytoja

Neretai šauktinių kariuomenė yra pristatoma kaip „tautos mokytoja” ir lojalių, dorybingų savo valstybės piliečių ugdytoja. Šis sąryšis atsiranda dėl geram kariui ir geram piliečiui keliamų reikalavimų panašumo. Drąsa, pasiukojimas, sunkumų nugalėjimas, pagarba vyresniam – šios ir kitos kariui privalomai diegiamos ir kiekvienam piliečiui pageidaujamos savybės tiesiogiai ar netiesiogiai suteikia šauktinių kariuomenei gerų piliečių ugdymo funkciją. Be to, kariuomenė kaip institucija reikalauja iš jos narių lojalumo visų pirma savo bendrijai (valstybei) ir jos interesams, o tik po to šeimai, draugams ar kam nors kitam.

Visiškas piliečių pasiukojimas valstybei ir jos tikslams buvo ypač aktualus, kai šalis patenka į grėsmingą ar permainingą situaciją. Nacionalinis saugumas ir/ar šalies interesai reikalauja mobilizuoti visos šalies išteklius. Istoriskai šauktinių kariuomenė neatsiejamai yra susijusi su pačia tautos ir valstybės idėja. Pats priklausymas kažkokiai genčiai, bendrijai ar valstybei automatiškai sukuria pareigą priimti joje nusistovėjusias vertybes ir prirėikus jas ginklu ginti. Šiame kontekste tarnyba kariuomenėje yra natūrali sudedamoji piliečio pareigų dalis. Tačiau taikos sąlygomis kariuomenė yra vieta, kur puoselėjamas „oficialusis nacionalizmas”. Šiuolaikinis pavyzdys – Turkija, kur kariuomenė yra pripažinta šalies pasaulietiško garantu. Čia labai didelę prievolininkų mokymo dalį sudaro šalies ir kariuomenės istorijos studijos, įskaitant ginkluotųjų pajėgų vaidmenį modernizuojant šalį.

Praeityje kariuomenė atliko ir tautos mokytojos vaidmenį grynai technine prasme³. Čia buvo ta vieta, kur šalies piliečiai išmokdavo valstybinę kalbą, įgydavo neprieinamų techninių žinių, perimdavo kultūrą ir tradicijas. XIX–XX amžiuje, vis tobulėjant karybos menui ir ginklams, augo ir reikalavimai individualiam kariui. Vadai buvo suinteresuoti visuotiniu karių raštingumu bei techniniu išprusimu. Todėl daugelyje šalių, turinčių gilias karines tradicijas, kariuomenių techninės mokyklos iki šiol yra vienos pažangiausių ir prestižiškiausių.

Taip jau yra, kad pastarųjų metų tendencijos palaipsniui, tačiau nepaliaujamai ardo šiuos techninius ir ideologinius šauktinių kariuomenės pamatus. Šiandien daugelis iš aukščiau pateiktų samprotavimų atrodo anachronizmai, nors dar ne taip seniai jie buvo laikomi plačiai žinomomis tiesomis ar

³ Reikia pažymėti, kad daugelyje valstybių privalomosios tarnybos trukmė praeityje būdavo kur kas ilgesnė nei dabar įprasti 10–12 mėnesių.

bent jau rimtų debatų objektais. Šių radikalių pokyčių priežastys yra dvejopos – politinės bei karinės techninės.

Politinės priežastys yra visų pirma susijusios su šaltojo karo pabaiga bei naujų grėsmių – tai tarptautinis terorizmas, masinio naikinimo ginklų plitimas, valstybių silpnumo sukelti nestabilumai – atsiradimu. Masyvios karių divizijos ir tankų junginiai, sukurti šaltojo karo metais, nebeteko savęs vertų priešininkų. Saugumo grėsmės, kylančios Vakarų pasauliui (įskaitant Lietuvą), yra sunkiai įveikiamos kariuomenei, juo labiau šauktinių kariuomenei. Grėsmių šaltiniai dažnai yra geografiškai tolimuose regionuose, kuriuose tiesioginiai tokios šalies kaip Lietuva interesai yra minimalūs. Tokioje situacijoje priimti politinį sprendimą siųsti savo karius į konfliktų regionus yra sunku, o siųsti šauktinius karius praktiškai neįmanoma. Kova prieš „globalines grėsmes“ ar už „vakarų pasaulio interesus“ turi ganėtinai silpną mobilizuojamąją galią ne tik Lietuvoje, bet ir kitur. Į tokius konfliktus gali ir turi vykti tik tie, kurie sąmoningai ir iš anksto, žinodami apie pasekmes, pasirinko kario profesiją ir kuriems už tai valstybė suteikia atitinkamas privilegijas ir garantijas.

Karinės techninės priežastys yra susijusios su drastiškai sumažėjusia kariuomenės masyvumo ir karių skaičiaus svarba, atsiradusia dėl vadinamosios revoliucijos karyboje. Modernieji karai vyksta per atstumą, beveik be fizinio karių kontakto ir be aiškių fronto linijų. Jų baigtį labiau nulemia techninis pranašumas nei kariuomenių dydžiai⁴.

Aišku, karo prievolės rėmėjai galėtų teigti, kad vertę ir prasmę turi ir teisingas šauktinių karių tautinis patriotinis ir pilietinis auklėjimas pats savaime, be tokių jaunuolių dalyvavimo kariniuose konfliktuose. Tačiau tokiu atveju kiltų klausimas, kodėl tik labai nedidelei daliai jaunuolių toks auklėjimas suteikiamas? Kitas ne mažiau aktualus klausimas būtų toks: ar šio auklėjimo pridėtinė vertė yra išties tokia, kad kompensuoja kariuomenei atiduodamus jaunuolio gyvenimo metus ir pateisina išlaidas, reikalingas visam šauktinių sistemos išlaikymui? Juk dabartinis jaunimas gyvena informacijos amžiuje, kuriame supratimas apie pasaulį formuojamas daugybės šaltinių – televizijos, radijo, interneto, galimybių keliauti ir panašiai. Todėl kariuomenė, kaip piliečių ugdytoja ir pasaulėžiūros formuotoja, turi daug įtakingesnių bei patrauklesnių už save konkurentų. Manymas ir teigimas, kad dvylikos mėnesių tarnyba kariuomenėje galėtų visa tai nustelbti ir prirėmęs pakreipti jaunuolio gyvenimą

⁴Technikos revoliucija mažiau pokyčių įnešė į taikos palaikymo operacijų vykdymą. Čia karių išskleidimas ir fizinis kontaktas su ne visada draugiškais nusiteikusia gyventojais vis dar neišvengiamas.

teisingesne linkme, atrodo ganėtinai naivūs, juo labiau kad kiekvienoje šalyje pilietiškumo ugdymui egzistuoja akivaizdi alternatyva – bendrojo lavinimo mokyklos. Čia praktiškai *kiekvienas* jaunuolis praleidžia gerus dešimtį savo gyvenimo metų. Gal kaip tik čia turėtų būti svarbiausia valstybės remiama dorovinių ir bendruomeninių vertybių, įskaitant pilietiškumą ir patriotizmą, kalvė?

1.3. Šauktinių kariuomenė – ryšio su visuomene ir demokratinės kontrolės garantas

Svarbią dalį argumentacijos „už“ šauktinių kariuomenę paprastai sudaro teiginiai, susiję su glaudesnio kariuomenės ryšio su visuomene užtikrinimu bei iš to išplaukiančia geresne demokratine karinių pajėgų kontrole. Teigiama, kad reguliariai naujus šauktinius karius priimanti kariuomenė tampa visuomenei atvira organizacija, galinti kur kas geriau tarnauti visos visuomenės interesams. Todėl kariškiai nebus kažkoks uždaras klanas, galintis turėti savų tikslų ir interesų, nebūtinai sutampančių su visuomeniniais, bei galintys neteisėtai metodais, pasinaudodami savo išskirtine teise turėti ginklus, daryti įtaką šalies politikai.

Daugelis pasaulio šalių, įskaitant tarpukario Lietuvą, istorijoje yra patyrę kariškių bandymus aktyviai veikti politinius procesus ar netgi jėga perimti šalies valdymą. Net ir šiandien yra nemažai valstybių, kur kariškiai užima aukščiausius vadovaujančius postus. Kitur, kaip tarkim, Turkijoje, jų ypatingas vaidmuo šalies politikoje yra įteisintas įstatymuose. Tačiau tokie dalykai tampa vis labiau nesuderinami su šiuolaikinės demokratijos principais. Visose Vakarų demokratinėse valstybėse kariškiai yra griežtai įstatymiškai atriboti nuo politinių sprendimų bei subordinuoti demokratiškai išrinktiems atstovams.

Šauktinių kariuomenės ir demokratinės kontrolės sąryšio logikai prieštarauja statistika. Yra daugybė atvejų, kai kariniai perversmai buvo vykdomi kariuomenių, kuriose didelę dalį sudarė šauktiniai kariai. Lygiai taip pat yra šalių, kur vien profesionalais paremta kariuomenė puikiai atitinka visus šiuolaikinės demokratijos reikalavimus ir turi plačią visuomenės paramą. Išties demokratinė kariuomenės kontrolė jau senokai nėra problema Vakarų demokratinėse valstybėse. Šiose šalyse ir kariškiai, ir politikai, ir didžioji visuomenės dalis puikiai suvokia savo šalies kariuomenės funkcijas bei teises ir dėl jų sutaria. Todėl kokie nors kariškių bandymai piktnaudžiauti išskirtine padėtimi, kurią jiems suteikia ginklų turėjimas, šiose šalyse yra sunkiai suvokiami.

Atsižvelgiant į tai, šauktinių karių naudojimas geresnei kariuomenės demokratinei kontrolei užtikrinti atrodo beprasmiškas. Beje, net ir tuomet, kai privalomosios tarnybos kariai sudaro didelę kariuomenės dalį, jų gebėjimas daryti įtaką vadovybės sprendimams ir poelgiams yra labai abejotinas. Juo labiau sunku būtų tikėtis tokios įtakos dabar, kai daugumos šalių kariuomenėse šauktinių karių procentas yra smarkiai sumažėjęs.

Ryškus šauktinių karių skaičiaus sumažėjimas dar labiau susilpnina argumentą, teigiantį, kad karo prievolė leidžia užtikrinti geresnę kariuomenės ryšį su visuomene. Jeigu anksčiau daugumoje valstybių (tiek Vakarų valstybėse, tiek Sovietų Sąjungoje) karo prievolė turėjo „visuotinumą“ ir „neišvengiamumą“ įvaizdį, tai dabar tarnauti tenka tik tiems, kurie nesugeba pasinaudoti vis didėjančiomis galimybėmis ir būdais išvengti privalomosios tarnybos. Tačiau galiausiai yra užtikrinamas kariuomenės ryšys tik su nedidele visuomenės dalimi. Maža to, tokia karo prievolė, užuot suvienijusi ir sutelkusi visuomenę, iš tikrųjų suskaido ją į dvi nelygias dalis – stipresniąją, kuri lengvai randa būdų išvengti karo tarnybos, bei silpnesniąją, kuriai yra užkraunama neproporcingai didelė prievolių valstybei našta.

Visa tai rodo, kad šauktinių kariuomenės šalininkams Lietuvoje ir kitur laikas rimtai sunerimti. Visi ženklai rodo viena kryptimi, t.y. kad karo prievolė, kaip kariuomenės organizavimo sistema, grimzta praeitin. Jos vaidmuo visuomenės ugdymui ir integracijai yra sumažėjęs iki minimumo, jos vertė užtikrinant kariuomenės ryšį su visuomene ir stiprinant demokratinę kontrolę labai abejotina, o pati sistema tampa vis labiau neteisinga ir diskriminuojanti.

Lygiai taip pat sunku dabartinėje situacijoje pateisinti karo prievolės išsaugojimą kariniais ar ekonominiais argumentais. Yra begalė būdų organizuoti tiek privalomąją, tiek profesinę tarnybą. Kiekvieno jų adekvatumas ir efektyvumas priklausys nuo saugumo grėsmių pobūdžio, šauktinių karių išsilavinimo, jų motyvacijos ir kitų sunkiai pamatuojamų veiksnių. Todėl šiandien neįmanoma vienareikšmiškai pagrįsti teiginio, kad Lietuvai šauktinių kariuomenė tebėra optimaliausia šalies karinio saugumo užtikrinimo forma.

Tačiau visi kariniai ar ekonominiai kriterijai yra daugiau techniniai ir ne pats svarbiausias klausimo aspektas (nors daug kam jis gali būti kur kas suprantamesnis). Išties, kaip buvo siekiama parodyti šiame skyriuje, pagrindinė šiandieninė šauktinių kariuomenės problema yra ta, kad didžioji dalis filosofinio pagrindo, kuriuo remiantis buvo sukurtos ir dešimtmečius sėkmingai gyvavo karo prievole paremtos kariuomenės, yra objektyviai netekusios savo aktualumo. Savo visuma, o kai kuriais aspektais net labiau nei kitur,

ši problema yra ir Lietuvos kariuomenės bei Lietuvos politikų problema. Todėl antroji šio straipsnio dalis bus skirta Lietuvos situacijos analizei, daugiausia dėmesio skiriant šiandieninėms karo prievolės sistemos dilemoms Lietuvoje.

2. Karo prievolės perspektyvos Lietuvoje

Karo prievolę reglamentuojantys įstatymai nustato, kad privalomąją karo tarnybą Lietuvos kariuomenėje turi atlikti visi atitinkamo amžiaus sulaukę bei pagal sveikatą tam tinkami Lietuvos piliečiai vyrai. Pirmasis šaukimas į privalomąją tarnybą buvo surengtas jau 1991 m., t.y. nepraėjus ir porai metų po Nepriklausomybės paskelbimo, šalyje tebeesant sovietų kariuomenei. Privalomasis šaukimas yra reguliariai vykdomas iki šiol.

Dabartinė jaunuolių apskaitos ir šauktinių administravimo sistema, sukurta ir išstobulinta aktyviai talkinant Šiaurės šalių ekspertams, leidžia efektyviai surinkti ir tvarkyti duomenis apie potencialius šauktinius karius. Todėl Karo prievolės administravimo tarnyba sėkmingai tvarkosi su jai keliamomis užduotimis, reguliariai atrinkdama ir pašaukdama tarnybon pakankamą skaičių tarnybai tinkamų karių.

Intensyviai plėtojantis Lietuvos kariuomenei ir nuolat kuriantis naujiems padaliniams, pašaukiamų į tarnybą jaunuolių skaičius augo. Tikriausiai būtų augęs ir greičiau, tačiau šis skaičius yra labai priklausomas nuo Lietuvos kariuomenės finansinių išgalių, taip pat nuo karinės infrastruktūros sąlygotų galimybių sudaryti pašauktiesiems tinkamas tarnybos sąlygas. 2002 m. metais pašauktų tarnybon prievolinkų skaičius pasiekė 5000 karių, tačiau nuo kitų metų turėtų pradėti sparčiai mažėti. Kaip jau buvo minėta anksčiau, pagal Seimo patvirtintus Lietuvos kariuomenės plėtros planus 2003 m. yra planuojama pašaukti tarnybon apie 4500 jaunuolių, o iki 2008 m. šis skaičius turėtų laipsniškai sumažėti iki 2000.

Net ir ankstesniais metais, kai Lietuvos kariuomenėje ir Vidaus reikalų ministerijos daliniuose tarnavo 6–8 tūkstančiai šauktinių karių, toli gražu ne kiekvienam šaukiamojo amžiaus jaunuoliui tekdavo atlikti šią konstitucinę pareigą. Nėra paslaptis tai, kad potencialių šauktinių sąrašas Lietuvoje visuomet būdavo kur kas ilgesnis nei tas skaičius, kuriam Lietuvos kariuomenė galėjo sudaryti galimybes atlikti privalomąją tarnybą. Situaciją gelbėdavo tai, kad šį kandidatų sąrašą gerokai sutrumpindavo Karo prievolės įstatyme numatytos išimtys, leidžiančios atleisti nuo karo tarnybos arba ją nukeliančios tam tikram laikotarpiui. Pavyzdžiui, tarnyba studijuojantiems aukštosiose mo-

kyklose oficialiai yra nukeliama iki studijų pabaigos. Tačiau dėl riboto vietų skaičiaus tik vienetai iš pabaigusiujų aukštąsias mokyklas būna pašaukiami tarnybon. Vėlgi, pagrindinė priežastis yra ta, kad kariuomenės galimybės leiddžia tik nedidelei daliai potencialių prievolinių atlikti karo tarnybą.

Pastaraisiais metais, ypač 1998 m. pradėjus veikti Ruklos bazinio moky-mo centrui, Lietuvos kariuomenės galimybės priimti ir tinkamai parengti šauktinius karius gerokai išaugo. Tačiau, kaip matyti iš minėtų planų, šauktinių karių poreikis kariuomenės uždaviniams vykdyti yra gerokai sumažėjęs. Taigi, jeigu minėtieji šauktinių karių skaičiaus mažinimo planai bus vykdomi kaip numatyta, 2008 m. privalomąją tarnybą turės atlikti mažiau nei vienas iš dešimties potencialių kandidatų.

Tikėtina, kad šioje situacijoje, siekiant išlaikyti prievolės visuotinumą išpūdį, bus toliau plečiamas išimčių sąrašas, trumpinamas tarnybos laikas ar plečiamos alternatyvios tarnybos galimybės. Tačiau kad ir kaip organizuo-tum tokią tarnybą, karo prievolės sistema Lietuvoje išliks neteisinga atžvilgiu tų, kuriems prieš jų valią teks ją atlikti. Esant tokiam nedideliame pašauktųjų skaičiui, bus sunku tikėtis kokiais nors objektyviais kriterijais paremtos at-rankos. Kai tik bus surinktas pakankamas skaičius, greičiausiai nebeliks pras-mės kviestis likusiųjų. Kai kurios šalys, spręsdamos šią problemą, praktikuo-ja loteriją, kurioje dalyvauja visi potencialūs kandidatai. Tačiau neteko girdė-ti, kad ši galimybė būtų rimčiau svarstoma Lietuvoje. Todėl, matyt, ir ateityje pagrindinė šios konstitucinės prievolės našta teks silpniausiems Lietuvos vi-suomenės nariams.

Kalbant apie radikaliai mažinamą šauktinių skaičių, kuris vykdomas ne-atsisakant pačios karo prievolės sistemos, negalima nepastebėti to, kad pri-valomosios tarnybos administravimo sistemos šalyje išlaikymas tampa santy-kinai vis brangesnis. Kadangi tam tikro dydžio šauktinių karių administravi-mo, jų medicininio patikrinimo ir aprūpinimo aparatas privalo būti išlaikoma-s, nesvarbu koks šauktinių karių skaičius, tai juo mažiau šauktinių tarnau-ja, juo brangesnis tampa kiekvieno jų atvykimas tarnybon į Lietuvos kariuo-menę. Todėl santykinis šauktinių karių pigumas, palyginti su profesionalais, gali leisti sutaupyti lėšų tik esant pakankamai dideliame jų skaičiui. Kuo ma-žiau šauktinių, tuo mažesnė tikimybė, kad tai yra įperkamesnė kariuomenė. Dviejų sistemų (šauktinių ir profesionalų) išsaugojimas Lietuvos kariuome-nėje gali tapti didele prabanga, nes tuo pat metu augs profesinės tarnybos karių skaičius ir turės būti išlaikoma ir stiprinama šių karių administravimo ir karinio rengimo bazė.

Įdomus šiame kontekste pats sprendimas dėl šauktinių karių skaičiaus

mažinimo. Nei NATO kaip aljansas, nei dabartinė Lietuvos politinė konjunkštūra, atrodo, neverčia Lietuvos kariuomenės šitaip radikaliai mažinti šauktinių karių skaičiaus. Sprendimas greičiausiai yra kilęs iš sistemos vidaus. Greičiausiai jis atspindi Lietuvos ekspertų vertinimus, kad, atsižvelgiant į kariuomenei keliamas užduotis ir ypač į išaugusį dalyvavimą tarptautinėse operacijose, didelis šauktinių karių skaičius ir procentas kariuomenėje tampa nepraktiškas. Kaip buvo minėta, tiek teisiškai, tiek politiškai yra labai nelengva prievolinką išsiųsti į tarptautines misijas (nebent jis pats pareikštų tokį norą). Tai tikriausiai viena iš svarbiausių priežasčių šauktinių karių sąskaita didinti profesionalų skaičių. Pastariesiems tarnyba tarptautinėse operacijose būtų viena iš sudedamųjų kontrakto su Lietuvos kariuomene dalių.

Taip pat atsižvelgiant į tai, kad karo prievolės sistema yra bene efektyviausias būdas visuomenėje formuoti kompetentingą karinį rezervą, šauktinių karių skaičiaus mažinimas Lietuvoje rodo, kad kariuomenės rezervo rengimas nebėra aukštas prioritetas. Ilgą laiką tam buvo skiriama daug dėmesio ir šis argumentas būdavo naudojamas kaip akivaizdus karo prievolės sistemos pateisinimas. Lietuva šiuo atžvilgiu nėra unikali. Dabartinės saugumo grėsmės labiausiai reikalauja nedidelių, gerai parengtų greitojo reagavimo dalinių, o ne sumobilizuotų buvusių šauktinių. Pastarieji būtų tinkami teritorinei šalies gynybai, tačiau teritorinės gynybos koncepcija, kuri ilgą laiką buvo šalies gynybos doktrinos pagrindas, sunkiai dera su Lietuvos naryste NATO. Naujoji 2002 m. patvirtinta Lietuvos saugumo strategija apie ją net neužsimena.

Taigi konstatavus, kad šauktinių karių poreikis Lietuvos kariuomenėje smarkiai sumažėjęs, buvo priimtas visiškai logiškas sprendimas – sumažinti šaukiamųjų skaičių. Kas toliau? Toks šauktinių karių mažinimas negali tęstis be galo. Kada nors turės būti priimami principiniai sprendimai. Tai visų pirma kyla iš to, kad karo prievolės sistemos egzistavimui pateisinti turi būti taikomi ir kiekybiniai parametrai. Juk neišivaizduojama, kad karo prievolė galėtų būti tebevykdoma kaip tokia, kuomet pašaukiamųjų karių skaičius yra, tarkim, šimtas ar du šimtai per metus. Kiekvienas sutiks, kad mažinant šauktinių skaičių kažkur bus susidurta su „absurdo riba“. Ją pasiekus karo prievolės taikymas ir visos jos administravimo sistemos išlaikymas tampa visišku nonsensu ir totaliu lėšų švaistymu. Ar 2000 šauktinių per metus jau pasiekia tą ribą? Galbūt ir ne, tačiau tai jau nebetoli šios ribos. Toliau mažinti nelabai yra kur. Tikriausiai natūralus kitas žingsnis būtų sustabdyti karo prievolę. Išties, autoriaus manymu, Seimo pritarimas sprendimui radikaliai sumažinti privalomosios tarnybos karių skaičių Lietuvos kariuomenėje iš esmės subrandino ir politinį sprendimą

dėl karo prievolės sustabdymo. Būna šį klausimą aiškiai iškelti politiniuose debatuose.

Stebinti turėtų tik tai, kad tikros politinės diskusijos apie karo prievolės sistemą Lietuvoje, jos prasmę ir vertę Lietuvos visuomenei praktiškai nebuvo. Juk privalomasis šaukimas į karo tarnybą yra bene didžiausia prievolė, kurią valstybė primeta savo piliečiams. Todėl natūralu, kad po šaltojo karo pabaigos šiuo klausimu prasidėjo intensyvios diskusijos ir kritiškas jos efektyvumo vertinimas daugumoje Europos šalių. Tačiau Lietuvoje iki šiol praktiškai viskas yra palikta krašto apsaugos sistemoje dirbantiems ekspertams. Pastarieji, suprantama, daugiausia dėmesio skiria tarnybos praktiniams ir organizaciniams (o ne idėjiniams-filosofiniams) aspektams ir yra linkę viską vertinti techniniais ir kiekybiniais kriterijais. Ir išties, užsienio ekspertų vertinimu, Lietuvos kariuomenė padarė nepaprastai didelę pažangą tobulindama karo prievolės sistemą ir kurdama šauktiniams kariams tinkamas tarnybos ir gyvenimo sąlygas. Tačiau kariuomenė negali nuspręsti, ar, nesant akivaizdžių didelio masto saugumo grėsmių, karo prievolės sistema yra tebereikalinga Lietuvos visuomenei? Ar vis dar verta jai skirti dalį biudžeto lėšų ir, kas yra dar svarbiau, versti vos mokyklą pabaigusius jaunuolius metus mokytis karių dalykų?

Šių klausimų išsamaus iškėlimo Lietuvos politinėje darbotvarkėje dar nebuvo. Tačiau skirtingai nuo daugelio Vakarų Europos valstybių Lietuvoje sprendimas dėl šauktinių kariuomenės ateities greičiausiai bus padarytas remiantis išimtinai praktiniais argumentais ir pragmatiniais išskaičiavimais. Tai iš esmės reiškia, kad per savo egzistavimo nepriklausomoje Lietuvoje dešimtmetį karo prievolė nepritapo Lietuvos visuomenėje. Ji netapo svarbia ar brangia institucija, kurią vertėtų išsaugoti nepaisant besikeičiančių aplinkybių (o būtent toks pripažinimas, legitimumas ir užsitarnauta pagarba visuomenėje nulėmė tai, kad karo prievolė, matyt, dar ilgam bus išsaugota dalyje Vakarų Europos valstybių). Tikriausiai nedaug kas jos ilgės. Jeigu toks visuomenės požiūrio vertinimas teisingas ir jeigu dabartinėmis saugumo aplinkybėmis būtų racionalu karo prievolės atsisakyti – tą reikėtų padaryti per daug neatidėliojant. Laimėtų ir visuomenė, ir kariuomenė.

Jurgis Norgėla*

Lietuvos stojimas į NATO ir profesionalioji kariuomenė

The main objectives of this article are a short overview of the reconstruction stages of the Lithuanian Armed Forces, the analysis of the aims and principles that foreground the reestablishment of the Armed Forces of the Republic of Lithuania after the restoration of independence and the assessment of their development according to the requirements set for Lithuania while it is standing on the threshold of NATO. The article aims at giving a full-scale answer to what a professional Army is and discloses its advantages and disadvantages. It also gives assessment to a whole complex of issues that must be worked out and supplies possible variants for the manning of the Army with professionals.

The main goal of the Lithuanian national security is to guarantee the security and defense of the state, train its Armed Forces for the defense of the State as well as smoothly and successfully integrate into Euro-Atlantic security and defense structures. On 4 January 1994, Lithuania submitted an official request for the membership of NATO and on 27 January the same year, the President of the Republic of Lithuania A. Brazauskas signed a document on the participation of Lithuania in the NATO program "Partnership for Peace" (PfP). Lithuania undertook all political and material obligations set in the PfP program and considered the participation in it as an intermediate step to a membership of the Alliance. In executing the Partnership for Peace program Lithuania channeled its activity in such a way that, while developing the conceptual and procedural basis, it could reach the highest standardization level in the operational planning, administration and logistics management areas that are used in the NATO alliance.

Now when Lithuania is a full member of the NATO, the issue of army professionalization is very important for the Lithuanian Army. In accordance with the Army development guidelines approved by the Minister of National Defense it is planned to reform the Army by 2009, particular attention is paying to qualitative development and professionalization primarily of those military elements that will execute international

* Pulkininkas, KAM GI generalinio inspektorius pavaduotojas, el. paštas amberfab@yahoo.com

commitments of Lithuania alongside the NATO partners. It must be admitted that attempts are made to start solving this very complex issue without having performed many preparatory tasks, without going deeper into the theoretical-legal, financial, social and administrative essence of the problem, just following the analogous experience of the armies of other countries. It is very likely that without a thoroughly prepared theoretical army reformation basis, this very important army development stage might be implemented by way of errors and unsuccessful trials that are most undesirable because reorganization of any army manifests a direct impact on combat readiness of its military units and consequently on the national security of the state. It should also be kept in mind that the cornerstone of any reform is the military personnel and civilians working for the national defense system.

Įvadas

Šiame straipsnyje trumpai apžvelgiami Lietuvos kariuomenės atkūrimo etapai, analizuojama, kokiam tikslui ir kokiais principais vadovaujantis buvo kuriama Lietuvos Respublikos kariuomenė atkūrus valstybės nepriklausomybę, vertinama jos plėtra pagal reikalavimus, keliamus Lietuvai tapus NATO nare. Pateikiamas išsamus atsakymas, kas yra profesionali kariuomenė, nagrinėjami kariuomenės privalumai bei trūkumai. Įvertinamas sprestiųjų problemų kompleksas ir galimi kariuomenės komplektavimo iš karių profesionalų variantai.

Pagrindinis Lietuvos nacionalinio saugumo tikslas – užtikrinti valstybės saugumą ir gynybą, parengti jos ginkluotąsias pajėgas valstybei ginti, sklandžiai ir sėkmingai integruotis į euroatlantines saugumo ir gynybos sistemas. 1994 m. sausio 4 d. Lietuva pateikė oficialų prašymą dėl narystės NATO, o tu pačių metų sausio 27 d. tuometinis Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Brazauskas pasirašė dokumentą dėl Lietuvos dalyvavimo NATO programoje „Partnerystė taikos labui“ (PTL). Lietuva prisiėmė visus politinius ir materialinius įsipareigojimus, keliamus PTL programoje, ir dalyvavimą joje vertino kaip tarpinį žingsnį link Lietuvos narystės Aljanse. Įgyvendinant Partnerystės taikos labui programą Lietuvos veikla buvo nukreipta tokiu būdu, kad, vystant konceptualinį ir procedūrinį pagrindą, būtų galima pasiekti kuo aukščiausią standartizacijos lygį operacijų planavimo, administracinio bei logistikos valdymo srityse.

Kariuomenės profesionalizacijos klausimas yra ypač aktualus Lietuvos kariuomenei, nes, vadovaujantis krašto apsaugos ministro patvirtintomis kariuomenės plėtros gairėmis, numatoma iki 2009 metų reformuoti kariuome-

nę, ypatingą dėmesį skiriant jos kokybinei plėtrai ir pirmiausia – tų jos kari- nių vienetų, kurie kartu su NATO partneriais vykdys Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus, profesionalizacijai. Reikia pripažinti, kad ši labai sudėtingą klausimą bandoma pradėti spręsti neatlikus daugelio paruošiamųjų darbų, neįsigilinus į teorinę teisinę, finansinę, socialinę ir administracinę šio klausimo esmę, vadovaujantis tik kitų valstybių kariuomenių analogiška patirtimi. Kruopščiai neparengus teorinio kariuomenės reformavimo pagrindo yra didelė tikimybė, kad šis labai svarbus kariuomenės plėtros etapas gali būti įgyvendinamas klaidų ir nesėkmingų bandymų būdu. To labai nesinorėtų, nes kiekvienas kariuomenės reorganizavimas visada turi tiesioginę įtaką jos kari- nių vienetų kovinei parengčiai, taigi ir valstybės nacionaliniam saugumui. Taip pat negalima pamiršti, kad kiekvienos reformos kertinis akmuo yra kariai ir civilinis krašto apsaugos sistemoje dirbantis personalas.

1. Lietuvos kariuomenės atkūrimo pagrindai

Analizuojant Lietuvos kariuomenės 14 metų atkūrimo istoriją, išskirti- ni trys jos kūrimosi etapai: I – nuo 1988 m. iki 1991 m. sausio įvykių; II etapas – nuo 1991 m. sausio įvykių iki 1996 m. pabaigos ir III etapas – nuo 1997 m. pradžios iki 2002 m. pabaigos.

Pirmasis etapas – tai visada ko nors pradžia, o jo ypatumas apibūdi- namas Lietuvos tautiniu atgimimu, nepaisant to, kad Lietuvoje dar galiojo ir veikė sovietinės institucijos su galingomis saugumo ir karinėmis pajėgomis. Lietuvos karinės struktūros buvo pradėtos kurti dėl kelių priežasčių: visų pir- ma – kaip nepriklausomos valstybės institucija, kadangi bet kokia valstybė turi būti ginama savos, o ne okupacinės kariuomenės; antra, didelę įtaką šiam procesui turėjo valstybės istorinės, kultūrinės ir ypač tarpukario nepriklausomos Lietuvos kariuomenės susiklosčiusios tradicijos; trečia, kariuomenė yra valstybės karinė priemonė išsikovoti ir apginti jos nepriklausomybę. Taip pat negalima atmesti ir tokio nemažareikšmio veiksnio, kaip lietuvių karininkų, kurie skirtingu laiku tarnavo sovietinėje armijoje, kontingentas. Šio peri- odo metu apie 1200 lietuvių tarnavo sovietinėje kariuomenėje ar jau buvo išleisti į atsargą. Tai keliskart viršijo tarnavusių karininkų skaičių iš Latvijos ar Estijos. Tuo metu Lietuvoje buvo dislokuotos stambios sovietinės armijos pajėgos – apie 35 tūkst. sovietinių karių, kurie įėjo į penkių skirtingų divizijų bei 295 kitų atskirų karinių dalinių sudėtį¹. Pirmasis Sąjūdžio suvažiavimas

¹Zegerienė L. *Lietuva Laisva Nepriklausoma*, Vilnius: Aras, 1993, p. 36–37.

parodė visam pasauliui, kad lietuvių tauta gyva ir teisėtai siekia sau laisvės bei nepriklausomybės. Tuo metu ne vienam lietuviui – sovietinės armijos atsargos karininkui mąstant apie nepriklausomą valstybę ir jos institucijas kilo mintis vienytis ir veikti kartu talkinant atkurti Lietuvos kariuomenę. Žvelgiant į praeitį – 1918 metus ir vertinant sovietinės kariuomenės bei kitų saugumo struktūrų išsidėstymą ir vykdomą jų veiklą Lietuvoje buvo aišku, kad be savos kariuomenės nepriklausomybės neapginsime. Todėl 1988 metų rudenį Sąjūdžio tarybos posėdyje atsargos pulkininkas A. S. Kairys pateikė grupės karininkų iniciatyvą ir ryžtą atkurti Lietuvos kariuomenę. Sąjūdžio tarybai teigiamai įvertinus šiuos siekius buvo nutarta atkurti Lietuvos atsargos karininkų sąjungą, veikusią prieškarį Lietuvoje, suburiant lojalius nepriklausomybės atkūrimui atsargos karininkus ir bendromis jėgomis pradėti kurti pamatus kariuomenei atkurti.

Pirmasis bandymas įkurti krašto apsaugą vykdančią valstybės instituciją buvo padarytas 1990 m. kovo 23 d. LR Aukščiausiojoje Taryboje (AT) tvirtinant LR Vyriausybės ministrus. Ministrės Pirmininkės K. Prunskienės siūlymo skirti krašto apsaugos ministrą dalis AT deputatų nepalaikė, nes daugelis manė, kad Lietuva turi būti ne tik neutrali, bet ir demilitarizuota valstybė². Tik po ilgų diskusijų ir ginčų tuometinėje Aukščiausiojoje Taryboje 1990 m. balandžio 25 d. LR Vyriausybės nutarimu buvo įkurtas Krašto apsaugos departamentas (KAD) prie LR Vyriausybės, kurio generaliniu direktoriumi paskirtas Audrius Butkevičius.

Krašto apsaugos departamentui buvo iškeltas uždavinys – formuoti ir įgyvendinti krašto apsaugos koncepciją bei sukurti krašto apsaugos sistemą. Skirti uždaviniai buvo detalizuoti ir jau 1990 05 17 KAD veiklos kryptys buvo patvirtintos LR Vyriausybės nutarimu. Greitu laiku buvo parengta ir patvirtinta pirmoji Krašto apsaugos departamento struktūra. Siekiant atkurti Lietuvos kariuomenę buvo parengti pagrindiniai kariuomenės statutai, LR krašto apsaugos prievolės įstatymas bei Lietuvos kariuomenės atkūrimo priemonių planas veikiant Lietuvoje okupacinei kariuomenei ir kiti norminiai aktai. Nors Lietuva ir paskelbė nepriklausomybę, tačiau karinių vienetų kūrimas sovietinės armijos ir saugumo padalinių panosėje galėjo išprovokuoti sovietinio monstro neadekvačią reakciją, todėl 1990 05 31 buvo įkurtas karinis-techninis sporto klubas. Šiam sąlygiškai taip pavadintam klubui buvo pavesta rinkti vyrus savanorius ir rengti juos Lietuvos gynybai. 1990 06 01 didesniuose Lie-

² Surgailis G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius: Senamiesčio spaustuvė, 1998, p. 97.

tuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Marijampolėje ir Alytuje) Lietuvos atsargos karininkų sąjungos (LAKS) skyrių pagrindu buvo įsteigti KAD skyriai (karo komendantūros), o rugpjūčio 21 d. įsteigta Apsaugos tarnyba, kuriai buvo pavesta saugoti svarbius valstybės objektus. Padėti pamatai steigti pasienio tarnybai. Tų pačių metų rugsėjo 10 d. KAD įsteigė Pasienio apsaugos tarnybą. Spalio 15 d. buvo paskirtas Pasienio apsaugos skyriaus viršininkas ir sudaryta priėmimo į Pasienio apsaugos tarnybą komisija, o jau lapkričio 19 d. pradėjo veikti 64 pasienio kontrolės postai. Prisidengus sienos apsaugos būtinumu buvo galima steigti kitus KAD padalinius. Galiausiai 1990 m. lapkričio 23 d. Vilniuje įvyko pirmasis nepriklausomos Lietuvos karių paradas, o 1990 12 20 Kaune įsteigti karininkų kursai. Tokia buvo kariuomenės atkūrimo pradžia, jos ištakos³.

Antrasis etapas. 1991 m. kruvinieji sausio įvykiai buvo lietuvių tautos ryžto apginti savo nepriklausomybę viršūnė. Lemiamu jaunai valstybei momentu Lietuvos žmonės susitelkė ir pademonstravo savo pasiryžimą būti laisvi ne tik okupantams ir jų politinei-karinei vadovybei Kremliuje, bet ir visam demokratiniam pasauliui. Sausio įvykių metu ir visą tolesnį periodą iki pat Rusijos kariuomenės iš Lietuvos išvedimo tarnauti krašto apsaugoje panoro labai daug savanorių, nepabūgusių nei galimų persekiojimų, nei atitinkamų tuo laikotarpiu tarnybos sąlygų. Tomis dienomis ginti svarbiausių valstybės objektų į sostinę atvyko tūkstančiai žmonių iš visos Lietuvos, tarp kurių buvo ir KAD darbuotojai. Daugiau nei 1000 KAD savanorių gynėjų buvo Pasienio tarnybos vyrai. Sausio įvykių metu sausio 17 d. buvo įkurta Savanoriškoji krašto apsaugos tarnyba, o vasario 22 d., sujungus Atskirąją apsaugos ir Garbės sargybos kuopas, suformuotas mokomasis junginys, kuris lapkričio 14 d. buvo performuotas į Greitojo reagavimo brigadą⁴. 1991 m. spalio 23 d pirmą kartą atkurtoje valstybėje krašto apsaugos ministras, vadovaudamasis LR laikinuoju krašto apsaugos prievolės įstatymu ir Vyriausybės nutarimu paskelbė naują šaukimą atlikti tikrąją krašto apsaugos tarnybą. Iš viso į karą tarnybą buvo pašaukti 1813 jaunuolių, iš jų 786 žmonės į KAM ir 1027 į vidaus reikalų padalinius. Šis kariuomenės kūrimo laikotarpis išsiskyrė ir tuo, kad, nepaisant struktūrų, kurios vykdė šaukimą į karą tarnybą, organizacinių ir patirties trūkumų, pirmieji šaukimai į privalomąją karą tarnybą buvo grindžiami

³ Surgailis G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius: Senamiesčio spaustuvė, 1998, p. 99–100.

⁴Surgailis G. *Nuo pirmųjų žingsnių iki Lietuvos kariuomenės atkūrimo*. – Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga, Vilnius: Senamiesčio spaustuvė, 2000, p. 17.

daugiau savanoriškumo nei prievolės principu. Norinčiųjų ginti Tėvynės nepriklausomybę buvo daugiau nei reikėjo kariuomenei ir leido apginklavimo galimybės. Po 1991 m. pučo Maskvoje tęsėsi planinis kariuomenės kūrimas.

1992 metų lapkričio 19 d. LR Aukščiausioji Taryba išleido dekretą, kuriu teisiškai buvo patvirtintas Lietuvos kariuomenės atkūrimo faktas. Dabar lapkričio 23 diena minima kaip Lietuvos kariuomenės atkūrimo diena. Šiuo laikotarpiu Krašto apsaugos ministerija sprendė labai daug uždavinių, būdingų kūrimosi laikotarpiui: kariuomenės pajėgų ir karinių vienetų (tarnybų) steigimas ir jų aprūpinimas, teisinių bei norminių aktų rengimas, karių kovinio rengimo ir valstybės sienos apsaugos organizavimas bei daugelį kitų. Ne mažiau svarbus uždavinys buvo Lietuvoje dislokuotų Rusijos kariuomenės pajėgų išvedimas ir visų jų užimtų karinių ir kitų objektų (teritorijų) pėrėmimas bei jų apsaugos organizavimas.

Galiausiai 1993 m. rugpjūčio 31 d. oficialiai buvo išvestas paskutinis Rusijos karinis ešelonas, tuo užbaigiant ilgą ir sudėtingą svetimos kariuomenės išvedimo iš nepriklausomos valstybės teritorijos operaciją. Kuo didesnis laiko tarpas skiria mus nuo tų atmintinų dienų, tuo svarbesnė šios operacijos reikšmė, kai be šūvio ir kraujo praliejimo Lietuvos valstybės ir krašto apsaugos vadovybės diplomatijos bei atsakingų pareigūnų organizacinių gebėjimų dėka buvo išvestos penkis kartus didesnės už jauną Lietuvos kariuomenę okupantų pajėgos.

Išvedus iš Lietuvos svetimos kariuomenės pajėgas aktyvėjo kariuomenės kūrimo ir ypač jos kovinio rengimo procesas. 1993 07 27-29 dienomis pajūryje buvo organizuoti pirmieji taktiniai mokymai „Barjeras 93“, kuriuose dalyvavo visų kariuomenės pajėgų atstovai. Jų eigą stebėjo aukščiausieji šalies vadovai ir užsienio svečiai. 1994 metų kovo mėnesį surengtos SKAT štabo pratybos teritorinės gynybos organizavimo klausimais. 1996 m. balandyje vyko tiriamieji mokymai „Pajūrio zonos gynybos organizavimas“. Viena iš svarbiausių ir naujų to meto kariuomenės užduočių buvo bendradarbiavimo su NATO šalimis užmezgimas ir dalyvavimas programoje „Partnerystė taikos labui“.

1996 metų pabaigoje reorganizuojant krašto apsaugos valdymo struktūrą į Krašto apsaugos ministerijos sudėtį įtraukiamas Generalinis štabas, kuris pervardijamas Gynybos štabu. Šio etapo metu kariuomenės veiklos prioritetinėmis kryptimis tampa pasiruošimas ir Lietuvos kariuomenės padalinių dalyvavimas UNPROFOR, IFOR, SFOR, AFOR ir KFOR misijose Kroatijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Albanijoje ir Kosovo provincijoje. Sukuriami bendri Baltijos valstybių (BALTBAT) ir Lietuvos – Lenkijos

(LITPOLBAT) batalionai⁵.

Per 12 metų laikotarpį, kai į krašto apsaugą buvo pašaukti pirmieji privalomosios karo tarnybos kariai, pagrindinės priežastys, dėl kurių buvo pasirinkta karo prievole pagrįsta kariuomenės komplektavimo sistema, buvo šios:

1. Pagrindinis valstybės įstatymas (LR Konstitucija, 139 str.) nustatė, kad valstybės gynimas yra kiekvieno piliečio teisė ir pareiga. Įstatymo nustatyta tvarka visi privalo atlikti karo ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą.

2. Prieškario nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kūrimo istorinė patirtis. Remiantis karo istoriją tyrinėjančių specialistų duomenimis, pirmaisiais valstybės nepriklausomybės atkūrimo mėnesiais iki 1919 m. kovo 5 dienos, kai buvo paskelbta pirmoji mobilizacija, Lietuvos kariuomenėje jau buvo apie 3 000 savanorių, o 1921 m., baigiantis kovai už nepriklausomybę, Lietuvos kariuomenėje tarnavo jau daugiau nei 50 000 karių. Vėliau prasidėjo kariuomenės mažinimo procesas, pvz., 1924 m. lapkritį bendras karių skaičius siekė tik 13 000. Kariuomenė buvo komplektuojama savanoriškumo principu. Tik nuo 1925 m. rudens nusistovėjo šaukimo į kariuomenę tvarka. Tais metais buvo surengti net trys šaukimai į karo tarnybą, o nuo 1926 m. iki 1939 m. naujokų šaukimai vykdavo tik du kartus per metus ir jos skaičius buvo apie 18 000 karių. Pati karo tarnyba kariuomenėje truko pusantrų metų. Pradėjus kariuomenę modernizuoti pradėjo didėti ir karių skaičius – išaugo iki 23-26 tūkstančių. To meto sąlygomis toks karių skaičius valstybei buvo optimalus. 1939 m. rugsėjį tarp Lenkijos ir Vokietijos kilęs karas lėmė ir Lietuvos kariuomenės skaičiaus didėjimą. Paskelbiama mobilizacija ir karių skaičius pasiekia 89 470⁶.

3. Šis komplektavimo būdas leido greitu laiku parengti karių rezervą, kuris kilus krizei galėtų užtikrinti karinių vienetų išskleidimą iki karo meto etatų.

4. Šauktinių karių išlaikymas ir parengimas yra pigesnis nei karių profesionalų.

5. Tuo metu turima ginkluotė ir technika nereikalavo ypatingo karių specialistų parengimo, nors kaip išimtį galima paminėti karines oro pajėgas, kuriose nuo pat jų įkūrimo nebuvo nei vieno šauktinio kario.

⁵Jurgaitis A. *Krašto apsaugos ministerijos Gynybos štabo atkūrimas, jo raida.* – Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga, Vilnius: Senamiesčio spaustuvė, 2000, p. 70–77.

⁶Vaičėnionis J. *Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m.* – Karo archyvas XVII, Vilnius: Leidybos centras prie KAM, 2002, p.177.

Kaip matyti iš pateiktos įvykių eigos chronologijos, krašto apsaugos kūrimas vyko labai sparčiais tempais, todėl išmąstyti ir parengti rimtus teorinius pagrindus fiziškai trūko laiko. Be abejo, karinių struktūrų kūrimo principai yra tie patys bet kokiai demokratinei valstybei kuriant kariuomenę ir nepriklauso nuo valstybės dydžio, jos geografinės padėties ir kitų veiksnių. Todėl viena-reikšmiškai teigti, kad Lietuvos kariuomenė buvo atkuriamą pagal sovietinės kariuomenės modelį ir principus, nėra teisinga. Pagrindiniai dabartinės kariuomenės kūrimo principai, kuriuos būtų galima paminėti, buvo šie:

kariuomenės visiškas atskyrimas nuo tiesioginio dalyvavimo politikoje. Nė vienas karys negali būti jokios politinės partijos narys ir bet koku būdu dalyvauti politinėje veikloje, nors jam, kaip ir bet kuriam valstybės piliečiui, paliekama teisė dalyvauti rinkimuose bei pareikšti savo nuomonę referendumuose;

civilinės valdžios demokratinė kariuomenės veiklos kontrolė, kuri vykdoma per įstatymų leidimą, finansus ir personalo politiką;

svarbiausių sprendimų priėmimo dėl kariuomenės panaudojimo kolegialumas (LR Prezidentas, LR Seimas, Valstybės gynimo taryba);

vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas yra LR Prezidentas. Krašto apsaugos ministerijos vadovybė yra civiliniai asmenys;

kariuomenės valdymas vykdomas vadovaujantis vienvaldystės principu;

kariuomenės vadovybė periodiškai atsiskaito aukščiausiai valstybės politinei valdžiai;

karinių pajėgų dydis atitinka valstybės ekonomines galimybes;

karinių pajėgų gynybinis pakankamumas ir kiti principai.

2. KAS plėtros gairės ir pasirengimas stoti į NATO

Tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir pradėjus kurti nacionalines ginkluotąsias pajėgas, Krašto apsaugos departamento vadovybė užmezgė ryšį su NATO gynybos politikos komiteto atstovais, buvo lankomasi NATO būstinėje Briuselyje, o 1991 m. gruodžio 16-19 dienomis Vilniuje organizuotas Šiaurės Atlanto šalių Parlamentinės Asamblėjos seminaras tarptautinio saugumo klausimais, kuriame dalyvavo 60 svečių iš užsienio valstybių. 1992 m. pradžioje Lietuvoje pirmą kartą apsilankė NATO generalinis sekretorius, akredituoti pirmieji karo atašė⁷.

Ginkluotųjų pajėgų (GP) kūrimas yra viena iš nacionalinių saugumą užtikrinančių priemonių. Tai apima karinių vienetų įsteigimą, jų parengimą ir

⁷ Surgailis G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius: Senamiesčio spaustuvė, 1998, p. 109.

plėtra. Pagrindinės veiklos kryptys kuriant ginkluotąsias pajėgas yra šios: GP organizacinės struktūros, kariuomenės pajėgų rūšių santykio bei kitų specialiųjų pajėgų dydžio nustatymas; GP aprūpinimas technika, ginkluote, šaudmenimis ir kitomis techninėmis priemonėmis; GP komplektavimo tvarkos nustatymas bei karo tarnybos organizavimas ir personalo rengimas; pajėgų išdėstymas (dislokavimas); visapusiško pajėgų aprūpinimo organizavimas bei rezervo ir materialinių mobilizacinių atsargų sudarymas. GP plėtra vykdoma harmoningai vystant pajėgų rūšis, atsižvelgiant į joms skirtus uždavinius, mokslo ir technikos pasiekimus bei valstybės ekonomines galimybes. Ypatingas dėmesys skiriamas toms pajėgoms, kurios sprendžia prioritetinius valstybės saugumą užtikrinančius uždavinius.

Prieškario Lietuvos kariuomenėje vykdytos reformos atitiko tuometinio istorijos periodo konkrečias sąlygas ir valstybės turimas galimybes. Mūsų laikmečio kariuomenės reforma vykdoma atsižvelgiant į pagerėjusią tarptautinę padėtį, Lietuvos stojimo į NATO ir Europos Sąjungą suteikiamas papildomas saugumo garantijas, ekonomines valstybės galimybes, taip pat tam, kad nauja kariuomenės struktūra ir jos parengimas maksimaliai atitiktų jai skiriamų užduočių pobūdį.

Vadovaujantis 2003 m. kovo 17 d. Valstybės gynimo tarybos (VGT) nutarimu Nr.3, LR kariuomenės principinės struktūros 2003 metais ir planuojamos kariuomenės principinės struktūros 2008 metais nustatymo įstatymu bei LR Vyriausybės pagrindiniais valstybės strateginiais tikslais numatoma toliau plėtoti krašto apsaugą. Šiuo metu Lietuvos kariuomenės reformavimas vykdomas vadovaujantis Krašto apsaugos ministerijos 2003-2009 metų strateginiu veiklos planu, kurio tikslas – „racionalizuoti Lietuvos karinių pajėgumų įnašą NATO kolektyvinės gynybos sistemoje. Galutinis reformos rezultatas – modernios, gerai apginkluotos, mobilios, greitai išskleidžiamos ir sugebančios išsilaikyti nustatytą laiką apibrėžtoje teritorijoje, galinčios veikti plataus spektro operacijose pajėgos”. Lyginant 2002 metų Krašto apsaugos sistemos plėtros gaires su 2003-2005, 2004-2009 m. gairėmis matyti, kad prioritetai ir apimtys plečiant krašto apsaugą yra pasikeitę (žr. 56 p.). Kokie tie svarbiausieji pokyčiai?

Sausumos pajėgos buvo ir išlieka pagrindinė Lietuvos ginkluotųjų pajėgų sudedamoji dalis, tačiau jų sudėtis ir valdymo struktūra iš esmės keičiasi.

KAS plėtros gairės

2002–2005 m.

- Lauko pajėgų štabas
- Nuolatinės parengties brigada (NPB): 3 mech. pėstininkų batalionai, artilerijos ir logistikos batalionai bei kovos paramos ir aprūpinimo vienetai
- Rytų karinė apygarda: 1 motorizuotų pėstininkų batalionas ir 5 KASP rinktinės
- Vakarų karinė apygarda: 1 Dragūnų, 2 motorizuotų pėstininkų batalionai bei 5 KASP rinktinės
- Atskirieji Inžinerijos ir Jėgerių batalionai
- Štabo batalionas

2003–2006 m.

- Lauko pajėgų štabas
- Nuolatinės parengties brigada (NPB): 5 koviniai batalionai bei kovos paramos ir aprūpinimo vienetai
- Teritorinės gynybos pajėgos: 1 Dragūnų, 3 motorizuotų pėstininkų batalionai bei 10 teritorinės gynybos rinktinių
- Atskirieji Inžinerijos ir Jėgerių batalionai
- Štabo batalionas

2003–2009 m.⁸

- Lauko pajėgų štabas
- Nuolatinės parengties brigada (NPB): 5 koviniai batalionai bei 5 kovos paramos ir aprūpinimo kuopos
- 5 KASP teritorinės rinktinės; Sausumos pajėgų ir rezervo rengimo mokykla
- Atskirieji Inžinerijos ir Jėgerių batalionai
- Štabo batalionas
- Ryšių ir radioelektroninės žvalgybos batalionas

⁸ LR KAM. Krašto apsaugos sistemos plėtros gairės 2003–2009, Vilnius, 2003.

Analizuojant KAS plėtros gaires pažymėtina, kad daugiausia valstybės dėmesio restruktūrizuojant kariuomenę skiriama lankstesnėms, lengvai perdислоkuojamoms ir savarankiškai išsilaikančioms pajėgoms, gebančioms dalyvauti visose Aljanso operacijose, kurti. Gerokai mažinant karines pajėgas, ypač teritorinės gynybos savanorių pajėgas ir aktyvųjį rezervą, prioritetą skiriamas Nuolatinės parengties brigados su visais paramos vienetais formavimui. Baigus jos parengimą iki 2008 m. pabaigos, brigada turėtų užtikrinti vieno greitai išskleidžiamo ir pajėgaus savarankiškai veikti bataliono dalyvavimą ir jo rotaciją visose NATO vadovaujamose operacijose.

Vertinant vieną iš svarbiausių Lietuvos kariuomenės reformavimo uždavinių – parengti pajėgas veikti kartu su sąjungininkėmis ir partnerėmis NATO kolektyvinės gynybos operacijose, kariuomenės ir atskirų jos karinių vienetų komplektavimo personalu klausimas yra kertinis, ir nuo jo sprendimo priklauso šio užsibrėžto uždavinio vykdymas. Planuojant KAS plėtrą 2002-2005 metams 3-iajame šio dokumento straipsnyje (KAS plėtros kryptys) buvo teiginys, apibūdinantis reformuojamos LK komplektavimo principą: „Kariuomenės daliniai komplektuojami personalu atsižvelgiant į jų vykdomas operacijas taikos ir karo metu”, o 2003-2005 m. KAM strateginiame veiklos plane šis vienas iš pagrindinių kariuomenės kūrimo klausimų yra praleistas.

Šiame krašto apsaugos kūrimosi etape mes susiduriame su tokiomis problemomis, kaip teisinės bazės spragos. Nėra apibrėžta, kokie vienetai ir kokiais principais vadovaujantis komplektuojami iš profesinės karo tarnybos karių, nesukurti karinių vienetų komplektavimo moksliniai-metodiniai, organizaciniai, finansiniai bei ekonominiai, materialinio ir socialinio aprūpinimo pagrindai; pasigendama mišraus komplektavimo sistemos ir personalo poreikių įvertinimo analizės, taip pat jų įtakos karinių vienetų koviniam pasirengimui vykdyti jiems skirtas užduotis taikos ar karo metu analizės; visų ginkluotųjų pajėgų (ne tik kariuomenės) kovinio rengimo organizavimo analizės, parengto ir apskaityto karinio personalo rezervo duomenų analizės. Valstybės gynimo tarybos nutarimo Nr.3 antrajame skirsnyje yra nustatyta net 12 Lietuvos integracijos į NATO reformų tvarkaraščio tikslų gynybos ir kariniais klausimais. Ir pirmasis tikslas nustato, kad „valstybė turi užtikrinti, jog nėra jokių konstitucinių ar kitokių teisinių apribojimų, trukdančių vykdyti kolektyvinės gynybos operacijas”.

3. Kariuomenės komplektavimo būdai ir jiems keliami reikalavimai

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija valstybės gynimas yra visuotinė piliečių pareiga, t.y. visi Lietuvos piliečiai, sulaukę 18 metų, gali būti pašaukti atlikti privalomąją pradinę karo tarnybą. Ginkluotųjų pajėgų komplektavimas – valstybės nustatyta ginkluotųjų pajėgų aprūpinimo žmonių išteklių sistema, kuri apima ne tik karinių vienetų personalą (siaurąja prasme), bet ir jų aprūpinimą ginkluote, karine ir kita technika bei kitomis priemonėmis, reikalingomis skiriamiems uždaviniams vykdyti ir jiems išlaikyti. Taikos metu komplektavimo sistema turi užtikrinti laiku atliekamą karinių vienetų (laivų, tarnybų, įstaigų ir kt.) papildymą personalu ir materialinėmis priemonėmis pagal karinių vienetų patvirtintus etatų sąrašus ir aprūpinimo normas bei mobilizacijos planų reikalavimus atitinkantį rezervų karių ir materialinių atsargų kaupimą. Karo metu komplektavimo sistema turi užtikrinti karinių vienetų išskleidimą (komplektavimą kariais) pagal karo meto etatus bei aprūpinimo normas, einamąjį karinių vienetų personalo nuostolių padengimą operacijų metu bei naujai formuojamų vienetų komplektavimą personalu ir kitomis priemonėmis.

Terminas „profesionalioji kariuomenė“ atsirado po I pasaulinio karo, nors prasidėjęs II pasaulinis karas šį kariuomenės komplektavimo būdą atmetė kaip netinkantį, kadangi daugelis kare dalyvavusių valstybių vykdė totalinę suaugusiųjų ir netgi vaikų mobilizaciją. Visuomenės atstovai, kalbėdami apie profesionalią kariuomenę, dažniausiai kalba apie kontraktinę (pagal sutartį) karo tarnybą. Kitaip sakant, kalbama apie kariuomenės komplektavimo būdus (sistemą), kurie nėra nauji ir egzistuoja jau keletą šimtmečių. Karo istorija žino daug ir įvairių kariuomenės komplektavimo būdų, nuo kurių tiesiogiai priklausė ir pačių kariuomenių tipai. Iki šiol egzistuoja trys pagrindiniai kariuomenės komplektavimo būdai: **savanoriškumo principu** (samda, verbavimas, sutartis), **karo prievolės principu** (rekrutavimas, šaukimas) ir **mišrus** komplektavimo būdas (savanoriškai ir per prievolę). Seniausias kariuomenės komplektavimo būdas yra kariuomenės komplektavimas savanoriškumo principu. Šis būdas žinomas nuo III a. p. m. e., kai atsirado samdomos kariuomenės, o nuo XV a. samdomos kariuomenės tampa pagrindine valstybių karine jėga. XVIII-XIX a. susidarė sąlygos, kurios privertė atsisakyti nuo samdomų kariuomenių ir pereiti prie rekrutų kariuomenės (karo prievolės principu). Pradėjus komplektuoti kariuomenes karo prievolės principu vis didesnę

reikšmę ir vietą užima mišrus komplektavimo būdas, kadangi atlikti vadovaujančias ir aukšto profesinio-techninio parengimo reikalaujančias pareigas gali tik aukštos kvalifikacijos specialistai, kurie parengiami ne per vienerius metus. Be abejo, didelę įtaką daliniam kariuomenės profesionalizavimui turėjo šiuolaikinės karo technikos, ginkluotės bei specialios įrangos sudėtingos gamybos ir jų eksploataavimo technologijos. Brangi technika ir ginkluotė, kurios naikinimo galimybės šimteriopai viršija tas, kurios buvo praeito amžiaus pradžioje, negali būti patikėta šauktiniam kariui, neturinčiam specialaus techninio parengimo. Todėl be karininkų korpuso į kariuomenę savanoriškumo principu buvo atrenkami jaunesnieji vadai (seržantai, puskarininkiai), jau išstarnavę nustatytą privalomosios karo tarnybos laiką, ir aukštos kvalifikacijos technikos specialistai.

Pasirašydamas karo tarnybos sutartį žmogus dar netampa profesionalu, o yra savanoris, savo valia einantis į jam skirtą darbo vietą atlikti specialių darbo funkcijų. Kariuomenės profesionalizmas nustatomas ne pagal jos komplektavimo principą ir netgi ne pagal mokamą kariams atlyginimą, o pagal jos kovinio parengimo lygį ir galimybę bet kokiomis sąlygomis vykdyti jai skirtas užduotis. Dar I a. žymus romėnų rašytojas F. V. Renatas apie karių profesionalizmą yra parašęs: "Karinių dalykų žinojimas suteikia mūšyje drąsos, kadangi karys įsitikinęs, kad gerai išmano savo darbą". Arba: "Kas nori taikos, tegul ruošiasi karui...", tačiau retas kas žino šios garsios citatos pabaigą, o baigiasi ji kaip tik kovinio rengimo reikšme: "kas nori pergalės – tegul kruopščiai rengia savo karius". Karo tarnybos trukmė taip pat nelemia karių kovinio parengimo lygio. Jeigu karys per tarnybos laiką, kad ir koks jis būtų ilgas, išsauna 5-15 šovinių arba dalyvauja tik vienose būrio-kuopos lygmens taktinėse pratybose, tai apie kokį karį profesionalą galima kalbėti. Tai yra tik kario supažindinimas su jo funkcijomis mūšio lauke ir jokių būdu to negalima pavadinti kario įgytais įgūdžiais. Tik nuolatinis ir intensyvus kovinis rengimas sąlygomis, maksimaliai priartintomis prie kovinių, padaro iš kario tikrą profesionalą.

Šiuo metu savanoriškumo komplektavimo principu vadovaujasi JAV, Didžioji Britanija, Prancūzija, Kanada ir kitos valstybės. Ginkluotųjų pajėgų komplektavimą ir personalo rengimą šių valstybių karinės vadovybės vertina kaip svarbiausią ginkluotųjų pajėgų kūrimo pagrindą. Tikslas – užtikrinti, kad GP būtų aprūpintos ir taikos, ir karo metu gerai apmokytu ir aukštos kvalifikacijos personalu. Vakarų specialistų teigimu, šiuolaikinėmis sąlygomis vienintelis GP komplektavimo būdas, garantuojantis sėkmingą bet kokių kovos ir kitų užduočių vykdymą (lygiagrečiai aprūpinant efektyviausiomis šiuolai-

kinėmis kovos priemonėmis), – tai nuolatinis personalo atrankos ir komplektavimo metodų tobulinimas, grindžiamas pačiomis pažangiausiomis technologijomis rengiant personalą ir palaikant aukštą kiekvieno kario ir kiekvieno karinio vieneto kovinę parengtį.

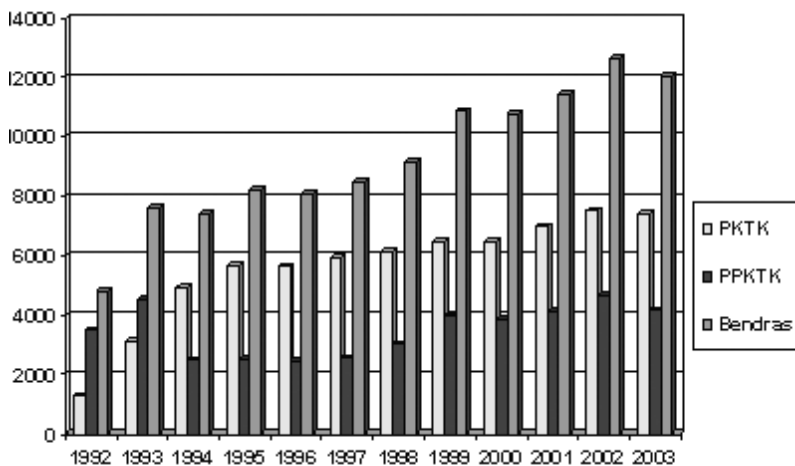
Lietuva kuria reguliariąją kariuomenę, kuri turi nustatytą organizacinę struktūrą, tam tikrą įvairių kategorijų karių skaičių, komplektavimo būdą, karo tarnybos eigos tvarką, kovinio rengimo ir ugdymo sistemą, karinę aprangą, valdymo bei aprūpinimo sistemą. Lietuvos kariuomenės pagrindą sudaro kariai profesionalai, kurie yra įvairių karinių specialybių specialistai, organizuojantys privalomosios karo tarnybos karių ir rezervo karių rengimą. Kitaip sakant, Lietuvos kariuomenė komplektuojama mišriu būdu – iš karių profesionalų ir šauktinių karių.

Aptarsime, kokie reikalavimai keliami kariuomenės komplektavimui bei įvardysime pagrindinius komplektavimo sistemos principus:

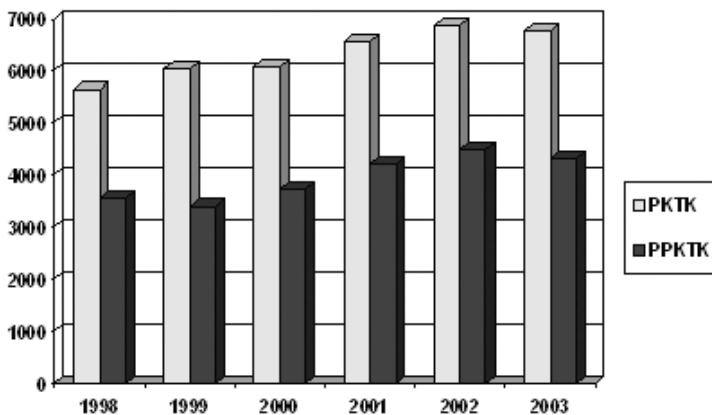
- civilių valdymas ir demokratinė ginkluotųjų pajėgų veiklos kontrolė lieka prioritetinis GP kūrimo principas;
- kariuomenės komplektavimas turi atitikti valdymo, aprūpinimo ir kovinių pajėgumų pakankumo principą;
- komplektavimo sistema ir kariuomenės organizacinė struktūra turi būti lanksti ir gebėti greitai bei adekvačiai reaguoti į besikeičiančius veiksnius, darančius įtaką valstybės saugumui;
- reformos filosofija susideda iš galiojančių principų pokyčių socialinėje, ekonominėje bei valdymo srityje;
- komplektavimo sistema, kaip ir jos reforma, turi atitikti valstybės ekonomines, demografines ir kitas galimybes;
- kariai ir jų bendrija turi likti kaip sudedamoji valstybės visuomenės dalis, neišsiskirianti į atskirą jos sluoksnį.

Krašto apsaugos sistemos plėtra, lyginant profesinės (PKT) ir privalomosios (PPKT) karo tarnybos karių skaičius, pateikta diagramose (KAM PSDD duomenys be civiliųjų tarnautojų).

Vertinant profesinės karo tarnybos karių skaičiaus didėjimą visos krašto apsaugos sistemos mastu darytina išvada, kad nuo 1999 m. profesinės karo tarnybos karių skaičius stabilizavosi ties 60 procentų riba. Kadangi 1994 m. iš krašto apsaugos sistemos į Vidaus reikalų ministerijos sudėtį buvo pervesta Valstybės sienos apsaugos tarnyba, o nuo 2002 m. pabaigos buvo nutrauktas karo prievolinkų šaukimas į vidaus tarnybos pulkus, šaukiamų karių skaičius sumažėjo. Tai turėjo tiesioginės įtakos PKT ir PPKT karių kiekio sąlyginiam santykiui. Kalbant apie Lietuvos kariuomenės profesionalizavimą, 2 paveiksle

1 pav. Krašto apsaugos sistemos profesionalizavimo 1992–2003 m. diagrama

2 pav. Lietuvos kariuomenės profesionalizavimo 1998–2003 m. diagrama

matyti profesinės ir privalomosios karo tarnybos karių kiekio santykis. Išreikškus šiuos duomenis procentais mes turime tokius rezultatus: 1998 m. PKTK sudarė 61% bendro karių skaičiaus, 1999 m. – 64%, 2000 m. – 62%, 2001 m. – 61%, 2002 m. – 60,5% ir 2003m. – 61%. Tokiu pat būdu analizuojant duomenis, patvirtintus LR kariuomenės principinės struktūros 2003 metais ir planuojamos kariuomenės principinės struktūros 2008 m. nustatymo įstatymu, išeity, kad profesionalų dalis, palyginti su privalomosios karo tarnybos kariais, išsaugą iki 81 procento.

4. Karinės reformos problemos ir galimi kariuomenės komplektavimo variantai

Pereinant prie kontraktinės kariuomenės komplektavimo sistemos reiktų apibrėžti prioritėtines problemas, kurių sprendimas turės tiesioginės įtakos sėkmingam sistemos funkcionavimui (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Problemų pobūdis	Priemonės
Mokslinės-teorinės	Būtinumo reformuoti kariuomenės komplektavimo sistemą pagrindimas Karių atrankos ir karinių vienetų komplektavimo principai ir metodai Konceptualinių reformos pagrindų ir nuostatų sukūrimas Organizacinės veiklos kryptių, priemonių, galimų veiksmų variantų ir įgyvendinimo etapų nustatymas Karinių vienetų, sukomplektuotų iš profesinės karo tarnybos karių, kovinio rengimo ypatumai ir naujų programų rengimas
Organizacinės-teisinės	Teisinių-norminių aktų koregavimas, derinimas ir tvirtinimas Karinių vienetų profesionalizavimo prioritetų nustatymas Profesinės karo tarnybos sutarčių įforminimas ir jų reikalavimų vykdymo kontrolės organizavimas Suteikiamų lengvatų ir garantijų vykdymo kontrolė Karių profesionalų ir karo specialistų rotacijos sistemos ir karjeros nuostatų rengimas Karių moterų karo tarnybos ir karjeros ypatumai Karo specialistų rengimo civilinėse mokymo įstaigose organizavimas Kariuomenės profesionalizavimo vystymo koncepcijos parengimas ir mobilizacijos koncepcijos koregavimas

Adminis- tracinės- ekonominės	Parengto atsargos karių rezervo kaupimas ir aprūpinimas Karinių vienetų kovinės parengties ir kovinių pajėgumų didinimas Karinių vienetų skaičiaus, jų organizacinių struktūrų ir dislokavimo optimizavimas Jaunesniųjų vadų ir specialistų specializavimas ir profesinis tobulinimas Rezervo karių ir specialistų rengimas Karių išlaikymo ir aprūpinimo normų pagrindimas Įgyvendinamos reformos finansinių išlaidų skaičiavimas ir jos finansavimo prioritetų nustatymas Personalo ir k/vienetų materialinio aprūpinimo poreikių nustatymas Prioritetinių plėtros programų ir projektų plano modernizuojant kariuomenės infrastruktūrą, ginkluotę ir techniką parengimas
Socialinės- psichologinės	Kariuomenės įvaizdžio ir karo tarnybos prestižo formavimas Karių aukšto socialinio statuso užtikrinimas Profesinės-psichologinės ir medicininės atrankos kokybės gerinimas Karinės drausmės stiprinimas
Organizaci- nės	Karo prievolės tarnybos ir kitų komplektuojančių žinybų struktūrų ir funkcijų peržiūra bei jų derinimas Komplektavimo planavimo, valdymo ir jų kontrolės optimizavimas Karių rengimo sistemos ir profesinio tobulinimo vystymas Komplektavimo apskaitos duomenų bazės sukūrimas Komplektavimo proceso ir duomenų apskaitos perdavimo sistemos automatizavimas

Vertinant praktines karinės reformos problemas, manyčiau, viena iš svarbiausių yra mobilizacinio personalo rezervo kaupimas ir jo rengimas. Mažinant ar visai atsisakant karo prievolės karių, atsisakoma pagrindinio rezervo kaupimo būdo, nes galiausiai liekame be parengto rezervo, kuris sudaromas karo grėsmės atvejui. Tai yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl Lietuva negali visiškai pereiti prie kontraktinio kariuomenės komplektavimo būdo ir atsisakyti privalomosios karo tarnybos karių. Juolab kad valstybė įdėjo labai dideles lėšas kurdama privalomosios karo tarnybos karių gerovės infrastruktūrą, kuri ateityje gali likti niekam nereikalinga ir nenaudojama, kadangi yra sutelkta karinių vienetų teritorijose. Taip pat būtina kurti naują rezer-

vo rengimo ir kaupimo sistemą ir pereiti prie jos. Kaip variantas nauja rezervo kaupimo ir rengimo sistema turi būti grindžiama sutartimis su rezervo kariais, kurias sudaro karinio vieneto vadas su kariais, gyvenančiais karinio vieneto dislokavimo vietoje ir aplinkiniuose rajonuose. Šiose sutartyse nustatomi šalių įsipareigojimai dėl periodiško karinio apmokymo pratybų (mokymų) metu tuose padaliniuose, kur jie yra paskirti mobilizacijos atveju. Optimalus rezervo kaupimo principas būtų teritorinis komplektavimo principas.

Užsienio valstybių kariuomenių reformavimo patirtis patvirtina, kad komplektavimo reformos yra ilgalaikis suplanuotas procesas, padalytas į keletą etapų ir suskirstytas pagal pajėgų rūšis, karių specialybes, pagal jų atrankos ir rengimo ypatumus. Analizuojant šiuos duomenis darytina išvada, kad pereiti prie naujos komplektavimo sistemos galima keliais būdais, etapais, kurių trukmė yra labai skirtinga (žr. 2 ir 3 lenteles).

2 lentelė. Perėjimo prie kontraktinės kariuomenės komplektavimo sistemos variantai

I variantas	II variantas	III variantas	IV variantas	V variantas
Privalomosios karo tarnybos atšaukimas per trumpą laikotarpį ir greitas perėjimas prie kontraktinės komplektavimo sistemos	Mišraus komplektavimo būdo palikimas palaipsniui didinant skaičių karių, tarnaujančių pagal sutartį	Laipsniškas perėjimas nuo mišraus komplektavimo būdo prie kontraktinio, tiksliai nustatant privalomosios ir profesinės karo tarnybos karių santykį pagal laiko rodiklius (pvz., 50% ir 50%, po to 40% ir 60% ir t.t.)	Laipsniškas perėjimas nuo mišraus komplektavimo būdo prie kontraktinio, griežtai nustatant profesinės karo tarnybos karių skaičiaus prieaugį ir privalomosios karo tarnybos karių skaičiaus sumažėjimą pagal nustatytus laiko rodiklius	Laipsniškas perėjimas nuo mišraus komplektavimo būdo prie kontraktinio, nustatant kiekvienais metais profesinės karo tarnybos karių skaičiaus augimą, priklausantį nuo valstybės ekonominių, socialinių-demografinių ir kitų sąlygų

3 lentelė. Etapai ir jų trukmė

Parengiamasis etapas	Parengiamasis etapas	Parengiamasis etapas	Parengiamasis etapas	Parengiamasis etapas
1 metai (turint 30% PKTK)	1 metai (30% PKTK)	1 metai (30% PKTK)	1 metai (30% PKTK)	1 metai (30% PKTK)
	Pereinamasis etapas 5–6 metai (iki 80% PKTK)	Pereinamasis etapas 5 metai (iki 60% PKTK)		
Baigiamasis etapas 1 metai (4 šaukimai iki 100% PKTK)	Baigiamasis etapas 2–3 metai (iki 100% PKTK)	Baigiamasis etapas priklauso nuo esamų galimybių	Baigiamasis etapas priklauso nuo nustatyto PKTK skaičiaus procento (gali būti nuo 5 iki 10–12 metų)	Baigiamasis etapas priklauso nuo nustatyto kiekvienais metais PKTK prieaugio procento ir finansinių bei kitų valstybės galimybių (gali būti nuo 5 iki 12–15 metų)

Atsižvelgiant į užsibrėžtus spęsti kariuomenės pertvarkymo uždavinius, visą reformos procesą galima ir tikslinga suskirstyti į vykdymo etapus, pavyzdžiui, parengiamasis, pereinamasis (vykdomasis), baigiamasis ir t. t. Jų trukmė priklausys nuo planuojamų įgyvendinti priemonių apimties, valstybės ekonominių, demografinių bei kitų galimybių. Kaip pavyzdį galima panagrinti, kokios galėtų būti konkrečios priemonės rengiant kariuomenės profesionalizavimo įgyvendinimo planą įvairių etapų metu. Be abejo, reikia turėti omenyje, kad dauguma priemonių bus vykdoma įvairiose instancijose lygiagrečiai, tačiau bus ir tokių, kurių nebus galima vykdyti, kol aukščiausia valstybės instancija joms nepritars ar nepatvirtins įstatymais, dekretais ar nutarimais. Įgyvendinimo priemonių eiliškumas priklauso nuo konkrečių valstybės sąlygų ir galimybių. Trumpai išanaluosime reformos etapų paskirtį, trukmę ir pagrindines jų metu realizuojamas priemones.

Parengiamojo etapo paskirtis – sudaryti teises, finansines, ekonomines, socialines, buitines ir kitas sąlygas praktiniam reformos įgyvendinimui. Etapo trukmė gali būti vieneri metai ir ilgiau. Šio etapo metu vykdomos priemonės būtų tokios:

1. Parengti siūlymus Vyriausybei dėl teisinės bazės koregavimo prioritetine tvarka, taip pat (ilgalaike) reformos įgyvendinimo programą ir jos ekonominį pagrindimą.

2. Parengti ir pateikti Vyriausybei kariuomenės profesionalizavimo ir mobilizacijos koncepciją.

3. Parengti ir pateikti Vyriausybei tvirtinti prioritetinių programų ir projektų įgyvendinimo planą, susijusį su kariuomenės komplektavimo reforma (infrastruktūros plėtra, ginkluotės, technikos, karinės įrangos ir ekipuotės modernizavimas, išsigijimas ar gamyba).

4. Pateikti siūlymus Vyriausybei dėl vykdomų programų ir projektų, kurie neatitinka naujų reformos reikalavimų, koregavimo ar sustabdymo.

5. Nustatyti kariuomenės komplektavimo prioritetus, apimtis ir tvarką.

6. Parengti ir pradėti organizuoti reklaminę kampaniją žiniasklaidoje, įtvirtinančią kariuomenės įvaizdį, karo tarnybos sąlygas, lengvatas ir prestižą.

7. Tobulinti esančią teisinę-norminę bazę, nustatančią profesinės karo tarnybos karininkų ir seržantų (puskarininkių, eilinių, karių moterų) tarnybos tvarką.

8. Patvirtinti karinių vienetų organizacinę struktūrą, parengti etatų sąrašus, aprūpinimo tabelius bei sudaryti atitinkamas socialines ir buitines karių tarnybos sąlygas.

9. Sudaryti sutartis su civilinėmis aukštosiomis mokyklomis dėl specialistų rengimo kariuomenei bei tobulinti jų rengimo sistemą.

10. Kaupti atsargos karių, norinčių tarnauti pagal sutartį kariuomenėje, rezervą bei tobulinti rezervo rengimo programas.

11. Karinių vienetų, kurie bus komplektuojami iš PKTK, tarnaujančių karių (personalo) atestavimas ir netinkamų tarnauti juose rotacija ar išleidimas į atsargą.

12. Visų kitų krašto apsaugos struktūrinių vienetų etatų sąrašų peržiūra ir karinių etatų mažinimas, keičiant karius tarnautojais civiliais, ypač atkreipiant dėmesį į valdymo ir aprūpinimo struktūras.

13. Iš profesinės karo tarnybos karių (PKTK) sukomplektuotų karinių vienetų vadų (tarp jų ir seržantų bei puskarininkių) kvalifikacijos kėlimas.

14. Naujiems komplektuojamiems kariniams vienetams kovinių (ar kitų) uždavinių (kovinės parengties lygio) nustatymas, jų kovinio rengimo programų rengimas atsižvelgiant į skirtas užduotis ir šių vienetų reorganizacijos ir pasirengimo vykdyti skirtus uždavinius patikrinimo tvarka.

15. Reikalavimų, keliamų kandidatų atrankai vykdyti, rengimas, apro-

bavimas ir tvirtinimas (medicininiai, profesiniai, psichologiniai ir kt. testai).

16. Technikos, ginkluotės, ekipuotės ir karinės įrangos atsargų sudarymas bei kaupimas.

Pereinamojo etapo paskirtis – planinis palaipsnis PKTK skaičiaus augimas nustatytuose kariniuose vienetuose, karių ir karinių vienetų kovinio rengimo organizavimas. Etapo trukmė priklauso nuo pasirinkto komplektavimo varianto, nuo karinių vienetų skaičiaus, kurie bus komplektuojami iš karių profesionalų, ir gali tęstis nuo 1 iki 12-15 metų. Šio etapo metu vykdomos priemonės būtų tokios:

1. Vidinių KAS norminių aktų dėl reformos įgyvendinimo (tai įsakymai, nurodymai, instrukcijos, planai, grafikai ir t. t.) parengimas.

2. Vidaus komisijos kandidatų atrankai ir karinių vienetų komplektavimui vykdyti (ar tam vadovauti) sudarymas ar to reikalo pavedimas Karo prievolės administravimo tarnybai.

3. Laipsniškas karinių pareigybių skyrimas PKTK ir atitinkamai pradinės privalomosios karo tarnybos karių skaičiaus mažinimas.

4. Iš karinių specialistų, jaunesniųjų vadų ir PKT karių sukomplektuotų karinių vienetų kovinio rengimo sistemos reorganizavimas.

5. Specialių kovinio rengimo centrų steigimas (taikos įvedimo, taikos palaikymo, antiteroristinėms, humanitarinėms ir kt. specialioms operacijoms vykdyti).

6. Infrastruktūros ir aprūpinimo plėtra.

7. Karo prievolės ir komplektavimo proceso valdymo organų struktūros tobulinimas bei veiklos funkcijų perskirstymas.

8. Komplektavimo reformos valdymo ir kontrolės mechanizmų derinimas.

9. Reformos priemonių efektyvumo ir jos padarinių rezultatų vertinimas bei neigiamų pasekmių šalinimas.

10. Numatytų karinių vienetų komplektavimas iš PKTK iki nustatyto lygio.

11. Minimalių kariuomenės operacinių pajėgumų išlaikymas.

Baigiamojo etapo tikslas – optimizuoti sukomplektuotų iš PKTK karinių vienetų valdymo struktūras. Šio etapo trukmė – iki vienerių metų, o vykdomos priemonės būtų tokios:

1. Užbaigti karinių vienetų komplektavimo analizę.

2. Baigti infrastruktūros plėtros programą.

3. Parengti kovinius vienetus vykdyti jiems skirtas užduotis sąveikaujant su kitomis pajėgomis.

4. Baigti skirtos ginkluotės, technikos ir karinės įrangos modernizavimą bei jos įsisavinimą.

5. Pasiiekti galutinį kovinių ir kitų karinių vienetų (bei visos kariuomenės mastu) kovinį pajėgumą, sąveikumą, mobilumą ir aprūpinimo lygį pagal reikalavimus.

Reikia pažymėti, kad labai greitas kariuomenės komplektavimo sistemos pakeitimas turi daugiau neigiamų pasekmių nei teigiamų. Net idealiai išsprendus parengiamojo etapo problemas neigiamos pasekmės pasireiškia tuo, kad smarkiai pablogėja ginkluotųjų pajėgų kovinė parengtis, suprastėja personalo profesinis pasirengimas ir karių aprūpinimas. Tai sunkus išbandymas valstybės ekonomikai.

Galimi ir kiti kariuomenės komplektavimo variantai, tačiau optimalus visos kariuomenės profesionalizavimo procesas atsižvelgiant į jos sudėtį ir daugelį kitų objektyvių veiksnių turėtų trukti nuo 8 iki 12 metų. Toks reformos laikotarpis užtikrina: kariuomenės komplektavimo stabilumą nepaisant galimų nepalankių valstybės ekonomikai sąlygų; užtikrinamas sukaupto atsargos karių ir mobilizacinio rezervo išsaugojimas; ginkluotųjų pajėgų kovinė parengtis ir koviniai pajėgumai išlaikomi reikiamo lygio.

Šauktinių karių ir rezervo skaičiaus mažinimas vienareikšmiškai išryškina antraeilius ar net trečiaeilius uždavinius, kuriuos spręsti taps fiziškai nebeįmanoma. Iš profesinės karo tarnybos karių sukomplektuoti vieni kariniai vienetai dalyvaus misijose užsienyje, kiti vykdys intensyvų kovinį rengimą, kad galėtų juos pakeisti. Kalbant apie batalionų rotaciją ilgalaikėse (iki pusės metų trukmės) misijose reikia įvertinti tokių operacijų psichologinį krūvį. Turint galvoje, kad nuolatinės parengties brigadoje bus trys batalionai, jų kariams per pusantrus metus teks dalyvauti dviejose misijose, taigi teks pakelti labai nelengvą psichologinį krūvį.

Vakarų valstybių kariuomenių reorganizavimo patirtis rodo, kad kasdieninei veiklai užtikrinti gerokai padaugėja civilinio aptarnaujančio personalo, kuriam išlaikyti taip pat reikalingos finansinės lėšos. Norint nustatyti tikrąją reformos kainą, reikėtų atlikti fundamentalius tyrimus. Pavyzdžiui, JAV karinei reformai vykdyti pradiniai asignavimai metams siekė 4,6 mlrd. dolerių, o pati reforma buvo vykdoma net 13 metų. Be abejo, būtina atsižvelgti į JAV ginkluotųjų pajėgų dydį ir supervalstybės ekonomines galimybes.

Vertinant susiklosčiusią Lietuvos Respublikos strateginę geopolitinę padėtį bei esamas ir galimas grėsmes valstybės saugumui, valstybės ekonomines galimybes, argumentai „už“ profesionalią kariuomenę būtų tokie:

- ilgesnė karo tarnyba įgalintų karius įgyti daugiau profesinių žinių bei

praktinių įgūdžių;

- kariai gebėtų efektyviau ir ilgesnį laiką naudoti sudėtingą šiuolaikinę techniką, ginkluotę ir įrangą;

- kontraktinė tarnyba sukurtų papildomas darbo vietas ir sumažintų nedarbą;

- būtų sudaryta galimybė organizuoti alternatyviąją tarnybą, tuo padedant valstybei spręsti kai kuriuos socialinės rūpybos ir globos klausimus;

- karinių vienetų aukšta kovinė parengtis (individuali karių ir pačių karinių vienetų) leistų spręsti sudėtingiausius kovos ir kitus uždavinius tiek pačioje valstybėje, tiek už jos ribų;

- kariniai vienetai būtų aprūpinami šiuolaikine kovos technika, ginkluote ir įranga.

Argumentai „**prieš**“ būtų:

- reikia tikslinti LR Konstituciją ir daugelį kitų teisinių-norminių aktų, trukdančių komplektuoti kariuomenę tik iš karių profesionalų ir vykdyti kolektyvinės gynybos operacijas;

- profesionaliai kariuomenei išlaikyti, parengti ir jos užduotims vykdyti reikalingos didesnės išlaidos, ypač už valstybės ribų;

- nedidelė kariuomenė negalėtų savarankiškai deramai užtikrinti valstybės nacionalinio saugumo, ypač pradinėje karinio konflikto fazėje;

- nelengva sukurti ir palaikyti reikiamo lygio kariuomenės specialistų rezervą;

- iškyla jaunimo užimtumo ir jo pilietinio ugdymo problema;

- yra galimybė, kad susilpnės ryšiai tarp kariuomenės ir visuomenės.

Išvados:

1. Prieš priimant galutinį politinį sprendimą, kokia turi būti Lietuvos kariuomenė ateityje, profesionali ar mišri, politinei valdžiai turi būti pateikti įvairiapusiškų tyrimų ir vertinimų rezultatai, nes tokio svarbaus klausimo sprendimas turi būti pagrįstas ne tik politikų nuomonių persvara, o nacionalinio saugumo užtikrinimo principu ir valstybės ekonominėmis galimybėmis.

2. Jeigu būtų priimtas politinis sprendimas visiškai profesionalizuoti Lietuvos kariuomenę, komplektavimo reformą būtų tikslinga padalyti į dvi dalis. Pirmiausia iš karių profesionalų komplektuoti karinius vienetus, skiriamus vykdyti operacijoms kartu su NATO pajėgomis, antra – visus kitus, tarp jų ir pajėgas, kurios karo metu įsilieja į Lietuvos ginkluotąsias pajėgas.

Todėl reforma galutinai būtų baigta, kai visos ginkluotosios pajėgos būtų sukomplektuotos pagal patvirtintus planus.

3. Pereinant prie kontraktinės kariuomenės komplektavimo sistemos reikia vertinti ne tik politinius valstybės įsipareigojimus, bet ir šalies vidines ekonomines galimybes bei galimybes užtikrinti valstybės nacionalinį saugumą pereinamuoju laikotarpiu.

4. Turint KAS plėtros gaires, būtina parengti ir įteisinti karinių vienetų komplektavimo savanoriškumo principu prioritetus, kurie maksimaliai atitiktų prisiimtų įsipareigojimų NATO vykdymą, užtikrintų ginkluotųjų pajėgų kovinę parengtį sprendžiant valstybės nacionalinio ir vidaus saugumo klausimus.

5. Būtina įvertinti visus probleminius klausimus, susijusius su kariuomenės komplektavimo planavimu, planų įgyvendinimu, karinių vienetų kovinio rengimo organizavimu bei rezervo rengimu. Būtina parengti ir įgyvendinti naujus šiuolaikinius kariuomenės komplektavimo planavimo ir valdymo metodus, kurie nustatytų aiškius atrankos ir vertinimo kriterijus bei prioritetus ir užtikrintų palaipsnių vienetų komplektavimą iš skirtingų specialybių karių profesionalų bei jų parengimą vykdyti jiems ir kariniams vienetams skirtas užduotis.

6. Komplektuojant karinius vienetus savanoriškumo principu aktuali problema yra pastovių ir patikimų šaltinių paieška ir jų įtvirtinimas. Jaunimo nenoras tarnauti kariuomenėje verčia kurti naują jaunimo profesinio orientavimo sistemą, kuri, veikdama nuosekliai ir kryptingai, padėtų suvokti jaunimui karo tarnybos privalumus. Be abejo, aišku, kad norinčių tarnauti kariuomenėje skaičius padidėtų, jeigu būtų keliamas karo tarnybos prestižas ir sudarytos socialinės-ekonominės sąlygos, adekvačios karo tarnybos teikiamiems apribojimams ir reikalavimams.

Jūratė Petrauskaitė*

Revoliucija karinėje srityje: įtaka Lietuvos kariuomenės profesionalizacijai?

The Revolution in Military Affairs (RMA) is a very complicated process or phenomenon, raising more questions than providing answers. Taking into account the difficulty to predict what the nearest or longer term threats and challenges will be for the Armed Forces, and to which possible scenarios they have to get ready to respond and therefore develop their organization accordingly, it is very hard to determine which of the most advanced RMA technologies it will be necessary to procure, in what quantities, and when, keeping in mind related costs and the subsequent impact they will make on the existing military doctrine, and operational and organizational concepts. Recent developments indicate that none of the Armed Forces will be left unaffected by the RMA, and therefore, for all of them the question is only to what extent they will have to adapt in one way or another to the prevailing changes. In the majority of Armed Forces this process has already begun. NATO has also joined the club by changing its current command and force structures. There are no doubts that changes in other areas such as concepts, doctrines, procedures and planning processes will follow. Still a lot of work is left ahead.

Lithuania is an integral part of the security architecture and therefore will not be able to escape from the imminent processes of change or the so called RMA. Under the influence of the RMA, the Lithuanian Armed Forces will have to change and adapt, however, it is not clear yet to what extent and scope this adaptation might prevail. Gradually the military technology and systems, especially those of C4I, will have to be modernized aiming at ensuring the interoperability with other NATO countries' forces. The modernization will take place; however, its extent will be determined by economic, political and military factors. Modern C4I systems will not raise the ultimate demand for the Armed Forces to professionalize, however, it will be one of the driving forces towards non-hierarchical military structures, new command and control systems and practices as well as new doctrines and procedures.

* Kapitonė, NATO ir bendradarbiavimo planų skyriaus vyresn. specialistė. Krašto apsaugos ministerija, Gynybos štabas, el. paštas juratep@pastas.kam.lt

Ivadas

Iš Afganistano bei Irako pasiekia žinios apie taikomas naujas karines technologijas, leidžiančias pasiekti absoliutų karinį pranašumą prieš priešinką, bei vis didėjančią būtinybę atitinkamai patobulinti karines strategijas ir technologijų taikymo būdus. Kariai pradeda reikalauti naujos doktrinos, atspindinčios pasikeitimus mūšio lauke. Taigi pastaruoju metu vis daugiau diskutuojama apie revoliuciją karinėje srityje (*Revolution in Military Affairs*, toliau – RKS), koreguojančią egzistuojančias kariuomenės operacines koncepcijas, procedūras, organizacinę struktūrą, vadovavimą bei valdymą.

Kai kurie analitikai teigia, kad perdėtas domėjimasis pažangiausiomis technologijomis gali būti pavojingas, nes gali nebeatitikti ateities kylančių grėsmių masto ir pajėgumų poreikio. Ir vis dėlto daug diskusijų šiais klausimais vyksta JAV bei Europoje, diskutuojama ir pačioje NATO. Daugelis valstybių, atsižvelgdamos į paskutiniųjų konfliktų eigą, yra apsisprendusios siekti pažangos ir diegti naujausias technologijas. Pokyčiai NATO taip pat puikiai atspindi jos pastarojo meto iniciatyvose ir koncepcijose. Straipsnyje trumpai pristatomi NATO, JAV ir Didžiosios Britanijos požiūriai į RKS ir tai, kaip į juos yra reaguojama, siekiant vėliau jais pasiremti analizuojant RKS įtaką Lietuvos kariuomenei.

Lietuva (jos kariuomenė), tapusi NATO nare ir dalyvaudama kuriant Europos saugumo struktūrą, nebelieka nuošalyje procesų, vykstančių karinėje srityje, bei, kaip ir kitos valstybės, yra jų veikiamą. Pastaruoju metu daug diskusijų tiek kariniuose, tiek politiniuose sluoksniuose kyla dėl kariuomenės profesionalizacijos. Šiame darbe siekiama atskleisti, kokios permainos vyksta karinėje, ypač karinių technologijų, srityje ir kokią įtaką jos gali daryti Lietuvos kariuomenei bei jos profesionalizacijai. Į profesionalizaciją siekiama pažvelgti RKS bei naujausių karinių technologijų požiūriu: suvokti, koks besikeičiančių, tobulėjančių karinių technologijų poveikis kariuomenei, kurioje tarnauja šauktiniai. Taigi profesionalizacijos klausimas nagrinėjamas tik vienu aspektu, straipsniu nesiekiamo atsakyti į klausimą, kokie yra jos privalumai ir trūkumai, bet ketinama panagrinėti, kaip ji gali būti veikiamą RKS. Daroma prielaida, kad profesionalizacija priklauso nuo to, kiek ir kokių pažangiausių technologijų gali būti įdiegta kariuomenėje – kuo jų daugiau ir kuo jos sudėtingesnės, tuo profesionaliosios kariuomenės poreikis gali didėti, tačiau atsižvelgiama ir į tai, ar pažangios karinės technologijos atitinka kariuomenei keliamus tikslus ir lūkesčius.

Reikia pažymėti, kad nors revoliucijos karinėje srityje šaltinių yra labai daug, jie nėra apibendrinti. Teorijos dar tik plėtojamos, nėra net vieningo, visuotinai priimto revoliucijos karinėje srityje termino, todėl tam tikrais atvejais analitikai gali vienas kito nesuprasti. Ji suvokiama arba labai plačiai, arba ypač siaurai. Tačiau tai nesumažina domėjimosi vykstančiais pokyčiais. Šiame straipsnyje revoliucijai karinėje srityje skiriama labai daug vietos ir dėmesio, siekiant atskleisti pačias įvairiausias jos puses ir lengviau nustatyti galimas jos pasekmes karinėms struktūroms. Bene didžiausia problema, su kuria buvo susidurta – lietuviškųjų karybos terminų stoka, dėl kurios į lietuvių kalbą išverstas terminas gali būti ne visų vienodai suprastas arba visiškai nesuprastas, jei nebūtų pateiktas angliškas jo atitikmuo.

Kas yra RKS?

RKS apibrėžti sudėtinga, nes nėra nusistovėjusio vieno bendro termino. B. Møller pažymi, kad dažniausiai vartojami trys terminai¹:

1. Karinių technologijų revoliucijos (*Military Technical Revolution*, toliau – KTR) terminas, naudotas sovietinių karo planuotojų. Jis akcentuoja technologijų įtaką kariavimui, bet nesigilina į netechnologinius revoliucijos aspektus.

2. RKS terminas platesnis, bet dažniausiai neperžengiantis taktikos ir operacinio meno ribų, dar galintis siekti strategiją. RKS – didžiuliai kariavimo prigimties pokyčiai, nulemti novatoriško technologijų taikymo, susijusio su ryškiais karinės doktrinos ir operacinių koncepcijų pokyčiais ir visiškai pakeičiančio operacijų vedimo būdą (*character*). Taigi čia akcentuojama tai, kad technologijos ir sistemos sudaro sąlygas kilti revoliucijai, tačiau tai ne vienintelė ir svarbiausia priežastis. Šis terminas pradėtas naudoti JAV analitikų, siekiančių išplėsti KTR sampratą.

3. Karinės revoliucijos (*Military Revolution*, toliau – KR) koncepcija yra plačiausia, susijusi su visuomenėje vykstančiais pokyčiais, neišvengiamai keičiančiais ir karinę sistemą. Anot A. ir H. Toffler, „...karinė revoliucija įvyksta tik kai iškilusi nauja civilizacija ima grasinti senajai, kai visuomenė transformuojasi, versdama keistis ir kariuomenę, pradedant karinėmis technologijomis ir baigiant kariuomenės kultūra, struktūra, strategija, taktika, mokymais, doktrina ir logistika. Kai taip įvyksta, santykiai kariuomenėje, visuomenėje bei ekonomikoje tampa transformuoti, susiformuoja nauja karinė jėgų pu-

¹Møller B. „The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality”, <http://www.copri.dk/publications/Wp/WP%202002/15-2002.doc>, 04 05 2003.

siausvyra...”²

T.W. Galdi visas koncepcijas apibendrina taip:

1. RKS plačiaja prasme – daugiausia dėmesio skiriama pokyčiams valstybėje ir kariuomenės vaidmeniui naudojant jėgą. Šis požiūris pabrėžia politinius, socialinius ir ekonominius veiksmus.

2. RKS kaip „sistemų sistema” – pabrėžia ginkluotės, jos technologijų, karinės struktūros ir doktrinų revoliuciją ypač pažengusiose valstybėse.

3. RKS kaip mažai tikėtina revoliucija, nes ginkluotė ir technika, struktūra ir taktika plėtojasi palaipsniui (evoliucionuoja), taip prisitaikydamos prie aplinkos pokyčių.³

Kodėl vyksta RKS?

Dabartinė RKS nėra beprecedentis atvejis – analitikai teigia, jog per visą istoriją įvyko bent keletas RKS bei KR. Dažniausiai RKS ir KR būdavo sąlygojamos technologijų plėtros, nors daug didesnę įtaką jų atsiradimui darė pati visuomenės raida, t.y. besikeičiantis valstybės vaidmuo, ekonominiai ir socialiniai veiksniai. Paprastai revoliucijos dažniausiai įvykdavo po didelių karų. Be to, jos plėtojosi palaipsniui ir truko dažnai dešimtmečius ar ilgiau. Vienintelė tikra revoliucija, susijusi su išimtinai karinėmis technologijomis ir vaidinusi labai svarbų vaidmenį, įvyko baigiantis Antrajam pasauliniam karui, kai buvo sukurtas ir panaudotas branduolinis ginklas.⁴

Apskritai revoliucijos sąlygojamos inovacijų paieškos karinių organizacijų vykdomos tam, kad būtų galima atsikratyti jas ribojančios praktikos. Puičiausias pavyzdys gali būti parako revoliucija: nors jis buvo išrastas Kinijoje, tačiau naujoviškai panaudotas Europoje.⁵

² Metz S., Kievit J., “Strategy and the Revolution in Military Affairs: from Theory to Policy”, 27 June 1995, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/research_pubs/RKSstrat.pdf, 04 08 2003.

³ Galdi T.W., “Revolution in Military Affairs? Competing Concepts, Organizational Responses, Outstanding Issues Summary”, <http://www.iwar.org.uk/RKS/resources/RKS/crs95-1170F.html>, 19 03 2003.

⁴ Møller B., “The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality”, <http://www.copri.dk/publications/Wp/WP%202002/15-2002.doc>, 04 05 2003.

⁵ McKittrick J., Blackwell J., Littlepage F., Kraus G., Blanchfield R., Hill D., “The Revolution in Military Affairs” in Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues, <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.

XX amžiaus revoliucijoms didelę įtaką darė mokslų plėtra, pvz., chemijos (Pirmasis pasaulinis karas) ir fizikos (Antrasis pasaulinis karas). Šiandieninė RKS siejama su naujais fizikiniais principais, kuriais remiantis imta kurti ir panaudoti tokias naujas technologijas kaip lazeriai.⁶

Kokios RKS pasekmės?

Analitikai sutinka, kad RKS padidina kovinį efektyvumą keturiais būdais:

1. technologiniais pokyčiais;
2. sistemos plėtra;
3. operacinėmis naujovėmis;
4. organizacine adaptacija.

Kiekvienos RKS atveju vienas iš šių keturių būdų gali būti svarbiausias (lemiantis), pvz., dabartinė revoliucija, matyt, stipriausiai veikiama technologijų plėtros.

RKS tipologija

J. McKitrickas, J. Blackwellas, F. Littlepage'as, G. Krausas, R. Blanchfield ir D.Hill RKS skirsto pagal tai, iš kiek karinių sistemų jos susideda ir kaip tos sistemos tarpusavyje yra susijusios (sąveikauja).

1. „Kombinuotų sistemų RKS“ kildinamos ne iš vienos, o keleto joms įtaką turėjusių sistemų, panaudojamų visiškai nauju būdu, kad būtų galima pasiekti revoliucinį efektą (pvz., strateginis bombardavimas).

2. „Vienos sistemos RKS“ sukuria viena sistema, pvz., parako ar branduolinės revoliucijos.

3. „Integruotos sistemos RKS“ – procesas, kai greita naujų technologijų evoliucija nulemia kelių pažangių karinių sistemų plėtrą. Šios sistemos, susietos naujų operacinių ir organizacinių koncepcijų, tampa integruotomis sistemomis, sudarančiomis vieną „sistemų sistemą“, kuriai būdinga tai, kad dėl vienu metu panaudojamų atskirų naujų pajėgumų (sistemų) sukuriamas didžiulis kumuliacinis efektas.⁷

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

Dabartinė RKS

Šiandieninė revoliucija laikytina integruotos arba „sistemų sistemos“ RKS. Ji priklauso nuo atskirų sistemų, kurios surenka, apdoroja, apibendrina ir perduoda informaciją, ir sistemų, kurios valdo karinius vienetus, tarpusavio sąveikos. Laukiamas rezultatas – kariuomenė, lemiamu ir pavojingu būdu nukreipta į priešą, kuris vis dar vykdo savo išteklių mobilizaciją ir plėtoja planus.⁸

RKS dydį ir struktūrą lemia šių pagrindinių informacinių technologijų tarpusavio sąveika:

1. technologijų, leidžiančių rinkti, perduoti ir apibendrinti informaciją, esančią dideliame geografiniame rajone ir esamu laiku;
2. technologijų, kurios leidžia šią informaciją perduoti kariniams vienetams greitai ir tiksliai;
3. technologijų, kurios sukuria karinius pajėgumus, leidžiančius panaudoti karinę jėgą greitai, tiksliai, dideliu atstumu ir efektyviai.⁹

Naujos informacinės technologijos sudaro sąlygas karinių operacijų metu naudotis tobulesnėmis žvalgybos, taikinių nustatymo ir ryšių priemonėmis, o pažangių technologijų jutikliai (*sensors*), kompiuteriai bei kitos karinių priemonių sistemos, įskaitant palydovus, leidžia suduoti ilgo nuotolio tikslus smūgius. Taigi informacinės technologijos laikytinos pajėgų multiplikatoriais (*force multipliers*).¹⁰

Specifinėmis dabartinėmis RKS technologijomis paprastai laikytinos:

1. penktosios kartos kompiuteriai ir jų tinklai;
2. patobulinti jutikliai (*sensors*), galintys nepriklausomai funkcionuoti arba būti pernešami, pvz., oro desanto įspėjimo ir kontrolės sistema AWACS, jungtinė stebėjimo ir taikinių aptikimo radarų sistema J-STARS;
3. nepilotuojami orlaiviai (*Unmanned Aerial Vehicles*, toliau – UAVs);
4. modernios ginklų sistemos, kurių efektyvumas priklauso nuo gaunamos informacijos kokybės;
5. elektroniniai optiniai palydovai (*electro-optical satellites*), aprėpiantys didelę teritoriją ir perduodantys detalų jos vaizdą;

⁸ Richter A., “The RMA and its Impact on Canada”, Working Paper No. 28., Institute of International Relations The University of British Columbia, March 1999, in www.cir.ubc.ca/pdf/iles/webwp28/pdf, 04 08 2003.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Møller B., “ The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality”, <http://www.copri.dk/publications/Wp/WP%202002/15-2002.doc>, 04 05 2003.

6. duomenų produktai (*data products*), perduodantys ir pritaikantys informaciją bei manipuliuojantys ja;

7. automatiniai taikinių atpažinimo pajėgumai;

8. integruotos, ypač didelio greičio ir pajėgumo taktinės komunikacijos, vykdomos Visuotinės transliavimo sistemos (*Global Broadcast System*) ir Visuotinės vadovavimo ir valdymo sistemos (*Global Command and Control System*).¹¹

Dabartinė RKS apima keletą santykinai arba visiškai naujų karo sričių (*warfare areas*). Karo sritis – tai tam tikra kariavimo forma, kuria siekiama tam tikrų karinių tikslų naudojant tam tikras karines pajėgas ir sistemas. Skiriamos šios dabartinei RKS būdingos sritys:

1. ilgo nuotolio ypač tikslūs smūgiai;

2. informacinis karas (*Information Warfare*, toliau – IK);

3. dominuojantis manevras (*Dominant Maneuvre*, toliau – DM);

4. karas visatoje (*Space Warfare*).¹²

Ilgos nuotolio ypač tikslūs smūgiai RKS kontekste apima gebėjimą ap-
tikti ypač svarbius ir jautrius laiko atžvilgiu judančius ir nejudančius taiki-
nius, juos tiksliai sunaikinti bei tai padaryti per operaciškai ir strategiškai
svarbų laiko tarpą kiek įmanoma sumažinant draugiškų pajėgų ir civilių au-
kas bei sugriovimus ir prieš kontratakų tikimybę. Šių smūgių potencialą pui-
kiai iliustruoja jų panaudojimo palyginimas keletose įvykusių karų: 1943 m.
JAV 8-osios oro pajėgos per metus sunaikino 50, o Persijos įlankos karo me-
tu per pirmąsias 24 valandas – net 150 taikinių.¹³ Persijos įlankos kare buvo
numesta 10% ypač tiksliai valdomų raketų, o 2003 m. Irako kare jau – 80%.¹⁴

Tikslus stebėjimas ir taikinių aptikimas/nustatymas (naudojant J-STARS),
susietas su ypač tiksliais ginklais (sparnuotosiomis raketomis), sudaro sąlygas
smogti daug tikslesnius smūgius prieš pajėgoms, galbūt fiziškai net neperke-
liant ginklų sistemų bei nepanaudojant sausumos pajėgų. Kai kurie analitikai
gana radikaliai tvirtina, kad tokius pajėgumus turinčios oro pajėgos yra svar-
besnės už sausumos ir jūrų pajėgas ir kad galimas karas išimtinai naudojantis

¹¹ Richter A., “The RMA and its Impact on Canada”, Working Paper No. 28., Institute of International Relations The University of British Columbia, March 1999, in www.cir.ubc.ca/pdf/wwp28/pdf, 04 08 2003.

¹² McKittrick J., Blackwell J., Littlepage F., Kraus G., Blanchfield R., Hill D., “The Revolution in Military Affairs” in *Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues*, <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Cook N., “Shock and Awe?”, *Jane’s Defence Weekly* 13(39), 2 Aril 2003.

tik oro pajėgomis.¹⁵

Šios RKS srities variklis kol kas yra technologijos, bet ne mažesnės pastangos turės būti dedamos plėtojant naujas operacines koncepcijas ir struktūras, kad būtų galima efektyviai išnaudoti tikslių smūgių teikiamus privalumus.¹⁶

Informacinis karas (*Information Warfare*, toliau – IK). T.W. Galdi nurodo tris IK apibrėžimus:

1. IK – ataka prieš karo žvalgybos, stebėjimo, ryšių, vadovavimo ir valdymo (C2), ugnies valdymo priemones, įtaka joms arba jų apsauga.

2. IK – pagrindinių visuomenės ryšių kanalų apsauga, ataka prieš juos arba bandymas daryti jiems įtaką.

3. IK – televizijos, radijo ar kitų žiniasklaidos priemonių panaudojimas tam, kad būtų galima paveikti ar apsaugoti karių, civilių gyventojų ir visuomeninių lyderių nusistatymą. Šis apibrėžimas atitinka anksčiau naudotą psichologinių operacijų apibrėžimą.¹⁷

Iki šiol kariuomenės informacinės tarnybas, kaip ir žvalgybą bei ryšius, buvo įprasta laikyti paramos elementais vykdant tokias funkcijas kaip manevras, ugnis, smūgis ar pan., tačiau tikėtina, kad artimiausioje ateityje IK galės atlikti ne tik paramos funkciją, bet ir suvaidinti lemiamą vaidmenį karių kampanijoje.¹⁸

Pakankamai radikalių pažiūrų IK teorijos šalininkai teigia, kad karą galima perkelti į visai naują – kibernetinę erdvę. Daroma prielaida, kad viešpatavimas žinių srityje (*information dominance*) sudarytų sąlygas naujoms manevro formoms ir paskatintų „netiesiogines strategijas“ („*indirect strategies*“) bei, visai idealiai, kariauti be realių mūšių. Teigiama, kad geografijos ir topografijos svarba mažėja ir tampa nesvarbi. Pagrindinis karas susijęs su priešo valia. Palaužti ją galima karine jėga, bet taip pat sėkmingai galima panaudoti ir kitas priemones – psichologines operacijas, propagandą ir

¹⁵ Møller B., “The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality”, <http://www.copri.dk/publications/Wp/WP%202002/15-2002.doc>, 04 05 2003.

¹⁶ McKittrick J., Blackwell J., Littlepage F., Kraus G., Blanchfield R., Hill D., “The Revolution in Military Affairs” in *Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues*, <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.

¹⁷ Galdi T.W., “Revolution in Military Affairs? Competing Concepts, Organizational Responses, Outstanding Issues Summary”, <http://www.iwar.org.uk/RKS/resources/RKS/crs95-1170F.html>, 19 03 2003.

¹⁸ McKittrick J., Blackwell J., Littlepage F., Kraus G., Blanchfield R., Hill D., “The Revolution in Military Affairs” in *Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues*, <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.

dezinformacija.¹⁹

Tobulėjant informacinėms technologijoms vis sunkiau sekasi apsaugoti informacinę infrastruktūrą nuo galimų priešų atakų, tokių kaip įsibrovimas į duomenų tinklus, informacijos sunaikinimas, klastojimas ir pan. Visa tai verčia kariuomenę keistis, t.y. atsisakyti hierarchinės struktūros, kuri yra per daug pažeidžiama, ir palaispniui pereiti prie tinklo pavyzdžiu valdomų C2 struktūrų.²⁰

Dominuojantis manevras (toliau – DM). Manevras visada buvo svarbiausias mūšio elementas. RKS sudaro sąlygas vykdyti manevrą globaliu mastu – kur kas greičiau ir mažesnėmis pajėgomis. DM – pajėgų, turinčių ypač tikslių smūgių, mūšio visatoje ir IK operacijų vykdymo pajėgumus, pozicijų išdėstymas taip, kad būtų galima smogti svarbiausiems priešų taikiniams, sunaikinti jo pusiausvyros centrus (*center of gravity*) ir pasiekti kampanijos ar karo tikslus. Nuo manevro DM skiriasi tuo, kad manevras nurodo, kaip panaudoti pajėgas mūšio lauke vykdant judėjimą, derinamą su ugnimi, kad būtų pasiektas pozicinis pranašumas prieš atžvilgiu ir įvykdyta misija, o DM nusako, kaip turi būti išdėstytos pajėgos mūšio teatre (*battlespace*), bet nebūtinai mūšio lauke (*battlefield*). Jis peržengia „derinimo su ugnimi“ ribas ir integruoja savo efektą su ypač tikslių smūgių, visatos mūšio ir IK efektais.²¹

Manoma, kad DM nulemti organizaciniai pokyčiai pareikalautų mažesnių greitai perdislokuojamų (permetamų) vienetų. Šiuo metu dar sunku nusakyti tokių vienetų organizavimo būdą ir taktiką. Pastaroji galėtų apimti apgaulę (*deception*), infiltraciją, bombardavimą, atakas prieš svarbius objektus (*strong points*). Sausumos pajėgas turės sudaryti pėstininkai, specialiosios pajėgos ir jūrų pėstininkai (*marines*), permetami giliai į priešų teritoriją oru ir ginkluoti pagal naujas technologijas sukurtais ginklais, susietais su visatoje arba atmosferoje esančiomis kovinėmis sistemomis ir veikiančiais kaip sistemos „jutiklis-paleidimas“ tinklo (*sensor-shooter network*) dalis. Norint naudotis tokia taktika, reikės toliau plėtoti naujas technologijas. Manevro sistemoms turėtų būti imtos taikyti technologijos, sudarančios sąlygas „užmaskuoti“ atliekamą manevrą (*low observability techniques*), tobulinama judėjimo technika ir didinamas turimos ginkluotės efektyvumas.²²

¹⁹ Møller B., “The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality”, <http://www.copri.dk/publications/Wp/WP%202002/15-2002.doc>, 04 05 2003.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ McKittrick J., Blackwell J., Littlepage F., Kraus G., Blanchfield R., Hill D., “The Revolution in Military Affairs” in *Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues*, <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.

²² *Ibidem*.

Karas visatoje – erdvės aplinkos panaudojimas visa apimančioms, vykstančioms beveik tikroju laiku (*near-real-time*) karinėms operacijoms vykdyti. Visatos aplinka sudaro sąlygas karines operacijas vykdyti bet kur ir per trumpesnę laiko tarpą. Šiuo metu kosmose vykdomos operacijos daugiausia palaiko žemėje vykdomas operacijas. Palydovai užtikrina tikrojo laiko (*real time*), visa apimančius ryšius, navigaciją ir pan. Visatos suteikiamas aukščio pranašumas pagerina stebėjimo ir žvalgybos aprėptis žemėje, užtikrina C2 operacijas, vykdomas mūsų veiksmų teatruose, kuriuose atstumas ir vietovė komplikuoja C2 organizavimą iš žemėje naudojamų ryšių sistemų. Turimi pajėgumai įgalina disponuoti dominuojančiomis mūsų veiksmų teatro žiniomis ir koordinuoti pasauliniu mastu ypač tikslių smūgių organizavimą.²³

Dabartinės „sistemų sistemos“ plėtra ir panaudojimas sudaro prielaidas kurti **dominuojančias žinias iš mūsų teatro** (*Dominant Battlespace Awareness*, toliau – DBA). Manoma, kad DBA sistema leis surinkti kur kas daugiau žinių apie priešą ir tuo pat metu ribos jo turimas žinias. DBA struktūra gali apimti duomenų perdavimo tiesiogiai smūgių sistemoms mechanizmus ir mechanizmus, vykdančius nuolatinį mūsų metu patirtų nuostolių įvertinimą. Taigi DBA sistema galėtų jungti surenkamą, analizuojamą ir perduodamą informaciją. Ji įgalintų nustatyti priešų buvimo vietą ir vietą, iš kurios bus vykdoma didžiausia ataka, todėl DM būtų ne toks rizikingas ir mažesnės pajėgos galėtų kur kas greičiau nei dabar ir sėkmingiau vykdyti gynybą ir kontrapuolimą. Tačiau DBA bus efektyvi tik artimame mūsų (*close combat*) ir neefektyvi, jei priešas imsis partizaninių veiksmų, taip pat ji neturės lemiamos įtakos naudojant branduolinį, biologinį ir cheminį ginklą.²⁴

Plk.ltn. Leonhardo tvirtinimu, dabartinė RKS pakoreguoja pagrindinius karo principus taip:

1. Manevras – pajėgų judėjimo į pozicijas tikslas praktiškai pasensta, nes priešas gali būti perdislokuojamas kitomis priemonėmis.
2. Puolimas – kaip principas turėtų būti pakeistas į „laisvę veikti“.
3. Sutelktumas – nepagrįstas. Mūsų laukas tuštėja, nes pajėgos išsklaidomos siekiant išvengti jų sunaikinimo, smogiamąją galią kuria ne pajėgų sutelktumas, o tikslesnės ginklų sistemos. Puolančiųjų ir besiginančių pajėgų santykis 1:(2-4) tampa nepagrįstas.
4. Pajėgų ekonomiškumas – informaciniame amžiuje išlieka pagrįstas.
5. Tikslingumas – paprastai buvo siejamas su siekiu užtikrinti karinį,

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

bet ne civilių vadovavimą mūšiai (*conduct of war*), tačiau šiuolaikinės modernios ryšių ir informacinės sistemos bei puikus ir tikrojo laiko mūšio teatro vaizdas kaip sudedamosios informacinės revoliucijos dalys sudaro sąlygas civilinei valdžiai nuolatos kontroliuoti mūšį.

6. Saugumas – lieka pagrįstas tik su išlyga, kad priešas žinomas.

7. Paprastumas – prarado svarbą, nes kompiuterinės sistemos pajėgia apdoroti didžiulius informacijos srautus.

8. Netikėtumas – išlieka kaip karo principas, bet jau ne iniciatyvos, o priešo iniciatyvos aptikimo ir prisitaikymo prie jos prasme.

9. Vieningas vadovavimas (*unity of command*) – kad išliktų kaip galiojantis principas, turi būti įgyvendinamas horizontalėjančioje struktūroje, nes šiuolaikiniai ryšiai sudaro visas galimybes pašalinti iš grandinės nereikalingas štabų ir vadovybių dalis.²⁵

Dabartinės RKS kritika

Grėsmės, kurių tikimasi XXI amžiuje, turės didelės įtakos pajėgų plėtrai. Siekiant jas įvertinti paprastai sudaromas jų spektras. Vienaime, žemutiniame spektro gale yra žemo intensyvumo konfliktai (*Low Intensity Conflicts*, toliau – ŽIK), o kitame – aukšto intensyvumo konfliktai (*Higt Intensity Conflicts*, toliau – AIK). RKS technologijų panaudojimo galimybės konfliktų skalėje gali būti pavaizduotos taip:

Plėtojant pajėgas turi būti atsižvelgiama į tai, kokioms grėsmėms suteikiamas prioritetas. Dauguma šiuo metu išplėtotų programų, pvz., JAV „Sausumos kariuomenė XXI“, daugiausia dėmesio skiria kovai prieš regioninio pobūdžio, konvencinę ginkluotę ir techniką naudojančią agresorių ir šiek tiek – subnacionalinėms grėsmėms. Žvelgiant iš šios perspektyvos, tikslų, naujausios rūšies smūgių sistemų, radarų nefiksuojamų sistemų ir atitinkamų operacijų plėtra yra logiška. AIK susijęs su dviem galimais scenarijais: priešas šaliai grasina tiesiogiai bei šalis dalyvauja koalicijos veiksmuose.²⁶

Nors tikslus taikinių nustatymas, operatyvios žinios apie pokyčius mūšio erdvėje, pažangios C2 sistemos pakeis karinės jėgos panaudojimo konvenciniame kare koncepciją, tačiau nepadarys didesnės įtakos aplinkai, kur

²⁵ Møller B., “The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality”, <http://www.copri.dk/publications/Wp/WP%202002/15-2002.doc>, 04 05 2003.

²⁶ Metz S., Kievit J., “Strategy and the Revolution in Military Affairs: from Theory to Policy”, 27 June 1995, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/research_pubs/RKSstrat.pdf, 04 08 2003.

priešininkas nesutelkia gausių pajėgų (jų gali visai neturėti), o pagrindinės ginklų sistemos yra mažo kalibro ir jėgos panaudojimas pasireiškia „suduok ir bėk“ atakomis.²⁷

Analitikai pastebi, kad XXI amžiuje nuolatinę grėsmę kels ŽIK arba konfliktai, artimi karui. Kariuomenė, skirta kovoti su šiomis grėsmėmis, skirsis nuo AIK kariuomenės. Individualūs kariniai vienetai turės būti maži, lankstūs, gebantys kovoti tiek su negausiu, bet labai pajėgiu, apsiginklavusiu pažangiausiomis technologijomis ir priemonėmis prieš, tiek su primityvias technologijas turinčiais „kariais“. Tokiu atveju koviniai sausumos pajėgų vienetai turėtų būti papildomi specialiujų pajėgų vienetais. Maži vienetai turės sudaryti gana didelę kariuomenę, nes sunaikinti tokio tipo priešą reikės daug laiko, personalo ir bendrų visų kariuomenės rūšių pastangų. Turėtų mažėti skirtumas tarp tokios kariuomenės ir kitų panašias pareigas vykdančių civilinių institucijų.²⁸

Svarstyta, ar dabartinė RKS yra būtina, nes ji gali būti nepajėgi kovoti su labiausiai tikėtinais priešininkais – ne visos dabartinės RKS technologijos pritaikytos taikos operacijoms ar ŽIK. Jos įgalintų geriau panaudoti jėgą, tačiau pokyčiai nebus tokie dideli ir teigiami kaip būtų AIK atveju. Kai kurie RKS elementai – ilgo nuotolio ypač tikslūs ginklai, radarų nefiksuojamos ar visatoje viešpatauti skirtos ginkluotės sistemos gali prarasti savo vertę. Svarbiausiomis ŽIK technologijomis tokioje kariuomenėje turėtų būti personalo saugumą garantuojančios ir kontrterorizmui naudojamos technologijos. Technologijos, skirtos manipuluoti suvokimu, tikėjimu ir požiūriais, taip pat būtų svarbios.²⁹

Kai kurios RKS tipo technologijos, tokios kaip C3I sistemos, UAVs, individualus buvimo vietos nustatymo lokatorius, patobulintos jutiklių (*sensors*) bei robotų sistemos ir pan., vis dėlto gali būti panaudojamos žemo intensyvumo konfliktuose. Jos įgalintų surinkti daugiau ir greičiau žvalgybinės informacijos, tiksliai aptikti taikinius ir gauti operatyvių žinių apie kylančias grėsmes.³⁰

Taigi konfliktuose, kuriuose šiuo metu gausiausiai dalyvaujama, RKS

²⁷ Richter A., “The RMA and its Impact on Canada”, Working Paper No. 28., Institute of International Relations The University of British Columbia, March 1999, in www.cir.ubc.ca/pdffiles/webwp28/pdf, 04 08 2003.

²⁸ Metz S., Kievit J., “Strategy and the Revolution in Military Affairs: from Theory to Policy”, 27 June 1995, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/research_pubs/RKSstrat.pdf, 04 08 2003.

²⁹ Richter A., “The RMA and its Impact on Canada”, Working Paper No. 28., Institute of International Relations The University of British Columbia, March 1999, in www.cir.ubc.ca/pdffiles/webwp28/pdf, 04 08 2003.

³⁰ Metz S., Kievit J., “The Revolution in Military Affairs and Conflicts Short of War”, 25 July 1994, <http://www.cs.virginia.edu/~alb/misc/RKSWarCollege.html>, 04 08 2003.

ginkluotės naudojama nedaug. Technologiškai pažangios ginklų sistemos ne visada gali tikti žemo intensyvumo konfliktuose ir gali būti neproduktyvios. Misijos centre išlieka gausiai sutelktos pajėgos, kurių pagrindinis tikslas – įvesti ir palaikyti taiką bei užtikrinti stabilumą per tarpininkavimą ir pagalbą.³¹

Kaip šalys reaguoja į RKS?

JAV

RKS galima laikyti JAV politikos ir gynybos identiteto išvestine. Noras, kad karinių operacijų metu nebūtų aukų arba jų būtų kiek galima mažiau, nulėmė siekį plėtoti pažangias karines technologijas ir todėl leido pakylėti RKS virš koncepcijos bei prilyginti ją doktrinai³².

Nuo 1990–1991 m. JAV vyko trys pagrindinės gynybos planavimo peržiūros. 1993 m. peržiūros dokumentas (*Bottom-up Review*) neskyrė daug dėmesio technologijoms ir RKS. 1997 m. gynybos peržiūros dokumentas technologijoms ir RKS skyrė kur kas daugiau dėmesio, nors nei tikslų, nei strategijos per daug nepakoregavo. Jame teigiama, kad siekiant padidinti JAV kariuomenės gebėjimą dalyvauti artimiausiu metu vykšančiose operacijose ir pasitikti ateities iššūkius turi būti naudojamos RKS laimėjimais. Dokumente pastebima, kad turi būti išnaudojamas RKS potencialas, jei norima sukurti ir naudotis pranašumu informacinėje srityje tam, kad būtų pasiektas visapusiškas dominavimas susiejant keturias naujas operacines koncepcijas: DM, tikslų taikinių pasirinkimą, koncentruotą logistiką (*focused logistics*) ir visapusę gynybą (*full-dimensional protection*). Tai reiškia, kad toliau turi būti kuriama integruota kompleksinių sistemų, ypač vadovavimo, valdymo, ryšių, kompiuterių, žvalgybos ir stebėjimo srityse (C4ISR), struktūra, kurios tikslas – turėti daugiausia žinių iš mūšio veiksmų teatro. Tikimasi, kad pirmavimas informacinėje srityje leis JAV kariuomenei patobulinti vadovavimą, ir tai įgalintų priešakines ir prevencines pajėgas (*forward deployment and early-entry forces*) imtis iniciatyvos.³³

³¹Richter A., “The RMA and its Impact on Canada”, Working Paper No. 28., Institute of International Relations The University of British Columbia, March 1999, in www.cir.ubc.ca/pdf/files/webwp28/pdf, 04 08 2003.

³²Quille G., “The Revolution in Military Affairs and the UK”, <http://www.nyu.edu/globalbeat/usdefense/Quille1298.html>, 04 02 2003.

³³Møller B., “The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality”, <http://www.copri.dk/publications/Wp/WP%202002/15-2002.doc>, 04 05 2003.

2001 m. ketverių metų gynybos peržiūra atspindi kardinalius karinio planavimo pokyčius – pereinama nuo grėsmėmis paremto planavimo prie planavimo, paremto pajėgumais. Informacinėje srityje 2001 m. planavimo peržiūra kreipia į perspektyvias technologijas, galinčias pasitarnauti renkant, analizuojant ir saugant žvalgybinius duomenis. Daugiausia žadančiomis technologijomis laikomos sunkiai fiksuojamos (pastebimos) technologijos, nanotechnologijos, komerciniai palydovai ir pan.³⁴

Pastebima, kad visos JAV kariuomenės rūšys atsižvelgia į kylančius technologinius iššūkius: pastaruoju metu plėtojami C4I sistemų projektai (pvz., JAV laivynas kuria CEC – *Cooperative Engagement Capability*, oro pajėgos – vykdo *Project Strike*), kurių tikslas – į vieną informacinį tinklą sujungti ginklų sistemas, radarus, palydovus, karius ir pan., kad kiekvienas turėtų bendrą ir išsamų mūšio teatro vaizdą ir galėtų parinkti optimaliausias priemones reikiamam atsakui. Kad nebus stovima vietoje, parodo tai, jog jau pradėtos kurti tokios sistemos, kaip Pažangi mūšio teatro informacinė sistema (*Advanced Battlespace Information System*), kuri susieja visas kariuomenės rūšis.³⁵

T.J. Welsho teigimu, dauguma naujausių technologijų JAV kariuomenei jau yra prieinamos. Dabar būtina kurti naują jų panaudojimo sistemą, naujas doktrinas ir organizacijas.³⁶ B. Theile teigia, kad pažanga kuriant bendrą naują doktriną atspindi JAV „Jungtinės vizijos koncepcijoje 2010“ (*Joint Vision Concept 2010*). Tikimasi, kad palaipsniui pajėgos bus integruojamos institucine, organizacine, intelektualine bei technologine prasmėmis. Absoliutus valdymas (*Full Spectrum Dominance*) karinių operacijų metu bus pasiektas įgyvendinant keturias naujas operacines koncepcijas.³⁷

Didžioji Britanija

1998 m. Didžiosios Britanijos Strateginės gynybos peržiūros dokumente raginama daugiau dėmesio skirti jungtinėms operacijoms, didinti pajėgų permetimo (*projection*) galimybes, eliminuoti arba sumažinti veiklą, kuri ma-

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Welsh T.J. “The Revolution in Military Affairs: One Perspective”, <http://www.ndu.edu/inss/books/Books%20-%201997/Strength%20Through%20Coopera...>, 06 08 2003.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Theile B., “RKS – Revolution in Military Affairs”, <http://www.atnatlas.de/sae/english/future/eFuture4.html>, 06 08 2003.

žai kuo susijusi su dabartinėmis realijomis, pvz., kovą prieš povandeninius laivus, bei peržiūrėti pajėgų struktūras.³⁸ Šį dokumentą papildančiame dokumente „Technologijos įtaka” daug dėmesio skiriama Jungtinio mūšio erdvės skaitmenizavimo iniciatyvai, kurios tikslas – padidinti operacijų efektyvumą integruojant ginklų sistemas, jutiklius (*sensors*) ir vadovavimo, valdymo, ryšių ir žvalgybos (C3I) sistemas. Pastebima, kad tradiciniai skirtumai tarp karinių operacijų nyksta ir kad iki 2015 m. karinių operacijų nebebus galima apibūdinti kaip sausumos, jūrų ar oro, nes jos susilies į vieną mūšio erdvę, kurioje gebėjimas vykdyti jungtines ir daugiašales operacijas bus esminis. Taigi kritinis iššūkis – integruoti jutiklius (*sensors*), ginklus, jų sistemas ir logistinį aptarnavimą tam, kad būtų galima sukurti norimus karinius pajėgumus.³⁹

Didžiojoje Britanijoje taip pat imta kelti klausimą apie ateities kariuomenės misijas ir apie tai, kokio tipo karinės ginkluotės ir technikos, geriausiai tinkančios keliamiems uždaviniams įvykdyti, prireiks. Strateginės gynybos peržiūros dokumente įvardijamos 8 misijos, apimančios visų rūšių misijas – nuo taikos meto saugumo užtikrinimo iki strateginės atakos prieš NATO. Misijų spektro pradžioje yra operacijos, kurioms neprireiks sudėtingos ginkluotės, tačiau tos, kurios yra spektro pabaigoje (AIK), pareikalaus pažangiausiomis technologijomis ginkluotos kariuomenės. Apibrėžiamas ir galimas dalyvavimas koalicijose, vadovaujamose JAV. Pastebima, kad jungtinės ir tarptautinės misijos yra labai tikėtinos ateity, todėl prieinama išvada, kad britų kariuomenė privalo turėti į JAV panašius (sąveikius) pajėgumus ir palyginamas operacines apimtis. Tikslas *de facto* – užtikrinti, kad tarp pajėgų nėra technologinių skirtumų prarajos⁴⁰.

NATO

RKS labiausiai atspindi NATO 1999 m. Gynybos pajėgumų iniciatyvoje (*Defence Capabilities Initiative*, toliau – DCI) ir 2002 m. ją pakeitusioje Prahos pajėgumų koncepcijoje (*Prague Capabilities Concept*, toliau – PCC) bei šiuo metu vykstančiuose Aljanso struktūriniuose vadovavimo ir pajėgų pokyčiuose.

³⁸Richter A., “The RMA and its Impact on Canada”, Working Paper No. 28., Institute of International Relations The University of British Columbia, March 1999, in www.cir.ubc.ca/pdf/workingpapers/webwp28/pdf, 04 08 2003.

³⁹*Ibidem.*

⁴⁰*Ibidem.*

DCI buvo suformuluota 1999 m., nustačius, kad Europos šalys, priklausančios NATO, turi ribotus pajėgumus daugumoje su RKS susijusių sričių:

1. Daugiau nei 70% visų dislokuotų ugnies palaikymo pajėgų buvo JAV.
2. Tik Didžioji Britanija galėjo prisidėti prie JAV su savo taktinėmis raketomis.
3. Tik 10% visų NATO priklausančių Europos šalių lėktuvų galėjo suduoti ypač tikslus smūgius.
4. Iš Europos tik Prancūzija galėjo prisidėti prie bombardavimo naktį.
5. Tik JAV prie pajėgų permetimo operacijų galėjo prisidėti strateginiais bombonešiais ir radarų nefiksuojamais naikintuvais.
6. NATO narės Europoje stokojo žvalgybinių ir stebėjimo lėktuvų.
7. JAV pažymėjo, kad jos pranašumai tokiose srityse, kaip ryšiai ir informacinės sistemos (CIS), ima kelti problemų palaikant ryšius su sąjungininkėmis.
8. Sąjungininkės susidūrė su jungtinio pajėgų dislokavimo ir išskleidimo, taikinių identifikavimo ir ginklų sąveikos problemomis.⁴¹

Prognozuota, kad jei situacija nepasikeis, Europos šalys nebegalės vykdyti bendrų operacijų.

Taigi DCI tikslas buvo užtikrinti, kad NATO bus pajėgi efektyviai vykdyti plataus spektro operacijas. DCI siekė didinti sąveiką tarp sąjungininkių tokiose srityse, kaip:

1. Pajėgų perdislokavimo, išskleidimo ir mobilumo pajėgumai;
2. Logistika ir išsilaikymas (*sustainability*);
3. Pajėgų išgyvenimas (*survivability*);
4. Efektyvių kovos veiksmų vykdymo pajėgumai (*effective engagement*);
5. CIS pajėgumai.⁴²

NATO DCI iniciatyvai praktiškai organizuoti ir įgyvendinti buvo sudaryta Laikinoji aukštojo lygio valdymo grupė. Parengti ir priimti 58 vadinaujami DCI sprendimai, kuriuos NATO valstybės turėjo pasirinktinai įgyvendinti.

Deja, 2002 m. tapo aišku, kad DCI, nors ir padėjo pasiekti pažangos nustatytose RKS srityse, tačiau ne tiek, kiek buvo tikėtasi, ir pajėgumų skirtumas tarp JAV ir Europos išliko didžiulis. Imta ieškoti būdų, kaip patobulinti DCI – Prahoje buvo paskelbta PCC, patobulinusi DCI, t.y. šalys dides-

⁴¹ Sloan E., “Responding to the US-led Revolution in Military Affairs”, *NATO Review* 1(48), Spring-Summer 2000, p. 4-7.

⁴² *Ibidem.*

niu mastu įpareigotos vykdyti priimtus įsipareigojimus, procesas tapo atviresnis – kiekviena šalis gali matyti, kaip savo įsipareigojimus vykdo kitos. Tuo remiantis galima daryti tam tikrą spaudimą, nustatyti aiškesnius prioritetus.⁴³ PCC nauja ir tuo, kad kur kas labiau nei DCI akcentuoja ir skatina daugiašalį bendradarbiavimą vykdant bendrus įsigijimus, bendrai naudojantis tam tikromis technologijomis, specializuojantis tam tikrose srityse ir pan.

Siekiant užtikrinti efektyvesnį vadovavimą ir valdymą, pradėta ir šiuo metu baigiama NATO karinės vadovavimo struktūros reforma, kurios esmė – dar kartą sumažinti štabų skaičių, o svarbiausia – pakoreguoti jų funkcijas (viena strateginio lygmens vadovietė pertvarkoma į Aukščiausiąją vadovietę transformacijai – *Supreme Allied Command for Transformation* – SACT). Šios vadovietės užduotis yra tinkamai reaguoti į vykstančius pokyčius karinėje srityje, taigi ir į RKS. RKS dvasia vykstančius pokyčius atspindi ir NATO pajėgų transformacija, kur atsisakoma NATO identifikuotų didelių neperdislokuojamų karinių vienetų (*Inplace Forces*) bei daugiausia dėmesio skiriama NATO atsakomųjų pajėgų (*NATO Response Force*, toliau – NRF) formavimui. NRF taip pat veikiama RKS – planuojama, kad jos bus sudarytos iš 6+3 korpusų, bus lanksčios, mobilios, aukštos parengties ir profesionalios.

Lietuva

Ar Lietuvos kariuomenė taip pat yra veikiama šio proceso? Atsakymas būtų teigiamas dėl dviejų pagrindinių glaudžiai susijusių priežasčių:

1. Platesnio saugumo struktūros konteksto – Lietuva tapo Europos Sąjungos ir NATO sudedamąja dalimi, kur tiek šios organizacijos, tiek atskiros jų narės yra veikiama RKS ir atitinkamai į tai vienokiu ar kitokiu mastu jau reaguoja, modernizuodamos savo ginkluotę, pertvarkydamos kariuomenės vadovavimo ir valdymo sistemas, struktūras, doktrinas bei procedūras. Narystė šiose organizacijose reiškia, kad Lietuvos kariuomenė turi atsižvelgti į jose vykstančius procesus ir juose dalyvauti, klausimas tik – kokių mastu?

2. Pagrindiniai Lietuvos kariuomenei keliami uždaviniai yra kolektyvinė gynyba ir dalyvavimas plataus spektro operacijose, vadovaujamos NATO ir kitų tarptautinių organizacijų, tokių kaip ES ar Jungtinės Tautos. Atsižvelgiant į tai, kad plataus spektro operacijos reikalauja, kad kariuomenė būtų pasirengusi vykdyti bendras tiek AIK, tiek ŽIK būdingas operacijas, ji turi disponuoti ir tam tikrais RKS pajėgumais, t.y. moderniausia ginkluote ir tech-

⁴³ Buckley E., “Attainable Targets”, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/english/art2.html>, 04 08 2003.

nika. Tokie uždaviniai reiškia, kad kariuomenė turi būti sąveiki su kitų šalių sąjungininkių kariuomenėmis, t.y. disponuoti suderinama ginkluote ir technika, turėti panašią organizacinę struktūrą, naudotis tomis pačiomis doktrinomis ir procedūromis. Karių mokymas turi būti organizuojamas taip, kad jie būtų pasirengę ir gebėtų nepriekaištingai dalyvauti plataus spektro tarptautinėse operacijose su kitų šalių kariais.

Taigi kyla du klausimai:

1. Kokioms Lietuvos kariuomenės sritims jau turi ir ateityje turės įtakos RKS?

2. Kokio masto ta įtaka yra (bus)?

Remiantis turima informacija apie tai, kuo pasižymi dabartinė RKS, kokie yra jos pagrindiniai bruožai, kaip į ją yra atsižvelgiama, kaip jos sąlygojami pokyčiai priimami tiek NATO per DCI ir PCC bei šiuo metu vykdomą struktūrų peržiūrą, tiek jos narių per jų vykdomas reformas (kaip pavyzdžiai straipsnyje palyginimui pateiktos pirmaujančios šioje srityje JAV ir Didžiosios Britanijos kariuomenės), galima daryti prielaidą, kad įtaką darys tokios RKS sritys:

1. C4I sistemos (atitinka IK ir iš dalies ilgo nuotolio ypač tikslų smūgių sritis);

2. apsauga nuo atominio, biologinio ir cheminio (ABC) ginklo (atitinka DM sritį);

3. kovos efektyvumas (*combat effectiveness*) (atitinka DM ir iš dalies ilgo nuotolio ypač tikslų smūgių sritis).

Reikia pažymėti, kad įtaka šiose RKS srityse jaučiama jau dabar ir laikui bėgant ji tik didės, juolab kad nuo 2003 m. Lietuvos kariuomenė, pakvietus Lietuvą tapti NATO nare, perėjo nuo dalyvavimo NATO Partnerystės taikos labui (PTL) Planavimo ir peržiūros procese (PARP) prie kokybiškai naujo NATO pajėgų planavimo proceso. Tuo pat metu tokios RKS sritys, kaip karas visatoje, Lietuvos kariuomenei greičiausiai neturės įtakos, o ilgo nuotolio ypač tikslų smūgių sritis – darys tik labai ribotą įtaką dėl plėtos galimybių šiose srityse trūkumo.

C4I sistemų, kurių pagrindinis tikslas ateityje – užtikrinti disponavimą išsamia informacija iš mūšio teatro, plėtra, kaip ir JAV arba Didžiojoje Britanijoje, turės būti nukreipta keliomis kryptimis:

1. Plėtojama tinklo pavidalo struktūra (*network-centric architecture*), leidžianti sujungti bei integruoti visų kariuomenės rūšių C4I sistemas, ginkluotės sistemas bei logistiką ar net atskirus karius veiksmų teatre bei disponuoti visa kariuomenės turima ir reikiama informacija. Antra vertus, išaugs

poreikis įsigyti ir labiau individualizuotas ryšių sistemas, įgalinančias padidinti karinių vienetų mūšio mieste ar specialiųjų operacijų kovos efektyvumą.

2. Didinami pajėgumai, skirti C4I sistemų, t.y. tiek programinės įrangos, tiek informacinių technologijų, saugumui užtikrinti (pvz., nuo išibrovimo į informacines duomenų bazines, elektromagnetinio poveikio ir pan.).

Su C4I sistemomis glaudžiai susijusi ir IK pajėgumų, įskaitant ir informacines bei psichologines operacijas, plėtra. Atsižvelgiant į nuolat augančią informacijos svarbą, IK ryšį su C4I bei sąjungininkių praktiką, Lietuva neišvengiamai turės kurti bei plėtoti savo IK pajėgumus.

Kaip asimetrinių grėsmių išdava pastaruoju metu labai išaugo ABC ginklo pavojus. Vienas iš RKS tikslų – tinkamai atsakyti į ABC, ypač į biologinio, ginklo keliamą pavojų ir užtikrinti karinių vienetų DM. Plėtros tendencijos šioje srityje puikiai atsispindi NATO DCI/PCC, kur apsauga nuo ABC ginklo laikoma viena iš 4 prioritetinių sričių. Apsaugos nuo ABC ginklo reikalavimai ypač keliami perdislokuojamiems kariniams vienetams. Taigi neišvengiamai Lietuvos kariuomenė ateityje vis daugiau išteklių turės skirti apsaugos nuo ABC ginklo priemonėms įsigyti. Atsižvelgiant į tai, kad RKS ypač skatina priemonių bei sistemų, skirtų ABC ginklo poveikiui aptikti, identifikuoti bei analizuoti, kūrimą, plėtrą bei įsigijimą, Lietuva taip pat turi ištraukti į šį procesą.

Ne mažesnis spaudimas Lietuvos kariuomenei bus daromas ir kovos efektyvumo srityje – kariniai vienetai turės būti aprūpinami efektyvia, modernia, sąveikia su sąjungininkių disponuojama ginkluote ir technika, kurios viena iš sudedamųjų dalių ateityje bus su RKS siejamos ypač tikslų ginklų sistemos, operacinio bei taktinio lygmens kovos UAVs (UCAVs), išstobulintos kovos mašinos ir visureigiai bei pan.

Kiek ir kokių mastu RKS darys įtaką kariuomenei ir jos pajėgumų plėtrai paprastai priklauso nuo to, kokie jai keliami uždaviniai, atsižvelgiant į kylančias grėsmes, kaip jie susiję su žmogiškaisiais ir finansiniais ištekliais (kurie paprastai yra labai riboti) ir nuo to, kaip jų sąveika nulemia poreikį nustatyti kariuomenės plėtros prioritetus. Tai padeda aiškiai nustatyti turimus pajėgumus ir galimybes, labiausiai reikalingas grėsmėi atremti karines technologijas, jų skaičių, suformuluoti reikalavimus pajėgoms, kurios turės tą grėsmę atremti, t.y. vykdyti atitinkamas operacijas, bei jų santykį su neka-

⁴⁴Metz S., Kievit J., “Strategy and the Revolution in Military Affairs: from Theory to Policy”, 27 June 1995, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/research_pubs/RKSstrat.pdf, 04 08 2003.

rinėmis, šalies saugumą užtikrinančiomis organizacijomis.⁴⁴ Tiek Lietuvos kariuomenei keliama nacionaliniai uždaviniai, tiek tarptautiniai išpareigojimai nurodo, kad jos kariniai vienetai turės dalyvauti AIK ir ŽIK būdingose operacijose. Atsižvelgiant į ribotus finansinius ir žmogiškuosius išteklius turės būti nustatomi su RKS susijusių sričių plėtros prioritetai, kur pirmenybė, tikėtina, bus teikiama toms, kurias galima panaudoti visose arba daugumoje operacijų, t.y. tiek ŽIK, tiek AIK. Toms, kurių panaudojimas yra labai ribotas, o įsigijimo išlaidos labai didelės, prioritetas artimiausiu metu neturėtų būti teikiamas. Remiantis šia prielaida galima tik patvirtinti aukščiau pateiktą teiginį, kad Lietuvos kariuomenė artimiausiu metu neplėtos pajėgumų, susijusių su karo visatoje ir ilgo nuotolio ypač tikslų smūgių sritimis, nes jų panaudojimas yra faktiškai susijęs tik su AIK, jos sunkiai pritaikomos ŽIK, o įsigijimo ir išlaikymo išlaidos yra be galo didelės. Be to, šiuo metu Lietuvos kariuomenė neturi jokio įdirbio šiose srityse. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad NATO analizuoja pačius įvairiausius grėsmių scenarijus ir siekia plėtoti pajėgas, gebančias vykdyti plataus spektro operacijas, o dauguma Aljanso narių, kaip ir Lietuva, turi ribotus išteklius, todėl negali savarankiškai plėtoti karo visatoje ir ilgo nuotolio ypač tikslų smūgių sričių, NATO PCC arba Pajėgų planavimo proceso kontekste skatins valstybes nares prisijungti ir dalyvauti daugiašaliuose projektuose, kurių tikslas – mažinti NATO pajėgumų trūkumus minėtose srityse.

Atsižvelgiant į informacinių technologijų plėtros tempą (lemiamą RKS susiformavimo veiksnių ir platesnį informacinės revoliucijos civiliniame gyvenime poveikį) bei ypatingą disponavimo informacija reikšmę, taip pat į tai, kad ji yra pagrindinis sąveikos su kitų šalių kariniais vienetais elementas, galima daryti prielaidą, kad didžiausia RKS įtaka bus daroma Lietuvos kariuomenės C4I sistemoms. C4I sistemų plėtra bet kokių atveju tenkina tiek ŽIK, tiek ir AIK reikalavimus – disponavimas ir naudojimas visomis žiniomis iš veiksmų teatro yra vienodai svarbus bet kurio tipo operacijose ar misijose. Skirtumas yra tik tas, kad AIK reikalauja dar pažangesnių C4I sistemų nei ŽIK. Be to, šių sistemų plėtra yra vienas didžiausių NATO prioritetų, dauguma Aljanso narių siekia išplėtoti tinklo pavidalo C4I struktūrą (*network-centric architecture*) bei tam teikia didžiulį prioritetą. Vadinasi, Lietuvos kariuomenė, norėdama tapti patikima sąjungininke bei užtikrinti savo nacionalinius interesus privalės ir toliau daugiausia dėmesio skirti būtent šiai sričiai, dėl to RKS įtaka ir jos mastai čia bus bene didžiausi. Šios srities plėtrai bus daromas didžiausias spaudimas. Nors manoma, kad AIK tikimybė yra nedidelė, o absoliuti dauguma paskutiniu metu vykdomų operacijų yra priskirtinos

ŽIK kategorijai, atrodytų, kad sparti C4I plėtra neturėtų pagrindo, tačiau atsižvelgiant į tai, koku greičiu vyksta civilinių informacinių technologijų plėtra bei kaip dėl to kinta visuomeniniai santykiai, galima teigti, kad tokia sparti C4I sistemų plėtra yra neišvengiama ir būtina. Nors artimiausiu metu dėl ypač didelių finansinių išlaidų (kol kas dėl finansinių priežasčių to visa apimtimi padaryti negali net Didžioji Britanija, o Švedija planuoja tokius visos apimties išplėtotus pajėgumus turėti tik 2020 m., su tarpiniais pajėgumais – 2010 m.) artimiausiu metu Lietuvos kariuomenėje nebus išplėtoti visi apimanti ir saugi informacinė tinklo pavidalo struktūra (*Network Enabled Architecture* arba *Network-Centric Architecture*), tačiau šia kryptimi bus judama sparčiausiai. Pažymėtina ir tai, kad turės būti kuriami ir didinami taip pat ir informacinių bei psichologinių operacijų vykdymo pajėgumai, kurių svarba tiek žemo, tiek aukšto intensyvumo konfliktuose per pastaruosius keletą metų dėl komunikacijų (*network-centric architecture*) plėtros ypač išaugo. Čia geriausias pavyzdys gali būti 2003 m. Irako karas bei jo metu vykdytų informacinių bei psichologinių operacijų mastai.

Antra pagal savo įtakos Lietuvos kariuomenei mastą RKS sritis turėtų būti apsaugos nuo ABC ginklo pajėgumų plėtra. Šie pajėgumai, kaip ir C4I, vienodai svarbūs tiek ŽIK, tiek ir AIK, nors jų panaudojimo tikimybė ir skiriasi. Skirtingai nei C4I plėtra, kuri apimtų visą kariuomenę, apsaugos nuo ABC ginklo pajėgumų didinimas galėtų būti vykdomas palaipsniui, iš pradžių daugiausia dėmesio skiriant perdislokuojamiems kariniams vienetams, skirtiems dalyvauti bendroje NATO vadovaujamosiose operacijose.

Efektyvios kovos, kaip vienos iš DM ir iš dalies ilgo nuotolio ypač tikslų ginklų sričių sudedamosios, įtakos mastai turėtų būti mažesni nei C4I sistemų arba apsaugos nuo ABC ginklo plėtros poreikis, kadangi ji savo esme yra susijusi su AIK, o žemo intensyvumo konfliktuose, pasak S. Metzto ir J. Kievito, ji būtų sunkiai pritaikoma ir didesnė jos dalis gali būti tiesiog nepanaudojama. AIK šiuo metu yra mažai tikėtini, todėl pajėgumai turėtų būti plėtojami palaipsniui, didesnę prioritetą skiriant kitoms sritims. Be to, kaip ir apsaugos nuo ABC ginklo atveju, kovos efektyvumą didinanti ginkluotė ir technika gali būti diegiama ne visoje kariuomenėje vienu metu, o pirmiausia aprūpinant tarptautinėse operacijose dalyvaujančius karinius vienetus arba specialiąsias pajėgas.

Taigi artimiausiu metu RKS labiausiai skatins Lietuvos kariuomenės C4I sistemų plėtrą, kiek mažesniu mastu – apsaugos nuo ABC ginklo pajėgumų bei mažiausiai – efektyvios kovos pajėgumų plėtrą. Kitos su RKS susijusios sritys tiesioginės įtakos kariuomenei artimiausiu metu nedarys.

Kokios galimos su tokia RKS įtaka susijusios pasekmės? Naujos C4I sistemos dėl savo plėtos charakteristikų labiausiai nulems horizontalėjančią kariuomenės struktūrą ir iniciatyvos bei sprendimų priėmimo perdavimą žemesniosioms vadovavimo grandims, taigi gali prireikti sumažinti tarpinės grandies štabų skaičių. Pažangiausios C4I sistemos, kaip ir DM technologijos, leistų sumažinti karinius vienetus (jų dydį), tačiau jų atliekamų funkcijų kardinaliai bent jau artimoje ateityje nepakeistų. Prognozuojama, kad DM sritis bei su ja susijusios technologijos padidins karinių vienetų lankstumą bei specialiųjų operacijų pajėgų svarbą – jos būtų pasitelkiamos į pagalbą sausumos pajėgoms arba naudojamos kovai su tam tikromis artimomis karui grėsmėmis, pvz., terorizmu.⁴⁵ RKS veikiant palaiapsniui kis organizacinė kariuomenės struktūra, doktrina, mokymai, tačiau dramatiški pokyčiai artimoje ateityje mažiau tikėtini. Dideli pokyčiai turėtų įvykti ateityje, ypač jei kardinaliai pakistų šiuo metu egzistuojanti saugumo aplinka.

Norint atsakyti į klausimą, **kaip RKS įtaka Lietuvos kariuomenei gali paveikti jos profesionalizaciją**, reikia palyginti RKS nulemtos C4I sistemų, apsaugos nuo ABC ginklų ir efektyvios kovos ginkluotės ir technikos plėtos įtaką jai.

Kaip jau minėta, naujos pažangiausios C4I sistemos, o tolesnėje ateityje galbūt ir tinklo pavidalo struktūra (*network-centric architecture*) labiausiai nulems horizontalėjančią kariuomenės struktūrą, iniciatyvos bei sprendimų priėmimo perdavimą žemesniosioms vadovavimo grandims bei leis sumažinti karinių vienetų dydį, tačiau tai jų paskirties artimoje ateityje kardinaliai nepakeistų bent jau tol, kol neprireiktų iš esmės peržiūrėti doktrinų ir procedūrų (RKS specialistai paprastai prieina išvada, kad doktrinų ir procedūrų peržiūra užtrunka daug ilgesnį laiką nei technologijų plėtra). Vadinasi, šiuo atveju tobulėjančios individualios C4I sistemos pirmiausia skatintų mažinti pačių profesionalių (daugiausia štabuose tarnaujančių) karių, o ne šauktinių karių skaičių.

Aukštesnio lygmens C4I sistemas jau dabar valdo ir prižiūri specialistai profesionalai, todėl padėtis diegiant RKS informacines technologijas iš esmės nepasikeis ir tiesioginės įtakos profesionalizacijai taip pat nebus. Be to, kadangi RKS įtakos poveikis informacinių technologijų srityje nėra toks staigus, kad būtų netikėtus, o yra susijęs su visos visuomenės plėtra, galima daryti prielaidą, kad į kariuomenę privalomosios tarnybos atlikti ateitų kariai su

⁴⁵ Metz S., Kievit J., “Strategy and the Revolution in Military Affairs: from Theory to Policy”, 27 June 1995, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/research_pubs/RKSstrat.pdf, 04 08 2003.

kokybiškai pasikeitusiomis žiniomis bei įgūdžiais. Informacinėms technologijoms plėtojantis visose gyvenimo srityse kiekvienas šalies pilietis neišvengiamai ims joms domėtis, tai vyksta jau dabar⁴⁶, todėl naudotis žemesnės grandies karinėmis informacinėmis sistemomis (pvz., radijo stotimis, asmeniniais kompiuteriais), ypač atsižvelgiant į jų dvigubo panaudojimo galimybes, neturėtų būti sudėtinga net ir šauktiniui.

Apsaugos nuo ABC ginklo plėtra tiesioginės įtakos kariuomenės profesionalizacijai neturės. Greičiausiai tektų pakoreguoti tik šauktinių rengimo programas, atsižvelgiant į diegiamas naujos kartos apsaugos nuo ABC ginklo priemones bei skirti daugiau laiko mokymui, kaip su jomis elgtis. Naudojimas priemonėmis, skirtomis nustatyti, kaip panaudojamas ABC ginklas (pvz. detektoriais), priklausytų nuo to, kiek jos yra sudėtingos ir kuriame lygyje naudojamos. Pastaruoju metu kuriamos modernios priemonės, skirtos naudoti žemiausiuose kariniuose vienetuose, yra pakankamai nesudėtingos ir nereikalaujančios išskirtinių žinių ar gebėjimų.

NATO vadovavo ir tebevadovauja mažo intensyvumo – taikos operacijoms. Nors niekad nebuvo atmetama tikimybė pasinaudoti Vašingtono sutarties 5 straipsniu ir vykdyti realius kovos veiksmus. Lietuvos kariuomenė taip pat dalyvavo faktiškai tik NATO ir Jungtinių Tautų vadovaujamos taikos operacijose (išskyrus operaciją „Tvirta taika“ – *Enduring Freedom* Afganistane. Kai buvo prisijungta prie operacijų Irake, pagrindiniai karo veiksmai buvo baigti ir pradėta vykdyti taikos įgyvendinimo misija). Tokios operacijos yra būdingos žemo intensyvumo konfliktams, todėl nors iš dalies jos ir yra veikiamos DM ir ilgo nuotolio ypač tikslų smūgių sričių, būdingų RKS, bet jų įtaka nėra tokia didžiulė, kaip aukšto intensyvumo konfliktuose. Jeigu būtų remiamasi plačiąja RKS samprata⁴⁷, kurios šalininkai teigia, kad labiausiai tikėtini ateities konfliktai, yra ŽIK ir konfliktai, artimi karui, tuomet kariuomenė, taigi ir jos organizacinė struktūra, doktrina, mokymai, nors ir plėtosis (evoliucionuos), tačiau dramatiški pokyčiai link sudėtingų technologijų ir atitinkamai kokybiškai naujų doktrinų, procedūrų ir struktūrų taip pat mažiau

⁴⁶2000 m. tik 5% namų ūkių buvo apsirūpinę kompiuteriais, o 2002m. I pusmetyje – jau 12%, 2000 m. per asmeninį kompiuterį prie interneto jungėsi 2,3% visų namų ūkių, o per 2002m. I pusmetį – jau 5,9%. (Mokslas ir technologijos, Statistikos departamentas, <http://www.std.lt/web/main.php?parent=890>, <http://www.std.lt/web/main.php?parent=890>, 06 08 2003.)

⁴⁷Galdi T.W., “Revolution in Military Affairs? Competing Concepts, Organizational Responses, Outstanding Issues Summary”, <http://www.iwar.org.uk/RKS/resources/RKS/crs95-1170F.html>, 19 03 2003.

tikėtini. Vadinas, esant ŽIK didelio postūmio iš technologijų pusės profesionalizuoti kariuomenę nebus:

1. Atsižvelgiant į tai, kad ŽIK vykdomos operacijos nėra sudėtingos ir pagrindinis tikslas daugiau susijęs su fiziniu karių buvimu ir taikos užtikrinimu, karių parengimas neturėtų tapti sudėtingesnis nei yra dabar.

2. Diegiamas technologines naujoves, kai dominuojančios operacijos vykdomos žemo intensyvumo konfliktuose, nebus taip sudėtinga ir brangu valdyti, kad iškiltų poreikis kariuomenę labiau profesionalizuoti ir tokias technologijas perduoti (patikėti) specialistams.

3. Šiose operacijose taikomas RKS technologijas valdytų karinio vienetų profesionalūs kariai, tačiau, atsižvelgiant į jų sudėtingumą, paskirti ir pažeidžiamumą bei apmokymo su jomis elgtis laiką, jų valdymas galėtų būti perduodamas ir šauktiniams.

4. Dauguma ŽIK nepareikalautų iš pajėgų ypač aukštos parengties, todėl pastaroji taip pat negali būti svarus tiek RKS siekimo, tiek profesionalizavimo argumentas.

Kovoti su grėsmėmis – terorizmu ar organizuotu nusikalstamumu – ir vykdyti tokioms specialioms operacijoms, kaip reidas ar nedidelio masto atakos, bus pasitelkiama kariuomenė, daugiausia jos specialiosios pajėgos. Jomis būtų plačiai naudojamos ir AIK metu. Taigi jų svarba, kaip jau minėta, ateityje nemažės ir tik dar labiau augs. Pagrindinė su RKS susijusi ginkluotė ir technika (atitinkanti DM ir iš dalies ilgo nuotolio ypač tikslų smūgių sritis), kurią Lietuvos kariuomenė galės įsigyti, bus skirta būtent šioms pajėgoms. Tačiau jau šiuo metu specialiosios pajėgos susideda išimtinai iš profesionalių karių. Antra vertus, jei karinių vienetų, kurių sudėtyje yra šauktinių, skaičių gali tekti sumažinti tam, kad būtų padidintas kitų specialias operacijas vykdančių vienetų skaičius arba kuriami nauji vienetai, pvz., vykdančios psichologines operacijas, kariuomenė gali judėti profesionalizacijos link, nors iš principo didžiulio postūmio profesionalizuoti kariuomenę technologijų požiūriu nebūtų.

Dalis su efektyvia kova susijusios ginkluotės ir technikos, daugiausia naudojamos AIK metu, taip pat bus skirta kariniams vienetais, skirtiems bendroms NATO vadovaujamos operacijoms. Didesnė dalis įrangos yra pakankamai sudėtinga ir brangi (pvz., UAVs), reikalaujanti nemažos priežiūros bei pasirengimo ja naudotis, todėl šie kariniai vienetai, palyginti su kitais, bus labiau profesionalizuoti, šia kryptimi jau dabar yra einama. Tačiau visiškai profesionalizuoti šių vienetų, bent jau technologiniu požiūriu, gali nebūti poreikio, kadangi įsigijama ginkluotė ir technika didesne dalimi bus

ne individualaus kario, o karinio vieneto.

RKS tokia, kokia yra savo idealia forma, iš principo gali skatinti kariuomenės profesionalizaciją, ypač jei naujos technologijos įgalintų kovoti per atstumą, t.y. vykdant tolimojo nuotolio ypač tikslus smūgius, naudojant IK ir psichologinio karo priemones, vykdant DM arba kovojant virtualioje tikrovėje. Taigi poreikis turėti sausumos kariuomenę taptų minimalus, o esamas funkcijas galėtų vykdyti tik specialistai profesionalai. Tačiau kol kas tokių kovos per atstumą pajėgumų neišplėtojo nė viena valstybė. Paskutiniai konfliktai pademonstravo, kad sausumos pajėgos išlieka svarbi kariuomenės dalis, veikianti integruotai su kitomis kariuomenės rūšimis.

Deja, dėl to, kad išlaidos naujausioms su RKS susijusioms ginkluotės sistemoms, užtikrinančioms ypač didelį kovos efektyvumą, labai didės, artimiausioje ateityje didesnės dalies ir didesniais kiekiais RKS technologijų, ypač susijusių su DM ir ilgo nuotolio ypač tikslų smūgių sritimis, Lietuvos kariuomenė išgyti negalės. Net ir vykdydama bendrus išigijimus su kitomis šalimis, ji galės patenkinti tik nedidelę dalį visų poreikių. Reikės labai nuodugnai svarstyti, ar tokių pajėgumų reikia, kada jų reikia, kuriems skirti prioritetą bei išgyti artimiausiu metu, o kuriuos išigijimus atidėti ateičiai. Be to, turės būti atsižvelgiama ir į didžiulį technologijų plėtros tempą, lemiantį tai, kad planuota išgyti ginkluotė ir technika pristatymo dieną jau gali būti pasenusi. Tai nėra lengva užduotis, dauguma NATO narių susiduria su panašiomis problemomis. Siekiant išgyti bent dalį reikiamų pajėgumų, gali tekti ieškoti finansavimo šaltinių, ir vienas iš būdų gali būti šauktinių karių skaičiaus mažinimas. Tačiau tokia profesionalizacijos pasekmė būtų nulemta ne tiek technologijų plėtros įtakos, kiek finansinio poreikio.

Taigi, atsižvelgiant į turimą kariuomenės biudžetą bei esamus ir planuojamus kariuomenės poreikius, mažai tikėtina, kad Lietuvai artimiausiu metu pavyks sukurti visus RKS bruožus atitinkančią kariuomenę, tačiau tam tikros modernios, pvz., C4I sistemos, siekiant užtikrinti sąveiką su kitų šalių kariniais vienetais, turės būti išigyjamos. Tai gali paskatinti taupyti kitose srityse. Ateityje palaipsniui modernizuojant kariuomenę bei koreguojant ne tik struktūras, bet ir doktrinas bei procedūras, kariuomenės profesionalizacija gali tapti aktualesnė.

Išvados

RKS – labai sudėtingas procesas, pastaruoju metu iškeliantis daugiau klausimų, nei pateikiantis atsakymų. Atsižvelgiant į tai, kad pakankamai sudėtinga nustatyti, kokių tiek artimoje, tiek tolesnėje ateityje kils grėsmių ir kokiems galimiems scenarijams reikėtų kariuomenėms rengtis ir atitinkamai tobulinti savo karines organizacijas, labai sunku nustatyti kiek, kada ir kokių pažangiausių RKS technologijų reikia įsigyti, ypač atsižvelgiant į jų kainą bei į tai, kokią įtaką vėliau jos darys karinės doktrinos, operacinių ir organizacinių koncepcijų pokyčiams. Pastarojo meto tendencijos rodo, kad RKS neišvengiamai palies visų šalių kariuomenes ir visos jos turės vienaip ar kitaip prisitaikyti prie pokyčių. Daugumoje kariuomenių šis procesas jau prasidėjo. Jame dalyvauja ir pati NATO – keičiasi jos struktūra, pajėgos, artimiausiu metu, neabejotina, bus radikaliai peržiūrėtos ir visos koncepcijos bei procedūros, planavimo procesai, nors dar laukia daug ir sunkaus darbo.

Lietuva yra bendros saugumo struktūros dalis, neišvengiamai veikiama vykstančių procesų, įvardijamų kaip RKS. Veikiama RKS kariuomenė turės keistis, tačiau vis dar iki galo nėra aišku, kaip greit ir kuria linkme. Palaipsniui turės būti tobulinamos karinė ginkluotė ir technika, ypač C4I sistemos, siekiant užtikrinti sąveiką su kitų šalių pajėgomis. Tobulinama bus palaipsniui, tačiau koku mastu – nulems ekonominiai, politiniai bei kariniai veiksniai. C4I technologijos, bent jau artimiausioje ateityje, neturėtų iškelti absoliučios būtinybės profesionalizuoti kariuomenę, daug didesnę įtaką jos padarys kariuomenės hierarchinei struktūrai, vadovavimui ir valdymui, doktrinoms ir procedūroms. Tačiau, žvelgiant į tolesnę perspektyvą, kariuomenės profesionalizacijos klausimo atmesti negalima.

Literatūra

1. "Chapter 13. The Revolution in Military Affairs and Joint Vision 2010", <http://www.defenselink.mil/execsec/adr98/chap13.html>, 06 08 2003.
2. "Military Transformation: Intelligence, Surveillance And Reconnaissance", <http://www.iwar.org.uk/rma/resources/crs/RL31425.pdf>, 19 03 2003.
3. Bandow D., "Fixing What Ain't Broke: The Renewed Call for Conscription", Policy Analysis (351), 31 August 1999, in <http://www.cato.org/pubs/pas/pa351.pdf>, 04 08 2003.
4. Berry N., "The Revolution in Military Affairs (RMA) Is Not Only About High-Tech Weapons", <http://www.cdi.org/asia/fa081600.html>, 06 08 2003.
5. Buckley E., "Attainable Targets", <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/english/art2.html>, 04 08 2003.
6. Burger K., "Police the Peace' Dilemma", *Jane's Defence Weekly* 1(40), 9 July 2003, p. 23.
7. Burger K., "US Marines Rollout New Systems For Baghdad Ops", *Jane's Defence Weekly* 14(39), 9 Aril 2003, p. 4.
8. Burger K., "When This War Is Over, The Battle Plan Inquest Will Begin", *Jane's Defence Weekly* 14(39), 9 Aril 2003, p. 23.
9. Burger K., Cook N., Koch A., "What Went Right?", *Jane's Defence Weekly* 17 (39), 30 Aril 2003, p. 20-25.
10. Cook N., "Shock and Awe?", *Jane's Defence Weekly* 13(39), 2 Aril 2003, p. 19-21.
11. Cook N., Burger K., Hill L., Kemp I., Koch A., Sirak M., "Revolutionary Thinking", *Jane's Defence Weekly* 11(38), 11 September 2002, p. 34-46.
12. Cooper J.R., "Another View of the RMA", www.rand.org/publications/MR/MR880/MR880.ch5.pdf, 04 08 2003.
13. Gagnon G., "Network-Centric Special Operations – Exploring New Operational Paradigms", <http://www.iwar.org.uk/rma/resources/new-specialops/gagnon.html>, 19 03 2003.
14. Galdi T.W., "Revolution in Military Affairs? Competing Concepts, Organizational Responses, Outstanding Issues Summary", <http://www.iwar.org.uk/rma/resources/rma/crs95-1170F.html>, 19 03 2003.
15. Grange L.D., "Asymmetric Warfare: Old Method, New Concern", <http://www.nationalstrategy.com/nsr/v10n2Winter00/100202.html>, 06 08 2003.

16. Ibrügger L., "The Revolution in Military Affairs: Special Report", Science and Technology Committee, NATO Parliamentary Assembly, <http://www.naa.be/publications/comrep/1998/ar299stc-e.html>, 19 03 2003.
17. Young T.D., "The Revolution in Military Affairs and Coalition Operations: Problem Areas and Solutions", Center for Civil-Military Relations, Naval Postgraduate School, US-Monterey, www.ccmr.org/public/images/download/rma.pdf, 04 08 2003.
18. Kennedy H., "Will Special Ops Success 'Change The Face Of War?', <http://www.nationaldefensemagazine.org/article.cfm?id=721>, 19 03 2003.
19. McKittrick J., Blackwell J., Littlepage F., Kraus G., Blanchfield R., Hill D., "The Revolution in Military Affairs" in "Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues", <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.
20. McLendon J.W., "Information Warfare: Impacts and Concerns", in "Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues", <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.
21. Metz S., Kievit J., "Strategy and the Revolution in Military Affairs: from Theory to Policy", 27 June 1995, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/research_pubs/rmast-rat.pdf, 04 08 2003.
22. Metz S., Kievit J., "The Revolution in Military Affairs and Conflicts Short of War", 25 July 1994, <http://www.cs.virginia.edu/~alb/misc/rmaWarCollege.html>, 04 08 2003.
23. Møller B., "The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality", <http://www.copri.dk/publications/Wp/WP%202002/15-2002.doc>, 04 05 2003.
24. Mulholland D., "Luck or Good Judgement?", *Jane's Defence Weekly* 15(39), 16 April 2003, p. 21.
25. Quille G., "The Revolution in Military Affairs and the UK", <http://www.nyu.edu/globalbeat/usdefense/Quille1298.html>, 04 02 2003.
26. Richter A., "The RMA and its Impact on Canada", Working Paper No. 28., Institute of International Relations The University of British Columbia, March 1999, in www.cir.ubc.ca/pdffiles/webwp28/pdf, 04 08 2003.
27. Ross J., ed., *Future Land Battlefield: Weapons And Doctrine For The 21st Century*, Jane's Special Report, Sentinel House, November 1999, p. 242.
28. Schneider B.R., "Principles of War for the Battlefield of the Future", in "Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues", <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.

29. Sirak M., "Flexibility Key to Weapon Mix", *Jane's Defence Weekly* 24(39), 18 June 2003, p. 45.
30. Sirak M., Burger K., "The promise and the Peril on Non-Lethal Weapons", *Jane's Defence Weekly* 5 (40), 6 August 2003, p. 23.
31. Sloan E., "Responding to the US-led Revolution in Military Affairs", *NATO Review* 1(48), Spring-Summer 2000, p. 4-7.
32. Stein G., "Information War – Cyberwar – Netwar", in "Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues", <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/bftoc.html>, 19 03 2003.
33. Szabo J., "The Future of Conscription, the Army of the Future", <http://www.scsp.hu/eng/archives/2000apr/sork.html>, 04 08 2003.
34. Theile B., "RMA – Revolution in Military Affairs", <http://www.atnatlas.de/sae/english/future/eFuture4.html>, 06 08 2003.
35. Vest J., "Fourth-Generation Warfare", <http://www.theatlantic.com/issues/2001/12.vest.html>, 06 08 2003.
36. Welsh T.J. "The Revolution in Military Affairs: One Perspective", <http://www.ndu.edu/inss/books/Books%20-%201997/Strength%20Through%20Cooperation....>, 06 08 2003.
37. Williams C., Lind J.M., "Can We Afford The Revolution In Military Affairs", 19 03 2003.

Almantas Leika*

Profesionalioji ir šauktinių kariuomenės: iššūkis koviniam rengimui

The article discusses possible changes in training while converting from mixed conscript and full-time armed forces to full-time armed forces. The author compares training of the United States Army and the Lithuanian Armed Forces. The US Army training is used as an example of full-time armed forces training. The Lithuanian Armed Forces training outlines the training of mixed full-time and conscript armed forces. The US Army training management cycle is taken as an analytical model. Mission essential task list (METL) development, training planning, training execution and training assessment aspects are analyzed and compared as they exist both in the US Army and the Lithuanian Armed Forces. Additionally training principles are identified and compared. While discussing the training principles the author adds the British Army training principles in order to have a wider overview of the issue and to highlight this topic as the most crucial in the whole training system. After discussing every aspect of the training, conclusions are drawn whether there are any differences between the two training systems. The article suggests that in case the Lithuanian Armed Forces change from mixed full-time and conscript force into a full-time force there would arise a need for significant changes in training. Changes are caused by various reasons such as a longer period of time spent by soldiers in the Armed Forces, a smaller number of soldiers recruited to the Armed Forces at a time and relatively young Armed Forces that have not been able to fully develop all aspects and components of training yet. Potential changes would take place in identifying training principles that would reflect the needs of the Lithuanian Armed Forces at any phase of the transition from a mixed force into a full-time force. A ready set of principles copied from any other country's armed force would not fully reflect the needs of the Lithuanian Armed Forces. The area that would need almost no changes is METL development. The only potential change here could be the addition of more sources to analyze while developing the METL. The planning of training would need to become more flexible and more adaptable to the needs of an actual training situation in a specific unit. There would be a need for planning that

*Pulkininkas leitenantas, Krašto apsaugos savanorių pajėgų štabo viršininkas, el. paštas almantas.leika@mil.lt

puts more responsibility on unit commanders. The execution of training should be changed in order to make it more flexible. Execution procedures could be fairly detailed, but unit commanders would be provided with more freedom and responsibility to execute training within the established framework in order to train units to the established standards and make them capable of accomplishing their missions. While converting into a full-time professional force the Lithuanian Armed Forces would need to establish training assessment criteria. They must reflect the main features of the whole training. Integrating the evaluation of doctrine and doctrinal publications into the training assessment would be an advantage to the overall training. The use of NATO operational evaluation (OPEVAL) system could be extremely useful. In general, changing the manning principles of the force in order to develop a responsive and effective training system ensuring that units are trained and able to accomplish their missions would need a lot of efforts.

Įvadas

Lietuvos valstybė buvo atkurta jau daugiau kaip prieš 13 metų. Beveik tuo pat metu buvo atkurtos ir jaunos valstybės karinės struktūros. Vėliau jos transformavosi į kariuomenę. Per trumpą egzistavimo laiką buvo ieškoma tokio kariuomenės organizavimo būdo, kuris atitiktų valstybės ir bendros geopolitinės aplinkos poreikius.

Šiandien, kai Lietuva jau tapo NATO nare, iškyla klausimas, kaip reikėtų reformuoti Lietuvos kariuomenę, kad ji atitiktų naujus keliamus reikalavimus ir būtų racionaliai išnaudojami turimi išteklių. Svarstymai dėl reformavimo apima labai daug aspektų. Tai – organizavimas, apginklavimas, kovinis rengimas, finansai, personalas. Vienas iš klausimų, kurie vėl pradėti svarstyti, buvo toks: ar Lietuvos kariuomenė turėtų pereiti prie struktūrų, komplektuojamų iš profesionalių¹ karių, ar geriau palikti dabartinę situaciją, kada vadai ir specialistai yra profesinės tarnybos kariai, o visas kitas personalas yra privalomosios pradinės tarnybos kariai. Ši diskusija jau vyksta. Kiek egzistuoja Lietuvos kariuomenė, tiek buvo ginčijamasi šiuo klausimu. Dabartiniu metu diskusija, ar kariuomenę komplektuoti iš profesionalių, ar iš šauktnių karių, tampa ypač aktuali dėl Lietuvos narystės NATO bei naujų globalių iššūkių, kurie kyla Lietuvai dalyvaujant visuotinėje pasaulio bendruomenės kovoje su tarptautiniu terorizmu. Dar daugiau, tai darosi aktualu ir jau seniai NATO priklausančiose valstybėse. Danija ir Vokietija svarsto perėjimo prie

¹ Straipsnyje vartojama sąvoka "profesionalus" nebus susijusi su kokybe, t.y. savaime nereiškia profesionalumo. Žodis "profesionalas" šiame straipsnyje vartojamas kalbant apie profesinės karo tarnybos karius.

profesinės kariuomenės galimybes, pranašumus ir trūkumus. Netgi Jungtinėse Amerikos Valstijose, kurios jau prieš gerą laikotarpį *de facto* perėjo prie profesinės kariuomenės, šie klausimai vis dar aktualūs. JAV gynybos sekretorius Donaldas Ramsfeldas 2003 metų pradžioje komentavo JAV kariuomenės patirtį naudojant šauktinius Vietnamo karo laikais bei tokios patirties implikacijas.²

Priimant vienokią ar kitokią sprendimą tikslinga būtų išnagrinėti įvairius perėjimo prie kariuomenės, formuojamos iš profesinės karo tarnybos karių, aspektus. Įvertinus reikalingus padaryti pakeitimus tam, kad perėjimas prie profesionaliosios kariuomenės būtų kuo sklandesnis, ir perėjimui reikalingus išteklius būtų galima padaryti adekvačius sprendimus, kada, kaip ir kokia seka būtų atliekamas kariuomenės profesionalizavimas.

Šio straipsnio tikslas yra išanalizuoti mišrios iš pradinės privalomosios karo tarnybos (PPKT) ir profesinės karo tarnybos (PKT) karių formuojamos kariuomenės bei tik iš PKT karių formuojamos kariuomenės kovinio rengimo sistemos skirtumus bei nustatyti iššūkius ir nuspėjamus pakeitimus šioje sistemoje pereinant nuo vieno tipo kariuomenės prie kito.

Šiuo metu Lietuvos kariuomenė yra komplektuojama mišriu principu – dalis karių yra PKT kariai, kita dalis – PPKT kariai. Šis komplektavimo principas atsispindi kariuomenės kovinio rengimo sistemoje. Dabar PPKT karys pradeda savo dvylikos mėnesių tarnybą vienuolikos savaitių baziniu kario kursu Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomajame pulke Rukloje. Po to karys skiriamas tolesnei tarnybai į kitus dalinius. Paprastai kiekviena kuopa dalinyje turi vieno šaukimo PPKT karius. Tai sudaro nuo 30 iki 70 PPKT karių, nelygu koks batalionas ar kuopa. Kitus devynis mėnesius PPKT karys yra mokomas eiti sargybą ir dienos tarnybą bei tobulinasi specialisto, skyriaus, būrio ir kuopos rengimo kursuose. Pasibaigus devyniems mėnesiams ir atėjus kito šaukimo PPKT kariams kovinio rengimo ciklas prasideda iš naujo. Keičiant kariuomenės komplektavimo principus keistūsi kovinio rengimo sistema, nes PKT kariai dalinyje tarnautų jau nebe devynis mėnesius, o ilgiau. Karių ateitį į dalinį tikrai ne tiek, kad būtų galima užpildyti bent vieną iš kuopų, t.y. būtų mažiau nei 30–70. Karių kaita būtų mažesnė nei vienetuose, sudaromuose iš PPKT karių. Tai reiškia, kad toje pačioje kuopoje karių tarnybos laikas nebus vienodas.

Siekiant atkreipti dėmesį į aukščiau suformuluotą problemą ir per daug nepadidinti straipsnio apimties buvo padaryta keletas apribojimų:

²News Release from the United States Department of Defense No. 029-03, January 21, 2003. – www.defenselink.mil/news/Jan2003/b01212003_bt029-03.html

1. Bus analizuojama JAV sausumos pajėgų, Jungtinės Karalystės sausumos pajėgų ir Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo sistema. Čia galima pastebėti tam tikrą neatitikimą, kai nagrinėjamos dviejų valstybių sausumos pajėgos, o Lietuvos kariuomenė imama kaip visa neišskiriant jos sausumos pajėgų. Tokį apribojimą lėmė žemiau išvardyti veiksniai:

- a) Lietuvos kariuomenės didžiąją dalį sudaro sausumos pajėgos;
- b) kuriama doktrina ir visi ją nušviečiantys leidiniai nagrinėja sausumos pajėgas;
- c) Lietuvos kariuomenė turi vieną bendrą jungtinę, t.y. skirtą visoms kariuomenės pajėgoms, Mokymo ir doktrinų valdybą.

Pagrindinė medžiaga, kuria naudotasi straipsnyje, yra lietuviški leidiniai "Lietuvos kariuomenės metinės veiklos planavimo metodika"³ ir "Lietuvos kariuomenės sausumos pajėgų kovinio rengimo planavimo metodika"⁴ (patvirtinta 2002-03-13), Jungtinių Amerikos Valstijų sausumos pajėgų visai naujai išleistas ir apimantis paskutinę patirtį kovos statutas (field manual) FM 7-0 "Pajėgų kovinis rengimas" ("*Training the Force*")⁵ bei Jungtinės Karalystės sausumos pajėgų doktrininis leidinys "Kovinis rengimas operacijoms" ("*Training for Operations*").⁶ Taip pat buvo pasirinktinai naudojamos Lietuvos kariuomenės vienetų mokymo programos.

2. Nebus nagrinėjamas individualus ar bazinis kario rengimas. Bus nagrinėjamas tik kolektyvinis rengimas. Be abejonės, individualus ir bazinis karių rengimas yra svarbus kovinio rengimo aspektas. Tinkamos šios kovinio rengimo dalies sistemos sudarymas turi esminę įtaką bendriems pajėgumams, tačiau tai jau būtų kitų straipsnių tema.

3. Straipsnyje nebus pateikiama apibendrinimų dėl to, kuri – profesionali ar mišri kariuomenė yra geresnė. Taip pat nebus kokybės atžvilgiu lyginamos profesionalios ir mišrios kariuomenių kovinio rengimo sistemos. Autorius išvadose ir apibendrinimuose nediskutuos, ar šios sistemos yra pakankamai geros naudoti savo kariuomenėse. Daroma prielaida, kad egzistuojančios kovinio rengimo sistemos atitinka tų kariuomenių, kur jos taikomos, personalo komplektavimo principus. Čia taip pat nebus kalbama apie profesionalios ar mišrios kariuomenės pasirinkimo priežastis.

³Lietuvos kariuomenės metinės veiklos planavimo metodika (patvirtinta 2002-02-26).

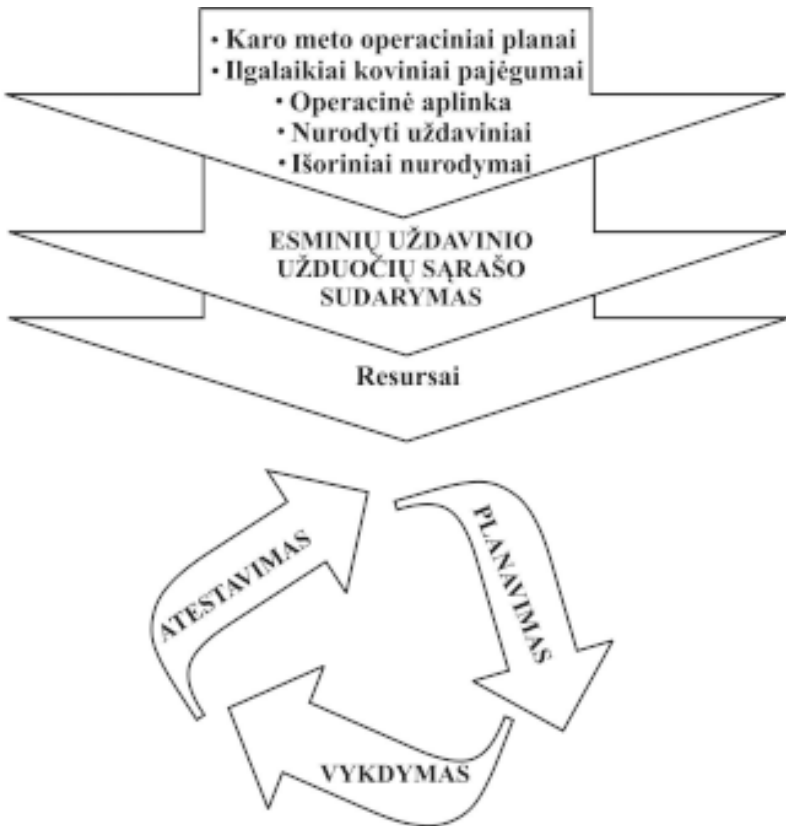
⁴Lietuvos kariuomenės sausumos pajėgų kovinio rengimo planavimo metodika" (patvirtinta 2002-03-13).

⁵Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

⁶Part 7 Training for Operations, Volume 1 Combined Arms Operations, Army Field Manual, 1997.

4. Autorius straipsnyje pateikia tik savo nuomonę. Jis neturi tikslo atstovauti tos institucijos, kurioje šiuo metu tarnauja, pozicijai diskutuojamu klausimu.

Siekiant struktūrizuoti straipsnio problemos analizę buvo paimtas JAV sausumos pajėgų kovinio rengimo ciklas⁷ (žr. 1 schemą). Kiekvienas šio ciklo etapas tapo analizės pagrindu. Dar papildomai buvo pateikti analizuojamų kariuomenių kovinio rengimo principai.

1 schema. JAV sausumos pajėgų kovinio rengimo ciklas

⁷P. 2-15, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

Toliau šiame straipsnyje bus ieškoma atsakymų į tokius klausimus:

1. Kokie yra JAV ir Jungtinės Karalystės sausumos pajėgų bei Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo principai bei kokią įtaką kovinio rengimo principų skirtumai turėtų pereinant nuo mišriai komplektuojamos Lietuvos kariuomenės prie kariuomenės, komplektuojamos iš PKT karių.

2. Koks yra JAV sausumos pajėgų ir Lietuvos kariuomenės esminių uždavinio užduočių sąrašo (EUUS) sudarymo procesas bei kokią įtaką EUUS sudarymo proceso skirtumai turėtų pereinant nuo mišriai komplektuojamos Lietuvos kariuomenės prie kariuomenės, komplektuojamos iš PKT karių.

3. Koks yra JAV sausumos pajėgų ir Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo planavimo procesas bei kokią įtaką kovinio rengimo planavimo proceso skirtumai turėtų pereinant nuo mišriai komplektuojamos Lietuvos kariuomenės prie kariuomenės, komplektuojamos iš PKT karių.

4. Kaip JAV sausumos pajėgose ir Lietuvos kariuomenėje vykdomas kovinis rengimas bei kokią įtaką kovinio rengimo vykdymo skirtumai turėtų pereinant nuo mišriai komplektuojamos Lietuvos kariuomenės prie kariuomenės, komplektuojamos iš PKT karių.

5. Koks yra JAV sausumos pajėgų bei Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo atestavimo procesas bei kokią įtaką kovinio rengimo atestavimo proceso skirtumai turėtų pereinant nuo mišriai komplektuojamos Lietuvos kariuomenės prie kariuomenės, komplektuojamos iš PKT karių.

Toliau straipsnis išdėstytas taip:

1. Diskusija kiekvienu aukščiau suformuluotu klausimu yra išskirta į atskirą skyrių.

2. Kiekviename skyriuje bus apžvelgiama situacija JAV ir Jungtinės Karalystės sausumos pajėgose bei Lietuvos kariuomenėje ir pateikiamos išvados kiekvienu analizuojamu klausimu.

3. Straipsnio pabaigoje yra pateikiamos išvados ir apibendrinimai bendra straipsnio tema, t.y. kokie iššūkiai ir pakeitimai lauktų Lietuvos kariuomenės pereinant nuo šios dienos kovinio rengimo sistemos, kuri tinka mišriai iš PKT ir PPKT karių formuojamai kariuomenei, prie sistemos, kuri yra naudojama kariuomenėse, formuojamose tik iš PKT karių.

4. Naudojama literatūra pateikiama išnašose kiekvieno puslapio apačioje.

1. Kovinio rengimo principai

Šis skyrius yra papildomai pridėtas struktūrizuojant minėtos problemos analizę pagal JAV sausumos pajėgų kovinio rengimo ciklą. Kovinio rengimo principai, taikomi įvairiose kariuomenėse, yra tokie svarbūs, kad juos verta išnagrinėti atskirai ir palyginus padaryti išvadas dėl jų skirtumų bei įtakos perėinant prie kariuomenės, komplektuojamos iš PKT karių.

JAV sausumos pajėgos yra nustatčiusios šiuos kovinio rengimo principus:⁸

1. Vadai yra atsakingi už kovinį rengimą. Kovinio rengimo aspektu, kaip ir kitais, vadas yra atsakingas už tai, ką vienetas daro, už vieneto sėkmes ir nesėkmes. Vadas gali perduoti savo teises, tačiau atsakomybės jis perduoti negali.

2. Puskarininkiams ir seržantams rengti individualius karius, komandas ir mažas grupes.

3. Vykdyti vieneto kovinį rengimą, kaip jungtinių ginklų⁹ (*combined arms*) ir jungtinės¹⁰ skirtingų kariuomenės pajėgų elementų grupės rengimą.

4. Siekiant kovinio įgudimo:

privalo būti sudaromos realistiškos sąlygos;

kovinis rengimas turi būti orientuotas į vykdymą.

5. Rengti siekiant standartiškumo pagal atitinkamą doktriną.

6. Rengti siekiant išugdyti prisitaikymą prie besikeičiančių sąlygų.

7. Rengti siekiant išlaikyti personalą, techniką ir ginkluotę bei reikiama aprūpinimą.

8. Rengti naudojant daugiasluoksnę metodiką, t.y. orientuojantis į pagrindinį rengimo lygmenį, taip pat neužmirštama ir kiti lygmenys.

9. Rengti siekiant išlaikyti pasiektą įgudimo lygį.

10. Rengti vadus ir palaikyti jų įgūdžius.

Jungtinės Karalystės sausumos pajėgos yra nustatčiusios šiuos kovinio rengimo principus:¹¹

⁸ P. 2-1, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

⁹ Terminas „jungtiniai ginklai“ (*combined arms*) šiame straipsnyje apibūdina skirtingų sausumos pajėgų ginklų, t.y. įvairių rūšių pėstininkų, tankų, kovinės paramos ir kovinio aprūpinimo, naudojimą mūšio lauke siekiant didesnio efektyvumo arba apsaugant nuo neigiamo priešų ginklų poveikio.

¹⁰ Terminas „jungtinis“ šiame straipsnyje apibūdina skirtingų kariuomenės pajėgų, tai yra sausumos pajėgų, karinių oro pajėgų bei karinių jūrų pajėgų, vienetų ir priemonių naudojimą.

¹¹ P. i, Part 7 Training for Operations, Volume 1 Combined Arms Operations, Army Field Manual, 1997.

1. Kovinis rengimas yra vadų funkcija.
2. Kovinis rengimas yra nepertraukiamas ir laipsniškas procesas.
3. Kovinis rengimas turi būti aktualus.
4. Kovinis rengimas turi būti drąsus ir įdomus.
5. Kovinis rengimas turi būti realistiškas.
6. Kovinis rengimas privalo turėti tikslą.
7. Kovinis rengimas ir kovinio rengimo metodai turi būti reguliariai persvarstomi siekiant veiksmingumo.
8. Kovinis rengimas turi atspindėti operacinę doktriną.
9. Kovinis rengimas turi leisti daryti klaidas.
10. Kolektyvinis kovinis rengimas turėtų, kada įmanoma, apimti ir kitas kovinio rengimo kategorijas.

Lietuvos kariuomenės metinės veiklos planavimo metodikoje¹² kovinio rengimo pagrindinis principas apibrėžiamas kaip imperatyvas mokytis to, ko reikia kare.

Palyginus JAV ir Jungtinės Karalystės sausumos pajėgų bei Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo principus galima pastebėti tiek skirtumų, tiek sutapimų. JAV ir Jungtinės Karalystės vadų atsakomybės principai yra sąrašo pirmoje eilutėje. JAV principai dar apima puskarininkių ir seržantų užduotis kovinio rengimo procese. Jungtinės Karalystės doktrina laiko tai daugiau kitų dokumentų, reguliuojančių kovinį rengimą, aprašymo objektu. Jungtinių ginklų (*combined arms*) ir jungtinių aspektą galima surasti tik JAV principuose. Kovinio įgudimo principo laikomasi taip pat Jungtinės Karalystės (kovinio rengimo realistiškumas ir veiksmingumo siekimas) bei Lietuvos kariuomenėje. Lietuvos kariuomenėje tai yra imperatyvas mokytis to, ko reikia kare. Su šiais principais dar susijęs ir kitas JAV sausumos pajėgų kovinio rengimo principas, reikalaujantis išlaikyti pasiektą įgudimo lygį. JAV ir Jungtinė Karalystė remiasi tais pačiais principais, reikalaujančiais kovinį rengimą įgyvendinti pagal atitinkamą doktriną. Kovinio rengimo principas, užtikrinantis prisitaikymą prie skirtingų sąlygų, yra numatytas tik JAV sausumos pajėgų sąrašė. Tik JAV turi principą, reikalaujantį užtikrinti personalo, ginkluotės ir technikos reikiamą priežiūrą bei aprūpinimą. Tiek JAV, tiek Jungtinės Karalystės sausumos pajėgos laikosi principo, kuris kalba apie būtinumą naudoti daugiasluoksnę metodiką, t.y. visą laiką vykdyti visų lygmenų kovinį rengimą (gal tik skirtingu intensyvumu). Jungtinės Karalystės sąrašė tai – reikalavimas taikyti ir kitas kovinio rengimo formas įgyvendinant kolektyvinį kovinį

¹² Lietuvos kariuomenės metinės veiklos planavimo metodika (patvirtinta 2002-02-26).

rengimą. Prie šios principų grupės dar galima būtų pridėti ir JAV principą vykdyti vadų rengimą ir palaikyti jų įgytus įgūdžius.

Jungtinės Karalystės sausumos pajėgos, skirtingai nuo JAV sausumos pajėgų, dar turi keletą papildomų kovinio rengimo principų – kad kovinis rengimas būtų įdomus, drąsus ir aktualus bei kad rengimas turėtų tikslą. Pirmasis reikalavimas, be abejo, svarbus motyvuojant vadus ir individualius karius kovinio rengimo proceso metu bei pakreipiant rengimą tinkama linkme. Jungtinės Karalystės sausumos pajėgų principas, kad rengimo metu būtų įmanoma klysti, tiesiogiai siejasi su dabartine Vokietijos kariuomenės vadovavimo filosofija, dar vadinama *Auftragstaktik*.

Palyginus kovinio rengimo principų sąrašus galima būtų padaryti dar vieną išvadą – jei Lietuvos kariuomenė pereitų nuo mišrios kariuomenės prie profesionalų kariuomenės, būtų tikslinga detalai apsvarstyti kovinio rengimo principus papildant tais, kurie užtikrintų tinkamą kovinį rengimą pradiname perėjimo etape. Sprendžiant šį klausimą tiek JAV, tiek Jungtinės Karalystės sausumos pajėgų kovinio rengimo principai būtų naudingi tik iš dalies. Būtų galima perimti tik bendruosius kovinio rengimo principus, naudojamus daugelyje kariuomenių. Kitą dalį principų tektų pasirinkti patiems, nes pereinamuoju laikotarpiu aktualūs yra visai kitokie nei "subrendusioje" kovinio rengimo sistemoje. Čia turima omenyje tai, kad, kaip jau ir minėta šio straipsnio įvade, kovinio rengimo sistemą būtinai reikėtų keisti pereinant prie profesionaliosios kariuomenės, t.y. pereiti prie visiškai naujos "nesubrendusios" kovinio rengimo sistemos.

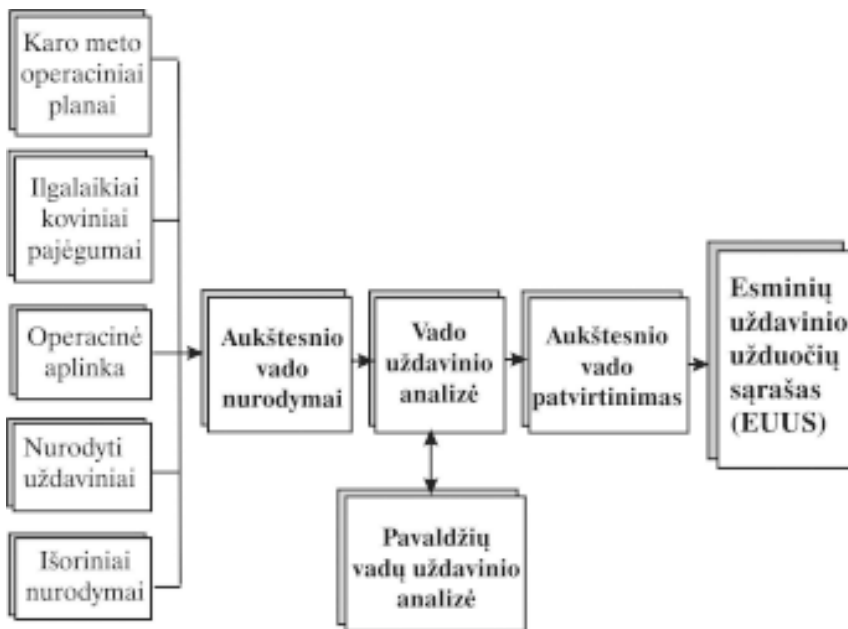
2. Esminių uždavinio užduočių sąrašo sudarymas

Šiame skyriuje bus apžvelgiamas esminių uždavinio užduočių sąrašo (EUUS) sudarymo procesas. Prieš tai skyriuje nagrinėjome kovinio rengimo principus, kurie iš esmės lemia kovinio rengimo formą ir pagrindines kryptis. Principai šiuo aspektu ilgiau galioja, palyginti su EUUS. EUUS padeda išlaikyti kovinio rengimo dėmesį toms užduotims, kurias vienetams ar pajėgoms reikės vykdyti.

Pagal Jungtinių Amerikos Valstijų sausumos pajėgų doktriną esminė uždavinio užduotis yra kolektyvinė, ir ją karinė organizacija turi sugebėti įvykdyti kaip tam tikrą savo karo meto operacinio uždavinio dalį. Toje pačioje doktrinoje teigiama, kad bet kuris sausumos pajėgų vienetas negali įvykdyti visų įmanomų kovinio rengimo užduočių. Dėl šios priežasties kiekvienas vadas nustato užduotis, kurios yra esminės norint įvykdyti vieneto karo meto

operacinę užduotį. EUUS sudaro vieneto kovinio rengimo programos pagrindą.

EUUS sudarymo procesas atvaizduotas 2 schemeje.¹³

2 schema. JAV sausumos pajėgų esminių uždavinio užduočių sąrašo sudarymo procesas

Karo meto operaciniai planai yra pagrindinis indėlis į EUUS. Ilgalaikiai koviniai pajėgumai – sausumos pajėgų manevro, kovinio aprūpinimo ir kovinės paramos unikalūs indėliai į bendrą sėkmingą karo meto uždavinio įvykdymą nustatytu laiku toje geografinėje vietovėje, kur reikalaujama. Užtikrinant šiuos pajėgumus kovinio rengimo metu būtina numatyti bendrus kartu su kovinio aprūpinimo ir kovinės paramos vienetais kovinio rengimo renginius.

¹³ P. 3-3, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

Operacinė aplinka taip pat turi įtakos formuojant vieneto kovinį rengimą. Operacinė aplinka turi šešias dimensijas: grėsmė, politinė dimensija, jungtiniai (skirtingų kariuomenės pajėgų) pajėgumai, sausumos kovinės operacijos, informacija ir technologija. Kiekviena iš šių dimensijų reikalauja skirtingų kovinių pajėgumų, kuriems tinkamai parengti reikalingas efektyvus kovinis rengimas.

Nurodyti uždaviniai yra tie uždaviniai, kurie yra skirti kariniams vienetams, bet nėra įtraukti į karo meto operacinius planus. Jiems taip pat būtina skirti reikiamą kovinio rengimo dalį, kad jie būtų sėkmingai įvykdyti.

Išoriniai nurodymai yra papildomi šaltiniai, kurie padeda paversti karinio vieneto karo meto operacinius planus į kovinio rengimo užduotis. JAV sausumos pajėgos turi labai daug doktrininių ir pagalbinių leidinių, leidžiančių tai padaryti. Keletas tokių leidinių pavyzdžių yra aukštesnių štabų direktyvos, uždavinio kovinio rengimo planai (*mission training plans – MTP*), pajėgų integravimo planai, sausumos pajėgų bendrų užduočių sąrašas ir bendras jungtinių užduočių sąrašas.

Po to, kai yra sudarytas EUUS, kiekvienas vadas nustato remiančius kovinio rengimo tikslus. Kovinio rengimo tikslas susideda iš:

- 1) užduoties – tai aiškiai apibrėžta ir pamatuota veikla, atliekama individualių karių ir vieneto;
- 2) sąlygos (-ų) – aplinkos, kurioje užduotis turi būti atliekama;
- 3) standarto – minimaliai priimtino pasiekto įgudimo lygio, reikalingo atliekant konkrečią kovinio rengimo užduotį.

Kovinio rengimo tikslą nustatyti reikalauja JAV sausumos pajėgų doktrina, tačiau šis reikalavimas nėra įtrauktas į kovinio rengimo principus. Jungtinės Karalystės sausumos pajėgos reikalavimą turėti kovinio rengimo tikslą yra įrašiusios į kovinio rengimo principų sąrašą.

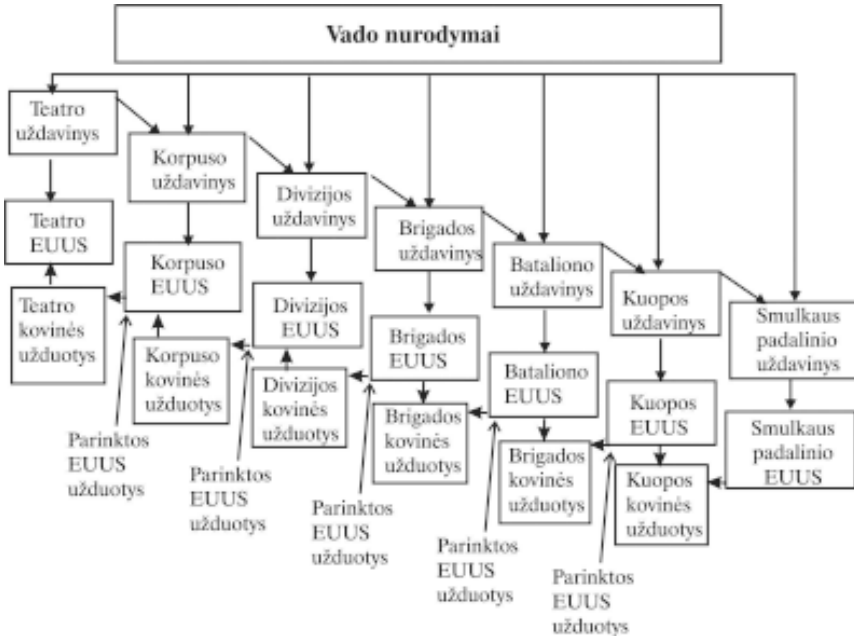
Kai vadas peržiūri ir patvirtina pavaldaus vieneto EUUS, vyresnysis vadas pasirenka kovines užduotis. Kovinė užduotis yra štabo ar pavaldaus vieneto esminė uždavinio užduotis, kuri tokia svarbi, kad jos įvykdymas lemia aukštesnio vieneto esminės uždavinio užduoties sėkmingą įvykdymą. Kovinės užduotys yra parenkamos kiekvienai EUUS užduočiai. Kovinės užduotys leidžia vyresniesiems vadams:

- 1) integruoti mūšio lauko operacines sistemas¹⁴;
- 2) gauti aukštesnius prioritetus tokiems ištekliams kaip amunicija, mo-

¹⁴ JAV sausumos pajėgų doktrina numato šias mūšio lauko operacines sistemas: manevras, parama ugnimi, mobilumas, kontrmobilumas ir išgyvenamumas, kovinė parama, žvalgyba, vadovavimas ir valdymas, oro gynyba.

kymo laukai poligonuose, mokomosios priemonės (simulatoriai ir pan.);
 3) sutelkti aukštesnių štabų vertinimo pastangas.

Santykis tarp uždavinio, EUUS ir kovinių užduočių pavaizduotas 3 schemoje.¹⁵

3 schema. JAV sausumos pajėgų santykis tarp uždavinio, EUUS ir kovinių užduočių

¹⁵ P. 3-14, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

Lietuvos kariuomenės metinės veiklos planavimo metodikoje¹⁶ nustatoma, kad junginių, dalinių ir kitų karinių vienetų vadai privalo nustatyti (atrinkti) užduotis, kurios yra esminės vykdant jų karinius (karo meto) uždavinius. EUUS yra pagrindas planuojant ir organizuojant junginių, dalinių ir kitų karinių vienetų kovinį rengimą. EUUS sudaromas siekiant tikslingai ir kryptingai sutelkti kovinio rengimo pastangas. EUUS sudarymo procesas pa-vaizduotas 4 schemeje.¹⁷

4 schema. Lietuvos kariuomenės EUUS sudarymo procesas

Daugiausia įtakos EUUS daro gynybos planai bei papildomos direktyvos.

Gynybos planai – tai junginių, dalinių bei kitų karinių vienetų karo meto bei kitų karinių operacijų (ir taikos meto) planai. Junginių, dalinių ir kitų karinių vienetų uždaviniai ir kita planuose pateikiama informacija ir atspindi esmines kovinio rengimo užduotis.

Papildomos direktyvos – tai papildomas šaltinis nustatant kovinio rengimo užduotis, susijusias su junginio, dalinio bei kitų vienetų uždaviniais. Papildomų direktyvų pavyzdžiai gali būti: pasirengimo vykdyti užduotis planas, mobilizacijos planas, perėjimo prie karo meto struktūros (kovinės parngties įvedimo) bei papildomų pajėgų integravimo (ginkluotųjų pajėgų formavimas, karinių vienetų priskyrimas, vykdymo organizacijos formavimas) planai.

Sudaręs EUUS, junginio, dalinio ar kito karinio vieneto vadas nustato kiekvienos užduoties įvykdymo sąlygas bei standartus. Užduoties įvykdymo sąlygos bei standartai nustato kovinio rengimo tikslus, kuriems apibrėžti taip

¹⁶Lietuvos kariuomenės metinės veiklos planavimo metodika (patvirtinta 2002-02-26).

¹⁷Lietuvos kariuomenės sausumos pajėgų kovinio rengimo planavimo metodika (patvirtinta 2002-03-13).

pat labai didelę reikšmę turi kovos statutų, individualaus kario rengimo, kolektyvinio rengimo bei kitų normatyvų ar veiklos standartinių procedūrų vykdymo reikalavimai.

Patvirtinęs pavaldaus junginio, dalinio ar kito karinio vieneto esminių uždavinių užduočių sąrašą, aukštesnysis vadas atrenka kovines užduotis.

Kovinė užduotis yra valdymo grupės, štabo ar pavaldaus dalinio (patalinio) esminė uždavinio užduotis, kuri yra tokia svarbi, kad gali daryti įtaką aukštesniojo junginio, dalinio ar kito karinio vieneto esminės uždavinio užduoties vykdymo sėkmei. Į EUUS yra įtraukiamos kovinės užduotys, turinčios įtakos kiekvienos esminės uždavinio užduoties įvykdymui.

Pagal atrinktas kovines užduotis aukštesnysis vadas nustato kovinio rengimo užduotis. Nustatytos kovinio rengimo užduotys turi apimti visas mūšio funkcijas (manevrą, paramą ugnimi, žvalgybą, mobilumą /kontrmobilumą/, apsaugą, oro gynybą, kovinę paramą (CSS) bei vadovavimą ir valdymą) bei pagrįsti teikiamus reikiamas amunicijos, įrangos, medžiagų, lėšų bei poligonų skyrimo prioritetus. Nustatytos kovinio rengimo užduotys turi sudaryti sąlygas aukštesniajam štabui įvertinti junginio, dalinio ar kito karinio vieneto pasirengimą.

Jungtinių Amerikos Valstijų sausumos pajėgų ir Lietuvos kariuomenės esminių uždavinio užduočių sąrašo sudarymo procesai iš esmės nesiskiria. Didžiausias skirtumas yra tas, kad JAV sausumos pajėgos yra aiškiai orientuotos į globalių problemų sprendimą. Tai akivaizdu iš tų šaltinių, kurie naudojami vado uždavinio analizei (arba vado vertinimui). JAV sausumos pajėgos, be karo meto operacinių planų ir papildomų direktyvų, naudojamų Lietuvos kariuomenės EUUS sudarymo procese, dar papildomai įtraukia ilgalaikius kovinius pajėgumus, operacinę aplinką ir išorinius nurodymus. Daugiau šaltinių Lietuvos kariuomenės karinių vienetų vadams beveik automatiškai atsiranda Lietuvai tapus visateise NATO nare ir tokiu pat intensyvumu Lietuvos kariuomenei dalyvaujant tarptautinėse operacijose įvairiausiuose regionuose.

Kiti šaltiniai atsirastų toliau plėtojant Lietuvos kariuomenės doktrinių leidinių bazę.

Būtina pastebėti, kad šios korekcijos atsirastų nebūtinai pakeitus Lietuvos kariuomenės komplektavimo principus ir perėjus prie kariuomenės, komplektuojamos iš PKT karių.

Dar vienas pastebimas skirtumas tas, kad JAV sausumos pajėgos detaliau aprašo EUUS sudarymo procesą, diferencijuodamos ypatumus reguliariems ir rezervo vienetams, išskirdamos kovinio rengimo tikslų nustatymą

bei aprašydamos EUUS nuo labai aukštų karinių vienetų lygių.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos kariuomenės, komplektuojamos mišriu principu, ir JAV sausumos pajėgų, komplektuojamų iš profesionalių karių, EUUS sudarymo procese esminių skirtumų nėra. Esantys skirtumai yra visai nereikšmingi ir pradės nykti netgi Lietuvos kariuomenei nepakeitus komplektavimo principų ir netapus profesinei. Susidarius situacijai, kada Lietuvos kariuomenei reikėtų pereiti prie komplektavimo tik iš PKT karių, EUUS sudarymo proceso iš esmės keisti nereikėtų.

3. Kovinio rengimo planavimas

Kitas kovinio rengimo etapas po EUUS sudarymo yra kovinio rengimo planavimas. Šiame etape atspindi, kaip doktrina ir suformuluotas EUUS yra susiejamas su pageidaujama kovinio rengimo rezultatais ir apskritai kariuomenės koviniais pajėgumais.

Pagal Jungtinių Amerikos Valstijų sausumos pajėgų doktriną planavimas yra koncepcijos, kuri numato išlaikyti mūšio reikalavimus dėmesio centre, įgyvendinimas. Jis susieja EUUS su tolesniu kovinio rengimo paruošimu, vykdymu ir vertinimu. Kaip sąlygiškai centralizuotas procesas planavimas plėtoja abipusiškai EUUS paremtą kovinį rengimą visais karinės organizacijos lygiais. Planavimo procesas užtikrina nuolatinį koordinavimą tarp ilgalaikio, trumpalaikio ir tiesioginio¹⁸ planavimo. Vado vertinimas suteikia planavimo procesui kryptį ir sudėlioja akcentus.

5 schemoje parodytas kovinio rengimo planavimo procesas.¹⁹

Pačioje planavimo pradžioje vado indėlis į procesą pasireiškia dviem aspektais:

1. EUUS sudarymu.
2. Kovinio rengimo vertinimu.

Vadas, vertindamas kovinį rengimą, palygina vieneto dabartinį sugebėjimą vykdyti numatytas užduotis su norimu pasiekti lygiu. Paprastai vadas naudoja EUUS užduotis bei mūšio lauko operacines sistemas įvertindamas pasiektą vieneto lygį kaip „parengtas“, „iš dalies parengtas“ ar „neparengtas“. 1 lentelė (žr. 115 psl.) yra viena iš vadų naudojamų pagalbinių priemonių įvertinant vieneto pasiektą lygį.

¹⁸Terminą „tiesioginiai planai“ autorius vadina JAV sausumos pajėgų planavime naudojamus *near term plans*.

¹⁹P. 4-2, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

5 schema. JAV sausumos pajėgų kovinio rengimo planavimo procesas

1 lentelė. Vieneto pasiekto lygio vertinimo kriterijai

Esminė uždavinio užduotis	Esamas kovinio rengimo lygis							Bendras užduoties įvertinimas	Priemonės, padedančios pasiekti ar išlaikyti norimą lygį
	Žvalgyba	Manevras	Parama ugnimi	Oro gynyba	Mobilumas, kontrmdėbimas, išgyvenamumas	Kovinė parama	Valdymas ir adovavimas		

Tokiu būdu nustatomi kovinio rengimo poreikiai, kuriais užtikrinamas vieneto norimas sugebėjimas vykdyti skirtas užduotis. Vadas, savo štabo padedamas, numato priemones, kurios būtų naudojamos tokiam sugebėjimui pasiekti.

JAV sausumos pajėgų kovinio rengimo planavimo procese vado nurodymai (kovinio rengimo vizija, tikslai ir prioritetai) kartu su EUUS ir kovinio rengimo vertinimu virsta įgyvendinamais kovinio rengimo planais. Vado kovinio rengimo nurodymuose, kurie įeina ir į ilgalaikius kovinio rengimo planus, paprastai yra pateikiama:

1. Vado kovinio rengimo filosofija.
2. EUUS ir su juo susijusios kovinės užduotys.
3. Jungtinių ginklų (*combined arms*) kovinis rengimas.
4. Jungtinis, tarpinstitucinis ir daugianacionalinis kovinis rengimas, jei tai reikalinga.
5. Pagrindiniai kovinio rengimo įvykiai ir mokymai.
6. Organizacinių inspekcijų programa.
7. Vadų kovinis rengimas.
8. Kovinio štabo²⁰ kovinis rengimas.
9. Individualus kovinis rengimas.
10. Savarankiškas darbas.
11. Standartizavimas.
12. Kovinio rengimo vertinimas ir grįžtamasis ryšys.
13. Apmokymas naudoti naują techniką ir ginkluotę bei pajėgų integravimo aspektai.
14. Išteklių skyrimas.
15. Kovinio rengimo valdymas.
16. Rizikos valdymas.

Šios priemonės vėliau yra sudėstomos į ilgalaikius, trumpalaikius ir tiesioginius planus. Gerai parengti planai privalo:

- 1) sutelkti dėmesį į mūšio sąlygas;
- 2) būti suderinti su veikla vienetų, teikiančių paramą;
- 3) numatyti priemonių įgyvendinimą realiu laiku;
- 4) numatyti siekimą sugebėti vykdyti užduotis;
- 5) integruoti rizikos numatymą ir valdymą;
- 6) užtikrinti organizacinį stabilumą;
- 7) efektyviai panaudoti turimus išteklius.

²⁰Terminu „kovinis štabas“ apibūdinamas įprastas vieneto štabo elementas, organizuotas mūšiu su remiančiais elementais.

Ilgalaikio planavimo perspektyva JAV sausumos pajėgų reguliariųjų pajėgų vienetais yra išdėstoma 2-oje lentelėje:²¹

2 lentelė. JAV sausumos pajėgų planavimo gairės

Veikla	Planavimo nurodymų išleidimo data	Ateities planavimo perspektyva
Pagrindinių sausumos pajėgų valdybų ²² kovinio rengimo nurodymai ir pagrindinių įvykių kalendoriai	Likus 18 mėnesių iki 2 metų kovinio rengimo periodo pradžios	Iki 10 metų ar daugiau
Korpusų kovinio rengimo nurodymai ir pagrindinių įvykių kalendoriai	Likus 12 mėnesių iki 2 metų kovinio rengimo periodo pradžios	5–7 metai
Divizijų, atskirų brigadų, pulkų ir atskirų grupių ²³ vadų kovinio rengimo nurodymai ir ilgalaikiai kalendoriai	8 mėnesiai iki finansinių metų pradžios	Vadų kovinio rengimo nurodymai mažiausiai 1 metams; Kalendorius mažiausiai 2 metams
Bazių ilgalaikiai kalendoriai	7 mėnesiai iki finansinių metų pradžios	Mažiausiai 1 metams
Brigadų ir grupių vadų kovinio rengimo nurodymai ir ilgalaikiai kalendoriai	6 mėnesiai iki finansinių metų pradžios	Vadų kovinio rengimo nurodymai mažiausiai metams; Kalendoriai mažiausiai 18 mėnesių
Batalionų, eskadronų ²⁴ ir atskirų kuopų ilgalaikiai kalendoriai	4 mėnesiai iki finansinių metų pradžios	Mažiausiai 1 metams

²¹P. 4-7, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

²²Tai – Major Army Command (MACOM); JAV sausumos pajėgose šis karinis vienetas savo dydžiu bei funkcijomis yra didenis už korpusą.

²³Grupė JAV sausumos pajėgose yra brigados dydžio karinis vienetas, paprastai naudojamas apibūdinti specialiųjų pajėgų ar aprūpinimo brigados dydžio kariniam vienetai.

²⁴Eskadronas JAV sausumos pajėgose yra bataliono dydžio vienetas, paprastai naudojamas apibūdinti kavalerijos bataliono dydžio kariniam vienetai.

Trumpalaikio planavimo perspektyva JAV sausumos pajėgų reguliariųjų pajėgų vienetams matyti 3-ioje lentelėje:²⁵

3 lentelė. Trumpalaikio planavimo gairės

Veikla	Planavimo nurodymų išleidimo data	Ateities planavimo perspektyva
Divizijų, atskirų brigadų, pulkų ir atskirų grupių vadų ketvirtiniai kovinio rengimo nurodymai	Likus 3 mėnesiams iki ketvirčio pradžios	3 mėnesiai
Brigadų ir grupių ketvirtiniai kovinio rengimo nurodymai	Likus 2 mėnesiams iki ketvirčio pradžios	3 mėnesiai
Batalionų, eskadronų ir atskirų kuopų ketvirtiniai kovinio rengimo nurodymai	6 savaitės iki ketvirčio pradžios	3 mėnesiai
Ketvirtinis kovinio rengimo pasitarimas	Prieš ketvirčio pradžią	Daugiau kaip 3 mėnesiai

Tiesioginio planavimo perspektyva JAV sausumos pajėgų reguliariųjų pajėgų vienetams yra išdėstoma 4-oje lentelėje:²⁶

4 lentelė. Tiesioginio planavimo gairės

Veikla	Planavimo nurodymų išleidimo data	Ateities planavimo perspektyva
Batalionų kovinio rengimo pasitarimai ir kovinio rengimo tvarkaraščių projektai	6–8 savaitės iki vykdymo	6–8 savaitės
Batalionų kovinio rengimo tvarkaraščiai	4–6 savaitės iki vykdymo	4–6 savaitės

Visos aukščiau pateikiamos lentelės yra taikomos reguliariesiems vienetams. Rezervo vienetai taip pat turi savo planavimo terminų reikalavimus.

Lietuvos kariuomenės metinės veiklos planavimo metodikoje²⁷ numatoma, kad kovinio rengimo planavimas – tai procesas, kurio metu EUUS susiejamas su būsimu kovinio rengimo vykdymu bei rezultatų vertinimu. Iš dalies centralizuotas kovinio rengimo planavimas užtikrina visų institucijų, prisidedančių prie junginio, dalinio ar kito karinio vieneto valdymo ir vadovavimo jam, įtraukimą bei atstovavimą turimiems interesams planuojant ir

²⁵P. 4-23, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

²⁶P. 4-30, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

²⁷Lietuvos kariuomenės metinės veiklos planavimo metodika (patvirtinta 2002-02-26).

vykdant esminių uždavinio užduočių sąrašą pagrįstą kovinio rengimo organizavimą.

Junginio ar dalinio vadas prieš inicijuodamas planavimo procesą išleidžia savo įsakymą, kuriame pateikia EUUS bei kovinio rengimo vertinimą. Junginio, dalinio ar kito karinio vieneto kovinio rengimo vertinimo rezultatai yra lyginami su uždaviniui įvykdyti numatytu kovinio rengimo lygiu (rezultatu). Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo planavimo procesas pa-vaizduotas 6 schemeje.

6 schema. Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo planavimo procesas

Lietuvos kariuomenėje junginio, dalinio ar kito karinio vieneto vadas, padedamas štabo, numatytiems kovinio rengimo rezultatams pasiekti parengia kovinio rengimo strategiją. Šioje strategijoje yra įvardijama, kokioms užduotims vykdyti pasirengimas yra pakankamas ir kokioms dar reikia rengtis papildomai. Strategijoje vadas suformuluoja kovinio rengimo viziją, norimus rezultatus ir prioritetus, įvardija pagrindines kovinio rengimo priemones (mokymus, treniruotes ir kt.), skirtas pasirengti vykdyti esminę kiekvieno uždavinio užduotį, ir šių priemonių vykdymo periodiškumą. Strategija susideda iš ilgalaikių (numatytų mažiausiai dvejiems metams; paprastai ilgalaikis planavimas apima trejus metus pagal biudžeto planavimą) bei trumpalaikių (numatytų pirmiesiems metams) kovinio rengimo vykdymo priemonių. Trumpalaikės kovinio rengimo vykdymo priemonės įtraukiamos į metinį veiklos planą. Pagrindinės kovinio rengimo strategijos nuostatos pateikiamos vado direktyvoje (įsakyme) dėl kovinio rengimo (veiklos) planavimo. Kovinio rengimo organizavimo tvarka pateikiama junginio, dalinio ar kito karinio vieneto kovinio rengimo plane, kuriame nurodomos trumpalaikės ir ilgalaikės kovinio rengimo priemonės.

Lietuvos kariuomenėje yra nustatytas toks pagrindinių kovinio rengimo įvykių ir mokymų periodiškumas:

- 1) kariuomenės operaciniai mokymai – vieną kartą per 3 metus;
- 2) pajėgų mokymai – vieną kartą per 3 metus;
- 3) bendri štabų mokymai – ne rečiau kaip vieną kartą per 2 metus;
- 4) brigados ar karinės apygardos mokymai – ne rečiau kaip vieną kartą per 3 metus;
- 5) batalionų, aviacijos bazių, atskirųjų dalinių (padalinių), departamentų, tarnybų mokymai (treniruotės) – vieną kartą per 2 metus;
- 6) žemesniojo lygmens padalinio mokymai (treniruotės) – vieną-du kartus per metus.

Pateikiamas periodiškumas yra tik sąlyginis, nes, prireikus mokymų, kaip pagrindinių kovinio rengimo įvykių, skaičius gali varijuoti, atsižvelgiant į poreikį.

Palyginus JAV sausumos pajėgų ir Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo planavimo procesus galima iškart pastebėti, kad skirtumų nedaug. Vis dėlto keletą jų vertėtų aptarti ir įvertinti, ar jie turėtų įtakos pereinant prie Lietuvos kariuomenės komplektavimo iš profesinės karo tarnybos karių.

Visų pirma išryškėja skirtumas tarp kovinio rengimo planavimo perspektyvų. JAV sausumos pajėgų pagrindinės valdybos planuoja kovinio rengimo pagrindines priemones ilgalaikiai perspektyvai – 10-iai ir daugiau metų. Lietuvos kariuomenėje pagal veiklos planavimo metodiką ilgalaikė veikla (taip pat ir kovinio rengimo) numatoma tik 3 metams (pagal biudžeto planavimą). Viena iš priežasčių, kad Lietuvos kariuomenės ilgalaikio kovinio rengimo perspektyva yra trumpesnė, galėtų būti tai, kad Lietuvoje kariniai vienetai planuoja kovinį rengimą devynių mėnesių ciklui. Kaip tik tokį laiko tarpą PPKT kariai tarnauja daliniuose. Jiems išėjus kitas ciklas prasideda iš naujo. JAV sausumos pajėgose, kaip ir visoje kariuomenėje, tiek daug naujų karių į dalinius neatvyksta. Personalo kaita kariniuose vienetuose yra kur kas mažesnė ir vyksta ne tuo pat metu. Lietuvos kariuomenėje kariniai daliniai paprastai žino apie PPKT karių atvykimo laiką ir jų paleidimą į atsargą likus maždaug dviem-trims mėnesiams iki jų atvykimo į konkretų karinį dalinį. Atvykstančių PPKT karių skaičius paprastai yra toks, kad galima užimti visas PPKT karių pareigybės vienoje kuopoje ar jai prilygstančiame vienete.²⁸ Iš PPKT karių komplektuojamuose vienetuose beveik neįmanomas toks didelis

²⁸Būna atvejų, kad kai kuriose kuopose ar joms prilygstančiuose vienetuose PPKT kariai yra ne vieno šaukimo, tačiau tai daugiau išimtis, o ne taisyklė. Tai yra specialūs ryšio, štabo aprūpinimo ir panašūs vienetai.

naujų karių skaičius. Priežastis – tai, kad niekada nebūna, kad trūktų tiek daug karių bent vienoje kuopoje. Galima daryti prielaidą, kad jei Lietuvos kariuomenė pereitų prie komplektavimo tik iš PKT karių, reikėtų koreguoti ilgalaikio planavimo perspektyvą.

Lietuvos kariuomenės leidiniuose, aprašančiuose kovinio rengimo planavimą, yra pakankamai detalai ir aiškiai nurodyta, kiek turėtų trukti vienoks ar kitoks mokymo kursas, kiek kartų turėtų būti rengiami vieni ar kiti mokymai. Čia galima būtų rasti tiek teigiamų, tiek neigiamų momentų. Išteklių atžvilgiu kur kas paprasčiau juos suplanuoti. Antra vertus, labai detaliūs nurodymai dėl kursų trukmės ar mokymų skaičiaus ne visada vadams suteikia galimybę lanksčiai taikyti turimas priemones ir pasiekti geriausią rezultatą. JAV sausumos pajėgų leidiniuose, aprašančiuose kovinio rengimo planavimo procesą, nerastime konkrečių nurodymų, kaip dažnai vykdyti kovinio rengimo renginius ar mokymus. Tam priežastis galėtų būti ir tai, kad tokiose didelėse pajėgose, kaip JAV sausumos pajėgos, yra tiek daug įvairaus tipo vienetų, turinčių skirtingus uždavinius, parengties lygį, organizacinės struktūros ir įrangos lentelę (OSİL), kad visiems numatyti pagrindinių kovinio rengimo renginių ir mokymų periodiškumą būtų per daug sudėtinga. Taip pat JAV sausumos pajėgos neturi vienetų kolektyvinio rengimo mokymo programų. Viską lemia imperatyvas užtikrinti reikiamą kovinės parengties lygį vykdyti operacinius planus ir skirtus uždavinius. Tokia situacija leidžia gan lanksčiai ir kūrybiškai panaudoti turimus išteklius ir pasiekti gerų kovinio rengimo rezultatų. Tokia padėtis taip pat uždeda didesnę atsakomybę kovinio rengimo planuotojams ir reikalauja iš jų didesnio išradingumo rengiant planus ir vėliau vykdytojams ruošiantis konkretiems užsiėmimams. Baigiant diskusiją šiuo klausimu galima būtų pasakyti, kad jei Lietuvos kariuomenės vienetai būtų komplektuojami iš PKT karių, pereiti prie lankstesnės kovinio rengimo planavimo sistemos būtų tikslinga, nes dėl personalo atėjimo į dalinius ne vienu laiku bus skirtingas vienetų kovinės parengties lygis. Planavimo sistema, nenurodanti konkretaus renginių periodiškumo, leistų taupiau ir efektyviau pasiekti reikiamą parengties vykdyti operacinius planus ir skirtus uždavinius lygį.

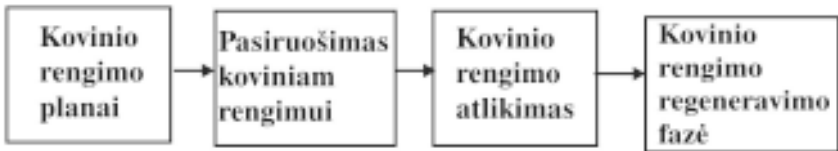
Dar vienas pastebimas skirtumas yra tai, kad Lietuvos kariuomenėje nėra sudaromi tiesioginiai planai. Iš esmės jų nebuvimas neturi lemiamos įtakos kovinio rengimo planavimo procesui bei vėliau įgyvendinant planus. Tiesioginiai planai taikomi tik batalionuose. Vadai šiame lygmenyje igauna pakankamai laisvės koreguoti kovinio rengimo tvarkraščius pagal nustatytą poreikį įgyvendinant mokymo programas. Vis dėlto, jei Lietuvos kariuome-

nė būtų komplektuojama tik iš PKT karių ir, kaip jau buvo minėta aukščiau aprašytoje diskusijoje, kovinis rengimas vyktų ne pagal patvirtintas kovinio rengimo programas, tikslinga būtų sudarinėti tiesioginius kovinio rengimo planus.

4. Kovinio rengimo vykdymas

Kovinio rengimo vykdymo etapo vaidmuo labai svarbus. Nors būtų sudaryti ir geriausi planai, prastas jų vykdymas ir įgyvendinimas neduotų to rezultato, kurio tikisi tiek vadai, tiek planuotojai.

JAV sausumos pajėgų doktrina kovinio rengimo vykdymą skirsto į pasiruošimo, atlikimo ir regeneravimo fazes. Kovinio rengimo vykdymo procesas yra pavaizduotas 7 schemeje.²⁹

7 schema. JAV sausumos pajėgų kovinio rengimo vykdymo procesas

Pasiruošimo koviniam rengimui metu vykdomi formalūs ir neformalūs pasitarimai paskirstant kovinio rengimo atlikimo užduotis, parenkant kovinio rengimo užduotis, kurios bus tobulinamos, planuojant kovinio rengimo atlikimą, atliekant rengimo vietas rekognoskuotę, sudarant kovinio rengimo vykdymo planą ir vykdant treniruotes bei patikrinimus. Šio etapo metu batalionų ir kuopų vadai atlieka paruošiamuosius darbus bei patikrina, kad neiškiltų kliūčių koviniam rengimui atlikti. Vadai taip pat teigiamai motyvuoja pavaldžius vadus ir personalą tinkamai atlikti kovinį rengimą.

JAV sausumos kariuomenės doktrina teigia, kad idealiau atveju kovinio rengimo atlikimas turėtų vykti „šliaužti-eiti-bėgti“ seka. Tai leidžia pasiekti maksimalų efektą ir suplanuoto kovinio rengimo rezultatą. „Šliaužti“ etapo įvykiai prasideda baziniame lygyje ir yra sąlygiškai paprasti bei reikalauja minimalios vieneto paramos. „Eiti“ etapo metu kovinis rengimas tampa sudė-

²⁹P. 5-2, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

tingesnis, reikalauja daugiau išteklių iš vieneto ir bazės. Kovinio rengimo realistiškumas taip pat didėja. „Bėgti“ etapo metu rengimo įvykiai intensyvėja, realistiškumas didėja ir idealiu atveju priartėja prie tikėtino mūšio lygio. Šis etapas reikalauja maksimalių išteklių. Atskirų užduočių kovinis rengimas pereinant visus tris etapus gali įvykti per vieną dieną ar gali pareikalauti daugiau laiko.

Regeneravimo fazė yra kovinio rengimo vykdymo proceso sudedamoji dalis, kuri rodo kovinio rengimo vykdymo pabaigą. Šio etapo metu vienetas atlieka turimos technikos ir ginkluotės priežiūrą, gražina naudotą kovinio rengimo įrangą ir kitas priemones bei rengia kovinio rengimo aptarimus. Aptarimai yra esminė dalis, kuri leidžia nustatyti stipresnius ir silpnesnius atlikto kovinio rengimo momentus bei numatyti tolesnį kovinį rengimą. Regeneravimas laikomas baigtu, kai vienetas yra vėl pasirengęs vykdyti jam skirtus uždavinius.³⁰

Lietuvos kariuomenėje kovinis rengimas vykdomas pagal Mokymo ir doktrinų valdybos parengtus ir kariuomenės vado patvirtintus įvairių lygių ir tipų vienetų rengimo kursus, kurie sudaro mokymo programas.

Skyriaus rengimo kursas reikalauja vykdyti rengimą vietovėje ne mažiau kaip 70 procentų viso mokymo laiko.³¹

Būrio rengimo kursas – tai aukštesnis karinio vieneto kovinio rengimo etapas. Jis trunka 9 savaites. Kursas reikalauja 30 procentų mokomųjų dalykų pratybų vykdyti ne klasėse. Būrio rengimas baigiamas kompleksinėmis 60 valandų taktikos pratybomis.³²

Kuopos rengimas vykdomas atsižvelgiant į būrio ir skyriaus rengimo metu pasiektus rezultatus ir užduotis, galimus tolesnio rengimo lygius, bendrus vadų ir bataliono štabo karininkų operatyvinio pasirengimo tikslus. Kuopos rengimo metu kuopų vadai turi galimybę mokyti savo būrius ir jų vadus vykdyti operacijas, planuoti jas ir vadovauti vienetams. Kuopos rengimas planuojamas ir derinamas su bataliono rengimo programa ir baigiamas kuopos galutinėmis kompleksinėmis taktinėmis pratybomis.³³

³⁰ P. 5-6, Training the Force FM 7-0 (FM 25-100), HQ Department of the Army, Oct 2002.

³¹ P. 113, Motorizuotųjų pėstininkų žvalgų rengimo kuras (MPŽRK): Mokymo programa. – Vilnius: Lietuvos kariuomenės mokymo ir doktrinų valdyba, 2000.

³² P. 2, Motorizuotųjų pėstininkų būrio rengimo kursas (MPBRK-99): Mokymo programa. – Vilnius: Lietuvos kariuomenės mokymo ir doktrinų valdyba, 1999.

³³ P. 2, Motorizuotųjų pėstininkų kuopos rengimo kursas (MPKRK-99): Mokymo programa. – Vilnius: Lietuvos kariuomenės mokymo ir doktrinų valdyba, 1999.

Lietuvos kariuomenės kovinio rengimo doktrina³⁴ labai nedetalizuoja kovinio rengimo vykdymo proceso dalių. Taip yra dėl tos priežasties, kad sudarytos mokymo programos pakankamai detalios nurodo, kas ir kada turėtų būti vykdoma turinio atžvilgiu. Paties proceso dalys metodologiškai lieka kovinį rengimą vykdančio personalo atsakomybei. JAV sausumos pajėgų doktrina labai detalios apibūdina kiekvieną kovinio rengimo vykdymo proceso žingsnį. Kaip jau buvo kalbėta, kovinio rengimo turinys nėra detalizuotas. Tai lieka planuotojų ir vykdytojų atsakomybei. Tuo iš esmės ir skiriasi šios dvi kovinio rengimo vykdymo sistemos.

Jei Lietuvos kariuomenė pereitų prie vienetų, komplektuojamų iš PKT karių, ir prie lankstesnio kovinio rengimo planavimo nenaudojant kovinio rengimo programų, iš esmės pasikeistų ir kovinio rengimo vykdymo etapas. Tada doktrinos sudarytojai rūpintųsi, kad galiojanti doktrina būtų tinkama šiuolaikinei situacijai ir būtų sudarytos visos procedūros, užtikrinančios sklandų kovinio rengimo vykdymo procesą. Tuomet kovinio rengimo planuotojai ir vykdytojai kariniuose vienetuose savo ruožtu būtų atsakingi už tinkamą EUUS sudarymą, kovinio rengimo planavimą ir vykdymą, kurie užtikrintų, kad konkretus karinis vienetas galėtų vykdyti operacinius planus ir skirtus uždavinius. Planuotojai ir vykdytojai tokiu atveju prisiimtų atsakomybę, kad kovinio rengimo procesas, taigi ir kovinio rengimo vykdymas remtųsi egzistuojančia doktrina ir pagal nustatytas procedūras.

5. Kovinio rengimo atestavimas

Tai paskutinis ir tuo pat metu pirmasis kovinio rengimo ciklo etapas. Šio etapo svarba yra ta, kad būtina žinoti, ar konkretus vienetas, ar apskritai visos pajėgos yra pakankamai pasirengusios vykdyti operacinius planus ir skirtus uždavinius.

Jungtinių Amerikos Valstijų sausumos pajėgų doktrina kovinio rengimo atestavimo procese išskiria tokias dalis:

- 1) kovinio rengimo vertinimas;
- 2) organizacinio atestavimo atlikimas;
- 3) kovinio rengimo atestavimo rengimas.

Už kovinio rengimo atestavimą atsako vadai. Atestavimas – tai vado sprendimas apie organizacijos gebėjimą vykdyti savo karo meto operacijas

³⁴Žodis "doktrina" čia vartojamas apibūdinti ne vienam leidiniui tokiu pavadinimu, bet visumai doktrininių leidinių, aprašančių Lietuvos kariuomenės kovinį rengimą.

uždavinį. Atestavimas yra nenutrūkstantis procesas, apimantis kovinio rengimo vertinimą, organizacinio atestavimo atlikimą ir kovinio rengimo atestavimo rengimą. Vadas, atlikdamas atestavimą, naudojami savo patirtimi, mokymų ir pratybų ataskaitomis bei kitais grįžtamojo ryšio pranešimais. Atestavimas kartu yra kovinio rengimo ciklo pabaiga ir pradžia.

Pagal JAV sausumos pajėgų doktriną kovinio rengimo vertinimas sudaro atestavimo pagrindinę dalį. Vertinimas suteikia vadui bendrą vaizdą apie kareivių, vadų, kovinių štabų ir vienetų kovinio rengimo įgūdžius.

Vykdydami organizacinį atestavimą vadai nuo bataliono lygio ir aukščiau atlieka šiuos darbus:

1) nustato štabo ir pavaldžių vienetų atsakomybę renkant vertinimo duomenis ir rengiant rekomendacijas;

2) sutelkia dėmesį vadų ir organizacijos kovinio rengimo efektyvumui didinti;

3) naudoja vyresnius puskarininkius bei seržantus rinkti duomenis apie individualių karių, ginklų komandų ir mažų vienetų kovinį rengimą;

4) leidžia pavaldiems vadams kontroliuoti kovinio rengimo rezultatus ir imtis veiksmų perskirstant prioritetus, nuostatas ir planus, kad būtų panaikinti pastebėti trūkumai ir sustiprinti atrasti pranašumai.

Vykdomi vertinimai būna neformalūs (vadas vertina savo vienetą kartu treniruodamasis su juo), formalūs (vadas skiria vertintojus vertinimui atlikti bei jį tinkamai dokumentuoti), vidiniai (ištekčiai vertinimui paimami iš pačio vieneto), išoriniai (kita organizacija ar aukštesnė vadovybė vertina vienetą) ar šių kombinacija. Vertinimui naudojamos sausumos pajėgų kovinio rengimo ir vertinimo programos (angl. *Army Training and Evaluation Program – ARTEP*), kurios yra sudarytos visų lygių ir visų pobūdžių vienetams. Tai – pagrindinė priemonė vertinantiems vadams ir kitiems vertintojams siekiant deramai apibendrinti kovinio rengimo užduoties vykdymą.

Formalūs ir neformalūs kovinio rengimo aptarimai (angl. *after action review*) suteikia vadui grįžtamąjį ryšį, apimantį užsibrėžtus tikslus ir pasiektus rezultatus. Paprastai iškart po kovinio rengimo epizodo atliekamas neformalus aptarimas. Formalus aptarimas atliekamas praėjus tam tikram laikui, apibendrinus visą medžiagą ir pateikus raštiškus pranešimus. Aptarimai leidžia numatyti tolesnes kovinio rengimo užduoties ir sutelkti dėmesį mūšiumi būtiniams įgūdžiams ir procedūroms formuoti.

Lietuvos kariuomenė nėra visiškai detalizavusi kovinio rengimo vertinimo ir atestavimo proceso. Mokymo ir doktrinų valdyba yra parengusi kovi-

nio rengimo vertinimo leidinių, tačiau jie dar nėra patvirtinti ir išleisti. Motorizuotoji pėstininkų brigada "Geležinis Vilkas" naudoja vieną iš pirminių kovinio rengimo vertinimo dokumentų, kad galėtų pateikti įvertinimą, esant reikalui pakoreguoti ir vėliau teikti siūlymus dėl tvirtinimo.

Nepaisant to, ar Lietuvos kariuomenė keistų personalo komplektavimo principus, ar nekeistų jų, vis vien artimiausiu laiku būtų tikslinga sukurti kovinio atestavimo sistemą. Ši sistema turėtų atspindėti šiandien turimos (ar planuojamos) kovinio rengimo sistemos ypatumus. Tikslinga būtų numatyti kovinio rengimo atestavimo etapus, kurie išsidėstytų į logišką seką ir leistų kiek įmanoma objektyviau susidaryti vaizdą apie karinio vieneto turimus pajėgumus. Be abejonės, sudaroma kovinio rengimo atestavimo sistema privalėtų turėti ir remiančius leidinius, kurie būtų pagalba tiek vertintojui, tiek planuotojui, tiek vykdytojui. Organizacinis vertinimas taip pat yra svarbus aspektas, kuris turėtų apimti organizacinės struktūros bei įrangos (OSI), karinės technikos ir ginkluotės bei aprangos vertinimą. Dar kovinio rengimo atestavimo procesas galėtų integruoti ir naudojamų doktrininių leidinių tinkamumo patikrinimo aspektą. NATO naudojama operacinio vertinimo sistema (*OPEVAL*) vertinti NATO narių vienetams, skirtiems NATO operacijoms.

Išvados

Jei reikėtų pereiti nuo šiandieninės mišrios iš šauktinių ir liktinių komplektuojamos kariuomenės prie kariuomenės, komplektuojamos iš PKT karių, būtų reikalingi esminiai kovinio rengimo sistemos pakeitimai. Tokie pakeitimai susiję su karių tarnybos trukme, negausaus karių atėjimo į tarnybą problemomis ir pakankamai jaunu Lietuvos kariuomenės amžiumi – visa tai neleido detaliam išplėtoti visų kovinio rengimo aspektų.

Esminiai pakeitimai, kuriuos tikslinga būtų padaryti, jei Lietuvos kariuomenė pereitų prie vienetų, komplektuojamų iš PKT, yra:

1. Keičiant Lietuvos kariuomenės personalo komplektavimo principus, tikslinga būtų detaliam apsvaistyti kovinio rengimo principus. Dabartinius kovinio rengimo principus būtų tikslinga papildyti tais, kurie užtikrintų tinkamą kovinį rengimą pradiniam perėjimo etape. Sprendžiant šį klausimą tiek JAV, tiek Jungtinės Karalystės sausumos pajėgų kovinio rengimo principai būtų naudingi tik iš dalies. Iš šių šalių būtų galima perimti bendruosius kovinio rengimo principus, taikomus daugelyje kariuomenių. Kitą dalį tektų pasirinkti patiems, nes pereinamuoju laikotarpiu svarbūs yra visai kitokie prin-

cipai nei "subrendusioje" kovinio rengimo sistemoje.

2. Dabartinis Lietuvos kariuomenės EUUS sudarymo procesas atitinka kariuomenių, komplektuojamų iš profesionalų, procesą. Vienintelė korekcija, kuri galbūt vėliau bus padaryta, nors ir nesusijusi su kariuomenės komplektavimo principų pakeitimu – šaltinių, kurie turi įtakos pradinei EUUS sudarymo analizei, papildymas. Šaltinių padaugėtų ir jie taptų tokie, kurie atspindėtų Lietuvos kariuomenės užduotis ne vien tik nacionaliniame vidiniame, bet ir NATO globaliniame kontekste vykdant tarptautines operacijas už Lietuvos ribų. Nepaisant šios korekcijos, viso EUUS sudarymo proceso keisti nereikėtų.

3. Keičiant Lietuvos kariuomenės personalo komplektavimo principus, būtų tikslinga pereiti prie lankstesnės kovinio rengimo planavimo sistemos, kuri suteiktų daugiau laisvės ir kartu atsakomybės vienetų vadams. Reikėtų netaikyti nustatyto kovinio rengimo pagrindinių renginių ir mokymų periodiškumo bei vykdyti kovinį rengimą be mokymo programų. Tokiu atveju esant adekvačiai ir visų naudojamai doktrinai už vienetų pajėgumą vykdyti operacinius planus ir skirtus uždavinius atsakytų tų vienetų vadai.

4. Jei Lietuvos kariuomenė taptų kariuomene, komplektuojama iš PKT karių, kovinio rengimo vykdymo procesas būtų keičiamas padarant jį lanktesnį. Tai būtų tiesioginė kovinio rengimo planavimo proceso pakeitimo pasekmė. Kovinio rengimo vykdymo etapus ir procedūras tokiu atveju būtų tikslinga detalizuoti, o vienetų vadams suteikti laisvę ir atsakomybę vykdyti kovinį rengimą pagal nustatytas procedūras bei atsakyti už tai, kad vienetai galėtų spręsti savo uždavinius.

5. Lietuvos kariuomenėje būtų tikslinga sukurti kovinio atestavimo sistemą, kuri turėtų atspindėti šiandien turimos (ar planuojamos) kovinio rengimo sistemos ypatumus. Svarbu turėti omenyje visus atestavimo aspektus, tarp jų ir tą, kad kovinio rengimo atestavimo procesas galėtų integruoti naudojamų doktrininių leidinių tinkamumo patikrinimą. Vertėtų atsižvelgti ir į NATO operacinio vertinimo sistemą (OPEVAL), naudojamą vertinti NATO narių vienetams, atliekantiems NATO operacijas.

Iš pateiktos diskusijos matyti, kad jei Lietuvos kariuomenė keistų personalo komplektavimo principus, kovinio rengimo srityje būtų nemažai darbo. Čia būtų reikalingas sisteminis požiūris. Nemažinant problemos masto ir nesumenkinant jos kompleksiskumo galima teigti, kad visus klausimus būtų galima išspręsti nuosekliai ir pagrindžiant veiklą ištekliais. Be abejo, reikėtų sudaryti planą, kuris užtikrintų sklandų perėjimą prie profesionaliosios kariuomenės kovinio rengimo sistemos.

Antroji dalis

VAKARŲ ŠALIŲ PATIRTIS

Michael H. Clemmesen*

Mišri Danijos kariuomenės personalo struktūra: išeitis mažos valstybės kariuomenei šiuolaikinėje aplinkoje?¹

The Danish land forces had to adapt to real requirements and “fashions” of NATO from the early 1950s. In some periods the solution favoured by the Alliance could not be sustained within the framework and constraints of the Danish society and political system, and a compromise solution had to be worked out. The Alliance always favoured standing, high readiness forces. It was always dominated by maritime great powers. Thus, during the Cold War, front-line states like Denmark then could justify the maintenance of an army where the main part was manned by mobilised trained conscripts. However, with the changing role of NATO and the need to have deployable forces, the structure and manning of the Danish land forces had to develop. The solution became a “two-tier” system with reaction forces of the army manned by a combination of regular contract personnel and reserve contract personnel. The main part of both types of contract soldiers is recruited among the relatively limited number of conscripts that are called up for training.

Įvadas

Danija niekada neturėjo grynai „profesionalios“ kariuomenės. Nuo vikingų laikų sausumos pajėgose tarnavo daug kareivių, kurie tarnybos kariuomenėje nelaikė karjera. Kita vertus, šalis buvo įvedusi *visuotinį* karinį rengimą ir tarnybą vyrams tik du kartus: per I pasaulinį karą dėl patikimos Dani-

* Atsargos brigados generolas, el. paštas Michael.Clemmesen@bdcol.ee

¹ Pagal pranešimą, skaitytą 2002 m. gruodžio 5 d. Vilniuje, konferencijoje „Naujos grėsmės ir saugumas: naujos ginkluotųjų pajėgų užduotys ir profesionalizacijos perspektyvos“.

jos neutraliteto gynybos ir per pirmuosius 25-erius šaltojo karo metus, kad suformuotų pakankamai stiprias sausumos pajėgas, skirtas pradinei gynybai. Visais kitais personalo komplektavimo atvejais buvo pasirenkamas pragmatinis kadrų mišinys: karjeros kariai, kontraktą pasirašiusieji kariai, šauktiniai piliečiai ir savanoriai atsargos kariai.

Šis straipsnis apžvelgs tik Danijos *sausumos*, bet ne laivyno ar oro pajėgų personalo komplektavimo eigą ir patirtį po Antrojo pasaulinio karo. Straipsnis yra autoriaus interpretacija, pagrįsta įvykių per pirmuosius 15 šaltojo karo metų tyrimais bei jo paties tarnybos² patirtimi, stebėjimu ir analize. Jis jokių būdu nepateikia oficialaus Danijos kariuomenės požiūrio.

1. Teorinis pagrindas

Aš nevertosiu terminų „profesionalus“ dalinys ar kareivis. Tiesiog toks terminas nėra pakankamai tikslus. Mobilizuojamųjų ir parengtų Izraelio rezervo šauktinių tankų kuopa tikriausiai yra gerokai „profesionalesnė“ ir labiau pasirengusi kovai nei kontraktą pasirašiusi reguliarioji Danijos tankų kuopa, kuri paprastai **apmokoma vien civilių darbo dienos valandomis**. Tiesiog terminas nėra pakankamai tikslus, kad aprašytų proceso eigą Danijoje bei Danijos kariuomenės ateities perspektyvas.³ Dėl aiškumo straipsnyje bus vartojami tokie terminai:

- *Ilgalaikė ar trumpalaikė tarnyba pagal kontraktą – ilgai arba trumpai trunkantis šauktinių rengimas;*
- *Reguliarioji (etatinė) armija – rezervas (pagrįstas rezervo kontraktu arba mobilizacija).*

²Danijos gynybos politikos ir doktrinos vystymosi eiga autoriaus buvo nagrinėta šiuose darbuose:

“Unviklingen I Danmarks forvarsdoktrin fra 1945 til 1969” in *Militärhistorisk Tidsskrift* 1987, Stockholm 1987.

”Den massive gengældelse lille ekko. De taktiske atommvåbens rolle i dansk forsvarsplanlægning i 1950’erne” in *Danmark, Norden og NATO 19489-1962*, Copenhagen 1991.

”The Politics of Danish Defence 1967-1993” in *Adaptation & Activism. The Foreign Policy of Denmark 1967-1993*, Copenhagen 1995.

”De danske væbnede stryker i fremtiden – en skitse fra sidelinien” in *Militært Tidsskrift* 2/2003, Copenhagen 2003.

³Deja, nėra jokių akademinų tyrimų apie šauktinių ir įdarbintų pagal kontraktą kareivių tarnybos eigą ir jų panaudojimą Danijos armijoje po II pasaulinio karo. Šis yra pirmasis bandymas pateikti trumpą analitinę apybraižą.

Taip pat svarbu suprasti, kad žmogiškasis elementas dalinio **kokybės** ir kovinės parengties atžvilgiu priklauso ne nuo vieno, o nuo kelių veiksnių:

- *Kadruų kvalifikacija* (vidutinis intelektas, fizinė jėga, motyvacija, išsilavinimo lygis, patirtis ir realistiškas apmokymas, sanglauda veikiant grupėje, profesionalus požiūris tiek reguliariuosiuose, tiek rezervo daliniuose);
- *Personalo kvalifikacija* (vidutinis intelektas, fizinė jėga, motyvacija, išsilavinimo lygis ir reguliariuosiuose, ir rezervo daliniuose);
- *Dalinio apmokymo kokybė* (apmokymo intensyvumas tiek reguliariuosiuose, tiek rezervo daliniuose).

Taip pat reikėtų suprasti, kad personalo komplektavimo reikalavimai priklauso nuo pagrindinės būsimos armijos užduoties ir iš to išplaukiančio svarbiausio akcento. Joks atskiras sprendimas negali atitikti visų reikalavimų:

- Jei pagrindinė tiesioginė užduotis yra *valstybės teritorijos gynyba nuo didesnio įsiveržimo*, tai prioritetu tampa ganėtinai didelių pajėgų sukūrimas.
- Jei pagrindinė tiesioginė užduotis yra *vidaus saugumas*, tai pabrėžiamas griežtos drausmės palaikymas ir dalinio vienybė.
- Jei, kita vertus, pagrindinė užduotis, kaip, pvz., NATO, yra *lanksčių ekspedicinių pajėgų išlaikymas*, didžiausias prioritetas tenka aukštai kovinei parengčiai, dalinio vienybei ir išsilaikymui per tęsines užduotis.

Šalis negali laisvai rinktis. Šalies ekonomika (valstybės finansai, jaunų žmonių įdarbinimo alternatyvos) veikia personalo komplektavimo galimybes, kaip ir visuomenės pobūdis. Menka vidutinio jaunuolio vidutinė sveikata riboja galimybes. Galimi verbavimo sunkumai, kai visuomenė nepitaria arba menkai pritaria karo prievolei ir užsieniečių arba moterų verbavimui.

Aukštą personalo komplektavimo kokybę gali riboti civilinė darbo rinka (nepritarimas netektims mokymų ir operacijų metų, trumpa darbo diena, vėlyvas išėjimas į pensiją).

Daugumoje debatų daroma prielaida, kad yra tik dviejų tipų daliniai: „profesionalūs“ ir „šauktiniai“ (mokomieji). Tačiau tam, kad alternatyvų aptarimas būtų naudingas, pasirenkant armijos personalo komplektavimo struktūrą būtina turėti omenyje, kad iš tiesų daliniai yra tokių tipų⁴:

- Reguliarieji, pasirašiusieji kontraktą daliniai, užverbuoti užsienyje (prancūzų užsienio legionas, britų ir indų armijoje tarnaujantys nepaliečiai ir t.t.).

⁴Naudojama terminologija yra sąmoningai derinama su įprasta profesionalia kalba. Ji nėra nukopijuota nuo jokio teorinio veikalų.

- Reguliarieji, pasirašiusieji kontraktą daliniai, užverbuoti šalyje (pvz., JAV ir JK).
- Reguliarieji (ilgalaikės tarnybos) šauktinių daliniai (pvz., Izraelyje).
- Trumpalaikiai mokomieji šauktinių daliniai (pvz., Suomijoje).
- Rezervo daliniai, pasirašiusieji kontraktą (gali būti išėję įvairų pradinį mokymą).
- Mobilizuojamųjų šauktinių daliniai (nuo izraelietiškujų iki šveicariškųjų).
- Mobilizuojamųjų savanorių daliniai (nuo britų teritorinių iki Danijos nacionalinės gvardijos).

2. Pradinis Danijos pasirinkimas 1945–1953 m.

Po 1940–1945 m. vokiečių okupacijos teritorinė gynyba pabandžius padaryti kitą strateginį perversmą ar masinį įsiveržimą – šįkart iš Sovietų Sąjungos pusės – greitai ir aiškiai tapo pagrindine augančios Danijos kariuomenės užduotimi. Daugelį armijos karininkų buvo paveikusi patirtis Švedijoje, kur jie tarnavo ir buvo rengiami „Danijos brigadoje“, suformuotoje iš danų pabėgėlių. Danų politikai ketino paversti ją įrankiu, padėsiančiu išvengti chaoso, kai okupacinės Vokietijos pajėgos žlugs. Todėl daugeliu atveju brigada buvo lyg žandarmerija, apmokyta švedų kariuomenės, ir iki karo pabaigos išaugo į stiprias ir gerai parengtas pajėgas.

Danijos kariuomenė jautėsi pažeminta, kai jai nebuvo leista ginti šalį 1940 m. įsiveržus vokiečiams. Tokia situacija niekada neturėtų pasikartoti. Turėjo būti sukurta kariuomenė, pagrįsta visų tarnybai tinkamų vyrų kariniu parengimu, kad atgrasintų ir deramai sutiktų bet kokį būsimą okupantą. Kariuomenė turėjo būti labai didelė, nes buvo manoma, jog nerealu numatyti būsimą įsiveržimo vietą bei būdą, ir tikima, kad priešas kontroliuos jūrą aplink Daniją ir oro erdvę virš jos, kaip buvo darę vokiečiai per savo įsiveržimą. Tik visuotinė mobilizacija galėjo suderinti veiksmingą svarbiausių rajonų, įskaitant sostinę ir pagrindinius jūrų ir oro uostus, gynybą su kitų šalies vietovių teritorine gynyba.

Personalo komplektavimo struktūra, kurią pasirinko kariuomenė 1948–1953 m. buvo tokia:

- Privaloma 12 mėnesių karo tarnyba visiems. Pajėgos, panaudodamos kovai pasirengusius dalinius, turėjo pasipriešinti bet kokioms komunistinių valstybių inspiruojamo perversmo pastangoms. Kariuomenė taip pat aprūpino personalu danų pajėgas, kurios dalyvavo okupuojant šiaurės Vokietiją –

tai pirmoji tarptautinė Danijos operacija nuo 1815 m.

- Mobilizuojamieji šauktiniai. Jie turėjo sudaryti tankų visos šalies teritorinės gynybos personalo tinklą.

- Vietose mobilizuojami Nacionalinės gvardijos savanoriai, kurie turėjo saugoti pagrindinius vietinės reikšmės objektus nuo komunistų kėslų ir papildyti teritorinės gynybos jėgas.

Plano realizavimą smarkiai apsunkino žemas įrangos lygis, atsiradęs dėl silpnos Danijos ekonomikos. Kariuomenė turėjo labai mažai galimybių plėtoti savo lengvai ginkluotas pėstininkų pajėgas. Tas faktas, kad Danija 1949 m. tapo NATO nare įkūrė, reiškė labai mažai. Pagrindiniai atkurtos kariuomenės prioritetai ir situacija Baltijos šalyse per pirmuosius atkurtos nepriklausomybės metus atkartojė tokią pat sunkią Danijos situaciją.

3. Karo prievolė – vis didėjančios įtampos objektas 1953–1973 m.

Danijos veiksmų laisvė pasirenkant kariuomenės personalo komplektavimo struktūrą, atspindinčią vidinį karinį-politinį sutarimą, spaudžiant Aljansui greitai pasibaigė. 1953 m. karinė NATO vadovybė primygtinai reikalavo didesnių pajėgų ir nepritarė požiūriui, kad 12-os mėnesių šauktinių karių tarnyba padės išlaikyti etatinių „Dengiančiųjų pajėgų“ pakankamą kovinės parengties lygį.

Būdama maža ir neپردengta nuo pavojų šalis narė Danija nemanė, kad galima atmesti reikalavimą keistis. Ji pasidavė spaudimui ir pratęsė tarnybos laiką iki reikalaujamų minimalių 18 mėnesių. Kad tai buvo padaryta skubiai, pridedant šauktiniams kariams šešis papildomus tarnybos mėnesius, prieš pat paleidžiant juos po parengimo, sukėlė šiokių tokių maištą ir savavališką karių pasišalinimą iš pėstininkų pulko pietų Jutlandijoje, tradiciškai labiausiai patriotinėje šalies dalyje. Tuo buvo parodyta, kad yra riba, priimtina kariams ir visuomenei. Per kitus 20 metų karo prievolės trukmė buvo viena iš pagrindinių šalies gynybos politikos debatų problemų.

Tuo metu kariuomenės operacijų planas greitai keitėsi nuo santykinai lygaus dalinių pasiskirstymo Danijos teritorijoje link dar aiškiau pabrėžiamos „priešakinės gynybos“. Jutlandijos pusiasalyje tai reiškė, kad mobili lauko kariuomenės formuotė „Jutlandijos divizija“ pasirengė iš pradžių išskleisti savo pagrindinę dalį, o po mobilizacijos – visą diviziją Schleswige-Holsteine ir dalyvauti bendroje šiaurės Vokietijos gynyboje. Pagrindinėje Zelandijos

saloje tai reiškė, kad kariuomenė palaiapsniui permetė savo pagrindines pajėgas į priekį, link pakrantės, kad sutrukdytų okupuojančioms pajėgoms iširengti placdarmą.

Laipsniškas priešakinis pajėgų koncentravimas buvo logiškas, ypač kai greitas bundesvero ginkluotųjų pajėgų sukūrimas padidino gynybines galimybes prie vidinės Vokietijos sienos bei vakarinėje Baltijos jūros dalyje ir oro erdvėje virš jos. Nebuvo reikalinga toliau išlaikyti stiprią teritorinę gynybą, dengiančią visas Danijos dalis. Dabar buvo lengviau prognozuoti pagrindinę priešų išiveržimo pastangų kryptį.

Didėjantis politinis Vokietijos svoris Aljanse taip pat varžė jo operatyvinę laisvę. Nuo septintojo dešimtmečio vidurio NATO gynybos planai turėjo pabrėžti atgrasinimą nuo visos Vokietijos teritorijos ir tiesioginę jos gynybą.

Debatai ir gimstantys sprendimai per tuos 20 metų buvo veikiami šių veiksnių:

- Pirma, vis didėjantis negatyvus požiūris tarp tarnaujančių šauktinių. Šiuo metu iš šalies, kurioje vyravo žemės ūkis, Danija tapo modernia pramonine valstybe, o besiplečianti ekonomika gebėjo sukurti visuotinį užimtumą, netgi tarp labai didelės jaunų vyrų, gimusių penktuoju dešimtmečiu, kartos. Jauniems vyrams buvo vis mažiau priimtina 1-2 metų pajamų ir karjeros neektis. Jie manė, kad mėnesiai po pradinio intensyvaus bazinio rengimo kurso, kuris iš pradžių vyko 6, po to 4 ir galiausiai 3 mėnesius, buvo jų jaunystės švaistymas. Netgi jei „Dengiančiųjų pajėgų” lauko mokymų lygis tada būtų buvęs daug aukštesnis nei jis tapo vėliau, kariai vis vien būtų jautęsi nelaimingi. Prie to prisidėję veiksniai buvo susiję su pedagogika ir vadovavimo stiliumi bei vis priešiškesniu povietnaminės 1968 m. jaunimo kartos požiūriu į JAV, NATO ir gynybą. Sąmoningai atsisakančių karo tarnybos jaunuolių skaičius dramatiškai išaugo, ypač šauktinių „viršūnėse” (tų, kurie buvo tradiciškai atrenkami mokyti į puskarininkius ir savanoriškai siekė išeiti rezervo karininkų rengimą).

- Antra, brangiai kainuojantis parengimas, būtinas norint atlikti pačias sunkiausias funkcijas, pvz., tanko įgulos arba ryšių personalo. Per 18 mėnesių šauktiniai būdavo parengiami kaip tanko įgula, nors tai nebuvo rentabilu, tačiau sutrumpinus šauktinių rengimą iki 16, po to iki 14 ir galiausiai iki 12 mėnesių tapo akivaizdu, kad šias pareigas turėtų atlikti kadriniai kariai, tarnaujantys pagal kontraktą. Nuo 1956 m. pagalba JT taikdariams tapo antrine Danijos kariuomenės užduotimi. Greit buvo suvokta, kad Danijos kontingentus turi sudaryti kadriniai kariai, tarnaujantys pagal kontraktą.

- Trečia, NATO politika per pirmąją šio laikotarpio dalį rėmėsi požiūriu, kad bet koks karas Europoje būtų branduolinis ir toks trumpas, kad tik kadriniai, pasirengę kovai kariai galėtų paveikti pradinės karo fazės baigtį. Per paskutiniuosius šio laikotarpio metus Aljanso strategija pasikeitė į „lankstų atsaką“. Tačiau tai nepakeitė NATO požiūrio į kadrinius karius, kadangi buvo manoma, jog krizė gali kilti staiga, beveik be išpėjimo, pareikaludama kadrinių pajėgų krizei valdyti.

1953–1973 m. kariuomenės pasirinkta struktūra buvo tokia:

- Iš pradžių 18, paskui – 16, po to – 14 ir galiausiai 12 mėnesių privalomoji karo tarnyba visiems eiliniams (24 mėnesiai šauktiniams puskarininiams ir rezervo karininkams); pasirašęs kontraktą personalas, dalyvaujantis JT taikdaryų operacijose; vis daugiau personalo komplektuojama pagal kontraktą iš kadrinių karių svarbiuose daliniuose (pvz., tankų) antroje šio laikotarpio pusėje.

- Mobilizuojamieji šauktiniai, papildantys mobiliuosius lauko kariuomenės dalinius ir sudarantys vietines gynybos pajėgas.

- Vietose mobilizuojami Nacionalinės gvardijos savanoriai, kurie turėtų saugoti pagrindinius vietinės reikšmės objektus ir sulaukytų prieš operacijas už pagrindinio mūšio rajono ribų.

4. Nepavykusios pastangos sukurti reguliariųjų pajėgų branduolį 1973–1979 m.

Aštuntojo dešimtmečio pradžioje ir politinė vadovybė, ir Danijos ginkluotųjų pajėgų vadovybė suvokė, kad nebeįmanoma išlaikyti esamos kariuomenės personalo komplektavimo struktūros. Šauktinių nepasitenkinimas sudarė tokią situaciją, kad pagrindinės politinės partijos ėmė reikalauti esminių pokyčių.

Tačiau nei kariuomenės užduotis, nei operacijų koncepcija nepasikeitė. Nebuvo pasikeitęs ir Aljanso požiūris į reguliariąsias parengtas kovai pajėgas. NATO buvo *de facto* priėmusi nutarimą sutrumpinti šauktinių tarnybą iki 12 mėnesių kitose mažose šalyse narėse (pvz., Norvegijoje ir Nyderlanduose), bet dar didesnis tarnybos sutrumpinimas negarantuotų „Dengiančiųjų pajėgų“ reikiamos kovinės parengties.

Buvo nuspręsta sukurti kovinės parengties kariuomenę gerokai padidinant reguliariųjų eilinių, tarnaujančių pagal kontraktą, skaičių. Tikslas buvo

aprūpinti pagrindinius dalinius, taip pat divizijas ir armijos korpuso dalinius personalu pagal subalansuotą nuolatinį planą, kad jie galėtų savarankiškai vykdyti ribotus kovos veiksmus. Reikėjo sukomplektuoti pagal kontraktą tarnaujančių karių kadrus, kurie aptarnautų didelę dalį modernios šarvuotos įrangos, kurią kariuomenė buvo gavusi kaip labdarą per paskutiniuosius du dešimtmečius, t.y. faktiškai sukurti „naujo stiliaus“ fronto pajėgų kariuomenę.

Tuomet karo prievolės trukmė priklausytų nuo laiko, kurio reikėtų dalinių pradiniam kariniam rengimui, kad jie galėtų atlikti mobilizacijos užduotis. Nacionalinė tarnyba daugiau nebebūtų visuotinė. Parengtų šauktinių sumažėtų iki skaičiaus, būtino išlaikyti rezervo pajėgų galiai ir kokybei. Kaip kompensacija jauniems šauktiniams, kurie būtų atrenkami tarnauti traukiant burtus, būtų mokamas atlyginimas, beveik tolygus jauno kadrinio kario atlyginimui (vietoje ankstesnio nemokamo maisto ir simbolinio savaitinio uždarbio). Tarnybos sąlygos būtų palengvintos. Po mokymo kareivis galėtų vilkėti civilinius rūbus ir, pareiškęs norą, gyventi už bazės ribų.

Rezervo dalinių kokybę turėjo palaikyti cikliška (nuo savaitgalio iki savaitės trukmės) pašaukimo į mokomuosius atsinaujinimo kursus sistema. Tai turėjo būti taikoma tiek rezervo daliniams, suformuotiems iš buvusių kadriinių, tarnavusių pagal kontraktą kareivių, tiek rezervo daliniams, sukomplektuotiems iš parengtų šauktinių.

Ypač didelis parengtų šauktinių skaičiaus sumažinimas turėtų atlaisvinti fondus ir skirti juos reguliariųjų pajėgų kareiviams, tarnaujantiems pagal kontraktą, įdarbinti, taip pat investicijoms į naują įrangą. Nuo septintojo dešimtmečio vidurio Danija pati turėjo pirkti įrangą ginkluotosioms pajėgoms. Laikas, kai įrangą būdavo dovanojama didelių turtingesnių NATO šalių, jau buvo pasibaigęs. Buvo pagrįstai manoma, kad Danija yra pakankamai turtinga, kad nusipirktų tankus, sunkvežimius, šarvuočius, orlaivius ir laivus, reikalingus tam, kad pakeistų ar papildytų iš pradžių dovanotuosius.

Personalo struktūra, kurią gynybos ministras pasirinko 1973-1979 m., buvo tokia:

- Kadriniai, tarnaujantys pagal kontraktą kareiviai sudarė 60 proc. penkių šarvuotųjų pėstininkų brigadų personalo, kartu su divizijos ir armijos korpuso daliniais – apie 5 tūkst.eilinių (trečdaliu daugiau nei dabar). Kad būtų užverbuotas pakankamas kareivių skaičius, jau egzistuojanti galimybė verbuoti 16-mečius berniukus tiesiog iš mokyklos buvo išplėsta. Didžiausias „meduolis“, šalia atlyginimo, buvo tai, kad kariai užsitarnaudavo „civilinio išsilavinimo“ dienas. Armija įsipareigojo finansuoti kareivio pasirinktą civilinį išsilavinimą (tuo pačiu metu jam formaliai tarnaujant dalinyje).

- Pasirašęs kontraktą personalas JT taikdarių operacijose.
- 9 mėnesių visų eilinių šauktinių (21 mėnuo šauktiniams puskarininiams ir rezervo karininkams), sudarančių likusią armijos dalį, rengimas (įskaitant didelį skaičių personalo, reikalingo papildyti brigadoms ir t.t. iki sukomplektuotos karo meto sudėties) ir vietinės gynybos daliniai.
 - Mobilizuojamieji šauktiniai, papildantys mobiliuosius lauko kariuomenės dalinius ir sudarantys vietinės gynybos pajėgas.
 - Vietose mobilizuojami Nacionalinės gvardijos savanoriai, kurie turėtų saugoti pagrindinius vietinės reikšmės objektus ir sulaikyti priešo operacijas už pagrindinio mūšio rajono ribų.

Nepaisant įtemptų verbavimo pastangų, taip pat privilegijos vykdyti verbavimą tarp išeinančių mokymą šauktinių, Danijos armijai nepavyko pritraukti reikiamo skaičiaus ir kvalifikacijos reguliariosios IOS armijos kareivių. Ir visa tai nepaisant gausios jaunų žmonių kartos ir to, kad pirmą kartą buvo pabandyta priimti moteris kares į tam tikras pareigybes. Situacija buvo geriausia pažangia technologija pagrįstuose tankų ir ryšių daliniuose, kur jau vyravo tradicija naudoti kadrinius, tarnaujančius pagal kontraktą kareivius. Antra vertus, pastangos pasiekti planuotą žmonių skaičių – labai ribotą – reguliariuosiuose pėstininkų daliniuose buvo bergždžios.

Beveik visur tinkami, stiprūs, aukštos kvalifikacijos jauni vyrai nemanė, kad užsirašyti į pėstininkus yra patrauklu.

Kad ginkluotosios pajėgos nepakankamai įvertino programos išlaidas, buvo papildoma našta. Vadovybė taip pat turėjo savo biudžete rasti fondų, kad galėtų investuoti į naujus tankus, naikintuvus ir laivus kariniam laivynui.

5. Kadrinė-mobilizuojamoji armija 1979–1992 m.

Kai ginkluotosios pajėgos susitaikė su nesėkme užverbuoti kareivius 8500 vyrų sudėties nuolatinės parengties kariuomenės pajėgoms, situacija buvo pasikeitusi dviem svarbiausiomis kryptimis.

NATO buvo priėmusi sprendimą, kad bet kokiam Varšuvos pakto šalių įsiveržimui kiek įmanoma ilgiau neturėtų būti leista išplisti iki branduolinio ginklo panaudojimo. Dėl to priešakinės linijos europinių Aljanso šalių rezervo kariuomenės dalinių skaičius ir kvalifikacija turėjo išaugti, o visos kitos narės turėjo pagerinti savo gebėjimą greitai permesti į frontą pastiprinimus. Permetimo greitį būtų galima padidinti konkrečiam regionui priskiriant pastiprinimo junginį anksčiau nei atsakingi štabai priims sprendimą, kur tas junginys turėtų būti siunčiamas paaiškėjus situacijai. Danijos kariuomenė su-

rinko labai didelę dalį iki tol savarankiškų vietinės gynybos batalionų grupių ir sudarė „kovines grupes“. Šios lengvosios rezervo grupės iš tikrųjų buvo lengvosios pėstininkų brigados. Joms buvo pavedamos specialios užduotys (pvz., pakrantės gynyba) arba jos būdavo naudojamos kaip mobilusis rezervas armijos korpuso užnugaryje.

Gana netikėtas šauktinių tarnybos sąlygų reformavimo ir gerinimo rezultatas buvo tas, kad šauktinių ir apskritai visuomenės požiūris į nacionalinę tarnybą pagerėjo. Buvo apribotas skaičius tų, kurie iš tikrųjų traukė burtus, kad galėtų tarnauti. Trumpesnį tarnybos laiką kariuomenei buvo lengviau padaryti reikšmingą šauktiniui. Atlyginimas buvo viliojantis jaunam, ką tik baigusiam mokyklą arba bebaigiančiam profesinio mokymo įstaigą jaunuoliui. Paskutinis veiksnys buvo tai, kad pasikeitė situacija, kai neformalūs šauktinių lyderiai dažniausiai būdavo valdomi labai kritiškų kairuoliškos politinės orientacijos asmenų.

Dėl šių pokyčių vyko kariuomenės plėtra. Bet kurio konkretaus dalinio ar posto tame dalinyje aprūpinimas personalu buvo glaudžiai derinamas su reikalingu parengimui laikui.

Kai kurie padaliniai, tokie kaip tankų brigadų eskadronai, būdavo sukomplektuoti vien iš kadrinių karių arba kadriniai kariai užimdavo visas svarbiausias pareigybes (pvz., brigadų štabų kuopose arba joms pavaldžiuose daliniuose).

Kiti daliniai, pvz., pėstininkų, buvo formuojami parengiant šauktinius. „Šviežiai“ parengti daliniai būdavo naudojami kaip mobiliųjų brigadų rezervo elementai ir reguliariai išeidavo atsinaujinimo mokymus. Po kelerių metų jie būdavo pervedami į turinčias žemesnį prioritetą kariuomenės dalis.

Dabar šauktinių rengimo trukmė buvo dar įvairesnė nei anksčiau ir priklausė nuo užduoties, kurią dalinys turėjo atlikti karo metu, sudėtingumo. Pėstininkų kuopų pradinis rengimas galėjo tęstis 11 ar net 12 mėnesių (pailgėjo, palyginti su anksčiau buvusiais 9 mėnesiais). Kai kurių paramos ugnimi ir aprūpinimo dalinių parengimas truko daug trumpiau.

Daliniai pagal reikiamą dalinio kovinės parengties lygį turėdavo mažesnę ar didesnę kadrinių arba pagal kontraktą tarnaujančių rezervo karių branduolį. Vienas pavyzdys: rezervo tankų batalionas turėdavo kadrinius karininkus, puskarininkius ir kareivius, užimančius visas pagrindines štabo ir štabo kuopos pareigybes. Taikos metu personalas atlikdavo kitas funkcijas, bet būdavo rengiamas kartu apie 30 dienų kasmet (rengiant brigados lygio mokymus, karo žaidimus, žvalgybą karo planams sudaryti bei kitą kadro mokymą). Kitos svarbiausios pareigybės bataliono štabo kuopoje būdavo už-

imamos karininkų, puskarininkių ir kareivių (turinčių kadrinių arba šauktinių parengimą), sudariusių rezervo kontraktą, pagal kurį jie gaudavo didelę pinigų sumą už dalyvavimą mokymuose sutartą dienų skaičių bei reguliarių užmokesčių už tarnybą. Bendras bataliono personalo, t.y. kadrinių karių arba tarnaujančių pagal kontraktą rezervo karių, skaičius galėjo siekti iki 15% karo meto sudėties.

Personalo struktūra, kurią kariuomenė pasirinko 1979-1992 m., buvo tokia:

- Kadriniai, tarnaujantys pagal kontraktą kareiviai, užimantys pareigybę, reikalaujančias per daug didelio parengimo, kad jas galėtų užimti šauktiniai, arba pareigybę, kurios taikos metu turėjo būti užimtoms kadrinių karių, kad būtų galima išlaikyti dalinio kovinės parengties lygį.
- Kontraktą pasirašę rezervo kariai, papildantys reguliariąjį personalą visuose daliniuose, dažniausiai vadovavimo paramos ir logistikos srityse.
- 8-12 mėnesių visų eilinių šauktinių (20-24 mėnesiai šauktiniams puskarininkiams ir rezervo karininkams), sudarančių likusiąją mobilizuojamosios armijos dalį, rengimas.
- Vietose mobilizuojami Nacionalinės gvardijos savanoriai, kurie turėtų saugoti pagrindinius vietinės reikšmės objektus ir sulaukyti prieš operacijas už pagrindinio mūšio rajono ribų.

6. Mišri šauktinių-etatinių karių sistema, susiformavusi 1992–2003 m.

Per paskutinįjį dešimtmetį Danijos kariuomenė bandė rasti pusiausvyrą tarp reikalavimo išlaikyti pajėgas, galinčias palaikyti arba atkurti šalies teritorinę gynybą, ir galimybės dalyvauti kolektyvinėje Aljanso gynyboje, suteikiant politikams bei Finansų ministerijai „taikos dividendą“. Tuo pačiu metu buvo tikrinamas kariuomenės gebėjimas dalyvauti vis dažnesnėse sudėtingose tarptautinėse operacijose ir palaikyti tą dalyvavimą.

Tarnybai tarptautinėse operacijose keliami labai aukšti reikalavimai ir kartais ji apima 1500 karių. Iki šiol pagrindinė pareiga buvo tiekti personalą vykdyti užduotims buvusioje Jugoslavijoje, pradedant JT vadovaujamomis operacijomis Kroatijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje bei Makedonijoje ir baigiant NATO vadovaujamomis operacijomis Bosnijoje ir Hercegovinoje, Kosove bei Makedonijoje. Tačiau užduotys Albanijoje, Kuveite, Eritrėjoje, Af-

ganistane ir Irake taip pat buvo susijusios su šiuo pagrindiniu reikalavimu (1500 karių).

1500 karių sudaro 20% visos uniformuotos kariuomenės, ir nors tam tikras skaičius personalo iš kitų rūšių ginkluotųjų pajėgų siūlosi tarnauti tarptautinėse operacijose, pagrindinė našta tenka kariuomenei.

Kad galėtų dalyvauti tarptautinėse operacijose, kariuomenė koncentravo vis didėjantį kiekį savo išteklių „Danijos reagavimo brigadoje“, kuri buvo organizuota remiantis viena iš anksčiau buvusių penkių, o vėliau keturių šarvuotųjų pėstininkų brigadų.

Daug problemų, susijusių su naujais reikalavimams, galima išvelgti šioje lentelėje, kurioje parodytas Danijos gynybos pajėgų personalas 2002 m.⁵

	Kariuo- menė	Laivynas	Oro pajėgos	Jungtinis	Iš viso
Karininkai	2030	874	901		3805
Puskarinin- kiai ir specialistai	2256	862	1463		4581
Kadriniai eiliniai	3350	1685	2000		7035
Civiliai	3046	1515	1982	1427	7970
Iš viso	10682	4936	6346	1427	23392

Visas skaičius, sudarantis maždaug 1,5 proc. Danijos gyventojų, reiškia, kad šalis viršija tai, ką kitos pramoninės šalys, pvz., JK, suvokia kaip maksimalų nacionalinį verbavimo lygį taikos sąlygomis. Prie šio skaičiaus buvo pridėti 6900 šauktinių, kurie išėjo pradinį karinį rengimą tais metais.

Bendras Danijos reagavimo brigados personalo skaičius yra 5400 karių, bet tik 20% iš jų yra kadriniai kariai. Likusieji 80% yra personalas, tarnaujantis pagal rezervo kontraktus. Yra planuojama šią antrąją grupę kas ketveri metai „atnaujinti“ parengtais šauktiniais. Tikėtina, kad kasmet maždaug 15% karių pasirinks rezervo kontraktą.

Brigada yra pagrindinis kariuomenės dalių, skirtų tarptautinėms operacijoms, šaltinis, tačiau ne vienintelis. Prireikus pasitelkiami reguliarieji daliniai ir padaliniai, taip pat atskiri asmenys ir padaliniai iš kitų kariuomenės dalių. Vienas iš tokių yra armijos Specialiųjų pajėgų dalinys, išimtinai reguliariųjų pajėgų Jėgerių korpusas, kuris buvo siųstas į misiją Afganistane.

⁵Danijos gynybos ministro tinklalapis: www.fko.dk

Šis nuolatinis naujo personalo srautas leidžia Danijos kariuomenei neu nutrūkstamai išlaikyti daugiau nei 1000 karių, dislokuotų užsienyje (kartais iki 1500), kai bendras Danijos armijos karių skaičius yra maždaug 7500.

Struktūra, kurią kariuomenė pasirinko 1992–2003 m., buvo tokia:

- „Pirmasis lygmuo”, kai ypač svarbūs daliniai ir pareigybės aprūpina mi reguliariųjų pajėgų kariais, tarnaujančiais pagal kontraktą ir sudarančiais bet kurios naujos tarptautinės operacijos pirmojo kontingento daugumą. Kadriniai kariai paprastai visuomet dominuoja vadovavimo paramos ir logistikos srityse.

- „Antrasis lygmuo”, kurį sudaro ribotas skaičius gerai apmokamų šauktinių. Bendras šauktinių fondas yra kadrinių karių verbavimo šaltinis ir išlaiko ekspedicinius pajėgumus: maždaug 25% geriausiųjų iš kasmetinės laidos yra pašaukiami tarnauti (dauguma yra savanoriai ta prasme, kad pasirenka vietą ir tarnybos laiką). Šauktiniai išsena 8-12 mėnesių rengimą. Maždaug 15% pasirašo rezervo kontraktus su Reagavimo brigada. Likusieji 85% po parengimo patenka į rezervo dalinius (daugiausia į trijų šarvuotųjų pėstininkų brigadų Danijos diviziją). Dauguma kadrinių karininkų, puskarininkų ir specialistų eilinių yra užverbuojami iš šių šauktinių tarpo.

- Kontraktą pasirašęs rezervo personalas iš „Antrojo lygmens”, reikalingas tam, kad papildytų dalinius ir garantuotų dalyvavimą tarptautinių operacijų misijose.

- Vietose mobilizuojami Nacionalinės gvardijos savanoriai, kurie turėtų saugoti pagrindinius vietinės reikšmės objektus.

Išvados: Danijos kariuomenė po 2004 m.

Bet kokia būsimoji Danijos kariuomenės struktūra šiek tiek priklausys nuo to, ar bus stiprus NATO biurokratinis spaudimas suteikti pirmenybę greitojo reagavimo pajėgoms ir gebėjimui nuolat dalyvauti tarptautinėse operacijose. Dauguma Danijos politinių partijų taip pat pabrėžė būtinybę eiti šia kryptimi.

Tačiau bet kokia plėtra turi taip pat atsižvelgti į ribotas karių verbavimo Danijoje galimybes. Verbavimas jaunesnių nei 18 metų vyrų ir moterų yra atmetas dėl tarptautinio susitarimo ir dėl to, kad rizikavimas vaikų gyvybėmis yra politiškai nepriimtinas.

Demografiniu požiūriu žmonių ištekliai yra mažesni negu prieš tris dešimtmečius, kai nepavyko užverbuoti reikiamo skaičiaus karių. Kai gausi penktojo dešimtmečio karta paliks darbo rinką, bus labai sunku išlaikyti

dabartinį tarnaujančiųjų skaičių, tad konkurencija dėl aukštos kvalifikacijos jaunų žmonių kitą dešimtmetį dar sustiprės.

Tikimybė, kad Danijos kariuomenei bus leista verbuoti atrinktus užsieniečius (kaip tai daro prancūzų ir britų kariuomenės), yra labai maža. Imigracija yra per daug jautri politinė problema šalyje, kad ją būtų galima laikyti alternatyva.

Atrodo, kad vienintelė išeitis yra sutelkti dėmesį į tai, kaip geriau panaudoti turimą pagal dabartinę normą 7500 karinį personalą. Per daug karių naudojama kariuomenės dalyse, neskirtose greitam reagavimui. Nustatant griežtus veiklos prioritetus, būtų galima 6000 ar panašiai karių priskirti prie reagavimo pajėgų, tuo padidinant Danijos kariuomenės gebėjimą dalyvauti sudėtingose tarptautinėse operacijose. Tačiau norint toliau vykdyti tokias operacijas ir papildyti kadrinius karius vis tiek reikalinga verbuoti per privalomąjį šaukimą ir naudoti kontraktą pasirašiusius rezervo karius.

Kariuomenės struktūra, atitinkanti numatomus reikalavimus, galėtų būti tokia:

- Sustiprintas „Pirmasis lygmuo“, kai ypač svarbūs daliniai ir pareigybės būtų aprūpinami reguliariuoju kariniu personalu, sudarančiu daugumą mažos „įrankių dėžės“ pagrindu organizuotos Danijos divizijos, susidedančios iš 6000 kadrinių karių ir 3000 pasirašiusių kontraktą rezervo karių.
- „Antrasis lygmuo“ – tai ribotas skaičius gerai apmokamų, trumpą rengimą išėjusių šauktinių. Šio lygmens pagrindinis tikslas būtų tiekti kandidatus plataus spektro reguliariosioms ir rezervo pajėgoms. Paprastai šauktinių pasirengimas geriausiai įvertinimas po trijų intensyvaus pradinio karinio rengimo mėnesių. Tai rodo, kad tokios trukmės turėtų būti nacionalinė tarnyba visų tų, kurie ateina savanoriais arba yra atrenkami traukiant burtus.
- Vietose mobilizuojami Tėvynės saugumo pajėgų savanoriai, kurie esant kritiškai padėčiai saugotų svarbiausius objektus ir teiktų paramą policijai bei kitoms vyriausybiniams organizacijoms.

Andrew Parrot*

Profesionaliosios ginkluotosios pajėgos: Britanijos kariuomenės patirtis¹

Throughout the era of the Cold War most states relied on conscripted armed forces. The end of the Cold War introduced a new security environment that resulted in many states reconsidering how personnel should be provided for their armed forces. Many states are now looking to “professionalize” their armed forces and the experience of states, which have traditionally had professional armed forces, is being sought. This essay deals with a number of areas and aims to provide “food for thought” based on British experience and the author’s experience of service in the British Army. It is not the purpose of the article to make recommendations or define exactly what constitutes “professionalized” armed forces.

History has played its part in determining the structure of the British armed forces. The Civil Wars of the 1640’s, the requirements of the empire, the threats of the Napoleonic era, the reforms of the late 19th and early 20th centuries and the experience of two world wars as well as more recent events have all had an impact on present structures. Significantly conscription has only been resorted to “in extremis” and has been dispensed with at the earliest possible opportunity. The lack of conscription may, in the Cold War era, have influenced the tasks undertaken by the British armed forces.

The Cold War dominated most of the period from 1963, when British society gave up conscription, to the present. Despite the demands of the Cold War era the enduring theme has been an ongoing reduction in the size of the armed forces and giving up of tasks. This reflects a relative weakness of the British economy for much of the period and the high costs of a professional force. The support of the professional force by part-time volunteers, reservists and full-time civilian employees must not be forgotten.

* Plk. Andrew Parrotas 2002–2004 m. dėstė Baltijos gynybos koledže. Šiuo metu tarnauja Jungtinės Karalystės kariuomenėje, el. paštas AndrewParrot@hotmail.com

¹ Autorius straipsnyje pristato savo asmeninį požiūrį, susiformavusį per 27 karo tarnybos D. Britanijos kariuomenėje metus.

With no guaranteed source of personnel a professional force relying on volunteers must compete for its workforce. Considerable effort has to be put both into recruiting personnel and into retaining the services of those already recruited. At times, when the national economy is strong, recruiting can be difficult and costly. To aid recruiting much emphasis is put on identifying units with particular areas of the country. A separation of training units and deployable units is a feature of a professional force not necessarily found in conscript-based forces.

Professional armed forces must make strenuous efforts in the area of training and education. Initial training must, sometimes, take into account the weaknesses of those recruited. Training during service must provide for career aspirations of both officers and soldiers and training regimes must ensure that the availability of the full-time soldier for training is reflected in a force that can quickly deploy considerable numbers of properly trained personnel.

Professional armed forces are expensive. Pay must be comparable with civilian life but that is not all. To retain the professional soldier he must be well equipped and well trained and both have cost implications. In addition professional personnel will not continue their service without reasonable terms and conditions, perhaps most obviously in the area of housing and accommodation, which also demand the allocation of considerable financial resources.

A number of social issues can also be associated with professional armed forces. How much of a career is it reasonable to ask the professional soldier to devote to operational service; like civilians they have families and relatives too. The armed forces may enjoy a wide measure of support in society but why is this? In a society where relatively very few serve does it matter that the armed forces are little understood in society? Does a society with professional armed forces use them when needed or, on occasions, use them because they are there?

The United Kingdom has been well served by its professional armed forces aided by conscription when the tasks have demanded it. Other states must decide for themselves what type of armed forces best meet their needs.

Ivadas

Europa jau nebedaloma geležinės uždangos. Daugiau kaip dešimtme- tis praėjo nuo šaltojo karo pabaigos, kai Šiaurės Atlanto sutarties organizaci- jos (NATO) ir Varšuvos pakto ginkluotosios pajėgos stovėjo atitinkamose geležinės uždangos pusėse, pasiruošusios ginti visuomenes, iš kurių jos buvo sudarytos, ir ideologijas, kurios lėmė tų visuomenių pobūdį. Tik su nedidelė- mis išimtimis šaltojo karo eros NATO ir Varšuvos pakto kariuomenės, gal kiek mažiau laivynai ir oro pajėgos, pasiklio- vė karo prievolės sistemomis,

generuodamos pajėgumus, reikalingus taikos metu ir mobilizacijos atveju.

Šaltojo karo pabaiga sukūrė naują saugumo aplinką Europoje. Dėmesys nuo tiesioginių grėsmių, dariusių teritorinę gynybą prioritetu, persikėlė į netiesiogines grėsmes, kurių ignoravimas keltų pavojų saugumui Europoje, o jų neutralizavimas reikalautų intervencijos. Kaip sakė NATO generalinis sekretorius lordas George'as Robertsonas Taline 2003 metų pradžioje, NATO reikalingas tęstinis karinės reformos procesas, kuris sudėliotų į vietas mažesnes jėgos struktūras, turinčias kvalifikuotą personalą ir taikančias pažangias technologijas, galinčias greit išsiskleisti neramiuose rajonuose ir todėl gebančias imtis efektyvių veiksmų. Vis dėlto netrukus jis pridūrė, kad, nors prioritetai pasikeitė, šalys neturėtų nekreipti dėmesio į savo teritorinės gynybos reikalavimus.

Ši naujoji saugumo aplinka daugelį valstybių paskatino dar kartą apsvarstyti, kaip jų ginkluotosios pajėgos aprūpinamos personalu. Didžiulės organizacijos, kurios rengdavo šauktinius ir tenkindavo didelių nuolatinės parengties bei dar didesnių rezervo pajėgų, laukiančių mobilizacinio šaukimo, reikalavimus, dabar neatitinka reikalingų ginkluotųjų pajėgų struktūrų. Daugelis šalių jau atsisakė karo prievolės profesionaliųjų ginkluotųjų pajėgų labui. Kitos šalys svarsto savo poziciją ir tikriausiai nėra nė vienos, kurioje šiuo klausimu nevyktų debatai. Visur, kur diskutuojama apie santykinius karo prievolės ir profesionaliųjų ginkluotųjų pajėgų privalumus, vis labiau ieškoma patirties tose keliuose šalyse, kurios, kitaip negu daugelis kitų, ir praeityje pasiklioė profesionaliosiomis ginkluotosiomis pajėgomis.

Jungtinė Karalystė yra viena iš tų šalių. Išskyrus laiko tarpus nuo 1916 iki 1919 metų ir nuo 1939 iki 1960 metų Britanijos ginkluotosios pajėgos niekada nesirėmė karo prievole ir vietoj to pasitikėjo nenutrūkstama srove savanorių, norinčių tarnauti profesionaliais kariais ir karininkais. Todėl šios apybraižos tikslas yra apžvelgti Britanijos profesionaliųjų karinių pajėgų patirtį tam, kad pateiktume „peno apmąstymams“, kurie galėtų prisidėti prie debatų, dabar vykstančių daugelyje šalių dėl to, kokio pobūdžio karines pajėgas reikėtų pasirinkti.

Ši apybraiža didelė dalimi remiasi patirtimi paties autoriaus, kuris ištarnavo Britanijos kariuomenėje 27 metus. Jos tikslas nėra pateikti rekomendacijas už ar prieš kurią nors konkrečią praktiką bet kurioje konkrečioje šalyje. Siekiama apsvarstyti tai, ką daugelyje sričių būtų galima pavadinti „britiškuoju būdu“. Ši apybraiža pateiks pastebėjimų ir paliks patiems skaitytojams savo nuožiūra panaudoti šiuos pastebėjimus tos šalies ar situacijos, kurią jie svarsto, analizės procese.

Tikimasi, kad sritys, parinktos diskusijoms šioje apybraižoje, siesis su debatais bet kurioje šalyje. Aš nagrinėju istorines prielaidas (nes praeitis gali būti vadovas ateičiai, o istorinė patirtis yra galingas daugumos visuomenių sprendimų komponentas), taip pat – struktūrą ir vaidmenis, nes tai, kam skirtos ginkluotosios pajėgos, daro poveikį tam, kaip jos aprūpinamos personalu. Kaip tik šis veiksnys yra varomoji debatų jėga daugumoje šalių, dabar svarstančių pokyčius. Aš gvildenu verbavimą ir karių išlaikymą tarnyboje, kadangi ginkluotosiose pajėgose, kurios remiasi savanoriais, šie veiksniai yra gyvybiškai svarbūs. Mokymas ir išsilavinimas yra svarstomi todėl, kad jie vaidina svarbų vaidmenį karjerose tų, kurie pasirenka karo tarnybą. Finansinėse srityse aš žiūriu į visuomenės išlaidas, skirtas išlaikyti profesionaliosioms ginkluotosioms pajėgoms. Paskutinę dalį aš pavadinau socialiniais klausimais ir joje aš bandysiu panagrinėti ryšį tarp profesionaliųjų ginkluotųjų pajėgų ir visuomenės, iš kurios jos yra kilusios, ir kaip tas ryšys gali skirtis nuo tokio, kuris sieja karo prievole grindžiamas pajėgas ir visuomenę.

Čia neketinama leisti į ilgas diskusijas ar bergždžius ginčus siekiant tiksliai apibūdinti, kas sudaro privalomąją karo tarnybą ar profesionaliąją tarnybą. Tikriausiai yra tiek skirtingų apibrėžimų, kiek yra šalių, turinčių ginkluotąsias pajėgas. Šiai apybraižai pakaks kelių plačių gairių. Karo prievole pagrįstų sistemų esmė yra ta, kad reikalaujama, jog asmenys tarnautų ginkluotosiose pajėgose teisinės prievartos būdu. Konkrečios proporcijos tų, kurie faktiškai privalo atlikti karo tarnybą, tikslus pasiskirstymas tarp šauktinių ir kitų personalo kategorijų ir santykis tarp privalomosios karo tarnybos ir kitų tarnybos formų iš tikrųjų nėra svarbūs. Profesionaliųjų karinių pajėgų esmė yra ta, kad jose dominuoja asmenys, kurie pasirinko tarnauti ginkluotosiose pajėgose siekdami visos karjeros arba tam tikrą skaičių metų lygiai taip, kaip asmenys pasirenka stoti į bet kurią kitą profesiją ir dirbti.

Vėlgi – tikslus tarnybos kontraktų pobūdis, kitų personalo kategorijų buvimas ir tai, kad yra kitos tarnybos kategorijos, visai nėra svarbu.

1. Istorinės prielaidos

Pilietinio Anglijos karo pasekmės apėmė ilgą laikotarpį. Monarchijos atkūrimas 1660 metais buvo iš esmės atmetas vyriausybės, kurioje vyravo kariškiai ir kuri valdė Britaniją po to, kai karaliui Charlesui I buvo įvykdyta mirties bausmė. „Parlamentinės kariuomenės“, sukurtos pilietinio karo metu kovoti su rojalistais, samprata viešpatavo ją sukūrusiame parlamente. Kai karalius Charlesas II paveldėjo sostą, jis siekė saugumo Britanijai, bet be

kariuomenės įsikišimo. Geografija padėjo jam išsigelbėti, ir jo paveldėtas laivynas buvo išlaikytas tam, kad apsaugotų Britanijos pakrantes. Kariuomenė buvo paleista, išskyrus „rūmų karius“, turėjusius ginti karalių ir jo šeimą, ir karius, reikalingus apsaugoti ribotam Britanijos užjūrio turtui. Nepasitikėjimas nuolat veikiančia kariuomene Britanijoje tapo mūsų istorinės tradicijos dalimi, ir parlamentas kiekvienais metais vis dar privalo išleisti įstatymus dėl kariuomenės buvimo pratęsimo, nors tai dabar gali atrodyti kaip ritualas.

Iki Napoleono eros Karališkasis laivynas garantavo Britanijai „teritorinę gynybą“ jūroje ir vidaus kariuomenės nereikėjo. Tačiau kariuomenė vis dėlto augo, nes plėtėsi Britanijos imperija, ir reikėjo užjūrio įguly. Vidaus kariuomenė tapo rengimo baze daliniams, siunčiamiems užjūrin. Kalbant apie personalą, visą šitą laiką ir Karališkasis laivynas, ir kariuomenė pasikloviė savanoriais. Daugelio iš tikrųjų negalima buvo laikyti savanoriais, nes laivyno „verbuotojų būrys“ buvo liūdnai pagarsėjęs daugumoje uostų; daugelis būdavo apgaule priverčiami priimti „karaliaus šilingą“ už tarnybą kariuomenėje, o stojimas į ginkluotąsias pajėgas dažnai būdavo būdas išvengti kalėjimo. Didžiausias to istorijos tarpsnio Britanijos pralaimėjimas buvo Amerikos kolonijų praradimas. Kariuomenė, pasidavusi Jorktaune 1781 metais, ir laivynas, kuris ją rėmė Atlanto vandenyne, buvo sudaryti vien iš „savanorių“ – kitaip negu didelėje Europos žemyno dalyje.

Britanija susidūrė su įsiveržimo grėsme Napoleono eros laikais ir pirmą kartą pajuto, kad Karališkasis laivynas pats vienas nesuteikia reikiamo saugumo. Ne visą laiką tarnaujantys „savanoriškieji“ pėstininkų ir kavalerijos daliniai, priešpriešinant juos privalomajai karo tarnybai, buvo suformuoti tam, kad sustiprintų kariuomenę. Šie daliniai buvo konkrečiai skirti teritorinei Britanijos gynybai, neturėjo teisinio pagrindo veikti už Britanijos ribų ir buvo mobilizuojami tik įsiveržimo atveju. Šis dalinės „savanoriškosios“ tarnybos principas yra išlikęs iki šiol britų teritorinėje kariuomenėje, nors šio personalo užduotis jau nėra Britanijos gynyba. Napoleono eros metu išplėtos etatinės Britanijos reguliariosios kariuomenės savanorių pajėgos dalyvavo kampanijoje žemyninėje Europoje, bet jos buvo mažos, palyginti su Prancūzijos, Prūsijos, Austrijos ir Rusijos šauktinių kariuomenėmis. 1815 metų Vaterloo mūšis Britanijoje prisimenamas kaip garsi Britanijos pergalė, ir nors mūšyje dalyvavusių Britanijos karių kvalifikacija buvo aukšta, jų skaičius sudarė gal tik 15 proc. Vėliau buvo suformuoti nereguliosios kariuomenės daliniai. Jie taip pat buvo sukomplektuoti iš dalį laiko tarnaujančių savanorių, bet prireikus pagal planą turėjo tarnauti už Britanijos ribų ir remti etatinės pajėgas.

Tie 50 metų prieš I pasaulinį karą buvo didelių Britanijos kariuomenės pertvarkymų metas. Tada buvo padėti pagrindai tos Britanijos kariuomenės, kurią matome šiandien, praėjus daugiau nei šimtui metų. Krymo ir Būrų karuose pasiektos pergalės mūšio lauke, bet administraciniu požiūriu jie atskleidė rimtus Britanijos kariuomenės trūkumus. 1881 metų reformos buvo susijusios su etatine savanorių kariuomene ir siekė sukurti geresnę pusiausvyrą tarp dalinių, tarnaujančių Britanijos imperijai užjūryje, ir dalinių, tarnaujančių pačioje Britanijoje. Tų pačių metų įstatymai reikalavo, kad parlamentas kasmet sankcionuotų kariuomenės buvimą, tuo užtikrindamas demokratinę kontrolę. 1908 metų reformos siejosi su dalį laiko tarnaujančia savanorių kariuomene, o veikiantys „savanoriškieji“ pėstininkų, kavalerijos ir nereguliosios kariuomenės daliniai buvo sujungti į darnesnę organizaciją, žinomą „teritorinės kariuomenės“ vardu. Šios reformos besąlygiškai pripažino savanorių kariuomenės struktūrą, kai etatiniai kareiviai tarnauja dėl ilgalaikės karjeros užjūryje ar šalies viduje ir yra remiami tik dalį laiko tarnaujančių kareivių, pašaukiamų ginti Britaniją tik kraštutiniu atveju. Privalomoji karo tarnyba nebuvo reformų dalis.

Karas prasidėjo staiga, 1914 metų rugpjūtį, be ilgesnio krizės eskalavimo ir suvokimo, jog didelės pajėgos gali suteikti tik karo prievolė. 1914 ir 1915 metais Britanijos kariuomenė, pasikliaudama vien savanoriais, labai išaugo. Buvo mobilizuota teritorinė kariuomenė, ir didelė dauguma karių sutiko tarnauti už Britanijos ribų, nors privalėjo tarnauti tik Britanijoje. Didelės verbavimo pastangos nenuėjo veltui – papildomai pritraukta savanorių stoti į kariuomenę. Toks patriotinio užsidegimo ir moralinio spaudimo derinys užtikrino sėkmę iki 1915 metų pabaigos. Tikrai 1916 metų pradžioje pagaliau buvo įvesta karo prievolė, nes tada prievarta buvo vienintelis būdas parūpinti žmonių kovoti Pirmajame pasauliniame kare. Tačiau karo prievolė išsilaikė tik trejus metus ir, nepaisant prisiimtų išpareigojimų, jos buvo atsisakyta 1919 metais, tuoj po karo baigties. Kariuomenė grįžo prie savanorių. Be abejo, Britanijos vyriausybė suvokė socialistines revoliucijas, vykstančias Europoje, kaip grėsmę šalies politikai ir santvarkai, ir privalomosios karo tarnybos panaikinimas padėjo užgniaužti šalies revoliucines jėgas. Kadangi karo prievolė buvo svetima britų tradicijoms, jos atsisakymas tikriausiai turėjo didesnę teigiamą poveikį pačioje Britanijoje negu būtų turėjęs kur nors kitur.

Pasirengimas karui 4 dešimtmetyje truko ilgiau negu 1914 metais. Todėl Britanijos vyriausybė galėjo įvesti karo prievolę prieš pat paskelbiant karą 1939 metais. Teritorinė kariuomenė vėl buvo mobilizuota tarnybai už Bri-

tanijos ribų, bet anksti įvedus karo prievolę buvęs pasitikėjimas savanoriais sumažėjo. Kaip ir Pirmojo pasaulinio karo metais, taip ir per Antrąjį pasaulinį karą Britanijos kariuomenė labai išaugo, tačiau ši kartą vien dėl karo prievolės. Panašiai kaip ir po Pirmojo pasaulinio karo, dalį laiko tarnaujanti savanorių teritorinė kariuomenė buvo atkurta po Antrojo pasaulinio karo. Tačiau, priešingai Pirmojo pasaulinio karo patirčiai, karo prievolė išliko po Antrojo pasaulinio karo iki 1960 metų, kai paskutiniai šauktiniai pradėjo savo tarnybą. Po Antrojo pasaulinio karo nebuvo tokio socialinio spaudimo kaip po Pirmojo pasaulinio karo, ir Antrasis pasaulinis karas buvo didesnis, o tai lėmė didesnius pokarinius išpareigojimus, su kuriais vien savanorių kariuomenė negalėjo susidoroti. Tačiau, be jokios abejonės, karo prievolės tęsimu buvo piktinamasi, o pasipriešinimas šauktinių karių panaudojimui užjūrio konfliktuose (tokiuose kaip Korėjos karas 1950–1953 metais ir ekstremali situacija Malajoje 1948–1957 metais) suvaidino didelį vaidmenį nusprendžiant ją panaikinti.

Taigi šauktiniai nebetarnauja Britanijos kariuomenėje nuo 1963 metų, o Britanijos reguliarioji kariuomenė pasikliauja etatiniais profesionaliais savanoriais. Teritorinė kariuomenė, suformuota iš dalį laiko tarnaujančių savanorių, palaiko ją, o reguliariąją rezervą, sudarytą iš asmenų, tarnavusių reguliariojoje kariuomenėje, prireikus visada galima mobilizuoti. Turimų savanorių visada pakako, kad Britanija įvykdytų išpareigojimus NATO ir savo šaliai bei išlaikytų reikiamą skaičių karių reguliariajame rezerve. Nors galima ginčytis, kad NATO bloke pagal savo dydį Britanija visuomet įnešdavo santykinai kuklų indėlį į daug žmonių reikalaujančias armijas centriniam fronte, mieliau didesne dalimi prisidėdama prie mažiau žmonių reikalaujančio laivyno ir oro pajėgų.

2. Struktūra ir vaidmenys

1957 metais Jungtinės Karalystės Vyriausybės Baltojoje gynybos knygoje pranešama, kad paskutiniai šauktiniai pradės tarnybą 1960 metais, o 1963 metų pabaigoje Britanijos ginkluotosiose pajėgose tarnaus tik savanoriai. Gal būtų naudinga trumpai panagrinėti ginkluotųjų pajėgų sudėtį 1957 metais. Tuo metu kariuomenė turėjo 375 tūkst. karių, iš kurių 210 tūkst., arba penkiasdešimt šeši procentai, buvo šauktiniai.

Taigi, nors kariuomenė buvo karo prievole paremta jėgos struktūra, ji vis dėlto turėjo gana didelį skaičių savanorių. Tačiau tuo metu maždaug pusė visų savanorių tarnavo pagal trejų metų sutartis, tad vargu ar galima juos

laikyti karjeros kareiviais. Karališkąjį laivyną ir Karališkąsias oro pajėgas, kartu paėmus, 1957 metais sudarė 315 tūkst. žmonių, iš kurių tik 90 tūkst., arba 28 proc., buvo šauktiniai. Visuomet buvo sakoma, kad kariuomenė aprūpina įrangą žmones, o laivynas ir oro pajėgos atvirkščiai – aprūpina personalu įrangą. Kaip ir daugumos šalių ginkluotosios pajėgos, kariuomenė visada reikalavo didžiausių žmogiškųjų išteklių ir buvo ta kariuomenės rūšis, kuri labiausiai naudojosi šauktiniais.

Po 1963 metų karo prievolės laikotarpio atsiradusi vien savanorių kariuomenė siekė apie 180 tūkst., maždaug 15 tūkst. daugiau negu 1957 metų savanorių kariuomenės komponentas. Siekta užverbuoti iki 220 tūkstančių karių, bet nesitikėta, jog įmanoma užverbuoti tiek daug savanorių tarp Britanijos gyventojų. Vyriausybė primygtinai reikalavo, kad kariuomenė būtų sumažinta iki 165 tūkstančių, bet buvo manoma, kad toks skaičius negalėtų įvykdyti turimų kariuomenės išpareigojimų. Galutinis kariuomenės etatų skaičius buvo neišvengiamas kompromisas. Bendras nuolatinių ginkluotųjų pajėgų dydis 1963 metais, įskaitant Karališkąjį laivyną ir Karališkąsias oro pajėgas, buvo maždaug 375 tūkstančiai.

Per po toėjusį ketvirtį amžiaus, šaltojo karo periodą, ginkluotųjų pajėgų (tarp jų ir kariuomenės) etatų skaičius palaipsniui mažėjo, nes laipsniškai buvo atsisakoma išpareigojimų visame pasaulyje ir telkiamos pastangos pasitikti suvokiamai grėsmei iš Sovietų Sąjungos pusės. 1990 metų pabaigoje ginkluotosios pajėgos turėjo apie 300 tūkstančių personalo, t.y. 20 procentų mažiau nei 1963 metais. Per tą patį laiką kariuomenės etatų skaičius sumažėjo iki 155 tūkstančių (tai ne toks ryškus, tik maždaug 15 procentų sumažėjimas).

Pasibaigus šaltajam karui, Britanijos ginkluotosios pajėgos patyrė radikalesnę sumažinimą, maždaug vienu trečdaliu. Dešimtajame dešimtmetyje atlikti darbai, pirmiausia „Pokyčių alternatyvų“ apžvalga, Gynybos išlaidų studija ir galiausiai Strateginė gynybos apžvalga, inicijavo didžiules permainas. Dabar, 2003 metais, kariuomenei leidžiama turėti maždaug 110, o Karališkajam laivynui ir Karališkosioms oro pajėgoms, kartu paėmus, – apie 90 tūkstančių personalo.

Šaltasis karas viešpatavo beveik tris ketvirčius to laiko, per kurį Britanijos ginkluotosios pajėgos susidėjo tik iš savanorių, o Britanijos ginkluotųjų pajėgų pagrindinis tikslas buvo atsakyti į suvokiamą grėsmę iš Sovietų Sąjungos pusės. Dėl to buvo būtina dislokuoti 55 tūkstančių kariuomenės įgulą Vokietijoje, ir jos dydis iš esmės nepasikeitė nuo 1960 metų pradžios iki 1990 metų. Dabar, pasibaigus šaltajam karui, kariuomenės įgula Vokietijoje buvo

sumažinta iki šiek tiek daugiau nei 20 tūkstančių. Šaltasis karas taip pat diktavo Karališkojo laivyno ir Karališkųjų oro pajėgų dislokavimo tvarką. Laiwynui bazuojantis daugiausia Britanijoje, vien oro pajėgos turėjo bazes Vokietijoje su daugiau nei 15 tūkstančių personalo, nors dabar beveik visas šitas personalas jau yra atitrauktas atgal į Britaniją. Didelė dalis personalo, dislokuoto Vokietijoje, gyveno ten su šeimomis, ir nors Britanijos karių bendruomenė Vokietijoje dabar tikriausiai neviršija 65 tūkstančių, ne taip seniai buvo laikas, kai ji siekė apie 200 tūkstančių.

Pastaraisiais keliais dešimtmečiais kariuomenės strategija buvo susijusi su vadinamuoju „Atsitraukimu nuo Imperijos“. Didžiausias poslinkis vyriausybės politikoje prasidėjo septintojo dešimtmečio pabaigoje, paskelbus atsitraukimą iš rajono „Į rytus nuo Sueco“. Tai siejosi su bazių uždarymu Mala jos pusiasalyje ir Persijos įlankoje. Visos kampanijos Borneo, Adene, Omane, Belize ir Folklendo salose yra dalis imperinio atsitraukimo istorijos. Honkongo gražinimas Kinijos administracijai 1997 metais užbaigė paskutinės bent kiek didesnės Britanijos užjūrio įgulos uždarymą. Nesenas dalyvavimas Siera Leonėje gali būti „vienkartinis“ atvejis arba jis gali būti pirma tokio pobūdžio pokolonijinio domėjimosi išraiška.

Arčiau namų Šiaurės Airijos problemos nuolat buvo kariuomenės dėmesio centre nuo pradinio pajėgų dislokavimo ten, paremiant policiją 1969 metais. Karių skaičius Šiaurės Airijoje tai augo, tai mažėjo pagal kintantį įtampos lygį. Didžiausios įtampos metu ten buvo dislokuota per 20 tūkstančių karių, bet dabar bendras skaičius tik šiek tiek viršija 10 tūkstančių. Šiaurės Airijos patirtis paliko kariuomenei savo žymę – įgytas saugumo suvokimas suteikė jauniems vadams ir kariams operacijų patirties, kuria gali pasigirti nedaugelis.

Po šaltojo karo eros ginkluotosios pajėgos persitvarkė kaip Jungtinės Karalystės užsienio politikos įrankis (tikėkimės tam, kad būtų panaudotos kaip taikos pajėgos neramiuose pasaulio rajonuose). Iki šiol ilgiausiai tai truko buvusioje Jugoslavijoje, kur buvo ir tebėra dislokuotas didelis skaičius Britanijos karių. Pirmajame Persijos įlankos kare 1991 metais dalyvavo apie keturiasdešimt penkis tūkstančius Britanijos karių, o 2003 metais panašus skaičius yra dislokuotas Irake, kuris laikomas ankstesnio konflikto tęsiniu. Kiek laiko tęsis išsipareigojimai šiame rajone, parodys laikas. Yra buvę ir kitų dislokavimo vietų: iš atminties išplaukia – Rytų Timoras, Afganistanas, Ruanda ir Angola.

Teritorinė kariuomenė, suformuota iš dalį laiko tarnaujančių savanorių kareivių, ir toliau teikė paramą etatiniams reguliariosios kariuomenės sava-

noriams kariams po beveik visiško jos paleidimo septintojo dešimtmečio pabaigoje. Reguliarioji kariuomenė radikaliai pasikeitė panaikinus karo prievolę septintojo dešimtmečio pradžioje, teritorinė kariuomenė liko nereformuota, menkai aprūpinta jau pasenusia įranga ir nevysiškai sukomplektuota, nors teoriškai ji turėjo gebėti surinkti kovai vienuolika divizijų, iš viso siekiančių 150 tūkstančių karių. 1967 metais leiboristų vyriausybė nusprendė, kad teritorinė kariuomenė nebėra svarbi susidorojant su šaliai iškylančiomis grėsmėmis. Nepaisant didelės opozicijos šalyje, teritorinė kariuomenė, išskyrus labai nedidelį skaičių kadro, buvo paleista. Konservatorių vyriausybė, atėjusi į valdžią 1970 metais, labai greitai pakeitė savo pirmtakų sprendimą į priešingą ir atkūrė teritorinę kariuomenę. Ji buvo suburta iš maždaug 70 tūkstančių karių, geriau aprūpinta moderniomis sistemomis nei anksčiau, turėjo aukštesnio lygio parengimo sistemą, leidžiančią jai prisidėti prie kovos rikiuotės Vokietijoje mobilizacijos atveju bei tiekti dalinius teritorinei gynybai Jungtinėje Karalystėje. Devintajame dešimtmetyje teritorinei kariuomenei buvo suteiktas dar didesnis prioritetas nei anksčiau, ir ji buvo padidinta beveik iki 90 tūkstančių. Tačiau dėl šaltojo karo baigties aplinkybių teritorinės kariuomenės naudingumu buvo vėl suabejota. Sumažintai iki 40 tūkstančių jai skiriama nauja užduotis – tiekti reguliariajai kariuomenei individualius pastiprinimus, o ne visiškai suformuotus dalinius. Neseni įvykiai patvirtina, kad šiame naujame vaidmenyje ji išlieka kaip svarbus Britanijos kariuomenės komponentas. Ir Karališkasis laivynas, ir Karališkosios oro pajėgos išlaikė dalį laiko tarnaujančius savanorius, svarbiausia – įvairių sričių ir įgūdžių specialistus. Tačiau skaitine išraiška jie niekada neviršijo 10 procentų tų pajėgų etatinių struktūrų sudėties, o teritorinė kariuomenė yra sudariusi nuo 35 iki 50 procentų reguliariosios kariuomenės dydžio.

Etatinės ginkluotąsias pajėgas taip pat remia vadinamasis Reguliarusis rezervas. Jis yra sudarytas iš asmenų, tarnavusių savanoriais etatinėse reguliariosiose pajėgose, kurie paliko tarnybą neužbaigę visos karjeros ir netapę pensininkais. Šaltojo karo metu buvo planuojama privalomąja tvarka mobilizuoti didelį šių rezervų dalį. Ribotas, bet privalomas rezervistų rengimas parėmė tuos planus. Tačiau dabar šie rezervai sudaro personalo fondą, iš kurio dėl operacijoms reikalingo personalo trūkumo visos kariuomenės rūšys gali mobilizuoti karius, o rezervistai bus papildomai rengiami, jei jie bus ir kai bus mobilizuoti. Be to, esant tam tikroms aplinkybėms, rezervistai gali savanoriškai grįžti į tarnybą. Šiuo metu regularusis rezervas naudojamas ribotai, bet nereikėtų nuvertinti šito potencialo, nes dabar jis siekia beveik ketvirtį milijono ankstesniojo etatinio personalo.

Negalima užbaigti šios dalies apie struktūrą ir vaidmenis nepaminėjus civilinio personalo, kuris remia Britanijos ginkluotąsias pajėgas. Profesionalus uniformuotas, atitinkantis aukštus standartų reikalavimus personalas yra labai brangus. Daugelį paramos užduočių mažesnėmis sąnaudomis gali veiksmingai atlikti ir civiliai. Taip pat akivaizdu, kad daug civilių dirba valdymo ir techninėse srityse, kur jie pritaiko įgūdžius, kurių gali neturėti uniformuotas personalas. Kai žmonės šiandien kalba apie ginkluotąsias pajėgas, jie paprastai turi omenyje tuos 200 tūkstančių ar panašiai, kurie sudaro reguliariąsias uniformuoto personalo pajėgas. Tačiau tikrosios ginkluotosios pajėgos apima beveik 100 tūkstančių civilinio personalo, remiančio uniformuotąjį.

3. Verbavimas ir karių išlaikymas tarnyboje

Atsisakius karo prievolės, automatiškai tiekusios personalą, Britanijos kariuomenė turi verbuoti žmones taip pat, kaip ir kiekvienas privatus ar valstybinio sektoriaus darbdavys Britanijoje – atviro konkurso keliu. Kariuomenė yra stambus darbdavys ir turi pateikti apie 1500 naujų darbuotojų kasmet. Skirtingai nuo daugelio darbdavių, kariuomenės užduotį iš dalies apsunkina tas faktas, kad ji pagal karinėms pajėgoms keliamus reikalavimus gali kviešti tik jaunus, fiziškai gerai pasirengusius ir energingus vyrus bei moteris iki 25-erių metų amžiaus, o dauguma darbdavių gali rinktis iš daug platesnio amžiaus spektro. Todėl kariuomenė, verbuodama reikiamą personalą, susiduria su dideliais sunkumais.

Išlaikymas arba, kitaip tariant, vidinis verbavimas visada turi būti svarstomas greta išorinio. Britanijos kariuomenė turi kasmet užverbuoti maždaug 15 000 naujų karių, nes kiekvienas kareivis tarnauja vidutiniškai apie šešerius metus. Jei kareiviai įtikinami tarnauti ilgiau, verbavimo reikalavimai sumažėja; dėl sumažėjusios personalo kaitos parengimo išlaidos sumažėja, o vidutinis meistriškumo lygis išauga. Jei, pavyzdžiui, kiekvienas kareivis tarnautų vidutiniškai devynerius metus, kasmet reikėtų tik 10 000 žmonių. Tačiau yra naudinga didinti vidutinę tarnybos trukmę tik iki tam tikros ribos, kadangi paaukštinimo tarnyboje piramidė reiškia, kad daugelis nebus atrinkti paaukštinimui ir gali būti nepatenkinti savo tarnyba. Bet iki tam tikro laiko ilgesnė tarnyba turėtų būti skatinama ir akivaizdu, kad asmenis įtikinti tarnauti ilgiau galima tik tada, kai teigiamieji tarnybos aspektai persveria neigiamuosius, ki-

taip tariant, apsvarstę kiekvieną aspektą, kariai turi būti patenkinti savo tarnyba.

Verbavimą veikia išoriniai veiksniai, kuriuos kariuomenė gali paveikti labai mažai. Reikia pripažinti tuos veiksnius ir atsižvelgti į juos. Kai šalies ekonomika yra stabili, nedarbo lygis žemas, o darbdaviai siūlo gerą atlyginimą, kariuomenei yra palyginti sunkiau užverbuoti ir išlaikyti personalą. Priešinga padėtis, kai ekonomika funkcionuoja ne taip gerai. Blogos žinios nepadedą verbuoti. Deja, yra buvę daug atvejų, kai apmokymo metu prie naujokų priekabiauama. Nors šie incidentai ir neparodo tikrojo mūsų mokomųjų dalinių veido, verbavimą jie veikia neigiamai, o geros žinios ir aukštas žiniasklaidos įvertinimas turi teigiamą poveikį. Pranešimai apie kariuomenės dalyvavimą operacijose paprastai daro įspūdį. Verbavimui taip pat talkina tradicija. Kai kuriose britų šeimose susiklostė ilgametė tradicija tarnauti kariuomenėje. Šitas poveikis galbūt neturėtų būti pervertintas, bet šalys, kurios šiaandien pasikliauja karo prievole, turi suprasti, kad visuomet turės pradėti verbavimą į savanorių pajėgas be privilegijų, kurias teikia ši tradicija.

Labiausiai matomas nuolatinių Britanijos kariuomenės pastangų užverbuoti personalą aspektas yra verbavimo įstaigos. Patirtis parodė, kad nepakanka kviesti vien per valstybines įdarbinimo įstaigas arba steigiant įstaigas įgulse ar kareivinėse – kariuomenė turi turėti savo įstaigas pagrindinėse didesnių miestų ir miestelių gatvėse, iš kurių ji būtų nuolat reklamuojama. Šios įstaigos gali naudotis civilinio personalo parama, bet vadovaujantis personalas turi būti uniformuotas. Tai paprastai jauni aukštos motyvacijos puskarininkiai, kuriems patinka tarnyba – jie savanoriškai skatintų asmenis, klausinėjančius apie įstojimą ir kontrakto pasirašymą. Prieš pasirašydami kontraktą visi norintys stoti į karo tarnybą turi būti per dvi ar tris dienas įvertinti viename iš daugelio naujokų atrankos centrų.

Žiniasklaida taip pat naudojama verbavimui. Per pastaruosius metus reklama per televiziją pasiekė labai didelių mastų, bet ji yra brangi, o patirtis parodė, jog siekiant maksimalaus poveikio ji turi būti derinama su kitomis priemonėmis. Vis daugiau jaunų žmonių gali naudotis kompiuteriais ir internetu, ir tai gali tapti tuo pirmuoju jaunų žmonių, mėstančių apie tarnybą kariuomenėje, kontaktu. Šalies ir vietos radijas bei laikraščiai, televizija taip pat yra naudingos priemonės perduodant kariuomenės verbuotojų informaciją.

Visi Britanijos pėstininkų ir šarvuočių korpuso daliniai turi konkrečius šalies verbavimo rajonus, kuriuos jie laiko savo namais. Daliniai privalo verbuoti savo vidiniuose verbavimo rajonuose, bet asmenys, kurie ten gyvena,

turi teisę laisvai stoti tarnauti į bet kurią kariuomenės dalį, nors iš tikrųjų dauguma pasirenka vietinį dalinį, iš dalies dėl jau minėtų šeimos tradicijų. Pavyzdžiui, daug kareivių iš škotiškojo *Black Watch* pulko atvyko iš Perto ir Dandžio miestų Škotijoje bei iš aplinkinių šalies vietų. Kada tik įmanoma, daliniai aktyviai dalyvauja savo verbavimo rajono bendruomenės socialiniame gyvenime, tuo siekdami paskatinti vietinį jaunimą stoti į vietinį pulką.

Daugelis mokyklų skatina kariuomenės verbavimo grupes parengti pranešimus mokyklose tiems, kurie netrukus turi baigti mokyklą, bet jaunus žmones galima paveikti ir kitais būdais. Skersai ir išilgai šalies daugelyje bendruomenių veikia kariuomenės Kariūnų pajėgų padaliniai. Jie tiesiogiai neverbuoja asmenų ir nevykdo karinio parengimo, bet supažindina paauglius su veiklos karinėje aplinkoje programomis. Daug jaunų žmonių, žinoma, ne visi, dalyvavę kariuomenės Kariūnų pajėgų veikloje, stoja tarnauti į kariuomenę.

Kariuomenei reikia užverbuoti santykinai mažiau karininkų negu kareivių, nes karininkai tarnauja vidutiniškai tarp dvylikos ir penkiolikos metų, ir Britanijos kariuomenei kasmet reikia beveik tūkstančio karininkų. Karininkai verbuojami labiau per asmeninius kontaktus su mokyklų ir universitetų jaunuoliais, parodžiusiais susidomėjimą karininko karjera kariuomenėje. Be to, visų rūšių kariuomenės ir tarnybos skiria daug pastangų tam, kad paskatintų atskirus asmenis stoti į kariuomenę karininkais. Labai svarbus kariuomenės karininkų verbavimo sistemos elementas yra nuolatinė priėmimo komisija, kuri atlieka trijų dienų trukmės visų asmenų įvertinimą. Tik apie 30 procentų kandidatų išlaiko šį patikrinimą ir, nors reikalingas tik vienas tūkstantis karininkų naujokų, maždaug tris kartus didesnis skaičius panori pereiti atranką, leisiančią jiems pradėti mokymąsi. Tad karininkų verbavimo sistemą užgula nemaža atsakomybės našta už šį reikalą.

Daugiausia dėmesio skiriama, aišku, Britanijos sausumos kariuomenei, bet verbavimas į Karališkąjį laivyną ir Karališkąsias oro pajėgas yra vykdomas panašiai. Galbūt Karališkajam laivynui ir Karališkosioms oro pajėgoms karių išlaikymo tarnyboje aspektas nėra toks svarbus kaip kariuomenei, nes tiek karininkai, tiek kitų rangų kariai šiose tarnybose yra linkę tarnauti šiek tiek ilgiau negu jų kolegoms kariuomenėje. Tai galbūt rodo didesnę šių dviejų tarnybų specializaciją sudėtingumą ir todėl reikalingą ilgesnį pasirengimo laiką, taip pat ir tai, kad tarnyba laivyne ir oro pajėgose, palyginti su kariuomene, yra ramesnė, todėl šioms dviem tarnyboms lengviau sukurti teigiamą požiūrį į tarnybos pratimą jose.

Turėdama savo mokymo centrus, išdėstytus daugelyje šalies bendruomenių, teritorinė kariuomenė tam tikru požiūriu palaiko glaudesnius ryšius

su visuomene apskritai negu reguliarioji kariuomenė, ir tą parodo jos verbavimo pobūdis. Visi teritorinės kariuomenės daliniai yra atsakingi už personalo užverbavimą iš savų bendruomenių. Iš esmės ši sistema yra atvirkštinė, palyginti su reguliariąja kariuomene. Reguliariojoje kariuomenėje centralizuota verbavimo organizacija yra pagrindinė, o daliniai, turintys ryšius su įvairiais konkrečiais rajonais, ją remia. Teritorinėje kariuomenėje daliniai atlieka svarbiausią vaidmenį verbuojant tik savo vietiniuose rajonuose ir yra remiami centrinės verbavimo organizacijos.

Pradinis personalo rengimas Britanijos kariuomenėje vykdomas ne operatyviniuose daliniuose, bet mokomosiose įstaigose. Visas pradinis karininkų rengimas vykdomas vienerių metų trukmės kursuose Sandhursto Karališkojoje karo akademijoje. Visas pradinis kareivių rengimas yra vykdomas viename iš keturių pradinio mokymo centrų keturių mėnesių kursuose. Po pradinio parengimo, prieš paskiriant į operatyvinį dalinį, visi kareiviai ir karininkai išeina bazinį rengimą, būtiną pagal jų pačių pasirinktą specializaciją, atitinkamame specialistų rengimo centre.

4. Mokymas ir lavinimas

Sakoma, kad kai Britanijoje į klausimą, kaip užsidirbi pragyvenimui, atsako, jog tarnauja ginkluotosiose pajėgose, įprastinė reakcija yra: „Oi, kada gi gausi tikrą darbą?“ Šis atsakymas išplaukia iš klaidingo suvokimo, kad tikrasis darbas ginkluotosiose pajėgose yra kariavimas, nors faktiškai būtų teisingiau sakyti, kad tikrasis jų darbas – užkirsti kelią kovos veiksams, laiku įsikišant į potencialų konfliktą. Kai etatinės profesionaliosios ginkluotosios pajėgos nekovoja (ir tikimasi, kad taip bus didžiausią laiko dalį), jos privalo palaikyti rengimąsi kovai, o tai apima mokymąsi ir lavinimąsi. Yra taip pat pasakyta, kad karjera profesionaliosiose karinėse pajėgose yra „vienas ilgas mokymo kursas“. Neabejotinai teisinga, kad mokymas ir lavinimas neginčijamai turi prioritetą Britanijos ginkluotosiose pajėgose. Nėra lengva aprašyti, kas tiksliai įeina į mokymą, o kas sudaro švietimą. Britanijos armijoje žodis *mokymas (training)* dominuoja. Mes esame parengti atlikti savo profesionalųjį kario vaidmenį ir žodžio *mokymas* panaudojimas perša mintį, kad daug kas iš to, ką darome, yra praktinis, savarankiškas darbas, atliekamas lauke, dieną ir naktį, įvairiomis oro sąlygomis. Išsilavinimas gali būti mūsų mokymo dalis; kartais tai gana didelė, bet galiausiai – tik paremiančioji dalis ir niekada dominuojančioji.

Pagrįstai galima tikėtis, kad karo prievole paremtos pajėgos paprastai

atspindi visuomenės, iš kurios jos suformuotos, išsilavinimo lygį. Tai, be abejonės, galioja kalbant apie etatines profesionaliąsias karines pajėgas, kur kareivių ir galbūt tam tikru požiūriu karininkų mokymas turi kompensuoti paprastai žemesnį išsimokslinimą tų, kuriuos pavyko užverbuoti, palyginti su visuomenės vidurkiu. Karinis kareivių rengimas prireikus bus paremtas bendresniu išsilavinimu. Viena sritis, kur rezultatai matomi ypač akivaizdžiai, yra mokomieji kursai ir po jų laikomi egzaminai. Tai esminė mūsų kareivių lavinimo dalis, suteikianti jiems teisę būti svarstomiems dėl paaukštinimo, pirmiausia norint tapti jaunesniuoju puskarininkiu, vėliau – vyresniuoju puskarininkiu ir puskarininkiu specialistu. Britanijos kariuomenės karininkams jokiaje jų karjeros pakopoje nėra privaloma būti baigusiems universitetą. Faktas, kad maždaug 75 procentai karininkų, stodami į kariuomenę, jau yra baigę universitetą, ir daug karininkų siekia gauti pirmąjį arba antrąjį mokslo laipsnį, kad tarnyboje atitiktų ypatingus paskyrimus, bet bendrasis principas išlieka. Tinkamai išmokytas (išsilavinimas yra mokymo sudedamoji dalis), bet nebaigęs universiteto karininkas gali naudotis visomis karjeros galimybėmis, būti pakeltas iki aukščiausiojo rango pagal jo profesinę kompetenciją ir gebėjimą ją taikyti, niekada netapdamas aukštosios mokyklos absolventu.

Labai didelė reikšmė teikiama kariniam profesionalumui mokymo srityje ir praktinei patirčiai, o akademinė kvalifikacija nėra tokia svarbi.

Galbūt vien dėl žmogiškosios prigimties dauguma žmonių nori visą laiką tobulėti. Britanijos kariuomenėje šis aspektas yra pagrindinis tiek karininkų, tiek kareivių tarnybos modelyje, ir jį dar sustiprina bazinė politika, skelbianti „tobulėk arba išeik“. Nors taisyklė turi išimčių, karininkai, kurie iki trisdešimt septynerių metų nebuvo pakelti iki majoro rango, paprastai turi išeiti iš kariuomenės į atsargą. Yra nuostatai, leidžiantys įvairiuose etapuose nutraukti kareivio karjerą, tuo veiksmingai padedant armijai pašalinti asmenis, kurie galbūt užblokuoja kitų galimybes. Kalba apie karininkų karjeros struktūrą neturėtų nieko stebinti, bet tiems, kurie yra pripratę prie karo prievole pagrįstų kariuomenių, gali būti daug sunkiau suvokti kareivių karjeros struktūros idėją. Karininko norminė karjera tęsiasi iki 55 metų turintiems majoro, pulkininko leitenanto ir pulkininko laipsnius. Karininkams, paaukštintiems virš pulkininko, karjera iki 55 metų amžiaus nėra garantuojama, ir jie gali būti paprašyti palikti tarnybą, jei pasibaigus paskyrimui nėra iš naujo paskiriami, tokiu būdu sukuriant paaukštinimo galimybę žemesniesiems. Norminė kareivio karjera tęsiasi dvidešimt dvejus metus, o tai reiškia, kad kareiviai demobilizuosis būdami tarp 40 ir 45 metų amžiaus. Kareivis, tarnybą atliekantis gerai, gali tikėtis tapti jaunesniuoju puskarininkiu po ketverių, vy-

resniuoju puskarininkiu – po dešimties, o puskarininkiu specialistu – po šešiolikos tarnybos metų. Daugelis, pripratę prie karo prievole pagrįstų armijų, kur seržantai atrenkami iš geriausiųjų šauktinių po kelių apmokymo savaitių, nesupranta, kodėl Britanijos kariuomenėje seržantams reikia tiek daug laiko, kad pasiektų tą rangą, bet mūsų sistemos šalininkai ginčyęsi, kad joks šauktinis seržantas negali prilygti gilių profesinių žinių turinčiam ir didelę patirtį sukaupusiam seržantui tuo metu, kai jis pakeliamas į šitą rangą. Reikšmė, kurią Britanijos kariuomenė suteikia savo vyresniesiems puskarininkiams ir puskarininkiams specialistams, gali būti geriausiai įvertinta tuo faktu, kad vyresniesiems puskarininkiams specialistams yra mokama alga, šiek tiek didesnė negu ilgai tarnavusiam kapitonui, ir kad kaip tik vyresnieji puskarininkiai vaidina labai atsakingą vaidmenį rengiant kariūnus, būsimojus karininkus Sandhursto Karališkojoje karo akademijoje. Kareiviai turi galimybę tapti karininkais. Jei kareiviai yra pakankamai jauni, jie gali būti atrinkti mokytis Sandhurste ir pradėti visą karininko karjerą. Kitu dažnesniu atveju vyresnieji puskarininkiai gali būti paskirti „vėlyvojo priėmimo“ karininkais ir todėl turi teisę tarnauti kaip karininkai. Kaip tik dėl tokios politikos dauguma keturiasdešimtmečių kareivių ilgai netarnauja dėl to, kad būtų užtikrintas dalinių papildymas jaunesniu personalu, labiau pasirengusiu pasiekti tą fizinio tinkamumo, išvermės ir užsigrūdinimo lygį, kurio kariuomenė reikalauja. Tačiau pasiekus tą amžių yra, nors ir nedaug, galimybių, tam tikrose srityse pratęsti tarnybą kareiviams, paprastai specialistams.

Atskiro kareivio ar karininko požiūriu yra trys skirtingi mokymo tipai. Pirmasis tipas yra individualios karjeros mokymas. Tai siejama su kursų lankymu ir įgijimu kvalifikacijų, reikalingų individui daryti žingsnius savo karjeroje. Dar svarbiau, kad dalinys, kuriam asmuo yra priskirtas, nesukeltų to asmens karjerai pavojaus, todėl kursų lankymą kontroliuoja atitinkama centrinė personalo įstaiga, o dalinys, nesuteikęs asmeniui reikiamos progos, gali būti svarstomas aukštesniame lygyje. Antrasis mokymo tipas galėtų būti pavadintas savarankišku individualiu mokymusi. Asmuo gali būti pasiūstas į mokomuosius kursus, kad įgytų įgūdžių, kurių dalinys iš jo reikalauja, arba tam, kad, pritarus daliniui, įgytų įgūdžių, kurių asmeniui reikia savo karjeros plėtrai. Trečiasis mokymo tipas yra kolektyvinis mokymas. Akivaizdu, kad visi asmenys, priskirti daliniui, dalyvaus kolektyviniame dalinio mokymo procese, praktikuodamiesi atlikti savo vaidmenį toje komandoje, kurios dalis jie yra, arba didesniame dalinyje, kuriam jie priklauso.

5. Finansų klausimai

Britanijos ginkluotosios pajėgos visuomenei kainuoja brangiai. Tai parodo paprasčiausias faktas – Jungtinės Karalystės 1998 metų biudžeto išlaidos etatinio profesionalaus karinio personalo vienam asmeniui viršijo 100 tūkstančių svarų per metus. Palyginimui – tais pačiais metais atskiras Amerikos karys, taip pat iš etatinių profesionaliųjų pajėgų, kainavo maždaug 25 procentais daugiau negu jo kolega britas. Priešingai, prancūzų ar vokiečių karys iš pajėgų, tuo metu turinčių didelį skaičių šauktinių, kainavo atitinkamai šiek tiek per 50 ir 40 procentų, palyginti su išlaidomis kolegai britui. Nors akivaizdu, kad etatinis profesionalus karys, kitaip nei šauktinis, turi gauti užmokesį tokio dydžio, kad būtų galima jį užverbuoti ir išlaikyti, aš tikiu, kad etatinis karys taip pat brangiau kainuoja ir ne tokiose akivaizdžiose srityse.

Pagal sistemą, kuri funkcionuoja jau trisdešimt dvejus metus, Britanijos ginkluotųjų pajėgų užmokesčio koeficientai yra peržiūrimi kiekvienais metais. Viena iš svarstomų problemų nustatant užmokesčio koeficientą yra ginkluotųjų pajėgų būtinybė gebėti tęsti verbavimą ir išlaikyti personalą. Absoliutūs užmokesčio koeficientai, taikomi įvairiam personalui, yra ne tokie įdomūs, kaip palyginimas su šalies darbo žmonių vidutinėmis pajamomis. Naujokas karys per pradinį mokymą uždirba tik keturiasdešimt procentų vidutinių pajamų, bet, išėję mokymus, ilgiausiai išstarnavę eiliniai kareiviai gali uždirbti iki maždaug aštuoniasdešimties procentų vidutinių pajamų. Ilgiausiai tarnavę jaunesnieji puskarininkiai uždirba maždaug tokias pačias vidutines pajamas, o ilgiausiai išstarnavę vyresnieji puskarininkiai uždirba maždaug 1,25 karto daugiau nei vidutinės pajamos. Ilgiausiai išstarnavę puskarininkiai specialistai, artėdami prie karjeros pabaigos po dvidešimt dvejų tarnybos metų, uždirba maždaug 140 procentų vidutinių pajamų. Kariūnas, būsimasis karininkas, per pradinį mokymą uždirba maždaug 45 procentus vidutinių pajamų, o ilgiausiai išstarnavęs leitenantas uždirba maždaug tas pačias vidutines pajamas. Ilgiausiai išstarnavę kuopų vadai majorai uždirba iki 170 procentų vidutinių pajamų. Ilgiausiai išstarnavę batalionų vadai pulkininkai leitenantai uždirba iki 220 procentų vidutinių pajamų. Pagaliau ilgiausiai išstarnavę brigados generolai uždirba beveik tris kartus daugiau nei vidutinės pajamos.

Gerai apmokytas profesionalus karys didžiuojasi savo profesija ir nori naudoti įrangos, kurią jis mano esant žemiau standarto. Kartais, kai gynybos biudžetas yra įtemptas, fiksuotas algų išlaidų pobūdis gali reikšti, kad bus vilkinamos arba net atšaukiamos įrangos ir ginkluotės tiekimo programos. Tai sunkiai skaičiais įvertinama problema, bet nėra jokios abejonės, kad

sunkiau išlaikyti personalą, jei ilgainiui kareiviai ima suvokti, kad įrangos, ypač asmeninės, standartai atsilieka nuo geriausios praktikos. Kai biudžetas yra įtemptas, ši problema menkai sprendžiama. Tačiau reikėtų suvokti, kad susirūpinimas dėl įrangos standartų gali atsiliepti didesnėmis verbavimo ir mokymo išlaidomis. Be to, galbūt reikėtų vengti per daug optimistiškų skelbimų apie tai, kada nauja įranga gali būti išduota.

Laikui bėgant gyvenamojo ploto ir gyvenimo sąlygų standartai visuomenėje smarkiai išaugo. Nėra abejonės, kad šiandien Britanijos visuomenė yra daug turtingesnė nei prieš keturiasdešimt metų, kai paskutiniai Britanijos šauktiniai baigė savo tarnybą. Kariuomenei, kuri tradiciškai aprūpindavo viengungius gyvenamuoju plotu kareivinėse, o vedusius – namais greta kareivinių, tai sukėlė sunkumų. Personalas taikstosi su blogomis gyvenimo sąlygomis per operacijas ir mokymus bei lauko stovyklose, bet netoleruoja blogų gyvenimo sąlygų nuolatinėje būstinėje bazėje. Kariuomenė pripažįsta, kad karių aprūpinimas gyvenamuoju plotu dėl ilgalaikio nepakankamo investavimo į infrastruktūrą nukrito gerokai žemiau to lygio, kuris laikomas priimtiniu, ir aiškiai nepadeda išlaikyti personalo. Labai svarūs ištekliai dabar yra skiriami infrastruktūrai gerinti, o problemos dydis gali būti matuojamas tuo faktu, kad ginkluotosios pajėgos aprūpina būstu maždaug 90 tūkstančių vedusiųjų ir daugiau kaip šimtą tūkstančių viengungių. Prieš keturiasdešimt metų kareivis gal būtų mielai dalijęsis didelį iš esmės apstatytą kambarį, kuriame jis turėjo tik vieną elektros šakutės lizdą lempai arba radijui, su kitais septyniais vyrais, o dabar tam pačiam kareiviui yra suteikiamas nuosavas gražus kambarys, kuriame įrengtas gana didelis skaičius lizdų ir galima jungti gausybę nuosavos elektros įrangos.

Motyvuotas profesionalus karys tikisi būti gerai aprūpintas ir naudotis įranga gerai organizuoto ir sunkaus mokymo metu, kad galėtų būti tikras, jog tinkamai pasirengęs savo pareigoms. Reikia rasti aukso vidurį tarp persitreniravimo ir nepakankamo pasirengimo. Britanijos kariuomenė pastaraisiais metais dėjo dideles pastangas, kad personalas ir daliniai gautų reikiamą kiekį reikiamos kokybės kiek galint rentablesnio mokymo. Joks dalinys negali manyti, kad yra visiškai pasirengęs, nes pokyčiai vyksta nuolat. Keičiasi personalas, keičiasi įranga, keičiasi vaidmenys ir galioja nuolatinis reikalavimas treniruotis atsižvelgiant į pokyčius. Kariuomenėje, kurią sudaro etatinis personalas, nuolatinis reikalavimas treniruotis siekiant išlaikyti standartus lemia didesnes išlaidas vienetui, palyginti su išlaidomis, tenkančiomis karo prievole ir reguliariais rezervistų mokomaisiais kursais pagrįstoje sistemoje. Žinoma, mokymo išlaidos yra sudedamoji kasmetinių dalinių einamųjų išlaidų

dalį. Tam tikros einamosios išlaidos yra daugmaž fiksuotos, todėl kai biudžetas yra įtemptas, atsisakoma kaip tik mokymo, kad išlaidos būtų mažesnės. Etatinėje profesionaliojoje kariuomenėje mokymo atšaukimas gali padaryti labai neigiamą poveikį moralei, o tai, be abejojimo, nepadės išsaugoti personalo, jei finansavimas bus mažinamas. Kareiviai šluos lapus tik tam tikrą laiką! Be abejonės, patobulintos biudžeto valdymo sistemos pastaraisiais metais leido geriau kontroliuoti einamąsias išlaidas ir iki minimumo sumažinti mokymo nutraukimo atvejus. Taip pat neabejotina, kad šiuolaikiniai simulatoriai padėjo priartinti mokymą prie realybės sąlygų, o kartu ir sumažinti mokymo išlaidas.

6. Socialiniai klausimai

Britanijos ginkluotųjų pajėgų dislokavimo operacijose tempai pastaraisiais metais ypač išaugo. Paskutiniaisiais šaltojo karo metais didelio skaičiaus personalo tarnyba įgulse JK, Vokietijoje, kitose mažose bazėse, išsibarsčiusiose po visą pasaulį, būdavo nutraukiama tik dėl operatyvinės tarnybos Šiaurės Airijoje. Devintajame dešimtmetyje karas dėl Folklendo salų pareikalavo didelio skaičiaus karių, bet buvo trumpalaikis ir įgulai išskėlė tik mažą tęstinę užduotį. Pasibaigus šaltajam karui ir sumažėjus jėgos struktūroms, išliko tęstinis gal šiek tiek susiaurėjęs įsipareigojimas, susijęs su operacijomis Šiaurės Airijoje, bet buvo svarbių įsipareigojimų Persijos įlankoje, Bosnijoje ir Kosove, įvairovė mažesnių įsipareigojimų kitose vietovėse, tokiose kaip Rytų Timoras, Ruanda, Angola ir Siera Leonė. Buvo daug kalbama apie „perkrovą“ pajėgų struktūroje, kur siekis buvo vienu metu dislokuoti operacijoms tik 20 proc. personalo, tačiau šis skaičius daugeliu atvejų buvo gerokai viršytas. Aiškiausias šios „perkrovos“ poveikis yra sumažėjęs personalo išlaikymo struktūrose koeficientas. Ateina laikas, kai tarnaujantis personalas nori labiau nusistovėjusio gyvenimo, galimybių daugiau laiko skirti šeimai ir nutaria, nors daugeliu atvejų nenoriai, palikti ginkluotąsias pajėgas. Gali kilti klausimas, kokio lygio tęstinius įsipareigojimus būtų teisinga prašyti ginkluotąsias pajėgas prisiimti? Pastebima, kad amerikiečiai netiki, jog galėtų išlaikyti didesni nei 14 proc. tęstinių įsipareigojimų lygį, kuris sudaro tik du trečdalius Britanijos siekių. Mažos etatinės Airijos ginkluotosios pajėgos vienu metu nenorėtų dislokuoti daugiau nei 10 proc. savo sudėties. Žinoma, yra visiškai suprantama, kad vyriausybė pasinaudoja ginkluotosiomis pajėgomis, kurių išlaikymas jai tiek daug kainuoja, bet kai šios pajėgos yra grindžiamos verbavimu ir savanorių išlaikymu, įsipareigojimų lygis perspektyvoje neturi viršyti

lygio, leidžiančio išsaugoti personalą.

Paskutiniams britams, kuriems tiesiogiai patyrė karo prievolę, dabar yra gerokai per šešiasdešimt. Jie yra seneliai, o gal net proseneliai, o jų anūikai yra tinkamo amžiaus tarnybai ginkluotosiose pajėgose. Karo prievolės poveikis Britanijos visuomenėje greitai nyksta: kai kuriems ji išlieka kaip atsiminimas, bet daugumai tai tik dalis rašytinės istorijos. Britanijos ginkluotųjų pajėgų poveikis visuomenei priklauso nuo dabar tarnaujančių karių ir tų, kurie tarnavo savanoriais. Suomijoje ir Šveicarijoje šis poveikis labai didelis. Taip yra dėl to, kad reikalaujama, jog didelė dalis tų, kurie turi teisę tarnauti, tarnautų, o po to laikytųsi rezervistų įsipareigojimų, reikalaujančių reguliariai tobulintis. Karinė tarnyba ir toliau daro poveikį, jei ne visoms, tai bent daugumai šeimų. Tačiau Britanijoje galbūt yra tik penki procentai šeimų, kur tėvas ar motina, sūnus ar dukra pastaruoju metu tarnauja profesionaliosiose arba ne visą dieną – savanorių pajėgose. Britanijos ginkluotųjų pajėgų įtaka visuomenės gyvenimui yra daug mažesnė negu tose šalyse, kurios išlaikė karo prievolę. Paskutiniųjų trisdešimties metų saugumo reikalavimai, išplaukiantys iš įvykių Šiaurės Airijoje, padėjo dar labiau sumažinti šią įtaką. Įgulos ar kareivinės, kurios kažkada buvo atviros, dabar yra aklinai uždaros, apjuostos tvora, o įėjimus saugo ginkluotas personalas. Nors nuostatai paskutiniu laiku šiek tiek sušvelnėjo, personalas neskatinamas arba jam net draudžiama keliauti ar pasirodyti viešai apšvilkus uniformą. Šios priemonės gerokai sumažino Britanijos ginkluotųjų pajėgų „matomumą“ visuomenėje, iš kurios jos yra kilę. Galbūt būtų teisinga pasakyti, kad tik žiniasklaidos pranešimai apie ginkluotąsias pajėgas primena apie jas žmogui, kuris neturi artimo šeimos nario, tarnaujančio ginkluotosiose pajėgose arba negyvena arti laivyno ar oro pajėgų bazių, armijos įgulos ar didelio poligono. Nors akivaizdžiai nematomos, Britanijos ginkluotosios pajėgos vis dėlto išlieka visuomenės akiratyje. Jos išlaiko gerą įvaizdį, o britų požiūris į šalies karius paprastai yra labai teigiamas. Taip yra dėl to, kad nuo karo prievolės pabėgęs Britanijos ginkluotosios pajėgos beveik nuolat dalyvavo operacijose, kurios aiškiai domino žiniasklaidą. 1968-ieji yra vieninteliai metai nuo 1945-ųjų, kai tarnybos metu operacijose nežuvo nė vienas aktyviosios tarnybos narys. Nors, be abejo, yra priekaištų, bendras požiūris teigiamas, nes, visuomenės nuomone, Britanijos ginkluotosios pajėgos iš esmės pademonstravo labai aukštą profesionalumo lygį, ištikimybę savo šaliai ir visuomenei bei tinkamą elgesį, atitinkantį ginkluoto konflikto sprendimo įstatymus. Per paskutiniųjų ketvirtį amžiaus Britanijos identitetą susilpnino tokie dalykai, kaip daugelio valstybinės pramonės šakų, kurios kažkada buvo vadinamos „britiško-

mis”, privatizavimas, škotiškojo, velsiškojo, nors gal ne angliškojo, ir europietiškojo identiteto augimas „britiškumo” sąskaita. Tačiau ginkluotosios pajėgos išliko didžiai gerbiama Britanijos institucija. Nors dideli dislokavimo operacijose tempai nepadedą išlaikyti tarnyboje personalo, bet geras tokių dislokavimų įvaizdis ir teigiamas požiūris į kariuomenę daro labai teigiamą poveikį verbavimui. Reikšminga, kad politiniu lygmeniu Britanijoje daugelis buvo prieš jos dalyvavimą Irake, bet tie patys žmonės laikė savo pareiga remti ginkluotąsias pajėgas vadinamuoju visuomeniniu lygmeniu. Galima manyti, kad tuo Britanijos žmonės pademonstravo gilų civilinės kontrolės karinėms pajėgoms demokratinėje visuomenėje pobūdžio supratimą. Tą taip pat galima interpretuoti kaip paramą joms, o tai dar labiau sustiprina apolitišką jų poziciją. Iš esmės gali būti daugiau neigiamų priežasčių, dėl kurių Britanijoje remiamos ginkluotosios pajėgos, nes tie, kurie siūlosi tarnauti, padeda valstybei išvengti karo prievolės. Tarnaujančiuosius gali remti netarnaujantys, nes jie pripažįsta, kad jų pasirinkimą netarnauti jiems suteikė savanoriškai tarnaujantys.

Daugelis šalių jau priėmė sprendimą pereiti prie profesionaliosios kariuomenės, ir tokio perėjimo svarstymas daugelyje kitų šalių rodo, kad dabartiniame pasaulyje suvokiama, jog tokios pajėgos yra labiau naudingos. Bet ar toks naudingumas yra būtinais teigiamas? Žinoma, yra teisinga teigti, kad britų visuomenėje, kur mes tradiciškai turėjome ir turime profesionaliąsias ginkluotąsias pajėgas, jas išlaikome tam, kad prireikus panaudotume. Tačiau ar būtų teisinga manyti, kad tam tikrais atvejais mes jas panaudojame, nes turime. Ar didesnis profesionaliųjų ginkluotųjų pajėgų panaudojimas reiškia, kad jų gali būti griebiamasi anksčiau negu bus pasinaudota visais kitais problemos sprendimo variantais? Šiuolaikiniame demokratiname pasaulyje karo prievole pagrįsta kariuomenė, be teritorinės gynybos, tikriausiai mažai kur gali praversti. Profesionaliosios ginkluotosios pajėgos sudaro galimybę įsikišti, kai tai yra neabejotinai teisinga ir tinkama, bet kai kam gali kelti susirūpinimą, kad jų buvimas skatintų įsikišimą, kuomet tai galbūt nebūtų visiškai tikslinga. Taip pat akivaizdu, kad profesionalus išlaikyti sunku. Britanijos visuomenės nedidelį nepasitenkinimo laipsnį ar net entuziastingą požiūrį tam tikra prasme paaiškina žinojimas, kad visi ginkluotųjų pajėgų kariai yra savanoriai ir todėl visuomenė moka santykinai aukštą kainą už jų išlaikymą. Ar platesnis panaudojimas labiau negu siauresnis padeda vyriausybei detaliam pateisinti turimas išlaidas? Galima manyti, kad dar kitas veiksnys palengvina Britanijos vyriausybei dislokuoti karines pajėgas. Karinių nuostolių, tegul ir nedidelių, bet ilgalaikių, Šiaurės Airijoje patirtis tam tikra prasme parengė

Britanijos visuomenę susitaikyti su nuostoliais. Tiesa, nors Britanijos visuomenė nepritaria nuostoliams kariuomenėje, ji labiau nei galbūt daugelio kitų šalių visuomenė yra linkusi priimti nuostata, kad jų neišvengsi. Be abejo, nuostolių tikimybė yra veiksnys, svarstytinas Britanijos politikų, bet galbūt jie nesusiteikia jam tiek svarbos, kiek gali suteikti politikai kitose šalyse.

Išvados

Atsižvelgiant į istorinę informaciją galima pasakyti, kad dėl geografinės padėties Britanijoje nuo seniausių laikų vyravo antipatija nuolatinei kariuomenei, o tai savo ruožtu darė karo prievolę neįmanomą. Reformomis, suteikusiomis pagrindus šiuolaikinei Britanijos kariuomenei, nesiekta įvesti karo prievolės, ypač kitų rezervo formų labui. Karo prievolės, kai ji buvo panaudojama, būdavo imamasi tik kaip paskutinės priemonės ypatingų nacionalinių sukrėtimų metu, ir ji nesugebėdavo išitvirtinti pakankamai ilgą laiką, kad sukliudytų, susidarius palankioms sąlygoms, kuo greičiau grįžti prie labiau tradicinių tarnybos formų. Tačiau galima ginčytis, kad, ypač šaltojo karo metu, Britanija prisiimdavo tik tokio lygio funkcijas ir išpareigojimus, kurie atitkdavo tradicinius ginkluotųjų pajėgų aprūpinimo personalu metodus.

Kalbant apie kariuomenės struktūrą ir vaidmenį galima daryti išvadą, kad etatinė savanorių profesionalų armija gerai atliko tas užduotis, kurios buvo jai skirtos. Laikui slenkant ir pasikeitus reikalavimams, ji tapo mažesnė. Ji stovėjo sargyboje per šaltąjį karą, puikiai pasirodė tiek didelio, tiek mažo intensyvumo operacijose, taip pat taikos palaikymo, taikos rėmimo ir taikos įvedimo operacijose, taip pat gerai atliko šalies saugumo užduotis. Personalas, taip pat jų šeimos, puikiai prisitaikė prie daugelio įvairių sąlygų ir vietų, kuriose tekdavo gyventi. Turint omenyje daugelio šalių nenorą dislokuoti šauktinius užsienyje, galima daryti išvadą, kad tik etatinė profesionali savanorių kariuomenė būtų galėjusi atlikti visas užduotis ir parodyti tokį didelį lankstumą ir naudingumą. Be tokios kariuomenės užduotys galbūt nebūtų buvę atliktos, bet kartu galima paklausti, ar kai kurios jų buvo atliktos tik todėl, kad turėjome tokią kariuomenę?

Vykstantis visiškai savanoriškų pajėgų verbavimas, nesvarbu, ar jos būtų etatinės, ar tarnautų dalį laiko, konkuruodamos su kitais privatus ar valstybinio sektoriaus darbdaviais, visuomet yra didelis rūpestis. Tradicija suteikia Britanijos ginkluotosioms pajėgoms pranašumą, kurio daugelis, ateidami į profesionaliąsias pajėgas pirmą kartą, neturės. Tačiau ekonomikos būklė yra dar svarbesnis veiksnys, ir Britanijos patirtis rodo, kad reikiamo skaičiaus

jaunuolių užverbavimas į kariuomenę, kai ekonomika stipri, yra sunkus uždavinys ir visuomet reikalauja didelių pastangų. Išlaidymas tarnyboje yra labai svarbi verbavimo į visiškai savanoriškas pajėgas dalis. Karių užmokestis ir priedai turi bent jau eiti koją kojon su užmokesčiu ir priedais civiliniame gyvenime. Be to, karo tarnyba privalo pasiūlyti kitų privilegijų, kurios kompensuotų už neišvengiamus kario gyvenimo trūkumus, palyginti su civiliais.

Mokymas ir lavinimas yra gyvybiškai svarbi išlaidymo tarnyboje dalis. Motyvuojant karininkus ir karius, ypač jaunesnius, yra svarbu užtikrinti, kad jie galėtų daryti karjerą sistemoje, kuri visiems suteikia lygias galimybes gerinti kvalifikaciją. Tinkamai organizuotos mokymo ir lavinimo sistemos yra būtinos, kad kariai pasiektų ir išlaidytų reikiamus standartus kaip individai ir taip galėtų kuo daugiau prisidėti prie kolektyvinės veiklos tų dalinių, kuriems jie priklauso. Karo prievole pagrįstoje kariuomenėje kareivių mokymo tikslas gali būti konkrečių įgūdžių išugdymas mobilizacijos atveju, vėliau tuos įgūdžius atnaujinant tęstinio rezervo tarnyboje. Profesionaliojoje kariuomenėje kareivių mokymas turi būti platesnis, apimantis ne vien tiesiogines kareivio pareigas, bet ir leidžiantis jam siekti karjeros, išsiugdyti gilesnę socialinę suvokimą, būtiną asmeniui ilgiau tarnaujant.

Profesionaliųjų ginkluotųjų pajėgų išlaidymo išlaidos yra didelės ir sudaro daug didesnę biudžeto dalį negu karo prievole pagrįstoje sistemoje. Tačiau reikia tikėtis, kad šios išlaidos yra rentabilios ir leidžia turėti pajėgesnes, lankstesnes ir paprastai aukštesnio parengties lygio pajėgas. Kai atlyginimams skirtos išlaidos sudaro didesniąją biudžeto dalį, jos mažiau pastebimos parodant, kad etatinės profesionaliosios armijos lūkesčiai padidina absoliučiąsias išlaidas kitose srityse taip pat. Vis didėja spaudimas dėl išlaidų įrangai, kadangi netikslinga išlaidyti brangų personalą, jei jis nėra gerai aprūpintas. Vis didėja spaudimas dėl išlaidų infrastruktūrai siekiant, kad kariams būtų suteiktos darbo ir gyvenimo sąlygos, padedančios išlaidyti personalą. Vis didėja spaudimas dėl išlaidų mokymui, siekiant išlaidyti personalo parengties lygį ir tuo prisidėti prie jo išlaidymo tarnyboje.

Asmenys, tarnaujantys Britanijos pajėgose, yra profesionalai, bet juos veikia veiksniai, nesusiję su tarnyba. Būtina galvoti apie šeimas, yra ir kitų interesų. Per dažnas dalyvavimas operacijose galiausiai negali būti vertinamas vien piniginiu požiūriu ir nėra naudingas norint išlaidyti karius tarnyboje. Tačiau tam tikras dalyvavimo operacijose tempas turi būti laikomas naudingu, nes, esant teigiamam visuomenės požiūriui į ginkluotąsias pajėgas ir geranoriškam žiniasklaidos dėmesiui, talkinama verbavimui. Ši pagalba verbavimui yra labai naudinga, o kitos aplinkybės – pirmiausia kariuomenės dy-

dis ir galbūt saugumo reikalavimai – veikia kartu gerokai sumažindamos jos reikšmę visuomenėje. Galima kelti klausimą, ar profesionaliųjų ginkluotųjų pajėgų buvimas skatina jas panaudoti už ribų to, kas laikoma absoliučiai teisingu ir tinkamu. Tačiau atrodo, kad Britanijos visuomenėje veikia atsvaros metodas, rodantis, jog Britanijos kariuomenės reputacija bent iš dalies yra grindžiama suvokimu, jog jos elgesys per ginkluotų konfliktų operacijas visiškai atitinka aukščiausius įstatymų standartus.

Taigi apibendrinant visas šias išvadas būtų galima pasakyti, kad Britanijos profesionaliųjų ginkluotųjų pajėgų tradiciją nukalė istorinė patirtis. Tik retais atvejais aplinkybės reikalaudavo atitrūkti nuo tradicijos, kuri būdavo kiek galint greičiau atkurama. Siekiant išlaikyti mūsų profesionaliąją kariuomenę, reikia nuolat rūpintis verbavimu ir karių išlaikymu tarnyboje. Nuolatinis dėmesys taip pat turi būti skiriamas mokymui ir lavinimui, kad profesionaliosios tarnybos kariai galėtų kopti karjeros laiptais. Profesionaliosios pajėgos iš tiesų sieks daugiau nei paprasčiausios finansinės naudos; norima, kad įranga, apmokymas dirbti su ta įranga ir paremianti infrastruktūra taip pat būtų labai aukšto lygio. Dėl viso to labai brangu išlaikyti mūsų profesionaliąsias ginkluotąsias pajėgas, bet jos gali būti plačiai pritaikomos ir, be abejo, yra rentabilios. Apskritai Britanijos ginkluotosios pajėgos turi labai gerą ilgalaikę reputaciją Britanijos visuomenėje. Nepanašu, kad taip būtų, jei jos nebūtų tarnavusios tai visuomenei, iš kurios pačios sudarytos.

Paul Klein*

Vokietijos ginkluotųjų pajėgų ateitis: tarp privalomosios karo tarnybos ir profesionalizacijos

The problem of maintaining or abolishing/suspending conscription and the transition to all-volunteer armed forces has been discussed in Germany over years. The supporters of the previous type of armed forces, i.e. a mixture of conscripts and volunteers, plead for maintaining it since it would be the only possibility to guarantee a force buildup capability in case of conflict, would favor the integration of soldiers into society, be more compatible with democracy, and last, but not least, would be the cheaper solution. Furthermore, it would only possible to recruit the required strength of volunteers by means of conscription.

The supporters of all-volunteer forces point at the fact that the main task of conscripts, namely defending their own country, has become nearly obsolete since the end of the East-West conflict. For such tasks as prevention of crises and intervention, fight against terrorism, peacekeeping and peace enforcement operations no conscripts would be required but high-motivated and well-trained professional soldiers. Pointing at examples from history, conscription opponents claim that in any case of need, a conscription army could quickly be restored. They deny that all-volunteer armed forces would not comply with democracy, and they repudiate the idea emphatically that all-volunteer forces could develop towards a state within the state, as well as the statement that such all-volunteer forces would be more expensive than a mixed army formed from conscripts and volunteers.

*Atsargos pulkininkas leitenantas Paulas Kleinas studijavo psichologiją ir sociologiją. Dabar jis yra vyriausiasis mokslo bendradarbis ir Vokietijos ginkluotųjų pajėgų Socialinių mokslų instituto (SOWI) direktoriaus pavaduotojas Strausberge, bundesvero universiteto Miunchene dėstytojas.

The Federal Republic of Germany still adheres to the conscription idea, the two huge parties, the Government and the Federal Minister of Defence still plead for it. Nevertheless, the front of supporters has been crumbling. There is a deep dissent between the two governing parties: the SPD and the Greens; the FDP (the Liberals) have supported the introduction of an all-volunteer army, and the conscription opponents even leave to speak within the conservative parties the CDU and the CSU as well as the SPD.

Conscription will probably survive the current legislative period. On a long-term prospect, however, it will constitute a run-out pattern.

Įvadas

Pasibaigus Rytų–Vakarų konfliktui, beveik visos Europos valstybės ėmėsi reformuoti savo ginkluotąsias pajėgas. Nors apskritai ne visur reformos buvo siejamos su šauktinių skaičiaus mažinimu ir perėjimu prie laisvai samdomos kariuomenės. Belgija, Nyderlandai, Ispanija, Portugalija ir Prancūzija jau įgyvendina šias priemones, o Italija, Slovėnija ir Čekijos Respublika šiuo metu yra tam tikroje planavimo stadijoje.

Vokietija yra tarp tų šalių, kurios liko ištikimos tradicinei šauktinių kariuomenei, nors net bundesveras nuo pat naujojo šimtmečio pradžios taip pat pajungtas reformų procesui, kuriam iš dalies būdingas šauktinių skaičiaus mažinimas ir pastangos verbuoti daugiau savanorių.

Argumentai, palaikantys karo prievole pagrįstą sistemą, vis labiau netenka pagrindo dėl politinės situacijos ir iš jos išplaukiančių pagrindinių ginkluotųjų pajėgų uždavinių, o balsai, remiantys visišką kariuomenės profesionalizaciją, tampa vis garsesni.

Vokietijoje diskusijos vis dar tęsiasi. Tačiau reikšmingos ateities tendencijos jau yra suvoktos ir nagrinėjamos šiame straipsnyje.

1. Vokietijos ginkluotosios pajėgos: vakar, šiandien ir ateityje¹

Rytų–Vakarų konflikto metu pagrindinis Vokietijos ginkluotųjų pajėgų uždavinys buvo kartu su NATO sąjungininkais atremti bet kokią galimą Varšuvos sutarties dalyvių puolimą. Jų struktūra ir ginkluotė visiškai atitiko šį

uždavinį, taip pat nuo to priklausė ir karių skaičius. Nuo bundesvero įkūrimo šeštojo dešimtmečio viduryje personalo skaičius siekė 500 tūkst., iš kurių pusę sudarė šauktiniai.

1990 m. pradžioje, atkūrus vieningą Vokietiją, visiškai pasikeitė politinė situacija. Netikėtai ir politinė, ir karinė vadovybė buvo priverstos svarstyti reformos gaires, pagal kurias ginkluotųjų pajėgų struktūra buvo atnaujinta du kartus – 1995 ir 2000 metais. Šiomis gairėmis buvo siekiama taip sutvarkyti bundesverą, kad jis, be nacionalinės ir kolektyvinės gynybos misijos, atliktų ir krizių valdymo bei prevencijos misiją tarptautinėje sistemoje. Pirmiausia nustatytas 370 tūkst. personalo skaičius vėliau buvo sumažintas iki 330 tūkst., o 2000 m. buvo numatyta turėti 255 tūkst. karių. Tačiau prie pastarojo skaičiaus buvo pridėta 22 tūkst. įvairiose vietose dislokuotų vyresnio amžiaus kariškių, kurių tarnyba ėjo į pabaigą, ir kariškės moterys, paliekančios karo tarnybą dėl nėštumo. Nuolat ir laikinai tarnaujančių karių skaičius, šiandien sudarantis 187 tūkst., pasieks 200 tūkst., nors šauktonių skaičius sumažės nuo 130 tūkst. iki 77 tūkst.

Nuo 2002 metų šauktiniai gali rinktis tris pradinės karo tarnybos atlikimo variantus: karo tarnyba 9 mėnesius iš eilės, 6 mėnesiai karo tarnybos ir du kartai rezervo mokymų po 6 savaites arba savanoriškas karo tarnybos pratęsimas net iki 23 mėnesių.

Numatyta, kad iš 255 tūkst. tikrosios karo tarnybos karių 150 tūkst. priklausys vadinamosioms reagavimo pajėgoms, kurios pakeis buvusias kovos su krizėmis pajėgas. Kita personalo dalis sudarys pagrindinę karinę organizaciją, atliekančią palaikymo ir mokymo funkcijas, taip pat užtikrinančią nacionalinius vadovavimo ir kontrolės gebėjimus (C2) ir karinių pajėgų telkimą nacionalinei gynybai.

Ši nauja struktūra įgalins bundesverą dalyvauti misijose už šalies ribų su 50 tūkst. karių per metus su NATO, Jungtinių Tautų arba Europos Sąjungos vėliava. Naująją struktūrą pradėta diegti jau 2001 metais. Reforma iš esmės bus baigta 2006 metais.

¹Žr.: Bundesministerium der Verteidigung, *Die Bundeswehr – sicher ins 21. Jahrhundert. Eckpfeiler für eine Erneuerung von Grund auf*. Bonn: Bundesminister der Verteidigung, 2000; Der Bundesminister der Verteidigung: *Neuausrichtung der Bundeswehr. Grobausplanung, Ergebnisse und Entscheidungen*. Bonn: Bundesminister der Verteidigung, 2000.

2. Privalomoji karo tarnyba ir jos reikšmė bundesvero ateičiai

Profesionalių karių dalies augimas didina intervencijos pajėgumus krizės atveju ir visiškai atitinka tikslus, kurių siekia daugumos Europos šalių karinės pajėgos. Tai, matyt, yra pagrindinė priežastis, kodėl Vokietijos reformos pastangos buvo sutiktos plojimais NATO būstinėje Briuselyje, nes čia manoma, kad krizių reagavimo pajėgų padidinimas trigubai – iki 150 tūkst. karių – būtų žingsnis teisinga kryptimi.²

Tačiau vis dar kyla abejonių, ar būtina išsaugoti karo prievolę, ypač todėl, kad naujosiose „Gynybos politikos gairėse“ (Verteidigungspolitische Richtlinien), kurias pristatė gynybos ministras Peteris Struckas kabinetui 2003 m. gegužės pabaigoje, aiškiai pabrėžiama, kad, kadangi Vokietijai dabar nekyla jokių grėsmių būti užpultai tradicinių karinių pajėgų, pagrindinis bundesvero uždavinys yra krizių prevencija bei krizių valdymas Europoje ir visame pasaulyje. Šiam uždaviniui įvykdyti reikia ne šauktinių, o gerai parengtų ir apginkluotų profesionalų, kurie pagal dabartinius įstatymus gali taip pat būti dislokuoti už šalies ribų.

Kita vertus, nors tai visiškai neįtikėtina, šauktinių prireiktų mobilizacijos atveju ir susidoroti su katastrofomis šalies viduje. Daugelis kritikų tokią privalomosios karo tarnybos išsaugojimo pagrindimą apibūdina kaip liguistą.³ Tačiau tam pritaria ginkluotųjų pajėgų vadovaujantys ešelonai. Vargu ar tai turi įtakos viešajai nuomonei, nes visi argumentai „už“ ir „prieš“ privalomąją karo tarnybą yra visuomenės karštai aptariamai.

2.1. Kariniai argumentai „už“ ir „prieš“ šauktinių kariuomenę

Šauktinių kariuomenės šalininkai Vokietijoje savo nuomonę grindžia pirmiausia vis dar egzistuojančia grėsme ar bent karo rizika arba pradeda nuo prielaidos, kad šiuo metu nematoma grėsmė gali kilti per tam tikrą ar ilgesnį laiko tarpą. Norint įveikti tokią grėsmę, bus reikalingi dvigubai ar net trigubai didesni karinių pajėgų mobilizaciniai gebėjimai, ką gali užtikrinti tik šauktinių kariuomenė. Taip pat jie mėgsta tvirtinti, kad Vokietija dėl savo geografinės padėties ir politinio svorio Europoje būtų labiausiai atsakinga už taiką ir stabi-

² Žr. Blome N., "NATO: Bundeswehr, schlecht ausgerüstet". *Die Welt* 08 06 2000, p. 6.

³ Žr.(nenurodytas autorius): "Strucks neue Richtlinien", *Die Zeit* 15 05 2003, p. 4.

lumą žemyne, todėl būtų reikalingas toks didelis karių skaičius, kuris nesusidarytų į kariuomenę priimant tik savanorius.⁴

Nors laisvai samdomos kariuomenės šalininkai taip pat pradeda savo argumentaciją nuo identiškos padėties Europoje analizės, tačiau prieina prie skirtingų išvadų. Jų nuomone, Europoje vis dar egzistuoja karo rizika, tačiau dėl to, kad neliko tiesioginės grėsmės prie šalies sienų ir dėl NATO plėtimosi į Rytus Vokietijai daugiau nereikia masinės kariuomenės. Be to, tobulėjant ginkluotei bei amunicijai ir gausėjant misijų, susijusių su taikos palaikymu bei įvedimu ir Vokietijos piliečių evakuacija iš rizikos zonų, šauktinių reikėtų daug mažiau, nes neįmanoma per devynis mėnesius tinkamai juos parengti ir pasiųsti vykdyti tokias sudėtingas misijas.

Todėl trumpas pradinės karo tarnybos laikotarpis ir ypač formulė „šeši mėnesiai plius du rezervo mokymo periodai“ sulaukia aštrios kritikos. Šešių mėnesių laikotarpis būtų per trumpas visiškai užbaigti kario parengimą ir mokymus, o du rezervo mokymų periodai pareikalautų didelių ir labai brangių organizacinių bei techninių sąnaudų. Generolas Reinhardtas, kuris buvo Kosovo atstatymo pajėgų vadas iki 2000 m. balandžio mėnesio, teigė: „Kalbant kariniu požiūriu, per trumpa karo tarnyba neturi jokios prasmės. Kareiviai yra nepakankamai parengiami bei apmokomi ir tada siunčiami namo. Išskyrus pastangas, darbą ir išlaidas, jie nieko neduoda ginkluotosioms pajėgoms.“⁵

Kaip atsakas visiems, kurie siekia sutrumpinti privalomosios karo tarnybos laiką iki šešių arba net iki keturių mėnesių, gali būti įspėjimas ginkluotųjų pajėgų vadovybės išleistame diskusiniame rašte, iš esmės palaikančiame privalomąją karo tarnybą: „Visiškai aišku, kad bet koks pradinės karo tarnybos trumpinimas iškels klausimą, ar apskritai ši tarnyba turi prasmės. Bet kuri pradinė karo tarnyba, kuri kariniu požiūriu yra beprasmiška, atrofuosis. Taigi trumpinimas slepia ir panaikinimo užuomazgą.“⁶

Taip pat, suprantama, galima kelti klausimą: jei privalomoji karo tarnyba bus sustabdyta, kiek reikės laiko ją įdiegti iš naujo tam, kad laisvai samdo-

⁴ Žr.: Bagger H., „Die allgemeine Wehrpflicht steht nicht zur Disposition“, *Europäische Sicherheit*, 2/1997, p.8.

⁵ Cituojama pgl Rose J., Manuscript for the emission „Streitkräfte und Strategien“, Norddeutscher Rundfunk, 07 07 2000, p. 5.

⁶ Führungsstab der Streitkräfte, *Argumentationspapier des Führungsstabes der Streitkräfte zum Thema „Weiterentwicklung der Wehrpflicht“*, Bonn: Führungsstab der Streitkräfte, 2003, p. 7.

mą kariuomenę paverstume mišria profesionalų ir šauktinių sistema? Vieni pradeda nuo prielaidos, kad papildomas ginkluotės sistemos įdiegimas ir rezervų atkūrimas, kurių kartą buvo atsisakyta, užims dešimt arba daugiau metų⁷, ir taip pagrindžia būtinumą išsaugoti privalomąją karo tarnybą; kiti mano, kad 18 mėnesių turėtų visiškai užtekti „iš naujo įgyvendinti sustabdytą šaukimą į karo tarnybą ir parengti bei apmokyti karius, jei tas bus reikalinga. Be to, ir laisvai samdoma kariuomenė privalėtų turėti rezervistų atsargą.“⁸ Jie mielai pateikia JAV ir Didžiosios Britanijos pavyzdžius, kai Antrojo pasaulinio karo metais jų laisvai samdomos kariuomenės sėkmingai ir per labai trumpą laiką buvo reorganizuotos į mišrias karines pajėgas.

Kiti kariniai argumentai už karo prievolės išlaikymą siejami su laisvai samdomų karių verbavimu ir kvalifikacija. Privalomosios karo tarnybos šalininkai, kalbėdami apie nuolatinių ir laikinai tarnaujančių laisvai samdomų karių verbavimą, apeliuoja į dabartinę situaciją, remdamiesi nenuginčijamu faktu, kad apie pusę laisvai samdomų karių yra verbuojami iš potencialių naujų šauktinių. Panaikinus karo prievolę, šis šaltinis, žinoma, išsektų. Vis dėlto lieka neaišku, ar kandidatų skaičius iš tikrųjų sumažės dvigubai. Intensyvinant ir tobulinant verbavimą, gerai pamatuotas bandomojo laikotarpio įvedimas kartu su galimybe pasitraukti iš ginkluotųjų pajėgų, jei „nepatiks“ – visa tai galėtų suvilioti stoti į bundesverą, ypač jaunos vyrus, kurie jau ateina tarnauti ketindami pirmiausia susipažinti su kariuomene prieš susiedami save su ja ilgesniam laikui.

Dėl karių kvalifikacijos karinės prievolės šalininkai nuolatos tvirtina, kad šauktinių kariuomenė būtų „sumanesnė“, jei šaukimas apimtų visus socialinius sluoksnius. Kita vertus, laisvai samdoma kariuomenė susidurtų su konkurencija darbo rinkoje, todėl būtų priversta pasipildyti mažiau kvalifikuotu personalu.

Nors yra bandymų tokią argumentaciją pagrįsti dokumentais, remiantis JAV ir Didžiosios Britanijos, o dabar – net Ispanijos⁹ pavyzdžiais, pirmiausia nutylimas faktas, kad karinė prievolė Vokietijoje nuo seno yra ne „visuotinė“, bet selektyvi. Jau daug metų daugelis jaunuolių, tarp jų – daugiau kaip pusė vidurinės mokyklos absolventų, atsisako karo tarnybos ir renkasi alternatyviąją civilinę tarnybą. Tai jau savaime neleidžia kalbėti apie bundesverą kaip apie visų socialinių sluoksnių atspindį.

⁷ Wellershoff D., „Bewahren und sichem“, *Die politische Meinung* 368, July 2000, p. 20.

⁸ Rose J., „Im Verteidigungsetat ist zu viel Geld eingeplant“, *Frankfurter Rundschau*, 22 05 2000, p. 7.

⁹ Atidėjus karo prievolę ir perėjus prie laisvai samdomos kariuomenės, Ispanijos karinės pajėgos pradėjo rekrutuoti užsieniečius, nes trūko savų kandidatų.

Antra, nėra jokio pagrindo manyti, kad bazinė karo tarnyba paskatintų daug aukštos kvalifikacijos jaunuolių stoti į laikinąją profesinę tarnybą. Tie, kurie turi aukštą kvalifikaciją ir gerai apmokamą darbą, eitų tarnauti į bundesverą, jei turėtų specifinius interesus, dažnai be jokio pradinės karo tarnybos poreikio.

Argumentas prieš karo prievolę dabartiniu jos pavidalu išplaukia iš fakto, kad apie 77 tūkst. jaunuolių, atliekančių pradinę karo tarnybą bundesvere, būtų nuolatinio rengimo būklės, nes tarnyba yra per trumpa, kad galima būtų juos panaudoti operacijoms. Reikėtų didelio karininkų ir puskarininkų skaičiaus, ir juos būtų galima tik iš dalies atitraukti iš pagrindinės organizacijos, nes vėliau jie turėtų vykdyti daug kitų užduočių. Todėl pradedančių prievoliniukų mokymui ir rengimui reikėtų remtis nuolatinių ir laikinai tarnaujančių profesionalų ištekliais iš reagavimo pajėgų, o tai susilpnintų pastarųjų misijos veiksmingumą. Taigi baiminamasi, kad, nepaisant profesionalumo, susijusio su pradedančiais šauktiniais, tęstinumo, tai silpnins karinių pajėgų greitą reagavimo gebėjimus krizės atveju.

Kariniu požiūriu, trumpas pradinės karo tarnybos laikas tik tada turi prasmę, kai arba veda prie atsarginių kariuomenės sistemos, arba jei įgūdžiai, įgyti pradinėje karo tarnyboje, yra nuolat atnaujinami reguliarių rezervo mokymų metu, kad galima būtų juos panaudoti bet kokių (neįprastu) mobilizacijos atveju. Nei vienas pavyzdys netinka Vokietijai. Priešingai, šauktiniai yra apmokomi ir tada siunčiami namo. Paprastai jie greitai pamiršta dalykus, kurių juos mokė.

2.2. Teisiniai argumentai

Grėsmę karo prievolės išlaikymui kelia faktas, kad, mažėjant šauktinių poreikiui, bundesveras nepajėgia pašaukti visų tinkamų karo tarnybai piliečių. Pasak Gynybos ministerijos, nekyla pavojus dėl nepakankamo karo prievolės teisingumo, nes jaunuolių skaičius, kurį galima pašaukti, beveik atitiktų bundesvero poreikius. Federalinės gynybos ministerijos apskaičiavimais, nuo 2001 iki 2010 metų vidutiniškai 430 tūkst. jaunuolių per metus bus šaukiamojo amžiaus. Taip pat ministerijos žiniomis, apie 40 proc. visų, kurie sudarys nenorinčiųjų tarnauti dalį, kiti 6 proc. sudarys laisvai samdomus ir dar 27 proc. netarnaus kariuomenėje dėl įvairių priežasčių. Taigi per metus galima būtų pašaukti apie 117 tūkst. jaunuolių į karo tarnybą – šis skaičius beveik atitinka karinių pajėgų 9 mėnesių karo tarnybos poreikius.

Kyla daug abejonių dėl ministerijos pateikiamų skaičių. Pvz., L. Unter-

seherio¹⁰ atliktais apskaičiavimais, apie 129 tūkst. jaunuolių per metus galėtų būti pradinės karo tarnybos žinioje. Šis skaičius toli gražu neatitinka poreikių ir dėl karo prievolės teisėtumo stokos gali inspiruoti teismo nutarimą, kad karo tarnyba neatitinka Konstitucijos. Turbūt tam, kad būtų išvengta tokių dalykų, ir todėl, kad, matyt, nepasitikima savo pačios apskaičiavimais, federalinė Gynybos ministerija 2003 m. gegužės mėnesį išplatino naujas Karo prievolės taisykles. Pagal jas vedę jaunuoliai nebus šaukiami daugiau į kariuomenę, šaukimas bus galimas tik iki 23 metų ir visi, kurie tinka karo tarnybai, bus šaukiami tik esant būtinybei. Šios gairės lems, kad 20 tūkst. jaunuolių kasmet bus atleidžiama nuo karo tarnybos, ir todėl vėl kils karo prievolės teisingumo klausimas.

2.3. Finansiniai argumentai

Vyksta karštos diskusijos kontraversišku klausimu – ar profesionalioji kariuomenė būtų brangesnė ar pigesnė negu šauktinių kariuomenė. Prievolės šalininkai pradeda nuo teiginio, kad karinės pajėgos, sudarytos tik iš laisvai samdomų karių, smarkiai padidintų išlaidas, palyginti su mišria kariuomene, ir kaip įrodymą cituoja, kad visos kaimyninės šalys, jau žengusios žingsnį link karinių pajėgų profesionalizacijos, kenčia nuo didelių sąnaudų. Profesionaliosios kariuomenės šalininkai, remdamiesi ekspertų nuomonėmis, dažnai teigia priešingai. Prancūzijos nacionalinio susirinkimo¹¹ 1966 m. sudaryta komisija jau nustatė, kad ilgai profesinės karinės pajėgos reikalauja mažiau išlaidų nei kariuomenė, turinti ir šauktinių dalį. Darbo grupė bundesvero universitete Miunchene, vadovaujama buvusio štabo vado pavaduotojo, o dabar profesoriaus Jürgeno Schnellio, gavo panašius rezultatus. Ši studija apibendrina: „Negalima patvirtinti prielaidos, kad bundesveras kaip šauktinių kariuomenė būtų pigesnė nei to paties pajėgumo laisvai samdoma kariuomenė... Biudžeto požiūriu, laisvai samdoma kariuomenė būtų 7 mln. Vokietijos markių pigesnė ir apie 30 proc. našesnė.“¹²

Dieteris S. Lutzas gavo tokius pat rezultatus, remdamasis keliais šaltiniais ir savo paties apskaičiavimais. Jo duomenimis, perėjus prie laisvai sam-

¹⁰Unterseher L., "Conscription in Germany – Past, Present, Positions, Plans, Prospects" in Malesic M., ed., *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*, Baden-Baden: Nomos, 2003, p. 72.

¹¹Balkany P., *Le coût de la conscription at de l'armée de métier*, Paris. Assemble Nationale, Rapport d'information No 2587, 1996.

¹²Cituojiama pgl.: Rose J., "Im Verteidigungsfall ist zu viel Geld für die Bundeswehr eingeplant", Frankfurter Rundschau, 22.05.2000, p. 7.

domos kariuomenės, būtų galima sutaupyti 10 milijardų Vokietijos markių per metus, įskaitant ir tai, kad būtų panaikintos nenumatytos (opportunity cost) išlaidos.¹³

Kai yra žiūrima tik į išlaidas personalui, figūruojančias federaliniame biudžete, neskaičiuojant jokių nenumatytų išlaidų, bet kokia laisvai samdoma kariuomenė, žinoma, būtų daug brangesnė nei tokio pat dydžio šauktinių kariuomenė, nes išlaidos eiliniams pagal sutartį būtų nepalyginamai didesnės nei šauktiniams. Tačiau dėl profesionalių kariškių didesnio veiksmingumo laisvai samdomai kariuomenei reikėtų mažiau personalo nei karinėms pajėgoms, jungiančiomis ir profesionalus, ir šauktinius. Esant mažesnei laisvai samdomai kariuomenei, mažiau kainuotų asmeninė amunicija, apgyvendinimas, nekalbant apie šaukimo administravimo tarnybą, kurios daugiau išvis nebereikėtų dabartine jos forma. Visi finansiniai fondai, sutaupyti tokiais būdais, galėtų būti panaudojami struktūrai gerinti ir karo tarnybos patrauklumui didinti, bet galutinis rezultatas būtų toks, kad laisvai samdoma kariuomenė galiausiai taptų ne ką brangesnė nei šauktinių karinės pajėgos.

Faktas, kad visos Europos karinės pajėgos, kurios suspendavo privalomąją karo tarnybą pastaraisiais metais, kenčia nuo išlaidų didėjimo, visiškai neprieštarauja šiai nuomonei. Bet kuris pasikeitimas – ir tai yra pereinamoji fazė visų šalių ginkluotosiose pajėgose – pirmiausia reikalauja didinti finansavimą. Todėl Vokietijos komisija “Gemeinsame Sicherheit und Zukunft der Bundeswehr” (Bendrasis saugumas ir bundesvero ateitis) savo pateiktuose reformos matmenyse pradėjo nuo prielaidos, kad būtina didinti finansavimą, kuris prilygsta maždaug 3 milijardams eurų per metus pereinamuoju laikotarpiu, kol nauja struktūra bus įdiegta.¹⁴

2.4. Politiniai argumentai

Argumentuose „už“ ir „prieš“ šauktinių kariuomenę, priskiriamuose politiniams plačiąja prasme, dažniausiai vyrauja dvi problemos. Pirma, argumentai karo prievolę sieja su demokratija ir visuomene, kita vertus, jie pabrėžia laisvai samdomos kariuomenės galimybės tapti „valstybe valstybėje“ pavojų.

¹³ Lutz, D.S., ”Die allgemeine Wehrpflicht – militärisch überflüssig, verfassungsrechtlich bedenklich, finanziell belastend“ in ” Groß, J., Lutz, D. S. eds., *Wehrpflicht ausgedient*, Baden-Baden: Nomos, 1988.

¹⁴ Kommission Gemeinsame Sicherheit und Zukunft der Bundeswehr, *Kommissionsbericht*. Bonn, Berlin 2000, p. 140 f.

Nuo Vokietijos Federacinės Respublikos įkūrimo visuotinė karo prievolė jos šalininkams yra „teisėtas demokratijos kūdikis”.¹⁵ Nuo Prancūzijos revoliucijos ir Napoleono laikų karo prievolė buvo pilietinės pareigos bendruomenei išraiška, demokratinio mąstymo simbolis ir priemonė, stiprinanti bendrosios atsakomybės sąmonę. Profesionaliosios kariuomenės šalininkai atmeta šį argumentą kaip visiškai retorinį, net kaip sukurtą legendą.¹⁶ Jie laiko karo prievolę veikia „šaltojo karo kūdikiu”¹⁷, kuris gimė Vokietijoje tik todėl, kad atrodė neįmanoma apsiginti tik tokiu laisvai samdomų karių skaičiumi, kuris buvo pažadėtas NATO. Be to, nėra sąryšio tarp demokratinės valstybės ir karo prievolės, nes, viena, tokios demokratinės šalys, kaip JAV ir Jungtinė Karalystė, tradiciškai išlaiko laisvai samdomą kariuomenę, antra vertus, tokie diktatoriai, kaip Hitleris ir Musolinis, savo karus pradėjo su šauktiniais.

Labai dažnai Veimaro Respublikos patirtis, kai kariuomenė, Reichsveras, gyveno pati sau, atsiskyrusi nuo teisėtos demokratinės vyriausybės, pateikiamas kaip argumentas dėl baimės, kad bundesveras galėtų tapti valstybe valstybėje, kai karo prievolė bus panaikinta arba suspenduota. Vis tik ši istorinė analogija yra neteisinga. „Reichsveras tarnavo demokratijai, kurios ne kentė. Ginkluotąsias pajėgas sudarė imperatoriaus armijos likučiai, kurie save laikė nenugalimais. Jų karininkai mokėsi Viljamo II klasinių prietarų eroje, kartu su kai kuriais eiliniaisiais, kurie iš dalies apsikrėtė rudmarškinių virusu”¹⁸, ir siekė atkurti buvusią didybę.“¹⁸

Tačiau bundesvero vadovybė išaugo demokratinėje valstybėje ir rodo savo lojalumą jai. Nėra jokių požymių, kad karininkai ir puskarininkiai, laikydami tokių pat pažiūrų kaip ir jų bendrapiliečiai, staiga ir radikalčiai pakeistų savo politinę orientaciją, kai profesionali kariuomenė bus įdiegta.

Tai tuo labiau neįtikėtina, kad profesionalų karinės pajėgos bus sudarytos iš nenuolatinei tarnybai samdomų karjeros karių. Jų pačių interesais tarnybos metu palaikyti įvairialypius ryšius su civiliniu gyvenimu, nes į jį jie ketina grįžti po ilgesnio ar trumpesnio laiko. Šis faktas kartu su daugybe parlamentinės ir visuomeninės kontrolės mechanizmų, kurie išskiria Vokietiją iš

¹⁵ Manoma, kad tai pasakė pirmasis Vokietijos prezidentas Theodoras Heuβas 1949 metais parlamento debatuose dėl teisės į sąžiningą protestą.

¹⁶ Žr. Bald D., „Sechs Legenden über Wehrpflicht und Demokratie“, *Informatio für die Truppe*, 4/1999, p. 4-15.

¹⁷ Kister K., Klein P., „Keine Zukunft für die Wehrpflicht?“, in Klein P., ed., *Wehrpflicht und Wehrpflichtige heute*, Baden-Baden: Nomos 1991, p.125.

¹⁸Ten pat, p.127.

kitų Europos šalių, turėtų užkirsti kelią valstybės valstybėje susidarymui, jei bundesveras taptų visiškai laisvai samdomas.

Žinoma, argumentas, kad šauktinių armija efektyviau sulaikytų politikus nuo dalyvavimo rizikingose karinėse avantiūrose nei laisvai samdoma kariuomenė, yra svarstomas rimtai. Nors šauktinių dislokavimas, neabejotina, būtų remiamas tik tuomet, jei nebūtų kitos išeities, supratimas, kad laisvai samdomos kariuomenės kariai, rinkdamiesi kario profesiją, suvokia visus galimus pavojus, gali imti viršų. Vis dėlto laikantis šio požiūrio šauktiniai mišrioje karinėse pajėgose tik suteiktų „progą“ politikams, jei būtų ketinimas panaudoti juos kartu su savanoriais. Tačiau kaip atspirties tašką imant dabartinę situaciją bundesverui tai iškiltų tik nacionalinės arba kolektyvinės gynybos (kas yra neįtikėtina) atveju. Dabartinis bundesveras taikos palaikymo arba taikos įvedimo misijose už savo teritorijos ir kovoje prieš terorizmą apsiriboja tik nuolat arba laikinai tarnaujančiais samdomais kariais, kur dalyvauja tik keletas savanorių šauktinių. Todėl vertinant politikus dėl minėtų motyvų suprantama, kad jie iš tikrųjų pagrįsti.

Kitas argumentas prieš laisvai samdomą kariuomenę, kuriuo dažnai ir mielai remiamasi, yra tas, kad tokia kariuomenė yra tų jaunuolių ir merginų, kurie linkę į prievartą, nacionalistinį šovinizmą ar net radikalias dešiniąsias nuostatas, šaltinis. Iš pirmo žvilgsnio tai įtikinama prielaida, tačiau vis dėlto nutylimas faktas, kad šauktinių kariuomenė taip pat nėra visiškai apsaugota nuo tokių elementų įsiskverbimo. Galima patvirtinti empirinius tyrimais, kad *de facto* teisė rinktis tarp karo ir civilinės alternatyvios tarnybos ilgainiui atskleidė tendenciją, kad jaunuoliai, politiniame kairės-dešinės spektre priskiriantys save „dešinei“, eina į bundesverą, o „kairieji“ renkasi civilinę alternatyviąją tarnybą.¹⁹

Kraštutinės dešiniojo sparno partijos ir judėjimai Vokietijoje daugiausia patraukia jaunimą. Dalis jų įvaizdžio yra karingumo ir agresyvumo nuostatų demonstravimas. Todėl kraštutinio dešiniojo sparno požiūriai ir civilinė alternatyvioji tarnyba yra nesuderinami. Kiekvienas dešinysis nori tarnauti bundesvere, nors ir laiko šią kariuomenę „bedvase armija“. Turėdamas tinkamus atrankos kriterijus bundesveras kol kas sėkmingai apsisaugo nuo savanorių, kurie yra dešinieji arba kairieji ekstremistai, infiltravimo. Laisvai samdoma kariuomenė, suprantama, turėtų išlaikyti tokius kriterijus. Tai pagaliau užkirstų kelią radikalių dešiniųjų pažiūrų jaunuoliams stoti į karines

¹⁹ Žr.Z: Kohr H.U., *Rechts zur Bundeswehr – links zum Zivildienst*, München: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, 1993.

pajėgas netgi geriau nei šiandien į šauktinių kariuomenę. Pastarojoje, drįstame manyti, dėl selektyvinio alternatyviosios karo tarnybos poveikio dešiniojo sparno pakraipos jaunimo dalis visada bus didesnė nei tokioje pat civilių amžiaus grupėje. Atrodo, kad beveik neįmanoma šauktinių kariuomenę apsaugoti nuo dešiniojo ir kairiojo sparno ekstremistų. Jei jie būtų išskirti, tikėtina, kad tada daug jaunuolių, tinkamų karo tarnybai, pasiskelbtų kraštutiniams dešiniaisiais tam, kad išvengtų ir privalomosios karo, ir alternatyviosios civilinės tarnybos.

3. Politikų, spaudos ir visuomenės požiūriai į karo prievolę

Vokietijos parlamente (Bundestage) atstovaujamos politinės partijos yra labai susiskaldžiusios klausimu, ar bundesveras turi likti kaip šauktinių, ar kaip laisvai samdoma kariuomenė. Nors dauguma dviejų didžiųjų partijų – socialdemokratų (SPD) ir krikščionių demokratų (CDU/CSU) – siekia išlaikyti privalomąją karo tarnybą, žaliųjų partija (sudaranti vyriausybę kartu su SPD), laisvieji demokratai (FDP) ir buvę komunistai (PDS) yra už jos panaikinimą arba bent suspendavimą. Todėl karo prievolės šalininkai, tarp kurių yra gynybos ministras Peteris Struckas, vis dar sudaro Vokietijos Bundestago daugumą, kurios nepajudina net ir tai, kad kai kurie žymūs SPD ir CDU/CSU nariai kartais pasisako už laisvai samdomas karines pajėgas.

Spaudoje nuolat daugėja straipsnių, arba reikalaujančių panaikinti privalomąją karo tarnybą, arba kandžiai komentuojančių Gynybos ministerijos, kuri vis dar remiasi karo prievole, planuojamus skaičius. Pavyzdžiui, Kurtas Kisteris „Süddeutsche Zeitung“ rašo: „Žinoma, tarptautinės, socialinės ir demografinės sąlygos visiškai pasikeitė, palyginti su pirmaisiais bundesvero gyvavimo dešimtmečiais. Nei baiminamasi, kad laisvai samdoma kariuomenė taps valstybe valstybėje, nei reikalingos stiprios nuolatinės pajėgos su dideliu skaičiumi atsargos karių, kuriuos būtų galima greitai pašaukti ginti šalį nuo bet koks įprasto puolimo. Ministerijos planuotojams iki pat ministro Strucko, šiuo atveju įtikinto kariškių, nelabai tas įdomu. Mes išlaikysime privalomąją karo tarnybą, nes to norime. Štai taip!“²⁰

Gyventojai vis dėlto labiau palaiko karo prievolę, kaip matyti 1 lentelėje.

²⁰Kister, K. : “Verantwortung kastete Geld”, *Süddeutsche Zeitung*, 26 04 2003, p.4.

1 lentelė. Subjektyvi gyventojų nuomonė apie privalomąją karo tarnybą Vokietijoje

Apklaustos metai	Teigiamas požiūris (proc.)	Neigiamas požiūris (proc.)
1997	73	27
1998	77	23
1999	80	20
2000	74	26
2001	75	25
2002	69	31

Šaltinis: Viešosios nuomonės apklausa 1997–2002 m. duomenys, bundesvero Socialinių mokslų institutas.

Nuo 1997 m. daugumą gyventojų teigiamai vertino karo prievolę. Ši stipri parama pasiekė apogėjų 1999 m., kai bundesveras tapo itin populiarus, ypač naujoje Länder (buvusioje Rytų Vokietijoje), panaudodamas šauktinius susidoroti su Oderio potvyniu. Matyt, dėl politinių diskusijų apie karo prievolės išsaugojimą su kai kuriomis politinėmis partijomis ir daugeliu politikų, 2002 m. smarkiai sumažėjo parama, palyginti su praėjusiais metais, nors liko vis dar aukšta.

Klausiant apie būsimą bundesvero struktūrą, 2002 m. tik 44 proc. respondentų nurodė, kad reikia išlaikyti dabartinį šauktinių kariuomenės modelį. 7 proc. manė, kad pradinė karo tarnyba turi būti sutrumpinta, o 29 proc. pritarė laisvai samdomai kariuomenei.

Šie interviu pateikti teiginiai palankūs šauktinių kariuomenei: ji geriau užtikrintų bundesvero integravimą į visuomenę (50 proc. šalininkų), padėtų didinti pajėgų telkimo gebėjimus (50 proc.), būtų pigesnė nei laisvai samdoma kariuomenė (44 proc.).

Kita vertus, 57 proc. respondentų mano, kad laisvai samdoma kariuomenė geriau susidorotų su ateities uždaviniais nei šauktinių ir būtų patrauklesnė kaip darbdavys (64 proc.).

Su teiginiu, kad politinius pasaulio ir visuomenės interesus mažiau atiktų laisvai samdoma kariuomenė, nesutiko 36 proc. Vokietijos gyventojų, sutiko – 27 proc. Be to, 46 proc. respondentų nemano, kad laisvai samdoma kariuomenė būtų patraukli kraštutinių dešiniųjų pažiūrų jaunimui, o 30 proc. laikosi tokios nuomonės. Taigi abiejų rūšių kariuomenės trūkumai ir privalumai yra beveik vienodai pasiskirstę pagal gyventojų nuomonės duomenis. Vis dėlto vokiečiams labiau patinka privalomoji karo tarnyba.

Tačiau viešoji nuomonė gali greitai keistis, kaip tai įtikinamai patvirtina Prancūzijos pavyzdys. Ištisis dešimtmečius čia nekildavo abejonių dėl karo prievolės. Jau po vienerių metų, kai J. Chiracas paskelbė, kad įvedama naujybė – laisvai samdoma kariuomenė, visuomenės pritarimas jai padidėjo, o karo prievolės privalumai beveik pasimiršo.

Gyventojų nuomonė karinių pajėgų ir dabartinių karinių struktūrų atžvilgiu nesudaro visiškai monolitinio bloko. Ir praeityje, ir dabar buvo ir yra skirtumų, ypač tarp jaunesnių ir vyresnių gyventojų. Taigi 2002 m. tik 57 proc. 16 – 25 metų amžiaus grupės respondentų išreiškė teigiamas nuostatas privalomosios karo tarnybos atžvilgiu, kai taip manė 12 proc. daugiau visų gyventojų. Jaunosios kartos požiūriu į karines pajėgas indikatorius galėtų būti noras atlikti karo tarnybą. Tai galima pamatuoti skaičiumi jaunuolių, atsiskiusių eiti į karo tarnybą, pakeičiant ją alternatyviaja civiline tarnyba (žr. 2 lentelę).

Iki 6 dešimtmečio vidurio padavusiųjų prašymus ir pripažintų atsiskiusiais karo tarnybos dėl moralinių arba religinių įsitikinimų buvo daug mažiau nei 6 tūkstančiai. Kartu su Vietnamo karo aktualizavimu visuomenėje, studentų neramumais ir užparlamentinės opozicijos atsiradimu, šis skaičius smarkiai išaugo, pasiekdamas pirmąjį kulminacinį tašką 1973 metais – 35 tūkst. paraiškų. Iki pat šio dešimtmečio pabaigos jis beveik nepakito, išskyrus 1977 m. Tais metais galimybė atsisakyti karo tarnybos, parašius pareiškimą tik ant pašto atvirutės (kuri galiojo tik penkis mėnesius), staiga kilstelėjo prašančiųjų skaičių iki 69 tūkst.

Staugus atsisakančiųjų karo tarnybos skaičiaus augimas, kuris prasidėjo 8 dešimtmečio viduryje ir tęsėsi iki 1983 m., pirmiausia išreiškė didėjančią diskusijų apie NATO taktinių branduolinių pajėgų modernizacijos poveikį. 1983 m. pakilimą ir 1984 m. nuosmukį galima paaiškinti pavojingai besiplečiančia civiline tarnyba, kuri atleido nuo karo tarnybos daug besikreipiančių, jei būdavo galima, pagal senas sąlygas. Toliau didėjančių prašančiųjų skaičių nuo 1985 m. bent iš dalies galima taip pat paaiškinti mažėjančia grėsme iš Rytų ir kartu su tuo prasidėjusia diskusija apie karinių pajėgų prasmę ir poreikį ap-

2 lentelė. Prašymus dėl karo tarnybos atsisakymo padavusiųjų skaičius (šaltinis: Federalinis civilinės tarnybos skyrius)

Metai	Iš viso	Metai	Iš viso	Metai	Iš viso
1958	2447	1973	35192	1988	77048
1959	3257	1974	34150	1989	77398
1960	5439	1975	32565	1990	74309
1961	3804	1976	40618	1991	150755
1962	4489	1977	69969	1992	133856
1963	3311	1978	39698	1993	130041
1964	2777	1979	45454	1994	125694
1965	3437	1980	54193	1995	160493
1966	4431	1981	58051	1996	156681
1967	5963	1982	59776	1997	155239
1968	11952	1983	68334	1998	171657
1969	14420	1984	43875	1999	174348
1970	19363	1985	53907	2000	172865
1971	27657	1986	58693	2001	182420
1972	33792	1987	62817	2002	189674

skritai. Pakilimas pasiekė savo dabartinę kulminaciją Persijos įlankos karo metu. Po to prasidėjęs nedidelis nuosmukis yra veikiau amžiaus grupių mažėjimo, o ne jaunimo nuomonės ir nuostatų pasikeitimo padarinys.

Dabar atsisakančiųjų karo tarnybos skaičius yra didesnis nei kada nors anksčiau, nepaisant nedidelių amžiaus grupių. Galima pradėti nuo prielaidos, kad daugiau kaip trečdalis amžiaus grupėje atsisakys karo tarnybos, ir jų dalis viršys norinčiųjų tarnauti skaičių. Tai ypač taikytina vidurinės mokyklos absolventams (universiteto lygmuo), iš kurių daugiau kaip pusė nutaria eiti į civilinę tarnybą.

Net jei išlaidų-naudos vertinimai gali vaidinti svarbų vaidmenį priimant sprendimą atsisakyti karo tarnybos, didelis skaičius pasirenkančių civilinę tarnybą yra ir karo tarnybos pripažinimo krizės tarp jaunimo indikatorius. Taigi bundesveras prarado patrauklumą.

4. Dabartinė politinė situacija

Diskusijos dėl karo prievolės išlaikymo Vokietijoje toliau tęsiasi ne vien dėl naujo gynybos politikos gairių projekto, parengto Federalinės gynybos ministerijos. Nors gynybos uždavinių gravitacijos centro pasislinkimas link krizių prevencijos ir intervencijos, o todėl ir link misijų už šalies ribų, apskritai buvo sutiktas su pritarimu,²¹ privalomosios karo tarnybos laikymasis buvo karštai kritikuojamas, ypač valdančiosios koalicijos partnerio – Žaliųjų partijos. Gynybos ekspertas Winfriedas Nachtwei interviu pareiškė, kad ištikimybė karo prievolei nuolat blokuoja bundesvero reformą, kliudo gerinti jo pasirengimą, veiksmingumą ir rentabilumą. Daug jaunimo asociacijų ir organizacijų, tarp jų – SPD jaunimo organizacija, sutinka su šiuo požiūriu. Bendoroje deklaracijoje, paskelbtoje birželio 25 d., jos kreipėsi į bundesverą ir federalinę vyriausybę Berlyne dėl karo prievolės vyrams panaikinimo. Ji nebereikalinga dabartiniam saugumui ir bundesvero taikos politikos tikslams, todėl nėra pateisinama.

Nepaisydamas visos šios kritikos, gynybos ministras Struckas tvirtai laikosi privalomosios karo tarnybos nuostatos ir pritaria karinės vadovybės keitimams dėl pradinės karo tarnybos devynių mėnesių trukmės.

Tačiau federalinis ministrų kabinetas tik susipažino su Gynybos politikos gairėmis. Jos dar nėra priimtose, todėl nesaisto vyriausybės. SPD frakcija Vokietijos Bundestage birželio 1 d. taip pat išvengė balsavimo dėl klausimo, ar karo prievolė turėtų būti išlaikyta, ar suspenduota. Dauguma šios partijos narių laikosi nuomonės, kad šį sprendimą turi priimti partija, o tai reiškia – kitame partijos kongrese, 2003 m. lapkritį. Išsiaiškinus nuotaikas partijoje, karo prievolės šalininkai turėtų greičiausiai sudaryti joje daugumą.²² Vis tik tai kyla abejonių, kad tai užtikrins tolesnį karo prievolės egzistavimą, nes koalicijos partneriai žalieji atkakliai palaiko privalomosios karo tarnybos panaikinimo požiūrį. Jie taip pat teisėtai nurodo koalicijos susitarimą imtis prie-

²¹Žr.: Feldmeyer, K. "Auftrag ohne Interesse? Die neuen Richtlinien der Bundeswehr", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 25 06 2003, p. 2.

²²Leersch, H.J., "Wehrpflicht-Deatte spaltet die SPD", *Die Welt*, 03 07 2003, p. 4.

monių išnagrinėti karo prievolės panaikinimo arba suspendavimo ir perėjimo prie laisvai samdomų karinių pajėgų galimybes šios parlamentinės kadencijos metu.

Išvados

Lyginant šios diskusijos dėl karo tarnybos formų privalumus ir trūkumus, dauguma argumentų yra palankūs sprendimui, kad Vokietija, kaip ir dauguma jos kaimynių, *à la longue* turėtų vadovautis tarptautinėmis tendencijomis ir panaikinti karo prievolę, net jei dėl to tektų atsisakyti civilinės tarnybos, o tai, daugumos žmonių nuomone, neišvengiama dėl finansinių sumetimų.

Dažnai nurodomos tokios privalomosios karo tarnybos išlaikymo priežastys kaip: karinių pajėgų integracija į visuomenę ir paprastesnis karių verbavimas nei į laisvai samdomą kariuomenę tuo labiau netenka pagrindo, kuo labiau egzistencinės grėsmės valstybei ir visuomenei būti puolamoms iš išorės atrodo neįtikinamos.

Per trumpą laiką, kaip tik šios parlamentinės kadencijos metu, tikėtina, kad Vokietija dar neatsisveikins su karo prievole. Viena, dabartinės reformos gairių sukeltos sumaišties mastas trukdo greitai jos atsisakyti, antra vertus, visi ekspertai vieningai mano, kad perėjimas prie laisvai samdomų karinių pajėgų truks keliolika metų.

Ilgalaikėje perspektyvoje dar viena bundesvero reforma taps neišvengiama. Tada Vokietijos karinės pajėgos orientuosis į 200 tūkst. karių laisvai samdomos kariuomenės mastą. Tokie pajėgumai bus išlaikomi beveik nedinant gynybos biudžeto ir taip pat apytikriai atitiks įdarbintų laisvai samdomų karių skaičių. Jau šiandien, kalbant su karininkais ir puskarininkiais, dažnai galima girdėti sakant: „Tai nedaug, bet tai – puiku“.

**PROFESIONALIOJI KARIUOMENĖ:
VAKARŲ ŠALIŲ PATIRTIS IR PERSPEKTYVOS
LIETUVOJE**

Monografija

Atsakingoji redaktorė Jūratė Novagročkienė

Vertėja Genovaitė Laugalienė

Kalbos redaktorė Eulialija Stankevičienė

Maketavo Kęstutis Nemura

2005 Tiražas egz. Užsakymo Nr. GL-51
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Krašto apsaugos ministerijos
Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius